

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Šárka Blatníková
Petra Faridová
Petr Zeman

Násilná sexuální kriminalita

– téma pro experty i veřejnost

Násilná sexuální kriminalita

– téma pro experty i veřejnost

Šárka Blatníková
Petra Faridová
Petr Zeman

Autorský kolektiv:

PhDr. Šárka Blatníková

Mgr. Petra Faridová

JUDr. Petr Zeman, Ph.D.

Sekundární statistickou analýzu dat s využitím multivariačních metod pro účely Kapitoly IV. 1. zpracoval JUDr. Jaroslav Košťál, CSc.

Recenzenti:

Doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr. (Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně)

PhDr. Karel Netík, CSc. (Asociace forenzních psychologů Čech, Moravy a Slezska)

Technická redakce:

Lucie Černá

Publikace vznikla jako výsledek projektu „Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím“, kterému byla poskytnuta účelová podpora v rámci Programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2012–2015 (BV II/2-VS), identifikační kód projektu VG20122014084.

Obsah

I. Úvod	9
I.1. Předmět a cíl výzkumu	9
I.2. Metodologie výzkumu	10
I.3. Základní terminologie	11
I.3.1. Násilí a agrese	11
I.3.2. Sexuálně deviantní chování a sexuální deviace (parafie)	12
I.3.3. Sexuální násilí	12
I.3.4. Delikvence, kriminalita, trestný čin	12
I.3.5. (Násilná) sexuální kriminalita	13
 II. Násilné sexuální trestné činy	 17
II.1. Znásilnění	18
II.1.1. Právní úprava trestného činu znásilnění	18
II.1.1.1. Sexuální prvek znásilnění	20
II.1.1.2. Prostředky k dosažení pohlavního styku	22
II.1.1.3. Zvlášť přitěžující okolnosti	25
II.1.1.4. Trestnost přípravy trestného činu znásilnění	27
II.1.2. Stav a vývoj sexuální trestné činnosti – znásilnění	28
II.1.2.1. Rozsah sexuální kriminality očima občanů	28
II.1.2.2. Policejní statistiky	29
II.1.2.3. Justiční statistiky – státní zastupitelství	31
II.1.2.4. Justiční statistiky – soudy	32
II.2. Sexuální nátlak	35
II.2.1. Právní úprava trestného činu sexuálního nátlaku	35
II.2.1.1. Sexuální nátlak jako násilný sexuální trestný čin	36
II.2.1.2. Sexuální nátlak s využitím závislosti oběti na pachateli nebo postavení pachatele	36
II.2.1.3. Zvlášť přitěžující okolnosti	37
II.2.1.4. Vzájemný poměr trestných činů znásilnění a sexuálního nátlaku	38
II.2.2. Stav a vývoj sexuální trestné činnosti – sexuální nátlak	39
II.3. Sexuální vraždy	41
II.3.1. Tenká hranice mezi znásilněním a sexuální vraždou	41
II.3.2. Právní kvalifikace sexuálních vražd	42
II.3.2.1. Vražda prostá a vražda premeditativní	42
II.3.2.2. Zvlášť přitěžující okolnosti	43
II.3.3. Pachatelé sexuálních vražd – výzkumy v ČR	44
 III. Recidiva a kriminální historie pachatelů sexuálního násilí	 47
III.1. Recidiva pachatelů sexuálního násilí v ČR – statistiky a představy veřejnosti	47
III.2. Druhá (sexuální) recidiva pachatelů sexuálního násilí	50
III.3. Recidiva sexuálních delikventů v ČR po absolvování ochranného léčení	51
 IV. Trestat, léčit, změnit, kontrolovat nebo izolovat?	 53
IV.1. Postoje české veřejnosti k sexuálním delikventům	53
IV.2. Tresty za násilné sexuální trestné činy	62
IV.2.1. Trest odnětí svobody	63
IV.2.1.1. Nejvyšší přípustná výměra trestu odnětí svobody	63
IV.2.1.2. Mimořádné snížení trestu odnětí svobody	64
IV.2.1.3. Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody	64
IV.2.1.4. Trest odnětí svobody na doživotí	65

IV.2.1.5. Omezení možnosti uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody	65
IV.2.1.6. Zařazení pro výkon trestu odnětí svobody	66
IV.2.1.7. Nařízení výkonu trestu odnětí svobody	66
IV.2.1.8. Přeražení do jiného typu věznice a přerušení výkonu trestu odnětí svobody	67
IV.2.1.9. Průběh výkonu trestu odnětí svobody	68
IV.2.1.10. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	69
IV.2.1.11. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody	71
IV.2.2. Tresty a trestní opatření pro mladistvé pachatele	72
IV.2.3. Statistické údaje o trestech uložených za sexuální trestné činy	73
IV.3. Ochranná opatření	75
IV.3.1. Ochranné léčení	76
IV.3.1.1. Právní úprava ochranného léčení	76
IV.3.1.2. Nařízení výkonu ochranného léčení	78
IV.3.1.3. Změna ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci	79
IV.3.1.4. Trvání ochranného léčení	80
IV.3.1.5. Výkon ochranného léčení	80
IV.3.2. Zabezpečovací detence	81
IV.3.2.1. Ukládání zabezpečovací detence	81
IV.3.2.2. Nařízení výkonu a výkon zabezpečovací detence	82
IV.3.2.3. Trvání zabezpečovací detence	83
IV.3.3. Statistika ukládání ochranného léčení a zabezpečovací detence sexuálním delikventům	84
IV.4. Výchovná opatření	85
IV.5. Vybrané prostředky směřující k ochraně společnosti před sexuální kriminalitou	85
IV.5.1. Soudní zákaz přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech	86
IV.5.2. Stálé sledování pohybu pachatelů odsouzených za sexuální delikty	87
IV.5.3. Kastrace pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty	88
IV.6. Registr pachatelů sexuálních deliktů v ČR – nástroj k ochraně společnosti?	90
IV.6.1. Poznátky ze zahraničních výzkumů	90
IV.6.1.1. Důsledky pro reintegraci pachatelů	90
IV.6.1.2. Vliv na snižování recidivy a kontrolu pachatelů	91
IV.6.1.3. Dopady na systém trestní justice	92
IV.6.2. Registrace pachatelů sexuálních deliktů v zahraničí	92
IV.6.2.1. USA	92
IV.6.2.2. Velká Británie	97
IV.6.2.3. Irsko	99
IV.6.2.4. Francie	99
IV.6.2.5. Jersey	100
IV.6.2.6. Kanada	100
IV.6.2.7. Austrálie	101
IV.6.2.8. Jihoafrická republika	102
IV.6.2.9. Keňa	102
IV.6.2.10. Jamajka	102
IV.6.2.11. Jižní Korea	103
IV.6.2.12. Ostrov Pitcairn	103
IV.6.3. Názory občanů na existenci a obsah registru sexuálních delikventů	103

V. Predikce recidivy sexuálního násilí a risk assessment

109

V.1. Prediktory kriminální recidivy pachatelů sexuální trestné činnosti	109
V.2. Instrumenty k posouzení rizika sexuální recidivy	112

VI. Návykové látky a (sexuální) násilí	119
VI.1. Vztah mezi užíváním návykových látek a trestnou činností obecně	119
VI.2. Kriminalita související s drogami – psychofarmakologicky podmíněné trestné činy	119
VI.3. Alkohol a násilná sexuální kriminalita	121
 VII. Pachatelé sexuálního násilí	 125
VII.1. Modely, klasifikace a typologie pachatelů sexuálních deliktů	125
VII.1.1. Pachatelé znásilnění v zahraničních klasifikačních modelech a typologiích	127
VII.2. Charakteristiky pachatelů násilné sexuální kriminality	128
VII.2.1. Stereotypy o sexuálních delikventech	130
VII.3. Parafilní sexuální delikvent	132
VII.3.1. Patologická sexuální agresivita	133
VII.3.1.1. Parafilní nátlaková porucha	134
VII.3.2. Agresivní (útočný/predátorský) sadismus	136
VII.3.3. Masochismus a sadomasochismus	136
VII.3.4. Pedofilní sadismus	136
VII.3.5. Kombinované a polymorfní poruchy sexuální preference	137
VII.4. Neparafilní sexuální delikvent	137
VII.4.1. Psychosexuální nezralost (infantilismus), nezralá sexualita	137
VII.4.2. Antisociální osobnost nedelegantního pachatele sexuálního násilí	138
VII.4.2.1. Porucha osobnosti, psychopatie a kriminální chování	138
VII.4.2.1.1. Psychopatie a kriminální chování	140
VII.4.2.1.2. Psychopatie a sexuální násilí	141
VII.4.2.1.3. Limity a omezení empirických studií	142
VII.5. Kriminální životní styl a kriminální styl myšlení	143
VII.5.1. Kognitivní distorce a kriminální styly myšlení u pachatelů sexuálního násilí	145
VII.5.2. Životní styl spojený se sexuálním násilím	146
 VIII. Násilná sexuální kriminalita a média	 149
VIII.1. Mediální pokrytí a obraz pachatele násilné sexuální kriminality v ČR	149
VIII.2. Intenzita mediálního pokrytí	151
VIII.3. Kvalita informování a charakteristiky mediálního obrazu „pachatele“	155
VIII.3.1. Varianty pro označení „pachatele“ a celkové vyznění příspěvků	155
VIII.3.2. Shoda titulku s obsahem příspěvku	157
VIII.3.3. Dodržování presumpce nevin	159
VIII.3.4. Duševní stav „pachatele“	160
VIII.3.5. Identifikovaná témata	162
VIII.4. Shrnutí analýzy mediálních sdělení	164
 IX. Závěr a diskuse	 167
 Resumé	 173
 Summary	 183
 Použité prameny	 195
 Přílohy	 209

I.

Úvod

Násilné trestné činy sexuálního charakteru mají závažné následky nejen pro jejich přímé oběti, ale ve svém důsledku ohrožují a narušují vztahy mezi lidmi ve společnosti a pocit bezpečí mezi občany. Tato monografie přináší výsledky výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), který se zabývá problematikou sexuálně zaměřeného násilí, jeho pachatelů i obětí, jakož i reakcí státu na tento závažný druh trestné činnosti.

1.1. Předmět a cíl výzkumu

Fenomén násilných sexuálně zaměřených deliktů dlouhodobě vyvolává mezi lidmi silné emoce a reakce a významnou měrou ovlivňuje jejich pocit bezpečí a úroveň strachu. Občané tento typ kriminality pozorně sledují a v reakci na jeho jednotlivé případy často volají po důraznějším postupu státních orgánů a přísnějších sankcích vůči pachatelům takových trestných činů. Aktuální poznatková základna o násilné sexuální kriminalitě v ČR neodpovídá závažnosti problému. Existují dílčí studie, které mapují pachatele vybraných konkrétních násilných deliktů (např. pachatelé zneužívání dětí, pachatelé vražd, pachatelé znásilnění) nebo jsou úzce lokálního charakteru (zaměřené na určitý okres, na odsouzené pachatele v rámci určité věznice). Plošný kriminologický výzkum, zkoumající výskyt, formy a pachatele násilné sexuální kriminality v celé ČR, a analyzující opatření, uplatňovaná vůči pachatelům tohoto druhu deliktů, nebyl dosud realizován.

K hlavním cílům činnosti Institutu pro kriminologii a sociální prevenci patří podle § 2 jeho Statutu¹ přispívat výzkumnou činností k tvorbě kvalitní legislativy a k formulování trestní a sankční politiky zaměřené na účinnější kontrolu kriminality. Podle § 4 Statutu se IKSP zabývá mj. výzkumem v oblasti bezpečnostní politiky, kontroly zločinnosti, projevů a příčin kriminality, jakož i výzkumem v oblasti penologie. Závažné formy trestné činnosti a vývojové trendy kriminality jsou zařazeny mezi hlavní obsahové směry výzkumné činnosti IKSP, vytyčené v Koncepti rozvoje Institutu na léta 2010–2015 (IKSP, 2010).

V souladu s uvedenými tezemi se IKSP ve své výzkumné činnosti soustavně věnuje zkoumání závažných druhů trestné činnosti, jejich pachatelů i obětí, jakož i opatření, jež mají na tyto nežádoucí jevy účinně reagovat a předcházet jim. Do Střednědobého plánu výzkumné činnosti IKSP na období 2012–2015² (IKSP, 2011) byl na základě těchto skutečností zařazen výzkumný úkol „Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím“. Výzkum je podpořen z prostředků Programu bezpečnostního výzkumu ČR v letech 2010–2015 (č. VG20122014084, poskytovatelem je Ministerstvo vnitra ČR).

Předmětem výzkumu jsou sexuálně motivované trestné činy s prvkem násilí, registrované na území ČR ve stanoveném období, identifikování pachatelů těchto trestných činů, a jednotlivá opatření na ochranu společnosti před tímto druhem kriminality. Hlavním cílem výzkumu je získat nové kriminologické poznatky o kriminálním sexuálně motivovaném násilí a jeho pachatelích v ČR a zhodnotit prostředky využívané k postihu pachatelů tohoto druhu kriminality. Mezi dílčí cíle patří zhodnocení právní úpravy postihu sexuálně motivovaného násilí v ČR, identifikace používaných nástrojů k posuzování nebezpečnosti pachatele sexuálního násilí, a zmapování obrazu násilných sexuálních deliktů a jejich pachatelů v českých médiích.

1 Vydán instrukcí Ministerstva spravedlnosti ze dne 20. června 2014, č. j. IKSP 202/2014 (Instrukce č. 19/2014 Sbírky instrukcí a sdělení Ministerstva spravedlnosti).

2 Schválen rozhodnutím ministra spravedlnosti, č.j. 1/2011-SNI-SNK/66.

Problematika násilné sexuální kriminality je velice široká a zahrnuje celou řadu různých aspektů. Výzkum, z jehož výsledků čerpá tato monografie, je zaměřen na tři z nich – sexuální násilí (násilné sexuální delikty), pachatelé násilných sexuálních trestných činů, a opatření na ochranu společnosti před nimi. Jiných aspektů, např. tématu obětí sexuálního násilí, se výzkum dotýká jen potud, pokud je to nezbytné k řešení tohoto výzkumného úkolu.

I.2. Metodologie výzkumu

Výzkumný úkol byl v části, jejíž výsledky shrnuje tato monografie, zaměřen na popis a orientaci v problematice, těžištěm byla deskripce jevů. K jeho řešení byly použity standardní metody a techniky kriminologického výzkumu:

- *analýza statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení*, jež poskytla poznatky o stavu, struktuře a vývoji zkoumané trestné činnosti a ukládaných sankcích (oficiální statistické přehledy, systém statistiky trestních listů pro soudy a státní zastupitelství CSLAV, aj.);
- *analýza relevantní právní úpravy včetně dostupné judikatury*, jež umožnila poznat právní rámec zkoumané problematiky, tedy násilných sexuálních trestných činů a opatření na ochranu společnosti před nimi;
- *studium odborné literatury a relevantních oficiálních dokumentů* za účelem získání přehledu o aktuálním stavu poznání o zkoumané oblasti;
- *sekundární statistická analýza dat z průzkumu veřejného mínění s využitím multivariačních technik*, jež doplnila výzkum o informace o znalostech, názorech a postojích občanů v oblasti sexuálního násilí, získané v rámci průzkumu IKSP_SEXKRIM2011. Tento originální průzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci měl podobu baterie otázek, jež byla zařazena do pravidelného omnibusového šetření společnosti Factum Invenio, s.r.o.³ Otázky byly zaměřeny na několik tematických okruhů – zobrazování problematiky závažné sexuální kriminality v médiích, vnímání závažné sexuální kriminality jako problému, představy o vývoji a struktuře závažné sexuální kriminality v ČR, názory na vhodný přístup k pachatelům tohoto druhu trestné činnosti, povědomí o institutu zabezpečovací detence a jeho využívání, názory na některá možná opatření k ochraně společnosti před závažnou sexuální kriminalitou, obavy z viktimizace závažným sexuálním trestným činem, představy o typickém pachateli závažné sexuální kriminality. Šetření bylo provedeno metodou osobního dotazování (CAPI) na reprezentativním výběrovém souboru 978 respondentů – občanů ČR ve věku od 15 let. Respondenti byli vybráni kvótním způsobem, přičemž použitými kvótními znaky byly pohlaví, věk, vzdělání a region. Dotazování proběhlo v říjnu 2011.⁴
- *obsahová analýza médií* přinesla podrobné poznatky o intenzitě a úrovni mediálního pokrytí problematiky násilné sexuální kriminality v ČR, se zaměřením na její pachatele.

Při výzkumu byly využity kvalitativní i kvantitativní postupy, techniky deskriptivní statistiky, testování hypotéz a redukce dat. V průběhu řešení výzkumného úkolu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce.

3 Baterie otázek průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 je obsažena v Příloze č. 1 této monografie.

4 Průzkum IKSP_SEXKRIM2011 byl realizován s využitím prostředků z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace, poskytnuté Ministerstvem vnitra ČR (č.j. MV-37156-2/OBV-2010).

I.3. Základní terminologie

Při studiu a analýze tak komplexní problematiky, jakou jsou násilné sexuální delikty, jejich pachatelé a oběti, se nelze vyhnout celé řadě pojmů či konceptů, jež mají pro pochopení problému zásadní význam, nejsou však vždy používány stejným způsobem. Příčiny rozdílů ve smyslu, v němž jsou určité termíny v odborné literatuře používány, jsou charakteru historického, geografického i sociokulturního. Rovněž různé vědní obory (kriminologie, psychologie, právo, sexuologie atd.) často chápou tentýž pojem odlišně – příkladem mohou být termíny jako „násilí“, „duševní porucha“ apod. To může následně přispívat k nedorozuměním a nepochopením mezi zástupci různých oborů, ale i ke zkresleným představám, jež ohledně různých aspektů zkoumané problematiky panují u veřejnosti. Třebaže většina důležitých pojmů a konceptů bude dále vysvětlena přímo v příslušných kapitolách této monografie, pokládáme za užitečné na některé zásadní pojmy upozornit hned v úvodu. Chceme tím zároveň poukázat na skutečnost, že problematika násilné sexuální kriminality se úzce týká několika různých oborů, a při snaze uchopit ji z perspektivy kriminologie, která je sama o sobě vědou multidisciplinární, se nelze důsledně držet terminologie jediného oboru, ale je třeba se vypořádávat s kolizí různých definic a konceptů.

Vzhledem k tomu, že řada poznatků vychází z analýzy zahraniční odborné literatury, uvádíme v textu na některých místech příslušné termíny také v původním jazyce, a to hlavně s ohledem na skutečnost, že tyto pojmy jsou v odborné (nejen) kriminologické literatuře v originálním znění běžně používány. Odkazy na původní zdroje a další literaturu jsou uváděny s cílem umožnit čtenáři snáze dohledat ke zkoumané problematice podrobnosti, kterým se v této monografii z důvodu zachování jejího přiměřeného rozsahu nelze vyčerpávajícím způsobem věnovat.

I.3.1. Násilí a agrese

Násilí (*violence*) jako záměrná snaha o ublížení druhému či jako uplatňování síly k překonání odporu (Hartl & Hartlová, 2010) je spojeno s různou psychopatologií. Pojem „násilí“ se používá pro popis určité interakce mezi lidmi. Jiná definice charakterizuje násilí jako pozorovatelné fyzicky agresivní chování s jasným úmyslem poškodit jinou osobu nebo předmět (tato definice nezahrnuje násilí proti vlastní osobě či agresivní fantazie, obsahy snů a plány) (Vevera, Černý & Král, 2011). Někteří autoři považují násilí za subkategorii agrese, jiní autoři však tuto hierarchii nepovažují za výstižnou a striktně oba pojmy odlišují. Podle nich je **agrese** jakýmsi motivačním činitelem a násilí pak jedním z projevů agrese v lidském chování. I přes variabilitu pojetí v definicích lze většinu násilných činů klasifikovat buď jako impulzivní nebo jako promyšlené násilné chování. Na rozdíl od impulzivního násilného chování promyšlené násilné chování předpokládá vědomé plánování. Souhrnně řečeno, termínům souvisejícím s násilným chováním lze rozumět tak, že **násilné chování je patologickou formou agrese**, jejímž smyslem je záměrně někoho poškodit. Jde jednak o fyzicky agresivní chování s jasným úmyslem jinou osobu poškodit – např. bitím, kopáním, strkáním, házením předmětů, použitím zbraně či pohrůžkou jejím použitím. Verbálně agresivní chování znamená vyhrožování a urážky, které mohou, ale nemusí být doprovázeny agitovaností⁵ a v pasivně agresivním chování se agresivita projevuje např. nečinností či negativismem (Hartl & Hartlová, 2010). Trestní právo pro své účely rozšířilo definici násilí tak, že za spáchání trestného činu násilím pokládá i případy, kdy je čin spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem.⁶

⁵ Agitovanost je stav, při kterém dominuje špatně organizovaná a neúčelná psychomotorická aktivita, vycházející z fyzické nebo duševní nepohody.

⁶ Viz § 119 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění. Trestněprávní definice relevantních pojmů, vyplývající z předpisů trestního práva či z judikatury, jsou podrobněji rozebrány v pasážích textu o právní úpravě.

1.3.2. Sexuálně deviantní chování a sexuální deviace (parafilie)

Za **sexuálně deviantní chování** lze považovat každé jednání, které nevyjadřuje primární účel sexuální aktivity, tedy vzrušení vedoucí k nenásilnému a oboustranně dobrovolnému sexuálnímu styku s věkově přiměřeným partnerem. **Parafilie** (dříve sexuální deviace), tedy porucha sexuální preference, je v české sexuologii pokládána za trvalou – a většinou vrozenou – odlišnost sexuální motivačního systému⁷. Přítomnost parafilie nemá sama o sobě žádný morální ani právní aspekt, důležité je až samotné chování pachatele (Brzek, 1997). Ke kriminologicky významným poruchám sexuální preference patří zejména patologická sexuální agresivita a sadismus. Parafilie, jako medicínský pojem, označuje stavy, které se vyznačují intenzivními erotickými fantaziemi a tendencemi směrem (a) k sexuálním aktivitám, které způsobují utrpení jiné osoby, (b) k sexuálním aktivitám s dětmi či nehumánními objekty. Tyto tendence se mají vyskytovat nejméně půl roku a mají vyvolávat klinicky významný stres, problémy sociální, profesní či trestně právní (Zvěřina, 2013); více v textu od str. 132.

V souvislosti s uvedenými pojmy je třeba zdůraznit, že sexuálně deviantního chování se mohou dopouštět (a dopouštějí) i osoby, které nejsou „sexuálními devianty“, tedy parafiliky; více v textu od str. 137.

1.3.3. Sexuální násilí

Podle Úřadu Vysokého komisaře OSN termín „sexuální násilí“, včetně vykořisťování a zneužívání, označuje jakýkoliv čin, pokus nebo výhrůžku sexuálního charakteru, která vede nebo může vést k fyzické, psychologické a emocionální újmě (UNHCR, 2003). Sexuální násilí je ovlivňováno mnoha faktory, působícími v řadě sociálních, kulturních a ekonomických kontextů. Světová zdravotnická organizace za sexuální násilí považuje: znásilnění v manželství nebo v partnerských vztazích; znásilnění cizí osobou; systematické znásilňování během ozbrojeného konfliktu; nežádoucí sexuální návrhy nebo sexuální obtěžování, včetně požadování sexu za protislužby; sexuální zneužívání mentálně nebo tělesně postižených osob; sexuální zneužívání dětí; vynucené manželství nebo soužití, včetně sňatků dětí; odepření práva používat antikoncepci nebo jiná opatření k ochraně před sexuálně přenosnými chorobami; nucené přerušování těhotenství; násilné činy proti sexuální integritě žen, včetně ženské obřízky a povinných vyšetření pohlavní nedotčenosti; a nucená prostituce a obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. Ve Světové zprávě WHO o násilí a zdraví se uvádí, že cílem sexuálního násilí je často vyjádření síly a dominance nad napadenou osobou (Krug, a další, 2002). V souvislosti s problematikou sexuální kriminality se tedy pojem násilí používá jak v souvislosti s fyzickými útoky, tak i se zneužíváním či psychickým vydíráním. Výklady a teretické koncepce sexuálního násilí jsou v odborné literatuře popsány a studovány řadou autorů (více např. Ward, Polaschek, & Beech, 2006; Brown & Walklate, 2012).

1.3.4. Delikvence, kriminalita, trestný čin

Výzkum, jehož výsledky jsou základem této monografie, se zabývá problematikou násilné sexuální kriminality, tedy té části projevů sexuálního násilí, kterou platné právo označuje za trestné činy. Z toho důvodu používáme v textu pojmy „delikvence“, „kriminalita“ a „trestná činnost“ v zásadě jako synonyma, a to v níže popsaném právním smyslu slova. Totéž platí o výrazech „trest-

⁷ Podstata je spatřována v odlišné (atypické) struktuře sexuální motivace, tedy výhradně v intrapsychických charakteristikách jedince, které pak následně umožňují, podmiňují či modifikují vnější projevy sexuální poruchy v podobě deviantního chování.

ný čin“ a „delikt“, případně „pachatel“ a „delikvent“.⁸ Pokud se výjimečně vyskytl důvod použít některý z uvedených pojmů v poněkud odlišném významu, v příslušné části textu se na to upozorňuje.

Je ovšem skutečností, že v širším pojetí lze za **delikvenci** (*delinquency, délinquance*⁹) považovat veškeré jednání, které porušuje společenské normy, chráněné zákony (Matoušek, 2003). Zejména v angloamerické odborné literatuře mívá tento pojem podobně širší význam a zahrnuje i disociální (antisociální) chování od verbální agrese až po násilné chování, doprovázené nedostatkem empatie (Vevera, Černý, & Král, 2011). I podle českého psychologického slovníku je delikvence synonymem pro antisociální jednání (Hartl & Hartlová, 2000). Z hlediska českého práva delikvence v tomto pojetí zahrnuje tedy nejen trestné činy (a tzv. činy jinak trestné) jako soudně trestné delikty, ale i některé delikty správní, zejména některé přestupky, případně by bylo možno uvažovat i o některých deliktech soukromoprávních.

Pojem **trestná činnost** či **kriminalita** se používá k označení souboru trestných činů, přičemž **trestným činem** se v legálním pojetí obvykle rozumí protiprávní čin, který je trestním právem označen za trestný, a který vykazuje znaky trestného činu, trestním právem vymezené.¹⁰ V tomto smyslu lze trestný čin chápat jako právní konstrukt, který je vymezen více méně behaviorálně a může být pozměněn či upraven změnou zákona. Připomínáme, že právě v tomto právním smyslu termíny „trestná činnost“, „kriminalita“, „delikvence“, „trestný čin“, „delikt“ apod. až na výjimky užíváme v této monografii.

Kriminalitou jako jevem se ovšem zabývá i řada jiných vědních oborů, než je trestní právo. Psychologický slovník kriminalitu definuje jako negativní společensko-historicky podmíněný jev tvořený souhrnem jednání, jehož důsledkem je trestná činnost (Hartl & Hartlová, 2000). V sociologickém pojetí se o kriminalitě mluví jako o sociálně-patologickém jevu. Kriminologie či forenzní psychologie na kriminální jednání pohlíží jako na důsledek životního stylu pachatele, určitou formu instrumentálního chování, důsledek přizpůsobení se skupině, důsledek neadekvátních strategií při zvládání zátěže a stresu atd. Jedno ze základních dělení tak heterogenní aktivity, jakou je kriminalita, pracuje nejen na poli kriminologie s kategorií násilné a nenásilné kriminality. Pro spíše teoretické (výzkumné) účely se pak můžeme setkat s rozlišováním kriminálního chování na jednání „proaktivní“ a „reaktivní“ povahy¹¹.

1.3.5. (Násilná) sexuální kriminalita

V souladu s výše uvedenými východisky používáme v této monografii pojem **„sexuální kriminalita“** (*sex crime, sex-related crime*) převážně ve smyslu souboru trestných činů, zasahujících bezprostředně do sexuální sféry oběti. Odhlédneme-li ovšem od čistě právního vymezení delik-

8 Pojmy „delikvence“ či „delikt“ nicméně mohou být i v této monografii vnímány poněkud širěji, neboť zahrnují i tzv. činy jinak trestné, jež odpovídají skutkovým podstatám konkrétních trestných činů, ovšem jejich pachatelé nejsou z důvodu nízkého věku či nepříčetnosti trestně odpovědní – to je možné díky tomu, že „delikvence“ není právním pojmem, takže může být používána volněji, než je tomu u „trestné činnosti“, jež má svůj přesný význam definovaný trestním právem.

9 V textu používáme v češtině zavedené pojmy delikvence a delikvent, pocházející ze slova *delictum* (poklesek, provinění). V odborné literatuře se lze setkat i s tvary delinkvence a delinkvent, které pocházejí z odlišného základu, a sice slova *delinquo* (chybovat, páchat).

10 Srov. § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, v platném znění.

11 U proaktivní kriminality je chování pachatele spíše řízené, plánovité, zahrnuje programovanou, ofenzivní agresi. Zatímco v případě reaktivní kriminality je chování jedince naopak neřízené, neplánované. Jeho součástí je agrese neprogramovaná, impulzivní či defenzivní (Netík, 1990).

vence, zahrnuje **sexuální delikvence** v širším smyslu všechny formy lidského sexuálního chování, které nejsou společností akceptované či které porušují sociální nebo právní normy, resp. bezprostředně sexuálně zaměřené chování osob v rozporu se společenskými normami. Kromě toho se lze v této souvislosti setkat také s pojmem „**mravnostní kriminalita**“, a to zejména v rámci policejní kategorizace trestných činů. Systematika současného trestního zákoníku hovoří o **trestných činech proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti**, upravených ve třetí hlavě zvláštní části, ustanoveních § 185–§ 193.

Násilnou sexuální kriminalitou, která je hlavním předmětem našeho výzkumu, pro jeho účely rozumíme soubor trestných činů, resp. činů jinak trestných, při kterých pachatel svým jednáním zasahuje do sexuální sféry oběti za použití fyzického násilí, pohnutky fyzického násilí či pohnutky jiné těžké újmy vůči ní, a to bez souhlasu oběti. Pojemovými znaky tohoto spíše kriminologického vymezení násilné sexuální kriminality tedy jsou:

- a) zásah pachatele do sexuální sféry oběti;
- b) použití fyzického násilí, pohnutky fyzického násilí či pohnutky jiné těžké újmy ze strany pachatele vůči oběti; a
- c) absence souhlasu oběti s takovým jednáním.

Pojmovým znakem naopak není pohnutka (v trestněprávním smyslu) či motivace (v psychologickém smyslu). Všechny násilné sexuální trestné činy nemusejí být nutně motivovány snahou pachatele po uspokojení jeho sexuální potřeby – příkladem mohou být případy znásilnění, vedené snahou pachatele obět ponížit, ublížit jí, pomstít se jí nebo jiné osobě.

V rámci terminologického exkurzu do problematiky násilné sexuální kriminality je třeba důrazně upozornit na rozdíl mezi často používanými a často též směřovanými pojmy „**sexuální deviant**“ (jedinec s poruchou sexuální preference, parafilik) a „**sexuální delikvent**“ (pachatel sexuálního deliktu). Jedná se o kategorie osob, které se překrývají jen částečně. Dosavadní poznatky naznačují, že pouze menší část pachatelů sexuálních trestných činů jsou osoby sexuálně deviantní. Zároveň se většina parafiliků pravděpodobně nikdy nedopustí sexuálního deliktu (Weiss, 2011). Jinými slovy, většinu sexuálních delikventů tvoří osoby bez sexuální deviace a většina sexuálních deviantů jsou zase osoby z hlediska páčání sexuální kriminality bezúhonné.

Předkládaná monografie shrnuje výsledky vstupní části výzkumu problematiky násilné sexuální kriminality v ČR, zaměřené zejména na popis a základní analýzu výzkumného problému (mapující výzkum). Následující Kapitola II. monografie se zabývá násilnými sexuálními trestnými činy (znásilnění, sexuální nátlak, sexuální vražda) z pohledu české právní úpravy a dostupných statistik. Kapitola III. rozebírá problematiku recidivy sexuálních delikventů z hlediska oficiálních statistik i empirických poznatků, včetně údajů o recidivě pachatelů sexuálních trestných činů po absolvování ochranného léčení v ČR. O právní úpravě trestů a ochranných opatření, která jsou sexuálním delikventům v ČR ukládána, pojednává Kapitola IV., obsahující též statistické údaje o využívání těchto trestních sankcí. Tato kapitola dále shrnuje poznatky o některých dalších prostředcích kontroly či léčby pachatelů sexuálních deliktů (omezující opatření, kastrace, elektronický monitoring pachatelů, registrace sexuálních delikventů). Kapitola V. je zaměřena na problematiku prediktorů recidivy sexuálního násilí a instrumenty, užívané k posuzování rizika recidivy. Kapitola VI. pojednává o vztahu mezi užíváním návykových látek a sexuálním násilím, se zvláštním důrazem na poznatky o užívání alkoholu jako rizikového faktoru. V Kapitole VII. jsou popsány typologie a charakteristiky sexuálních delikventů, rozdíly mezi parafilními a neparafilními pachateli, a dostupné informace o kriminálním životním stylu a kriminálních stylech myšlení. Kapitola VIII. je věnována poznatkům z analýzy mediálních výstupů, týkajících se problematiky násilných sexuálních trestných činů a jejich pachatelů. V jednotlivých kapitolách monografie jsou dále využity výsledky sekundární analýzy dat z výzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011.

II.

Násilné sexuální trestné činy

V katalogu trestných činů, obsaženém v trestním kodexu, lze rozlišovat mezi násilnou sexuální kriminalitou v užším a širším smyslu. Násilné sexuální trestné činy v užším smyslu jsou takové, jejichž skutková podstata zahrnuje pojmové znaky násilné sexuální kriminality, uvedené v Kapitole I.3.5. (str. 13). V trestním zákoníku¹² se jedná o trestné činy znásilnění dle § 185 odst. 1, sexuálního nátlaku dle § 186 odst. 1, obchodování s lidmi dle § 168 odst. 2 písm. a), jakož i útoku proti lidskosti dle § 401 odst. 1 písm. d). Ani u těchto trestných činů ovšem nemusejí všechny konkrétní případy pojmové znaky násilné sexuální kriminality naplňovat, neboť jejich skutkové podstaty jsou formulovány alternativně. V případech trestných činů znásilnění a sexuálního nátlaku tak vymezení násilné sexuální kriminality neodpovídají případy, kdy pachatel ke spáchání činu zneužije bezbrannosti oběti, resp. kdy čin spáchá na osobě, kterou sám uvedl do stavu bezbrannosti lsti nebo jiným podobným způsobem (tedy „násilím“ ve smyslu § 119 tr. zákoníku).

Jednání, popsaného ve skutkové podstatě trestného činu obchodování s lidmi dle § 168 odst. 2 písm. a) tr. zákoníku, se může pachatel dopustit jak použitím násilí, pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy, tak i použitím lsti nebo zneužívaje omylu, tísně nebo závislosti oběti. Zároveň totéž ustanovení dopadá i na pachatele, který se uvedeného jednání nedopustí sám přímo, ale „pouze“ z něj kořistí. Trestný čin útoku proti lidskosti podle § 401 písm. d) tr. zákoníku spočívá v tom, že se pachatel v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu dopustí znásilnění či jiných forem „sexuálního násilí“.

Některé případy sexuálně zaměřeného násilí ovšem mohou být kvalifikovány i jako jiné trestné činy. Jedná se o takové trestné činy, u nichž je znakem skutkové podstaty buď použití násilí (pohrůžky násilí či pohrůžky jiné těžké újmy), nebo zásah do sexuální sféry oběti, a konkrétní případy mohou zahrnovat i druhý z pojmových znaků násilné sexuální kriminality, případně o trestné činy, u nichž vzhledem k jejich objektu či objektivní stránce mohou jednotlivé konkrétní případy zahrnovat sexuálně zaměřené násilí, aniž by se jednalo přímo o znak skutkové podstaty. Příkladem je v trestním zákoníku celá řada, např. některé trestné činy proti životu a zdraví (vražda, ublížení na zdraví, ohrožení pohlavní nemocí apod.), proti svobodě (omezování osobní svobody, vydírání atd.), proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (pohlavní zneužití, kuplířství, zneužití dítěte k výrobě pornografie apod.), proti rodině a dětem (ohrožování výchovy dítěte), proti pořádku ve věcech veřejných (nebezpečné pronásledování, výtržnictví atd.) či některé trestné činy vojenské, příp. i některé trestné činy proti lidskosti či trestné činy válečné. V takových případech lze hovořit o násilné sexuální kriminalitě v širším smyslu, ovšem pouze ve vztahu ke konkrétním případům jednání, kvalifikovaného jako určitý trestný čin, nikoliv ve vztahu k takovému trestnému činu obecně. Jinými slovy, pojem „násilná sexuální kriminalita v širším smyslu“ lze použít k označení konkrétních kriminálních činů, zahrnujících pojmové znaky násilné sexuální kriminality, není však použitelný pro účely kategorizace trestných činů, obsažených v trestním zákoníku.

Účelem této kapitoly je popsat právní úpravu trestných činů, které lze s výše naznačenými výhradami označit za typické příklady násilné sexuální kriminality (znásilnění, sexuální nátlak). Další trestné činy, jež by odpovídaly uvedenému vymezení násilné sexuální kriminality v užším smyslu, tedy některé případy trestných činů obchodování s lidmi a útoku proti lidskosti, jsou již dosti specifické, neboť sexuální násilí je jen jednou z řady forem jednání, jimiž lze naplnit skutkové podstaty uvedených trestných činů, jejichž úprava v trestním zákoníku má za cíl primárně ochranu jiných, resp. obecnějších zájmů, než je zájem na svobodě člověka v sexuální oblasti.

Stejně jako trestní zákon z roku 1961¹³, i trestní zákoník systematicky řadí trestný čin znásilnění mezi trestné činy proti lidské důstojnosti. Určitý posun lze spatřovat v tom, že nová právní úprava vyčlenila pro trestný čin znásilnění a další trestné činy, související se zásahem do sexuální

¹² Zákon č. 40/2009 Sb., dále v textu též „tr. zákoník“.

¹³ Zákon č. 140/1961 Sb., dále v textu též „tr. zák.“.

sféry oběti (včetně trestného činu sexuálního nátlaku), samostatnou hlavu zvláštní části, nazvanou specifickěji „trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti“, zatímco podle úpravy předchozí patřily trestné činy znásilnění, pohlavního zneužívání a soulože mezi příbuznými jako trestné činy proti lidské důstojnosti do společné hlavy s trestnými činy proti svobodě (loupež, vydírání, omezování osobní svobody apod.), zatímco ostatní trestné činy tohoto druhu (např. kuplířství, šíření pornografie) byly zařazeny do jiných hlav zvláštní části trestního zákona. Trestní zákoník tedy do hlavy III. zvláštní části mezi trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti zařadil trestné činy, které se lidské důstojnosti dotýkají pouze ve sféře pohlavní. Jsou zde upraveny všechny sexuální trestné činy, jimiž společnost i s důrazem na zajištění práv a svobod zejména žen a dětí především v oblasti pohlavního života poskytuje zvýšenou ochranu lidské důstojnosti v oblasti sexuálních vztahů (Šámal, a další, 2010).

Smyslem následujícího textu tedy není přinést podrobný rozbor vývoje relevantní právní úpravy, ale zejména poskytnout přehledný rámec pro interpretaci právních pojmů, jež jsou v této monografii používány. Vývojovým aspektem příslušné legislativy proto bude věnována pozornost jen tehdy, bude-li z hlediska předmětu a cíle výzkumu vhodné poukázat na cestu, kterou se k platné právní úpravě dospělo.¹⁴

II.1. Znásilnění

Anglický výraz „*rape*“ označuje znásilnění a zároveň únos. Je odvozen z latinského slovesa „*rapere*“, což je možné přeložit jako „zmocnit se silou“. Světová zdravotnická organizace vymezuje znásilnění jako fyzické či jiné donucení k sexuálnímu kontaktu (penetraci) bez souhlasu jednoho z partnerů (Krug, a další, 2002). Právě donucení a nesouhlas oběti jsou charakteristiky, které ze znásilnění dělají kriminální čin. Teoretické koncepty, zabývající se znásilněním, na obecné úrovni zvažují, zda jde více o sexuální jednání nebo o projev násilí. Ke znásilnění a k pachatelům těchto činů odborníci přistupují z hlediska trestního práva, kriminologie, z pozice soudněznaleckých expertíz (forenzních psychologů, psychiatrů, sexuologů), anebo z pohledu, který zdůrazňuje více medicínskou (sexuologicko-psychiatrickou) stránku znásilnění. Někdy se v této souvislosti hovoří o přístupu deliktologickém na straně jedné a deviantologickém na straně druhé.

Samotný pohled na znásilnění prošel jistým vývojem. Určujícím rysem znásilnění v současnosti již není ani tak samotný sexuální akt, ale spíše narušení fyzické a duševní integrity oběti. Spíše než jako na sexuální delikt je na znásilnění pohlíženo jako na násilný trestný čin, a také se za znásilnění již nepovažuje jen jeden typ sexuální aktivity (soulož).

II.1.1. Právní úprava trestného činu znásilnění

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, upravoval trestný čin znásilnění v ustanovení § 241, jako jeden z trestných činů proti lidské důstojnosti podle druhého oddílu osmé hlavy zvláštní části. V původním znění se takového trestného činu dopustil ten, kdo násilím nebo pohnutkou bezprostředního násilí donutil ženu k souloži, nebo kdo k takovému činu zneužil její bezbrannosti.

S účinností od 1. července 1990 doplnila *novela č. 175/1990 Sb.* do společných ustanovení hlavy osmé obecné části výkladové pravidlo, podle něhož je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí (§ 89 odst. 6).

¹⁴ Tato monografie zachycuje stav právní úpravy k 31. 12. 2013.

¹⁵ Novela č. 306/2009 Sb. v souvislosti s návratem k věkové hranici trestní odpovědnosti 15 let (původně snižené na 14 let), změnila ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku tuto zvlášť přitěžující okolnost tak, že útok musí směřovat vůči dítěti mladšímu 15 let (nikoli mladšímu 14 let, jak bylo uvedeno v původním znění).

¹⁶ Novela č. 306/2009 Sb. zvýšila u této kvalifikované skutkové podstaty ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku horní hranici trestní sazby trestu odnětí svobody ze šestnácti na osmnáct let.

K významné změně skutkové podstaty trestného činu znásilnění došlo s účinností od 1. května 2001, a to *novelou č. 144/2001 Sb.* Novela byla reakcí na obtíže při aplikaci ustanovení § 241 tr. zák. v praxi, neboť jeho doslovná dikce dopadala jen na znásilnění ženy ve formě soulože. Jednání pachatelů, spočívající v ukájení pohlavního pudu na těle oběti jinak než formou soulože, příp. (bez ohledu na formu) na oběti – muži, bylo soudy postihováno jako trestné činy omezování osobní svobody nebo vydírání, na které byly stanoveny výrazně nižší trestní sazby. Novela proto doplnila, že ke znásilnění může dojít nejen souloží, ale i „jiným obdobným pohlavním stykem“, a zároveň rozšířila předmět útoku u tohoto trestného činu ze ženy na jakoukoli jinou osobu bez rozdílu pohlaví.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“ nebo „tr. zákoník“), který nabyl účinnosti 1. ledna 2010, konstrukci skutkové podstaty trestného činu znásilnění poněkud pozměnil.

Trestný čin znásilnění je upraven v hlavě třetí zvláštní části mezi trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, konkrétně v § 185. Tohoto trestného činu se dopustí, **kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti** (§ 185 odst. 1). Srovnání současné právní úpravy trestného činu znásilnění se stavem k 31. 12. 2009, tedy před nabytím účinnosti trestního zákoníku, nabízí Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 Trestný čin znásilnění v trestním zákoně a trestním zákoníku

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. (stav k 31. 12. 2009)	Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. (stav k 31. 12. 2013)
§ 241 Znásilnění	§ 185 Znásilnění
(1) Kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.	(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.
(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let.	(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, b) na dítěti, nebo c) se zbraní.
(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo b) spáchá-li takový čin na osobě mladší než patnáct let.	(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let ¹⁵ , b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.	(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let ¹⁶ bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.
	(5) Příprava je trestná.

II.1.1.1. Sexuální prvek znásilnění

Současná právní úprava rozlišuje tři kategorie sexuálního jednání pachatele znásilnění: „pohlavní styk“, „soulož“ a „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“. Pohlavní styk je obecnější kategorií, zahrnující jak soulož, tak jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, ale i další formy ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby – gramatickým výkladem lze dovodit, že v takových případech půjde o pohlavní styk provedený způsobem, který není srovnatelný se souloží.

Pohlavním stykem je jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, ať stejného či odlišného pohlaví. Jde o široký pojem, který zahrnuje jednání vyvolané pohlavním pudem, jejichž podstatou je fyzický kontakt s druhou osobou, tj. dotyk, který směřuje k ukojení sexuálního nutkání. Takto vymezené jednání směřuje k pohlavnímu uspokojení pachatele, ale nezáleží na tom, zda k němu v konkrétním případě skutečně dojde. Při pohlavním styku je pachatel sám v osobním kontaktu s obětí a koná na jejím těle určité sexuální praktiky, anebo jde o vzájemné pachatelem vynucené jednání s poškozeným v sexuální sféře. Jestliže by nedošlo k fyzickému kontaktu pachatele s druhou osobou, tedy nejednalo by se o „styk“, ale pachatel by jen násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy působil na druhou osobu, aby sama, bez fyzického kontaktu, s ním činila sexuální praktiky, nejednalo by se o trestný čin znásilnění podle § 185, nýbrž o trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 (Šámal, a další, 2010).

Za **jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží** lze pokládat zejména orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, zasouvání prstů nebo jiných předmětů do ženského pohlavního ústrojí, především pokud napodobují pohyby pohlavního údu ve vagině ženy, event. jiné způsoby srovnatelného použití předmětů sloužících jako náhražky mužských či ženských pohlavních orgánů (Šámal, a další, 2010). Kritériem, zda lze určitou formu pohlavního styku kvalifikovat jako srovnatelnou se souloží, je podle stávající judikatury srovnatelnost provedení takového styku s provedením soulože. Musí se jednat o takový styk, při jehož realizaci dochází k situaci srovnatelné s tou, jaká nastává u soulože. Proto musí být jiný pohlavní styk srovnatelný se situací, při níž dochází ke spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Jestliže se u soulože předpokládá současné spojení pohlavního orgánu muže a ženy, pak srovnat s tím lze situace, kdy do pohlavního orgánu ženy neproniká pohlavní úd muže, ale tato situace je simulována jiným mechanismem, např. jazykem, prsty, jiným předmětem. Srovnatelný způsob se souloží zde spočívá v tom, že se simulovaným mechanismem navozuje situace stejná, jako když do vagíny (pochvy) ženy pronikne mužský pohlavní úd. To tedy znamená, že je tento mechanismus schopen vyvolat stejný účinek, jako kdyby o takovou simulaci nešlo a jednalo by se o skutečnou soulož. V této souvislosti je totiž nutné připustit, že pohlavní dráždění vzniká bez ohledu na to, zda jde o skutečný úd či jeho přiměřenou náhražku. Často totiž žena nedokáže v případě soulože sama ani rozlišit, čím bylo do jejích pohlavních orgánů vnikáno, neboť tyto orgány takovou rozlišovací schopnost nemají (Šámal, a další, 2010).

K obdobné situaci dochází v případě mužského pohlavního údu, který je při souloži zasouván do pochvy (vagin) ženy, a proto, aby nastal účinek srovnatelný tomu, k jakému dochází v případě soulože, může být namísto vníkaní do pochvy použit způsob, při němž nejde o ženské pohlavní orgány, ale jinou srovnatelnou část těla (ženy nebo muže) (Šámal, a další, 2010). Může se jednat i o případ, kdy pachatel přinutí oběť, aby jej manuálně masturbovala. Podstatou nedobrovolné sexuální praktiky spočívající v manuální masturbaci je pohyb ruky simulující tření, k němuž jinak dochází při souloži, při které je pohlavní orgán muže zasouván do pohlavního orgánu ženy. Pokud pachatel touto sexuální praktikou sleduje své sexuální uspokojení, je i manuální masturbace jeho pohlavního údu poškozenou osobou obdobou soulože.¹⁷

17 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2012, sp. zn. 3 Tdo 182/2012.

Toto vymezení jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží odpovídá zhruba tomu, jak byl vykládán znak „jiný obdobný pohlavní styk“, obsažený ve skutkové podstatě trestného činu znásilnění dle § 241 tr. zák. Skutečnost, že autoři trestního zákoníku zavedli pojem odlišný, vyvolalo otázku, zda bylo záměrem vyjádřit tím odlišný obsah uvedeného znaku (a příp. v čem by odlišnost měla spočívat), nebo zpřesnit dosavadní formulaci. Např. Gřivna vyslovil názor, že vaginální penetrace prsty¹⁸ či zasouvání mužského údu mezi prsa ženy nepatří mezi pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, byť někdy při intenzivnějším provedení mohou být zejména z hlediska psychických následků pro oběť posuzovány obdobně jako soulož (Gřivna, 2009).

V této souvislosti je vhodné připomenout, že Nejvyšší soud v minulosti rovněž upozornil na nutnost důkladně hodnotit srovnatelnost konkrétního pohlavního styku se souloží nejen z hlediska způsobu provedení, ale i závažnosti činu, kterou vyložil jako zejména fyzické a psychické následky pro oběť. Uvedl, že i když se jedná o delikt týkající se sexuální oblasti, a spáchaný za účelem sexuálního uspokojení pachatele, musí být posuzována míra zásahu do sexuální integrity, resp. svobody rozhodování poškozené osoby o jejím pohlavním životě. Zásah, který je výrazně méně intenzivní a traumatizující (např. v případě, že pachatel donutil starší ženu, aby mu rukama třela pohlavní úd a on tak dosáhl svého pohlavního uspokojení), nemusí proto bez dalšího naplňovat znak jiného obdobného pohlavního styku. Přitom je třeba přihlídnout k některým okolnostem případu (např. k věku poškozené, který může svědčit o jejích určitých zkušenostech z oblasti sexuálního života, což na ni může mít nepochybně méně traumatizující účinky, než by tomu bylo u osoby nezletilé a zcela nezkušené, ale také než by tomu bylo přímo v případě násilného vykonání pohlavního styku souloží nebo provedením obdobného pohlavního styku).¹⁹

Pro naplnění znaku „jiný obdobný pohlavní styk“ tedy Nejvyšší soud požadoval srovnatelnost se souloží z hlediska (a) způsobu provedení, (b) závažnosti činu. Pokud současná právní úprava nahradila uvedený znak znakem „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“, navozuje to dojem, že se jedná o srovnatelnost „pouze“ z hlediska způsobu provedení, nikoliv z hlediska závažnosti činu. Rovněž důvodová zpráva k trestnímu zákoníku tento dojem podporuje, byť způsobem ne zcela jednoznačným: „V této souvislosti osnova upřesnila i pojem obdobného pohlavního styku jako styku provedeného srovnatelným způsobem, neboť nejde o „obdobný pohlavní styk jako soulož“, ale o provedení pohlavního styku obdobným způsobem (např. orální pohlavní styk nebo anální pohlavní styk)“ (Vláda ČR, 2008). Z věcného pohledu není pro takový rozdíl mezi předchozí a současnou právní úpravou, resp. jejím výkladem, důvod, znamenalo by to totiž výrazné zpřísnění postihu jednání, která naplňují definici vynuceného pohlavního styku a jsou se souloží srovnatelné způsobem provedení, ale nikoliv závažností. Taková jednání, nedosahující závažnosti srovnatelné se souloží, měla být za účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb. v souladu s výše uvedenou judikaturou kvalifikována jako trestný čin vydírání dle § 235 tr. zák. s trestní sazbou až tři roky odnětí svobody. Pokud by současná právní úprava splnění kritéria srovnatelné závažnosti nevyžadovala, byla by taková jednání nutno kvalifikovat jako trestný čin znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 písm. a) tr. zákoníku, s trestní sazbou dvě léta až deset let odnětí svobody.

Na druhou stranu, pokud by obsah znaku „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“ měl zůstat stejný jako u znaku „jiný obdobný pohlavní styk“, pak by asi bylo vhodnější, kdyby byl formulován jako „jiný pohlavní styk srovnatelný se souloží“.

¹⁸ Pozn. autor používá označení digitální penetrace.

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 10. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1044/2010.

Vzhledem k širší škále možných forem jednání, jimiž pachatel zasahuje do sexuální sféry oběti, včetně odlišné míry intenzity, s níž může k takovým zásahům docházet, je v každém případě nutné pečlivě zohledňovat konkrétní okolnosti daného případu. Např. za jistých okolností, při hlubokém vnikání prstů do pochvy ženy, lze i při této praktice dovodit srovnatelnost provedení i účinku, jako je tomu u soulože, což nevylučuje i tento mechanismus provedení pohlavního styku považovat za srovnatelný se souloží. Mohou však existovat i takové případy, že tento mechanismus podobnost soulože nenavodí např. v důsledku malé intenzity v případě jen povrchového osahávání genitálu ženy spojené s nevýznamným krátkodobým a povrchním vniknutím. To souvisí i s tím, že tyto případy je velmi obtížné od běžného osahávání odlišit. Bude proto nutné vždy zvážit konkrétní okolnosti a v každém případě pečlivě posoudit, zda se jedná o situaci srovnatelnou se souloží (Šámal, a další, 2010).

Vztah mezi výše rozebíranými pojmy výstižně shrnul v jednom ze svých rozhodnutí Nejvyšší soud (byť se toto rozhodnutí terminologicky vztahuje ještě na právní úpravu před 1. lednem 2010). Podstatou soulože je spojení pohlavních orgánů muže a ženy. V případě jiného obdobného pohlavního styku pak nedochází ke spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Pro tyto případy je charakteristické to, že pohlavní orgán jedné strany uvedeného spojení je nahrazen jinou částí těla. Jedná se tak o případy, kdy pohlavní orgán muže místo spojení s pohlavním orgánem ženy je zasouván do jiných částí těla ženy (např. do úst, konečníku či podpaží, vkládán ženě do ruky za účelem tření apod.). Na druhé straně jsou obdobným pohlavním stykem i případy, kdy s pohlavním orgánem ženy jsou místo pohlavního orgánu muže spojovány jiné části těla (např. ústa, jazyk či zasouvání prstů), nebo kdy pachatel do pohlavního orgánu ženy zasouvá nějaký předmět.

Méně intenzivní jednání pachatele zaměřené proti intimním partiím těla poškozené, které směřuje k jeho sexuálnímu uspokojení a které spočívá např. v ohmatávání, dotycích, tisknutí, líbání apod., je sice jiným pohlavním stykem než soulož, avšak nelze ho považovat za obdobu soulože.²⁰

II.1.1.2. Prostředky k dosažení pohlavního styku

Prostředkem k dosažení pohlavního styku je u pachatele trestného činu znásilnění dle § 185 tr. zákoníku donucení násilím, pohrůzkou násilí či pohrůzkou jiné těžké újmy, anebo zneužití bezbrannosti oběti.

Donucením oběti (zde k pohlavnímu styku) se rozumí překonání jejího vážně míněného odporu nebo její podlehnutí při seznání beznadějnosti kladení odporu, s ohledem na to, že jí pachatel za použití násilí nebo pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy nedal žádnou možnost odpor projevit. Výsledkem násilí nebo pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy je, že oběť po vyjádření vážně míněného nesouhlasu a projeveném odporu upustí od dalšího vzdoru pro svoji vyčerpanost, zřejmou beznadějnost nebo z odůvodněného strachu, že pachatel svou pohrůžku násilí uskuteční. Nebyl-li však odpor oběti vážně míněný a byl-li pouze předstíraný, nejde o donucení. O donucení také nejde, když sice poškozená osoba zpočátku klade odpor, ale později s pohlavním stykem dobrovolně souhlasí (Šámal, a další, 2010).

Pro naplnění znaku donucení násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy není nezbytné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor. Postačí, že pachateli musela být zjevná nevole poškozené osoby s jeho jednáním.²¹

20 Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. 7 Tdo 841/2010.

21 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 9. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1051/2011.

Soudní praxe uznává, že se pachatel za určitých okolností vzhledem k menší intenzitě odporu oběti může domnívat, že jde o odpor jen předstíraný a že oběť ve skutečnosti s pohlavním stykem souhlasí. Právním důsledkem takového negativního skutkového omylu je, že pachatel není trestně odpovědný za úmyslný trestný čin. To se ovšem nevztahuje na případy, kdy oběť nevyjádří svůj nesouhlas (vůbec nebo dostatečně důrazně) jen z důvodu své fyzické či psychické bezbrannosti (viz dále), o níž pachatel ví nebo do níž oběť dokonce uvedl.²² V případě zneužití bezbrannosti oběti pachatele neomlouvá, jestliže vycházel z přesvědčení, že nebýt její bezbrannosti, tak by k souloži nebo k jinému pohlavnímu styku svolila (Šámal, a další, 2010).

Z judikatury lze dále dovodit, že trestného činu znásilnění podle § 185 tr. zákoníku se může dopustit i ten, kdo násilím nebo pohnutkou násilím nebo jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu styku s jinou osobou, přičemž donucení se může týkat obou takových osob nebo jen jedné z nich, když druhá osoba má pohlavní styk s obětí dobrovolně a zpravidla bude tedy spolupachatelem (Šámal, a další, 2010).

Násilím se zde rozumí použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení kladeného či očekávaného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku (nikoliv nutně soulože – viz výše) proti její vůli. Není podmínkou, aby napadený poškozený kladl odpor, např. když si je vědom fyzické převahy útočníka nebo útočnicků a z obavy před dalším násilím odpor raději vůbec neprojevuje a plně se podrobuje vůli pachatele (Šámal, a další, 2010). Násilím může směřovat přímo proti osobě, která je k něčemu nucena, nebo proti jiné osobě, kdy násilím např. na dítěti nebo jiné osobě blízké je prostředkem působení na vůli bezprostřední oběti. Násilím také může směřovat proti věci (Šámal, a další, 2010). Podle § 119 tr. zákoníku je ovšem trestný čin spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem.

Za **bezbrannost** se pokládá takový stav oběti, ve kterém není vzhledem k okolnostem činu schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání.²³ Bezbrannost může mít v konkrétních případech různou podobu, popsanou v odborné literatuře i judikatuře. Může se jednat o **bezbrannost absolutní**, kdy se oběť nachází v situaci, již sama nevnímá, a tudíž není schopna jakéhokoli vlastního úsudku, a tedy ani jakkoli ovlivnit jednání pachatele. V takovém stavu se nachází člověk, který je např. v bezvědomí, silně intoxikován alkoholem či jinou návykovou látkou, kdy nevnímá situaci kolem sebe, v umělém nebo hlubokém spánku, bezvládný v důsledku nemoci apod. Jde o stav, v němž si oběť vůbec neuvědomuje, co se s ní děje, a proto ani nemůže hodnotit situaci, ve které u ní dochází k pohlavnímu styku s pachatelem. Ve stavu **bezbrannosti psychické** se nacházejí osoby, které sice vnímají okolní svět, avšak jejich duševní a rozumové schopnosti nejsou na takové úrovni nebo takového stavu, aby si ve své mysli dokázaly situaci, v níž se nacházejí, dostatečně přiléhavě ze všech souvislostí vyhodnotit a přiměřeně, logicky a účinně na ni reagovat. Tak tomu bývá např. u osob trpících duševní chorobou, pro niž nechápou význam pachatelova jednání, anebo u dětí či osob mentálně zaostalých, které nemají dostatečné znalosti a zkušenosti, aby byly schopny posoudit význam odporu proti vynucovanému pohlavnímu styku apod.²⁴ V takových případech oběť nechápe, co se po ní požaduje, resp. co je smyslem jednání pachatele, nebo není způsobila vůbec domyslet

22 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 8. 2011, sp. zn. 3 Tdo 929/2011.

23 Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 3. 1994, sp. zn. 3 To 105/93.

24 O takový stav bezbrannosti ovšem nejde u poškozené, která je sice nezletilá, ale natolik fyzicky a duševně vyspělá, že je schopna pochopit jednání pachatele a svůj případný nesouhlas s tímto jednáním dát dostatečně zřetelně najevo. Viz usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 3. 1994, sp. zn. 3 To 105/93.

a vyhodnotit důsledky takového jednání atd. A konečně se oběť může nacházet ve stavu **bezbrannosti fyzické**, kdy ačkoli ví, co se s ní děje, není schopna se buď vůbec, anebo účinně bránit, přestože by tak učinit chtěla. V takovém stavu bezbrannosti je osoba spoutaná nebo osoba s fyzickou vadou omezující její hybnost, osoba upoutaná na lůžku nebo na vozíku, osoba ochrnutá, vysílená nemocí nebo přestárlá apod. Jedná se tedy o stav, při němž oběť není schopna vzdorovat nepřijatelnému chování pachatele pro nedostatek tělesných sil a schopností. V těchto případech je však třeba přihlížet i k tomu, že stav tělesné bezbrannosti oběti může způsobovat i její bezbrannost psychickou vzhledem k tomu, že takový fyzický stav vždy ovlivňuje i psychiku uvedeným způsobem handicapované osoby (Šámal, a další, 2010).

Lstí se rozumí vyvolání omylu u oběti či využití omylu oběti v úmyslu dosáhnout nějakého cíle, v tomto případě v úmyslu uvést ji do stavu bezbrannosti a následně s ní dosáhnout pohlavního styku. **Omyl** oběti se může týkat druhu látky, kterou užívá, jejího množství, či jejích účinků – a to obecně, v kombinaci s jinou látkou nebo na konkrétní osobu oběti vzhledem k jejímu fyzickému a psychickému stavu. Takový omyl oběti musí být pachatelem vyvolán nebo využit s cílem uvést oběť do stavu bezbrannosti. Jedná se např. o případy, kdy pachatel záměrně uvede oběť do stavu bezbrannosti tak, že ji opije či přiměje užít lék, který u ní takový stav vyvolá, a to vše s cílem vykonat na ní pohlavní styk.

Znak uvedení do stavu bezbrannosti „**jiným podobným způsobem**“ má pokrývat hraniční případy, kdy úmyslné jednání pachatele, které vedlo ke stavu bezbrannosti oběti, nespočívalo přímo ve vyvolání omylu u oběti nebo využití jejího omylu, ale mělo spíše povahu navození podmínek příznivých pro vznik stavu bezbrannosti u oběti. Jako příklad bývá uváděno jednání pachatele, který uvede do stavu bezbrannosti poškozeného při využití jeho onemocnění, např. epilepsie či cukrovky, kdy pachatel záměrně navodí takovou situaci, která u poškozeného vyvolá epileptický nebo jiný záchvat, při kterém upadne do bezvědomí, aniž by však pachatel poškozeného přitom uváděl v omyl nebo jeho omylu využíval (Šámal, a další, 2009).

Pohrůzkou násilí se rozumí jak pohrůzka bezprostředního násilí, tak i pohrůzka násilí, které má být vykonáno nikoli ihned, ale teprve v bližší nebo vzdálenější budoucnosti. Při srovnání s „pohrůzkou bezprostředního násilí“, která byla znakem skutkové podstaty trestného činu znásilnění dle § 241 tr. zák., je tedy pohrůzka násilí širší, neboť může obsahovat hrozbu, že násilí bude použito s odstupem času (např. pachatel proneše telefonicky pohrůzku násilím s tím, aby se poškozená dostavila na určité místo za účelem pohlavního styku, jinak jí zlomí ruku; poškozená se z obavy z uskutečnění pohrůžky násilím, neboť zná agresivitu pachatele, na jím uvedené místo dostaví a zde již bez další pohrůžky násilím se podrobí vůli pachatele a dojde k pohlavnímu styku). Pohrůzka násilí nemusí směřovat přímo proti napadenému, ale může směřovat i např. vůči jeho dítěti, blízkému příbuznému apod. Může se týkat i násilí na majetku, avšak vždy jejím obsahem musí být násilné chování, tedy použití fyzické síly, neboť postrádá-li pohrůzka tento charakter a je jí jen vyjadřována těžká újma, jedná se o znak „pohrůžky jinou těžkou újmou“ (Šámal, a další, 2010).

Za pohrůzku násilí je možno považovat jednání pachatele, který ve snaze dosáhnout svého zámeru, k jehož splnění oběť nutí, nakládá se zbraní tak, aby bylo zřejmé, že by ji mohl použít způsobem, k němuž je určena, aniž by takovou možnost vyjádřil slovně (např. pachatel dá najevo, že střelná zbraň obsahuje zásobník s náboji, tento vyjme a zbraň ponechá ležet na stole před obětí).²⁵

Za **pohrůzku jiné těžké újmy** nutno považovat takové jednání, kdy pachatel hrozí způsobením vážné majetkové újmy, vážné újmy na cti a dobré pověsti, směřovat k rozvratu manželství nebo rodinného života apod., a to za situace, kdy se újma jako těžká újma jeví objektivně a kdy napadený

25 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 521/2012.

ji také jako těžkou újmu pocituje. Musí přitom jít o jednání neoprávněné. Jinou těžkou újmu tak může být i zahájení trestního stíhání v důsledku oznámení trestného činu, jímž pachatel poškozenému hrozí, a nutí ho tak něco konat, opominout nebo trpět. Je přitom nerozhodné, zda se poškozený trestné činnosti, jejímž oznámením se hrozí, dopustil či nikoli.²⁶ Při posuzování, zda jde o jinou těžkou újmu, je nutno přihlížet k osobním poměrům napadeného, k jeho vyspělosti, zkušenostem, psychickému stavu apod. (Šámal, a další, 2010).

Uvedení do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem je nutno důsledně odlišovat od „zneužití bezbrannosti“. Rozdíl spočívá v tom, že v prvním případě pachatel aktivně přispěl k tomu, že se oběť ocitla ve stavu bezbrannosti, přičemž tak činil proto, aby dosáhl cíle, pro který o bezbrannost oběti usiloval – zde tedy pohlavního styku s obětí. Zneužití bezbrannosti naproti tomu znamená, že pachatel pojal úmysl vykonat s obětí pohlavní styk až poté, co se tato ocitla ve stavu bezbrannosti. Půjde zejména o případy, kdy se oběť ocitla ve stavu bezbrannosti bez přičinění pachatele (či jiné osoby jednající v součinnosti s pachatelem). Podstatu zneužití bezbrannosti mohou nicméně naplňovat i situace, kdy pachatel nejprve přispěl k tomu, že se oběť ocitla ve stavu bezbrannosti, ovšem bez úmyslu vykonat s ní pohlavní styk, a teprve poté tohoto stavu využil. Teoreticky si lze představit i situace, kdy jednání pachatele, který se přičinil o uvedení oběti do stavu bezbrannosti při od počátku daném úmyslu s ní pohlavní styk vykonat, by nebylo možno kvalifikovat jako lest či „jiný podobný způsob“ (Šámal, a další, 2010).

Zneužití bezbrannosti jiného může spočívat i v tom, že pachatel vědomě spáchá útok vůči poškozenému, který je vlivem nízké fyzické a duševní vyspělosti výrazně omezen v možnostech účinných projevů odporu vůči jednání pachatele, zejména stalo-li se tak na odlehlém místě.²⁷ Ve stavu bezbrannosti se může (v závislosti na dalších okolnostech) ocitnout i pacient, na kterém lékař provádí takový zákrok, který ho způsobem provedení zásadně omezuje v možnosti zaznamenat jednání lékaře a přiměřeně na něj reagovat (např. žena při gynekologickém vyšetření).²⁸

II.1.1.3. Zvlášť přitěžující okolnosti

Trestný čin znásilnění je spáchán **se zbraní** (§ 185 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákoníku), jestliže pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo jestliže ji k tomu účelu má u sebe. Zbraní se tu rozumí cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším (§ 118 tr. zákoníku). Zbraní se tedy rozumí nejen zbraň v technickém slova smyslu (např. střelná zbraň, sečná zbraň jako šavle, bodná zbraň jako kord), ale jakýkoli předmět způsobitý přivodit zranění. V konkrétním případě to může být kámen, železná tyč, vidle, silný klacek, tzv. kasr (aerosolový rozprašovač se slzným plynem), jestliže tyto nástroje splňují podmínku, že je možno jimi učinit útok proti tělu důraznější a za předpokladu, že z jednotlivého ustanovení nevyplývá něco jiného. Užitím zbraně k útoku nebo k překonání nebo zamezení odporu je nejen užití zbraně k fyzickému násilí (např. vystřelení proti tělu poškozeného, bodnutí dýkou atd.), ale i její užití k působení na psychiku poškozeného, tj. k hrozbě (např. napražení železnou tyčí). Trestný čin je spáchán se zbraní i tehdy, když pachatel přímo zbraně nepoužil ke spáchání trestného činu, ale měl ji za tím účelem u sebe, aby ji podle potřeby použil k útoku, k překonání či zamezení odporu. Spolupachatel odpovídá za to, že trestný čin byl spáchán se zbraní i tehdy, když zbraň sám nepoužil ani ji k tomu účelu neměl u sebe, ale když s jeho vědomím jiný spolupachatel užil zbraň k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo ji za tím účelem

26 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 4. 1981, sp. zn. 6 Tz 12/81.

27 Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 5 To 100/2004.

28 Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 8. 2011, sp. zn. 3 Tdo 929/2011.

měl u sebe. Trestný čin naproti tomu není spáchán se zbraní, měl-li ji sice pachatel u sebe, ale nepoužil ji a ani ji nezamýšlel použít uvedeným způsobem (tj. k útoku, k překonání nebo zamezení odporu). Trestný čin není spáchán se zbraní ani tehdy, jestliže pachatel zamýšlí použít a také příp. použije předmět, jímž je možno učinit útok důraznější, jen proti věcem, např. sochořem nebo krum-páčem vypáčí dveře prodejny apod. (Šámal, a další, 2009).

Trestný čin znásilnění je spáchán na **dítěti** (§ 185 odst. 1, 2 písm. b) tr. zákoníku), je-li spáchán na osobě mladší osmnácti let (§ 126 tr. zákoníku).

Těžkou újmou na zdraví (§ 185 odst. 1, 3 písm. c) tr. zákoníku) se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Ustanovení § 122 odst. 2 tr. zákoníku konkretizuje, jaké případy vážné poruchy zdraví či jiného vážného onemocnění se za těžkou újmu na zdraví pokládají (viz Tabulka č. 2). Jedná se o taxativní výčet, který však pokrývá širokou škálu možných následků trestného činu.

Tabulka č. 2 Případy těžké újmy na zdraví

Těžká újma na zdraví (§ 122 odst. 2 tr. zákoníku)

- a) zmrzačení,
- b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohyzdění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- h) mučivé útrapy, nebo
- i) delší dobu trvající porucha zdraví.

V souvislosti s násilnými sexuálními trestnými činy bývá jako těžká újma na zdraví uznávána delší dobu trvající posttraumatická stresová porucha u oběti (duševní porucha projevující se např. snahou vyhýbat se situacím připomínajícím prožitou stresující událost, potížemi s usínáním či udržením spánku, podrážděností, potížemi se soustředěním, přehnanými reakcemi na úlek, opakovanými tísnivými traumatologickými reminiscencemi (Světová zdravotnická organizace, 1996).

Jako časovou hranici pro naplnění znaků těžké újmy ve smyslu delší dobu trvající poruchy zdraví (ve smyslu § 122 odst. 2 písm. i) tr. zákoníku) judikatura zpravidla respektuje dobu šesti týdnů.²⁹ Zásadní význam pro závěr o způsobení těžšího následku v podobě těžké újmy na zdraví oběti pachatelem má skutečnost, zda k tomuto následku došlo v přímé příčinné souvislosti s trestným jednáním pachatele, nikoliv např. převážně v důsledku sekundární viktimizace.³⁰

K tomu, aby pachatel svým jednáním naplnil některou ze zvlášť přitěžujících okolností, vyžadovaných kvalifikovanými skutkovými podstatami trestného činu znásilnění dle § 185 tr. zákoníku (totéž ovšem platilo i pro trestný čin znásilnění dle § 241 tr. zák.), postačí (§ 17 tr. zákoníku):

²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 8. 2010, sp. zn. 3 Tdo 611/2010.

³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1053/2011.

a) jde-li o těžší následek (těžkou újmu na zdraví, smrt), zaviní-li jej pachatel z nedbalosti; b) jde-li o jinou skutečnost (např. že obětí je dítě), jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

Trestný čin je spáchán **z nedbalosti** (§ 16 odst. 1 tr. zákoníku), jestliže pachatel (i) věděl, že může svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo (ii) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. K tomu, aby byl pachatel uznán vinným např. trestným činem znásilnění s těžkou újmu na zdraví ve smyslu § 185 odst. 1, 3 písm. c) tr. zákoníku, tedy není nutné, aby měl pachatel v úmyslu těžkou újmu na zdraví způsobit – postačí, jestliže měl v úmyslu oběť znásilnit a znásilnění provedl způsobem, o němž věděl, nebo vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že může k těžké újmě na zdraví vést (brutální útok na fyzicky mnohem slabší oběť, intenzivní útok na smyslové či životně důležité orgány oběti apod.). Výjimkou jsou případy, kdy trestní zákon vyžaduje i u těžšího následku zavinění úmyslné, což se však trestného činu znásilnění netýká.

Jestliže jde o zvlášť přitěžující okolnost ve formě tzv. jiné skutečnosti, rovněž není nutné, aby pachatel např. najisto věděl, že oběť dosud nedosáhla 18 let věku, ale postačí, že tato skutečnost vyplývala z okolností natolik zjevně, že to vědět měl a mohl (vzhled oběti, informace, že navštěvuje střední školu, informace o věku oběti „z druhé ruky“ apod.). Výjimkou jsou případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o takové jiné skutečnosti pachatel věděl. Mezi ně praxe řadí – byť to příslušné kvalifikované skutkové podstaty výslovně nestanoví – i spáchání trestného činu se zbraní (Šámal, a další, 2010).

II.1.1.4. Trestnost přípravy trestného činu znásilnění

Trestní zákoník u trestného činu znásilnění výslovně uvádí, že jeho příprava je trestná. Příprava je vývojovým stadiem trestného činu, spočívajícím v úmyslném vytváření podmínek pro jeho spáchání, zejména v jeho organizování, opatrování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, srocení, v návodu nebo pomoci k takovému trestnému činu (§ 20 tr. zákoníku). Na rozdíl od pokusu trestného činu³¹ ovšem takové jednání není trestné u všech trestných činů, ale pouze u zvlášť závažných zločinů a jen tehdy, jestliže to trestní zákon u příslušného trestného činu výslovně stanoví a pokud nedošlo k pokusu ani dokonání zvlášť závažného zločinu. Příprava je (podobně jako pokus) trestná podle trestní sazby stanovené na zvlášť závažný zločin, k němuž směřovala, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného. V případě trestného činu znásilnění dle § 185 tr. zákoníku je trestná příprava jednání, uvedeného v některé z kvalifikovaných skutkových podstat, tj. směřuje-li příprava k naplnění některé zvlášť přitěžující okolnosti podle § 185 odst. 2, 3, 4 (Šámal, a další, 2010, str. 1659) Je vhodné připomenout, že podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. byla příprava trestného činu znásilnění trestná i v případě jednání, uvedeného v základní skutkové podstatě § 241 tr. zák., což ovšem souvisí s tím, že trestní zákon postihoval znásilnění ve formě soulože či jiného obdobného pohlavního styku již v základní skutkové podstatě, zatímco trestní zákoník základní skutkovou podstatu vyčlenil pro případy znásilnění formou pohlavního styku nedosahujícího intenzity soulože či pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.

31 Pokusem trestného činu se rozumí jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo (§ 21 tr. zákoníku).

II.1.2. Stav a vývoj sexuální trestné činnosti – znásilnění

II.1.2.1. Rozsah sexuální kriminality očima občanů

Sexuálně motivované trestné činy, zejména delikty zahrnující násilí či páchané na dětech, patří k velmi obávaným, sledovaným a diskutovaným druhům trestné činnosti ve většině zemí světa. Jedná se o druh kriminality, vůči němuž veřejnost zaujímá silné postoje a jehož výskyt v rámci celkové struktury trestné činnosti obecně nadhodnocuje, jak dlouhodobě a opakovaně potvrzují výzkumy realizované v České republice i v zahraničí (Roberts & Hough, 2005). Například průzkum IKSP_TP2009 odhalil, že občané ČR přičítají mravnostní kriminalitě zhruba 20% podíl na celkové trestné činnosti v zemi, zatímco podle policejních statistik v roce 2008, k němuž se otázka z citovaného výzkumu vztahovala, tvořila mravnostní kriminalita necelé 1 % ze všech registrovaných trestných činů (Zeman, a další, 2010).

Podle Levensona a dalších (2007) je jednou z příčin rozšířenosti tohoto přesvědčení ve společnosti větší pozornost, věnovaná případům znásilnění ze strany médií. Případy sexuálního násilí a sexuálního zneužívání dětí bývají silně medializovány a vyvolávají ve veřejnosti značnou pozornost. Platí, že kriminalita, o níž média referují, nepředstavuje primárně případy typické, ale případy atraktivní (Zeman, a další, 2011). Z hlediska mediální atraktivity přitom existují rozdíly jak mezi jednotlivými druhy trestné činnosti (mravnostní či násilná kriminalita přitahují více pozornosti než majetkové delikty), tak i v rámci téhož druhu delikvence (brutální vražda zaujme více než pouliční rvačka). Celkový obraz zločinu, který média zprostředkovávají, je tedy výrazně ovlivněn jejich přednostním zájmem o neobyčejné a dramatické skutky, přičemž diskuse, kterou tak navozují, je často vedena převážně emocemi, neboť emocí je takto pojaté kriminální zpravodajství záměrně plné (Tomášek, 2010). Sexuálně motivovaná kriminalita s prvkem násilí či páchaná na dětech představuje v tomto směru mimořádně citlivé a mediálně zajímavé téma, které nenechá čtenáře (posluchače, diváky) chladnými. Jak na příkladu řady studií dokládá Jewkesová (2004), pokud trestný čin obsahuje sexuální prvek, podstatně se zvyšuje jeho mediální hodnota. Kombinace s dalšími „zatraktivňujícími faktory“, jako jsou např. násilí či dětská oběť, tento účinek ještě výrazně umocňuje.

Rovněž část otázek v průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 byla zaměřena na stav a vývoj sexuální trestné činnosti z pohledu veřejnosti. Téměř tři čtvrtiny ze souboru 978 respondentů (72 %) uvedly, že podle jejich názoru počet případů závažné sexuální kriminality v posledních pěti letech v ČR vzrostl, přičemž podle více než jedné třetiny respondentů byl nárůst výrazný.³² Pětina občanů se domnívala, že míra závažné mravnostní kriminality zůstává přibližně na stejné úrovni. Názory, že tato míra v posledních pěti letech klesla, se v odpovědích vyskytovaly pouze ojediněle (11 respondentů uvedlo mírný pokles, 2 uvedli pokles výrazný).

Dále byla zjišťována představa občanů o počtu policií nahlášených případů znásilnění za rok. Přestože měli respondenti jako vodítko informaci o celkovém počtu registrovaných případů násilných a mravnostních deliktů³³, respondenti roční nápad případů značně nadhodnotili. Více než polovina respondentů odhadla vyšší počet policií evidovaných případů znásilnění, než byla skutečnost – v roce 2010 bylo policií evidováno 586 případů znásilnění (Policie ČR, 2011).

32 Otázka: „Domníváte se, že počet těchto závažných mravnostních deliktů v ČR v posledních pěti letech: a) výrazně vzrostl; b) mírně vzrostl; c) zůstal přibližně na stejné úrovni; d) mírně klesl; e) výrazně klesl?“

33 Otázka: „Policie v minulém roce evidovala dohromady přibližně 20 tisíc násilných a mravnostních deliktů (vraždy, ublížení na zdraví, znásilnění atd.). Zkuste odhadnout, jaký počet z toho tvořily případy znásilnění a jaký počet případů pohlavního zneužívání dětí. Uveďte odhadovaný počet případů zvlášť pro každý z těchto činů.“

Odhad čtvrtiny dotázaných se pohyboval mezi 2 000 a 10 000 případů a více než desetina účastníků průzkumu odhadovala dokonce více než 10 000 případů (viz Tabulka č. 3). Jakkoli i u této trestné činnosti je třeba počítat s jistou mírou latence, vypovídají uváděné odhady o tom, že v očích veřejnosti je výskyt případů znásilnění znatelně častější, než jak je tomu ve skutečnosti. Pouze cca 1,5 % dotázaných (tj. 14 osob) uvedlo odhad, který přibližně odpovídal realitě (jejich odpověď byla buď 550, 600 nebo 650 ohlášených případů znásilnění). Pro úplnost dodejme, že průměrný odhad počtu registrovaných případů znásilnění ročně činil 5 039 (medián 3 000, modus 10 000). Je též třeba upozornit na skutečnost, že čtvrtina respondentů na otázku nedokázala či nechtěla odpovědět.

Tabulka č. 3 Odhad počtu případů znásilnění registrovaných policií v roce 2010 (N = 978)

Odhad počtu případů znásilnění	Znásilnění	
	Počet respondentů	Podíl respondentů
0–100	78	8,0 %
101–500	89	9,1 %
501–1 000	92	9,4 %
1 001–2 000	88	9,0 %
2 001–5 000	150	15,4 %
5 001–10 000	109	11,1 %
10 001–15 000	84	8,6 %
15 001–20 000	35	3,5 %
Neví, neodpověděl	254	26,0 %
Celkem	978	100,0 %

Zkreslené představy veřejnosti o stavu a struktuře kriminality však mohou mít závažné důsledky. Podceňování otázky bezpečnosti v každodenním životě v důsledku nedostatečného povědomí o povaze a intenzitě kriminálních rizik vytváří příležitosti k trestné činnosti. Naopak přeceňování míry a závažnosti kriminality vede mimo jiné k nadměrným projevům tzv. strachu z kriminality (vyhýbání se „nebezpečným“ lokalitám ve městě, omezování sociálních kontaktů v rámci širší komunity apod.). Všechny tyto důsledky zkreslených představ veřejnosti o rozsahu a struktuře kriminálního problému mají také nezanedbatelné ekonomické dopady, jak na jednotlivce, tak na města či jejich části, ale i na společnost jako celek (Zeman, a další, 2010).

II.1.2.2. Policejní statistiky

Publikované statistiky kriminality Policie ČR vycházejí z Evidenčně statistického systému kriminality (ESSK), který rozděluje jednotlivé druhy kriminality podle tzv. takticko-statistické klasifikace (TSK). Základními jednotkami ESSK jsou trestný čin a známý pachatel. Trestným činem se pro účely ESSK rozumí jednání, oznámené policii nebo zjištěné vlastní činností policie,

u něhož byla stanovena trestněprávní kvalifikace. Známí pachatelé jsou v policejních statistických přehledech vykazováni jako stíhané a vyšetřované osoby, a rozumí se jimi především osoby, vůči nimž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kterým bylo sděleno podezření ze spáchání trestného činu ve zkráceném přípravném řízení. Jako stíhané a vyšetřované osoby jsou ovšem evidovány i osoby, jejichž trestní stíhání je nepřípustné³⁴, tedy např. pachatelé, kteří nejsou pro nedostatek věku trestně odpovědní či neúčelné³⁵, tj. např. pachatelé, kterým hrozí trest, který je zcela bez významu vedle trestu, který jim byl již pro jiný čin uložen nebo je podle očekávání postihne (Ministerstvo vnitra ČR, 2014).

Policejní statistiky tedy neposkytují informace o všech spáchaných případech znásilnění, neboť evidují pouze ty, o kterých se policie dozvěděla. Na druhou stranu zahrnují policejní statistiky i případy, které z trestněprávního hlediska za trestné činy označit nelze – činy spáchané osobami, jejichž trestní stíhání je nepřípustné³⁶, jakož i případy, kdy trestní stíhání neskončilo pravomocným odsouzením pachatele (např. se neprokázalo, že ke znásilnění vůbec došlo, nebo že je spáchal stíhaný pachatel, anebo bylo trestní stíhání zastaveno z důvodu později zjištěné nepřičetnosti pachatele apod.). To vše je třeba mít při hodnocení policejních statistik na paměti.

Tabulka č. 4 znázorňuje vývoj počtu zjištěných případů znásilnění a počtu pachatelů (ve výše uvedeném smyslu) znásilnění od roku 2006. Z tabulky je patrné, že počty trestného činu znásilnění nevykazují v policejních statistikách meziročně výraznější výkyvy a pohybují se mezi 480 a 675 případy. V průměru bylo ve sledovaném období spácháno 587 případů znásilnění ročně. Na konci sledovaného období byl roční počet případů znásilnění oproti roku 2006 vyšší o 11 %, ovšem v průběhu sledovaného období docházelo střídavě k meziročním nárůstům a poklesům, takže nelze hovořit o vzestupném trendu, spíše – i s ohledem na relativně nízké celkové počty těchto případů – o stabilní situaci. Totéž lze uvést o vývoji počtu pachatelů zjištěných znásilnění ve sledovaném období.

Tabulka č. 4 Vývoj počtu zjištěných trestných činů znásilnění a počtu zjištěných pachatelů znásilnění v období 2006–2013

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zjištěno tr. činů	530	637	529	480	586	675	669	589
Stíháno/vyšetřováno	366	426	345	315	377	405	404	366

Pramen: Statistické přehledy kriminality Policie ČR (Policie ČR, 2014).

Kupříkladu v roce 2013 představoval počet zjištěných případů znásilnění (589) cca 28 % zjištěných případů mravnostní kriminality (2 109), mezi které znásilnění řadí takticko-statistická klasifikace. Pokud bychom případy znásilnění připočetli k případům násilné kriminality podle TSK (dohromady včetně znásilnění 19 278), podílelo by se znásilnění na násilné kriminalitě cca 3 %.

³⁴ Viz ustanovení § 11 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění (dále v textu též „tr. ř.“).

³⁵ Viz ustanovení § 172 odst. 2 tr. ř.

³⁶ Např. pokud jde o trestně neodpovědné pachatele mladší 15 let, statistické výkazy kriminality Policie ČR zahrnují 9 takových pachatelů znásilnění v roce 2006, 20 v roce 2007, 9 v roce 2008, 7 v roce 2009, 6 v roce 2010, 18 v roce 2011, 22 v roce 2012 a 18 v roce 2013.

Ve světle těchto údajů ještě více vyniká míra, v níž počet případů znásilnění a jejich podíl na násilné a mravnostní kriminalitě nadhodnocovali respondenti průzkumu IKSP_SEXXKRIM2011 (viz předchozí kapitola).

Policejní statistiky poskytují informace také o počtech objasněných trestných činů, tedy evidovaných trestných činů, u nichž byl zjištěn pachatel ve výše popsaném smyslu. U trestného činu znásilnění se objasněnost ve sledovaném období pohybovala kolem 70 % (nejméně 68 % v roce 2008, nejvíce 76 % v roce 2006). To zhruba odpovídá objasněnosti násilné (69 % v roce 2013) a mravnostní (71 % v roce 2013) trestné činnosti, a výrazně to převyšuje celkovou objasněnost kriminality v ČR (40 % v roce 2013).

II.1.2.3. Justiční statistiky – státní zastupitelství

Základní statistiky kriminality, zpracovávané v resortu justice, vycházejí z údajů, zaznamenaných do statistických listů trestních, jež existují zvlášť pro soudy a pro státní zastupitelství. Statistický list trestní pro státní zastupitelství se zásadně vyplňuje ke každé známé osobě, která je zapsaná v rejstříku pro dozor v trestním řízení, a to včetně pachatelů, u nichž dochází k odložení věci před začátkem trestního stíhání např. z důvodu amnestie, nepřičetnosti či nedostatku věku. Vyplňuje se po meritorním rozhodnutí policejního orgánu či státního zástupce v přípravném řízení. Pro účely našeho výzkumu jsme z databáze CSLAV Ministerstva spravedlnosti zpracovali zvláštní sestavy, které obsahují údaje o způsobu vyřízení věci v případech, kvalifikovaných jako trestný čin znásilnění. Rozhodující pro zařazení případu do určitého roku v našem přehledu bylo datum předložení návrhu na podání obžaloby nebo na podání návrhu na potrestání, resp. datum konečného rozhodnutí policejního orgánu.

Tabulka č. 5 zachycuje počty osob, vůči nimž probíhalo přípravné řízení z důvodu podezření ze spáchání trestného činu znásilnění, ve kterém došlo v daném roce k předložení návrhu na podání obžaloby nebo na podání návrhu na potrestání, resp. ke konečnému rozhodnutí policejního orgánu, v období let 2009–2013.

Tabulka č. 5 Způsob vyřízení případů znásilnění v přípravném řízení v letech 2009–2013, počty osob

Způsob vyřízení věci	2009	2010	2011	2012	2013
Odloženo	65	69	86	77	73
Stíháno	330	346	378	405	332
z toho obžalováno	277	310	333	361	304
z toho zastaveno	51	36	43	42	28
z toho postoupeno	0	0	0	2	0
z toho přerušeno	2	0	2	0	0
Zkrácené přípravné řízení	0	0	0	7	2
z toho navrženo na potrestání	0	0	0	7	2
Vyřízeno celkem	395	415	464	489	407

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR. Sestavy zpracovány ke dni 31. 5. 2014.

Z tabulky plyne, že ročně bývá v ČR vyřizováno v přípravném řízení cca 400–500 případů znásilnění. Několik desítek věcí bylo ročně odloženo (v této položce nejsou zahrnuty případy odložení věci z důvodu, že se nepodařilo zjistit pachatele, neboť k těmto věcem se statistický list trestní nevyplňuje) a cca 330–400 osob bylo ročně pro trestný čin znásilnění stíháno. V důsledku novely trestního řádu č. 459/2011 Sb. lze od roku 2012 projednávat případy znásilnění, kvalifikované dle § 185 odst. 1 tr. zákoníku, za splnění dalších podmínek i ve zkráceném přípravném řízení, v praxi se to ovšem dosud týkalo jen devíti případů. V roce 2013 byl přerušen několikaletý vzestupný trend počtu stíhaných osob, který se vrátil na úroveň z počátku sledovaného období.

Na naprostou většinu stíhaných osob byla podána obžaloba, pouze v několika málo desítkách případů (maximálně 51 osob v roce 2009) bylo trestní stíhání zastaveno. K postoupení věci jinému orgánu či k přerušení trestního stíhání došlo ve sledovaném období v případech znásilnění jen u několika jednotlivců.

II.1.2.4. Justiční statistiky – soudy

Statistický list trestní pro soudy se vyplňuje ke každé osobě, vůči níž bylo vedeno řízení před soudem, po právní moci meritorního rozhodnutí. Pro účely našeho výzkumu jsme z databáze CSLAV Ministerstva spravedlnosti zpracovali zvláštní sestavy, které znázorňují počty osob, stíhaných pro trestný čin znásilnění, o nichž soudy v daném roce vydaly meritorní rozhodnutí, jež bylo v dané věci konečné. Rozhodující pro zařazení případu do určitého roku v našem přehledu bylo tedy datum vydání konečného rozhodnutí ve věci soudem, nikoliv např. datum právní moci takového rozhodnutí nebo datum vyplnění a odeslání statistického listu trestního do databáze CSLAV.³⁷ Následující tabulka (Tabulka č. 6) obsahuje údaje o počtech osob, stíhaných pro trestný čin znásilnění, v jejichž věci vydal soud v období let 2010–2013 meritorní rozhodnutí.

Tabulka č. 6 Konečná rozhodnutí soudu ve věcech trestného činu znásilnění v letech 2010–2013, počty osob

Způsob vyřízení	2010	2011	2012	2013
Odsouzeno	186	196	204	191
Zproštěno	57	90	70	78
Zastaveno	13	10	8	9
Postoupeno	1	1	2	4
Vyřízeno jinak	28	29	29	20

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR. Sestavy zpracovány ke dni 31. 5. 2014.

³⁷ Datum vyplnění a odeslání statistického listu trestního do databáze CSLAV používá pro tento účel oficiální Statistická ročenka kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR. Slabinou takového postupu je, že nezohledňuje případy, kdy statistický list byl z různých důvodů odeslán v jiném roce, než nastala událost, která je následně v ročence vykazována. Např. položka „odsouzené osoby“ v ročence tak nezahrnuje osoby, jež byly v roce, k němuž se ročenka vztahuje, pravomocně odsouzeny, ale příslušný statistický list trestní byl odeslán až v roce následujícím.

Z tabulky je patrné, že zhruba dvě třetiny obviněných, o nichž soud v daném roce rozhodl, byly odsouzeny. Počet osob, odsouzených za trestný čin znásilnění, se ve sledovaném období pohyboval kolem 200 ročně³⁸ – k osobám, vykazovaným v justiční statistice výslovně jako odsouzené, je třeba připočíst téměř všechny osoby, které jsou vykazovány jako „vyřízeno jinak“, neboť do této skupiny jsou zařazováni i obvinění, jimž byl uložen souhrnný či společný trest.³⁹

Z 295 případů, kdy byl obžalovaný ve sledovaném období obžaloby zproštěn, se ze dvou třetin jednalo o situaci, kdy nebylo prokázáno, že se stal skutek, pro který byl stíhán (191 případů). V 81 případech byla důvodem zproštění obžaloby skutečnost, že v žalobním návrhu označený skutek nebyl shledán trestným činem, v 18 případech se neprokázalo, že by se příslušného skutku dopustil obžalovaný, v 11 případech zanikla trestnost činu a ve dvou zbylých případech byl obžalovaný soudem shledán pro nepřičetnost trestně neodpovědným. Není překvapením, že většinu odsouzených pachatelů znásilnění ve sledovaném období představovali muži (99 %).

Podle justiční statistiky byla v roce 2010 za znásilnění odsouzena jediná žena, v letech 2011 a 2012 po dvou ženách, a v roce 2013 ženy čtyři.⁴⁰ To odpovídá nejen poznatkům z odborné literatury, ale i výsledkům řady empirických výzkumů u nás i v zahraničí, které se věnují deskripci skupiny pachatelů sexuálního násilí. Např. v dubnu 2014 bylo v newyorském registru pachatelů sexuálního násilí (kde jsou pachatelé nejen znásilnění, ale i jiných sexuálních deliktů) evidováno 769 žen, tj. 2 % ze všech registrovaných osob, v roce 2005 tvořily ženy 3 % (Dornin, 2010). Přesto ale nelze opomíjet skutečnost, že i ženy se mohou tohoto sexuálního deliktu dopustit. Dokonce některé zahraniční studie přinášejí informace o tom, že v posledních letech počet žen – pachatelek sexuálního násilí – roste (Bogle & Chumney, 2006).

Tedy ačkoliv je empiricky podloženo, že drtivou většinu pachatelů sexuálního násilí tvoří muži, neznamená to, že by se takového jednání nemohly dopouštět ženy. Pokud jde o případy sexuálních deliktů na dětech, uvádí Asociace pro zacházení s pachateli, že ženy jsou pachatelkami cca ve 20 % případů (ATSA, 1996). Jiná studie mluví o 12% podílu žen mezi pachateli sexuálního útoku, kdy je oběť mladší 6 let, 6% podílu na útocích vůči oběti ve věku mezi 6 a 12 lety, a 3% podílu na útocích vůči oběti ve věku mezi 12 a 17 lety (OSOM, 2008).

Jiný pohled na složení populace odsouzených, a to podle věkových kategorií, nabízí Tabulka č. 7. Z kategorií, užívaných justičními statistikami, byli ve sledovaném období nejpočetněji zastoupeni pachatelé ve věku 30–39 let a 40–49 let. Ačkoli je třeba mít na paměti nízké absolutní počty v tabulce, není bez zajímavosti poměrně vysoký podíl mladistvých – cca 5–10 %.⁴¹

38 Pro srovnání – celkem bylo v ČR v roce 2013 pravomocně odsouzeno 77 976 osob (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014).

39 Ze 106 osob, vykázaných ve sledovaném období ve skupině „vyřízeno jinak“, byl 99 uložen souhrnný trest a 4 trest společný.

40 Pro srovnání – v roce 2013 tvořil podíl žen na všech v ČR odsouzených osobách 14 % (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014).

41 Pro srovnání – v roce 2013 činil podíl mladistvých na všech v ČR odsouzených osobách 3 % (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014).

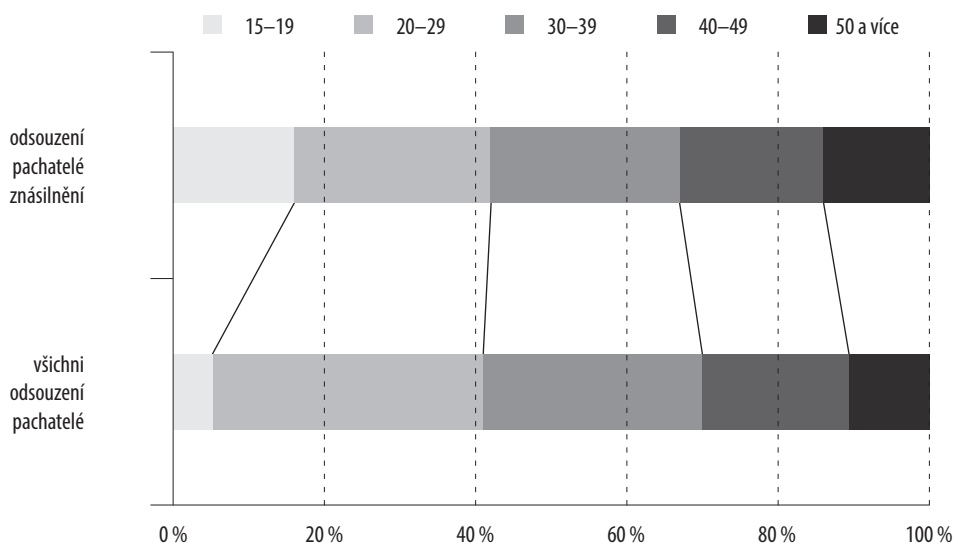
Tabulka č. 7 Osoby odsouzené za trestný čin znásilnění v letech 2010–2013, podle věku

Rok	2010	2011	2012	2013
15–17 let	15	11	21	20
18–19 let	12	11	13	14
20–24 let	22	28	28	24
25–29 let	34	32	28	20
30–39 let	43	51	55	49
40–49 let	34	43	33	38
50 a více let	26	20	26	26
Celkem	186	196	204	191

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)” (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR. Sestavy zpracovány ke dni 31. 5. 2014.

Ten přispívá i k rozdílu ve věkovém složení pachatelů, odsouzených za znásilnění, oproti celkové populaci odsouzených v ČR ve sledovaném období, který ilustruje Graf č. 1. Z něj je patrný vyšší podíl nejmladší věkové kategorie do 20 let mezi odsouzenými pachateli znásilnění, zřejmě na úkor věkové skupiny 20–29 let. Rovněž tak byl mezi odsouzenými pachateli znásilnění vyšší podíl věkové kategorie 50 a více let. Opět je ovšem třeba upozornit na nízké absolutní počty odsouzených pachatelů znásilnění, které neumožňují kategorické závěry.

Graf č. 1 Srovnání věkové struktury odsouzených pachatelů znásilnění a všech odsouzených v letech 2010–2013

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)” (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR

II.2. Sexuální nátlak

II.2.1. Právní úprava trestného činu sexuálního nátlaku

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. zavedl jako nový trestný čin⁴² sexuální nátlak, a to v ustanovení § 186, které obsahuje dvě základní skutkové podstaty, z toho jednu v alternativní podobě. Trestného činu podle § 186 odst. 1 se dopustí ten, kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti.⁴³ Trestného činu podle § 186 odst. 2 se pachatel dopustí, jestliže přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti, nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu (Tabulka č. 8).

Tabulka č. 8 Právní úprava trestného činu sexuálního nátlaku v trestním zákoníku

§ 186

Sexuální nátlak

(1) Kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán pachatel, který přiměje jiného k pohlavnímu styku, k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti, nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.

(3) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2

a) na dítěti, nebo

b) nejméně se dvěma osobami.

(4) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 se zbraní,

b) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny.

(5) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let⁴⁴, nebo

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(6) Odnětím svobody na deset až šestnáct let⁴⁵ bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

(7) Příprava je trestná.

⁴² Byť ustanovení § 186 odst. 2 tr. zákoníku pokrývá i jednání, postihované před nabytím účinnosti trestního zákoníku podle § 243 tr. zák.

⁴³ Pozn.: Novela č. 306/2009 Sb. ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku přesunula znak, spočívající ve zneužití bezbrannosti oběti, z druhého do prvního odstavce citovaného ustanovení.

⁴⁴ Novela č. 306/2009 Sb. v souvislosti s návratem k věkové hranici trestní odpovědnosti 15 let (původně snižena na 14 let), změnila ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku tuto zvlášť přitěžující okolnost tak, že útok musí směřovat vůči dítěti mladšímu 15 let (nikoli mladšímu 14 let, jak bylo uvedeno v původním znění).

⁴⁵ Novela č. 306/2009 Sb. zvýšila u této kvalifikované skutkové podstaty ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku horní hranici trestní sazby trestu odnětí svobody z patnácti na šestnáct let.

II.2.1.1. Sexuální nátlak jako násilný sexuální trestný čin

Jako **násilný sexuální trestný čin** v užším smyslu lze podle definice, přijaté pro účely této studie, klasifikovat trestný čin sexuálního nátlaku dle § 186 odst. 1 tr. zákoníku, a to v těch případech, kdy pachatel použije **násilí, pohrůžku násilí či pohrůžku jiné těžké újmy**.⁴⁶ Těmito prostředky, příp. zneužívaje bezbrannosti oběti, ji má pachatel donutit, resp. přimět k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování. Jedná se o ochranu před jednáním, při kterém nedochází k fyzickému pohlavnímu kontaktu s pachatelem, avšak pachatel oběť nutí, aby ona sama prostřednictvím svého těla a na něm prováděných erotických nebo sexuálních úkonů nebo jeho obnažováním působila na sexuální vnímání pachatele. Na tomto vlastním sexuálním jednání se pachatel sám nepodílí, ale poté, co oběť k němu donutil či přiměl, mu v zásadě jen přihlíží, pozoruje ho, aby se tak sexuálně vzrušoval (Šámal, a další, 2010). Pohnutka ovšem není znakem skutkové podstaty trestného činu sexuálního nátlaku, takže kromě vlastního sexuálního vzrušení může být pachatel v konkrétních případech motivován snahou ponížit oběť, pomstít se jí nebo jejím blízkým osobám apod.

Za **sebeukájení** lze považovat provádění takových sexuálních praktik, při nichž si oběť na vlastním těle činí úkony, při kterých dochází k aktivaci a dráždivým projevům (např. hlazením, masírováním či jiným drážděním genitálií, prsou, prsních bradavek, stehem, event. i v oblasti análního ústrojí). Při sebeukájení může docházet k dráždění těchto orgánů vlastní rukou, tak i s pomocí vibrátorů, umělých vagin či za pomoci jiných obdobných předmětů. **Obnažováním** se rozumí vysvlékání se oběti, prováděné za účelem sexuálního vzrušení pachatele, kdy jsou odhalovány hlavně eroticky významné části těla, zvláště genitálie nebo pozadí u obou pohlaví a prsa u žen apod. V daném případě však postačí, pokud oběť na svém těle obnažuje jen některá intimní místa (např. jen prsa), a není nutné, aby došlo k úplnému odhalení těla v jeho celkové nahotě. **Jiným srovnatelným chováním** může být takové jednání, které není pohlavním stykem, pohlavním sebeukájením ani obnažováním, tedy např. některé sexuálně patologické praktiky spočívající v sadistickém či masochistickém jednání nebo tzv. pissingu (Šámal, a další, 2010).

Z povahy věci vyplývá, že spáchání trestného činu sexuálního nátlaku zneužitím bezbrannosti oběti (§ 186 odst. 1 tr. zákoníku) nepřichází v úvahu v případě bezbrannosti absolutní (viz výše), neboť mechanismus sexuálního nátlaku vyžaduje, aby osoba, vůči níž je ze strany pachatele vyvíjen sexuální nátlak, požadavky a vůli pachatele vnímala a přiměřeně ke svému stavu chápala, jaké jednání od ní požaduje. Předpokladem tedy je, že oběť alespoň částečně nebo omezeně vnímá a je schopna reagovat na požadavky pachatele (Šámal, a další, 2010).

II.2.1.2. Sexuální nátlak s využitím závislosti oběti na pachateli nebo postavení pachatele

V případě trestného činu dle § 186 odst. 2 tr. zákoníku nelze hovořit o násilné sexuální kriminalitě, jedná se o nenásilný zásah do sexuální sféry oběti prostřednictvím vztahu závislosti oběti na pachateli, nebo specifického postavení pachatele, jež mu vůči oběti propůjčuje určitou důvěryhodnost či vliv. Prostředkem k dosažení pohlavního styku s obětí či k jejímu pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování je zneužití závislosti oběti na pachateli nebo zneužití postavení pachatele a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu pachatele.

Závislostí se zde rozumí stav, v němž se osoba nemůže svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele (vztah učitele a žáka, faktický poměr závislosti daný např. tím, že pachatel poškozeného vychovává). Oběť se při zneužití závislosti podřizuje pachateli proto, že je na něho v určitém směru odkázána, a pokud by této závislosti nebylo, nepodřídila

46 Uvedené znaky skutkové podstaty byly vyloženy v Kapitole II.1.1.2.

by se mu. Nemusí jít o závislost vyplývající z právního poměru určeného zákonem, ale stačí faktický poměr závislosti daný např. tím, že pachatel vykonával úkony spojené s výchovou dítěte (Šámal, a další, 2010, str. 1590). Dozor, z něhož také může vyplývat závislost, předpokládá právo a povinnost nad takovou osobou mít dohled a bdít nad ní (dozor má např. opatrovník nad osobou zbavenou svéprávnosti, vychovatel nad chovancem výchovného ústavu pro mládež, příslušník vězeňské stráže nad odsouzenou či odsouzeným) (Šámal, a další, 2010).

Zneužití postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti a vlivu je širší pojem, než zneužití závislosti osoby, protože postavení, z něhož vyplývá důvěryhodnost a vliv, představuje jakékoli postavení, které u poškozeného vzbuzuje důvěru, anebo působí svou autoritou na poškozeného. Takové postavení zahrnuje vedle vztahů vytvořených na základě svěření dozoru i jiné vazby mezi pachatelem a obětí, které nejsou spjaté přímo s povinností dozoru nad takovou osobou, ale obviňený již tím, v jakém je vůči oběti postavení, vyvolává v ní důvěru nebo má vůči ní autoritu, popř. ji ovlivňuje. Za postavení, z něhož vyplývá důvěryhodnost nebo vliv, lze konkrétně považovat např. postavení nadřízeného v zaměstnání, vedoucího umělecké skupiny nebo jiných podobných uskupení, kde je pachatel ve vztahu k ostatním členům uznávanou autoritou, dále vysokého státního úředníka atd. (Šámal, a další, 2010).

II.2.1.3. Zvlášť přitěžující okolnosti

Zvlášť přitěžující okolnosti⁴⁷ dle § 186 odst. 4 písm. c) tr. zákoníku je, že se pachatel sexuálního nátlaku dopustí jako **člen organizované skupiny**. Organizovanou skupinou se rozumí sdružení více osob, v němž je provedena určitá dělba úkolů mezi jednotlivé členy sdružení a jehož činnost se v důsledku toho vyznačuje plánovitostí a koordinovaností, což zvyšuje pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu, čímž jsou umocněny jeho škodlivé dopady pro společnost. Skupina nemusí mít trvalejší charakter a tímto způsobem lze spáchat i jen ojedinělý, jednorázový trestný čin. U pachatele se nevyžaduje výslovné přijetí za člena skupiny nebo výslovné přistoupení ke skupině, ale postačí, že se do ní pachatel včlenil a aktivně se na její činnosti podílel.

Vzhledem k tomu, že ustanovení odstavců 1 a 2 obsahují různé základní skutkové podstaty trestného činu sexuálního nátlaku, může vyvolávat určité pochybnosti otázka, zda se slovní spojení „takový čin“, použité v kvalifikovaných skutkových podstatách dle odstavce 4 písm. c) a odstavce 5 písm. b), vztahuje na obě základní skutkové podstaty nebo jen na některou z nich. Komentář k trestnímu zákoníku k tomu uvádí, že zvlášť přitěžující okolnost dle odstavce 4 písm. c) (spáchání sexuálního nátlaku členem organizované skupiny) se vztahuje na skutkové podstaty podle odstavce 1 i odstavce 2, zatímco zvlášť přitěžující okolnost dle odstavce 5 písm. b) (způsobení těžké újmy na zdraví) se vztahuje pouze ke skutkové podstatě dle odstavce 1 (Šámal, a další, 2010).

I v případě trestného činu sexuálního nátlaku platí, že i když se jedná o úmyslný trestný čin, že zvlášť přitěžujícím okolností se přihlíží, jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti (není-li trestním zákonem vyžadováno i zde zavinění úmyslné, což se trestného činu sexuálního nátlaku netýká), a jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl (§ 17 tr. zákoníku). Takovými jinými skutečnostmi, u nichž soudní praxe vyžaduje, aby o nich pachatel věděl, jsou u trestného činu sexuálního nátlaku spáchání činu nejméně se dvěma osobami (pachatel o součinnosti s nimi vědět musí), spáchání činu se zbraní (je třeba úmyslu, neboť pachatel pomocí zbraně ovlivňuje chování poškozeného, nebo ji má za tím účelem u sebe) či spáchání činu členem organizované skupiny (Šámal, a další, 2010).

⁴⁷ Zvlášť přitěžující okolnosti, spočívající ve spáchání trestného činu se zbraní či na dítěti, nebo ve způsobení těžké újmy na zdraví, byly vyloženy v Kapitole II.1.1.3.

Vzhledem k pravidlům pro **trestnost přípravy k trestnému činu**, popsaným v kapitole věnované znásilnění, je příprava trestného činu sexuálního nátlaku trestná v případě kvalifikovaných skutkových podstat dle § 186 odst. 5 či 6 (Šámal, a další, 2010).

K trestnému činu sexuálního nátlaku je vhodné ještě poznamenat, že podle současné právní úpravy může být jeho pachatelem na rozdíl od trestného činu znásilnění⁴⁸ nejen fyzická, ale i **právnícká osoba**. Vyplyvá to z ustanovení § 7 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v platném znění, v němž je sexuální nátlak uveden ve výčtu trestných činů, jež mohou být spáchány právníckými osobami.

II.2.1.4. Vzájemný poměr trestných činů znásilnění a sexuálního nátlaku

Pokud jde o vzájemný poměr obou výše rozebraných násilných sexuálních trestných činů (znásilnění a sexuální nátlak) je trestný čin znásilnění dle § 185 tr. zákoníku vůči trestnému činu sexuálního nátlaku dle § 186 tr. zákoníku ve vztahu speciality, a proto je vyloučen jejich jednočinný souběh (Šámal, a další, 2010). Ve speciální skutkové podstatě jsou zákonné znaky obecnější skutkové podstaty konkretizovány a doplněny znaky zvláštními, vystihujícími zvláštní povahu trestného činu, který definuje. Použití speciálního ustanovení vylučuje užití ustanovení obecnějšího, takže totéž jednání pachatele nelze posoudit zároveň podle speciální i obecnější skutkové podstaty.

Ke znázornění toho, jak ustanovení § 185 a § 186 tr. zákoníku pokrývají jednotlivé případy z hlediska typu sexuální aktivity, způsobu či prostředku jejího dosažení a věku oběti, lze použít tabulku, porovnávající znaky trestných činů dle § 185 až § 187 tr. zákoníku, kterou zpracoval Gřivna (2009). Pokud tabulku zredukujeme pouze na trestné činy znásilnění a sexuálního nátlaku, získáme přehled, obsažený v Tabulka č. 9. Je ovšem třeba připomenout, že tabulka představuje schematické zjednodušení, odhlízející od drobných modalit, a v této upravené podobě se omezuje na trestné činy dle § 185 a § 186 tr. zákoníku, což neznamená, že by konkrétní jednání nemohlo být trestné (i) podle jiného ustanovení – typicky pohlavní styk s dítětem mladším 15 let, kdy pachatel zneužije závislosti oběti či svého postavení, bude naplňovat skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 tr. zákoníku (jak je v původní tabulce uvedeno).

Tabulka č. 9 Přehled znaků trestných činů dle § 185 a § 186 tr. zákoníku

		Soulož	Jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží	Pohlavní styk	Sebeukájení Obnažování Jiné srovnatelné chování
Násilí	Dospělý	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 1	§ 186 odst. 1
Pohrůžka násilí	Dítě > 15	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 186 odst. 3
Pohrůžka jiné těžké újmy	Dítě < 15	§ 185 odst. 3	§ 185 odst. 3	§ 185 odst. 3	§ 186 odst. 5
Zneužití bezbrannosti	Dospělý	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 1	§ 186 odst. 1
	Dítě > 15	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 185 odst. 2	§ 186 odst. 3
	Dítě < 15	§ 185 odst. 3	§ 185 odst. 3	§ 185 odst. 3	§ 186 odst. 5
Zneužití závislosti, postavení	Dospělý	§ 186 odst. 2	§ 186 odst. 2	§ 186 odst. 2	§ 186 odst. 2
	Dítě > 15	§ 186 odst. 3	§ 186 odst. 3	§ 186 odst. 3	§ 186 odst. 3
	Dítě < 15	–	–	–	§ 186 odst. 3

Upraveno podle Gřivny (2009, str. 69).

Soudy řešily vztah obou trestných činů např. z hlediska rozdílu mezi zneužitím závislosti oběti na pachateli a zneužitím bezbrannosti oběti. Závislost oběti, na rozdíl od bezbrannosti oběti, je stav, v němž se oběť sice nemůže úplně svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele, není však vůči němu bezbranná a má – pokud nejde o patologickou závislost – stále určitý prostor k svobodnému rozhodování. Takový stav závislosti může záležet např. v psychické závislosti poškozené vytvořené v důsledku jejího ovlivnění pachatelem tvrzením, že je léčitel, který jediný je schopen vyléčit nevyléčitelnou chorobu, kterou poškozená trpí, a to i za pomoci pohlavního styku. Zneužití takové psychické závislosti poškozené ze strany pachatele k tomu, aby s ním poškozená uskutečnila pohlavní styk, naplňuje znaky trestného činu sexuálního nátlaku ve smyslu § 186 odst. 2 tr. zákoníku a nikoliv trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 tr. zákoníku spáchaného formou zneužití bezbrannosti poškozené.⁴⁹

II.2.2. Stav a vývoj sexuální trestné činnosti – sexuální nátlak

Statistiky o případech trestného činu sexuálního nátlaku a jeho pachatelích jsou silně ovlivněny skutečností, že se jedná o trestný čin poměrně nový, zavedený trestním zákoníkem až od roku 2010. Dosavadní počty policíí zjištěných případů trestného činu sexuálního nátlaku a počty jejich zjištěných pachatelů od roku 2010 znázorňuje Tabulka č. 10. Ve sledovaném období se počty policíí evidovaných případů sexuálního nátlaku pohybovaly v řádu několika málo desítek (22–46 případů) a počty pachatelů tohoto trestného činu⁵⁰ byly velmi nízké (7–16 pachatelů). Z celkového počtu 42 pachatelů, evidovaných za všechny čtyři roky, bylo 6 osob mladších patnácti let, 8 mladistvých a jedna byla žena.

Tabulka č. 10 Vývoj počtu zjištěných trestných činů sexuálního nátlaku a počtu zjištěných pachatelů sexuálního nátlaku v období 2010–2013

Rok	2010	2011	2012	2013
Zjištěno tr. činů	22	27	46	35
Stíháno/vyšetřováno osob	10	16	7	9

Pramen: Statistické přehledy kriminality Policie ČR (Policie ČR, 2014).

Tabulka č. 11 obsahuje údaje o tom, jak byly od roku 2010 v přípravném řízení vyřizovány věci, týkající se trestného činu sexuálního nátlaku.⁵¹ Naprostá většina všech projednávaných případů skončila v přípravném řízení podáním obžaloby. Celkový počet případů trestného činu sexuálního nátlaku, projednávaných v přípravném řízení, byl však velmi nízký – za čtyři roky, kdy české trestní právo tento trestný čin zná, prošlo přípravným řízením do stadia předložení návrhu na podání obžaloby, resp. konečného rozhodnutí policejního orgánu, pouze 88 takových případů.

⁴⁸ V době dokončování této monografie nicméně již byl zahájen legislativní proces, jehož výsledkem by měla být změna způsobu vymezení okruhu trestných činů, jež mohou být spáchány právníky osobami, přičemž tento okruh by již nadále trestný čin znásilnění zahrnoval.

⁴⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2013, sp. zn. 2 To 12/2013.

⁵⁰ K vymezení pojmu „stíhaná / vyšetřovaná osoba“ (zjištěný pachatel) v policejních statistikách viz Kapitola II.1.2.2.

⁵¹ Kritéria pro zařazování případů do jednotlivých let, využítá k sestavení přehledů ze statistik státních zastupitelství a soudů, byla stejná jako u trestného činu znásilnění.

Tabulka č. 11 Způsob vyřízení případů sexuálního nátlaku v přípravném řízení v letech 2010–2013, počty osob

Způsob vyřízení věci	2010	2011	2012	2013
Odloženo	1	6	1	7
Stíháno	13	13	26	21
z toho obžalováno	12	13	24	20
z toho zastaveno	1	0	2	0
z toho návrh na schválení DVT*	0	0	0	1
Vyřízeno celkem	14	19	27	28

*DVT – dohoda o vině a trestu

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

Nízké absolutní počty problematizují i interpretaci statistických dat o vyřizování věcí, týkajících se trestného činu sexuálního nátlaku, v řízení před soudem. Spíše pro úplnost a bez dalšího komentáře proto přinášíme přehledy o konečných rozhodnutích soudu v těchto věcech (viz Tabulka č. 12), a o věkové struktuře pachatelů, odsouzených za trestný čin sexuálního nátlaku (viz Tabulka č. 13).⁵²

Tabulka č. 12 Konečná rozhodnutí soudu ve věcech trestného činu sexuálního nátlaku v letech 2010–2013, počty osob

Způsob vyřízení	2010	2011	2012	2013
Odsouzeno	6	10	13	11
Zproštěno	0	3	2	2
Zastaveno	0	0	0	0
Postoupeno	0	0	0	0
Vyřízeno jinak	0	0	1	1

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

⁵² Při sestavování statistických přehledů bylo kritériem pro zařazení případu do určitého roku datum vydání konečného meritorního rozhodnutí soudu.

⁵³ K osobnosti pachatele sexuálního násilí podrobněji v Kapitole VII.

Tabulka č. 13 Osoby odsouzené za trestný čin sexuálního nátlaku v letech 2010–2013, podle věku

Rok	2010	2011	2012	2013
15–17 let	0	3	0	1
18–19 let	0	0	0	3
20–24 let	1	1	0	2
25–29 let	0	1	1	0
30–39 let	1	4	5	2
40–49 let	3	1	5	2
50 a více let	1	0	2	1
Celkem	6	10	13	11

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

II.3. Sexuální vraždy

II.3.1. Tenká hranice mezi znásilněním a sexuální vraždou

Ve smyslu, jakým pojmáme sexuálně zaměřené násilí v této monografii, lze sexuální vraždu vymezit jako úmyslné usmrcení jiné osoby, při němž pachatel zároveň zasahuje do sexuální sféry oběti. Do tohoto pojetí spadají jak případy úmyslného usmrcení oběti v souvislosti s uspokojením sexuální potřeby pachatele, tak i případy, kdy úmyslné usmrcení není motivováno sexuálně, byť pachatel na dosud žijící či již mrtvé oběti jistě sexuální aktivity realizuje (např. aby šokoval okolí nebo ještě více zasáhl blízké oběti). Naopak se z uvedeného vymezení vymykají situace, kdy usmrcení oběti určitým způsobem se sexuálním chováním oběti a/nebo pachatele souvisí, ale v daném konkrétním případě mezi nimi k žádné sexuální interakci nedojde (vraždy ze žárlivosti či v důsledku partnerských konfliktů obecně).

V případech znásilnění se mísí v různém poměru sexuální vzrušení s pocity a projevy agresivity, vzteku, hostility a s demonstrací kontroly či nadvlády nad obětí. Akt znásilnění tedy není vždy pouze vyjádřením neukojených sexuálních tužeb, ale může sledovat naplnění jiných, nesexuálních cílů, jako je projev „mužské nadřazenosti“ degradací a potrestáním oběti (zvláště u nejistých, ve sbližování neobratných mužů), nebo dosažení či zvýšení sexuálního vzrušení působením bolesti a vyvoláním strachu. Pokud je míra použitého násilí „přiměřená“, tedy slouží pouze k zamezení či překonání odporu a jejím cílem je dosažení pohlavního styku, nebývá znásilnění spojeno se závažnou parafilií (sexuální deviací) ani s výraznější patologií. Může představovat náhodný, jednorázový čin, nejspíše u psychosexuálně nezralého jedince, jednajícího pod vlivem silného sexuálního puzení či pod vlivem alkoholu, za příhodné či podněcující situace.

Jestliže pachatel nejde v prvé řadě o dosažení koitu, ale týrání, ponižování, zastrašování a popřípadě i usmrcení oběti jsou samy o sobě cílem nebo podmínkou uskutečnění sexuálního aktu a prostředkem k vystupňování sexuálního vzrušení, jde často o sadistického agresora. K takovému činu patří, podobně jako u patologického sexuálního agresora, „anonymita“ oběti nebo vyhýbání se slovnímu kontaktu.⁵³

Při brutálním znásilnění může být rozdíl mezi vraždou a znásilněním věcí náhody a závisí spíše na odolnosti oběti vůči užitému násilí. Někdy vražda může sloužit k zakrytí činu, umlčení oběti. V osobnosti pachatelů znásilnění a pachatelů sexuálních vražd (ať již jde o deviantní či nedevariantní jedince) nebývají podstatnější rozdíly. V obou případech jde často o pachatele s psychopaticky strukturovanou osobností (jedinci s rysy disociality, agresivity a nezdrženlivosti), v jejichž kriminální anamnéze najdeme násilné či majetkové delikty. Dalším typem jsou mladí, sociosexuálně nezralí pachatelé, dále osoby nadměrně užívající alkohol či jiné návykové látky nebo osoby na takových látkách závislé. Vzácněji se pak mezi pachateli obou trestných činů vyskytují starší muži se známkami počínající demence (ti atakují spíše dětské objekty), nebo ve velmi malém procentu psychotici. V samotném provedení sexuální vraždy nemusí být podstatné rozdíly mezi sadistickými pachateli či patologickými agresory; pouze snad ve větším příklonu k jakési „ritualizaci“ v naaranžování těla u sadistů. Brutálnost a destruktivita může být stejná u deviantů i nedevariantů (Študent, 1997).

Z hlediska práva má pro odlišení sexuální vraždy od jiných případů sexuálně zaměřeného násilí, při němž dojde k úmrtí oběti, zásadní význam forma zavinění pachatele ve vztahu k usmrcení oběti. V případě sexuální vraždy musí být usmrcení oběti úmyslem pachatele, ať už přímým (§ 15 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku) nebo nepřímým (§ 15 odst. 1 písm. b) tr. zákoníku). Pachatel tedy v daném případě musí buď přímo chtít oběť usmrtit, nebo alespoň vědět, že ji svým jednáním usmrtit může, a pro takový případ s tím být srozuměn. Jako srozumění je přitom podle § 15 odst. 2 tr. zákoníku třeba chápat i „pouhé“ smíření pachatele s tím, že oběť svým jednáním může usmrtit.

Sexuální trestné činy, při nichž dojde k usmrcení oběti, jež ovšem nebylo (ani nepřímým) úmyslem pachatele, nelze jako sexuální vraždu kvalifikovat. Pro tyto případy obsahuje trestní zákoník u některých trestných činů kvalifikovanou skutkovou podstatu, v níž je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby (zvláště přitěžující okolností ve formě těžšího následku) způsobení smrti oběti. Příkladem může být situace, kdy pachatel donutí oběť k souloži násilím takové intenzity, že v jeho důsledku oběť zemře. Jestliže úmysl pachatele nesměřoval k usmrcení oběti, ale pouze k dosažení soulože s použitím násilí (tj. výsledkem neměla být smrt oběti), nelze jeho jednání posoudit jako (sexuální) vraždu, ale jako trestný čin znásilnění dle § 185 odst. 1, 2 písm. a), 4 tr. zákoníku, tedy zjednodušeně řečeno jako znásilnění ve formě soulože s následkem smrti.

II.3.2. Právní kvalifikace sexuálních vražd

II.3.2.1. Vražda prostá a vražda premeditativní

České trestní právo neupravuje sexuální vraždu ani jako samostatný trestný čin, ani jako zvláštní kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu vraždy. Sexuální vraždy se proto postihují podle ustanovení § 140 tr. zákoníku o trestném činu vraždy. Vražda je z hlediska kategorizace trestných činů zvláště závažným zločinem (§ 14 odst. 3 tr. zákoníku). V základní skutkové podstatě je na tento trestný čin, spočívající v úmyslném usmrcení jiného⁵⁴, stanoven trest odnětí svobody na deset až osmnáct let (§ 140 odst. 1). Trestní zákoník je tak v případě této tzv. **vraždy prosté** přísnější než předchozí trestní zákon č. 140/1961 Sb., který na ni stanovil trest odnětí svobody na deset až patnáct let.

54 Pozn.: Pojem smrti je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt) – takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno (stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Tpjf 24/85, ze dne 31. 10. 1985).

Trestní zákoník kromě vraždy prosté (viz výše) zvlášť upravuje i tzv. **vraždu premeditativní**, spočívající v úmyslném usmrcení jiného s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, a stanoví na ni vyšší trestní sazbu dvanáct až dvacet let odnětí svobody (§ 140 odst. 2). Premeditace (rozmysl či předchozí uvážení) činí násilný akt pachatele nebezpečnějším, neboť jeho rozhodnutí k útoku vzniklo na základě zralejší rozumové úvahy, takže lze předpokládat, že odráží skutečný a dlouhodobý postoj pachatele k chráněnému zájmu, jistou otrlost, neúctu a lhostejnost k lidskému životu (Hořák, 2009).

Pachatel jedná s **rozmyslem**, pokud patřičně zváží své jednání a na základě toho jinou osobu úmyslně usmrtí. Jedná-li pachatel s rozmyslem, zvážil zásadní okolnosti svého předpokládaného (zamýšleného) jednání, jak z hledisek svědčících pro úmyslné usmrcení jiného, tak i proti němu, zvolil vhodné prostředky k jeho provedení a zvážil i důsledky svého činu. Vraždí-li pachatel v náhlém hnutí mysli (bez rozmyslu), jde o pouhou agresivní reakci na určitý podnět, aniž by pachatel zvažoval, zda jeho jednání je účelné či nikoli, zatímco u rozmyslu jde o racionální jednání pachatele směřující k zamýšlenému cíli, které má svůj rozeznatelný účel a smysl. Rozmysl nicméně nevyžaduje detailní či podrobné uvážení činu ani prvky jeho naplánování (Šámal, a další, 2010).

U **předchozího uvážení** jde o situaci, kdy pachatel předem, tj. před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti provedení činu, včetně zvolení místa a doby spáchání, použití zbraně či jiného prostředku vhodného pro usmrcení jiného s cílem, aby došlo k jeho úspěšnému provedení a co největšímu možnému vyloučení úspěšné obrany oběti apod., tedy jinými slovy si čin z hlediska jeho provedení naplánuje (Šámal, a další, 2010). Za předchozí uvážení se v soudní praxi považuje i to, že pachatel si ve svých představách pouze rámcově vymezil rozhodné skutečnosti pro provedení činu. S ohledem na konkrétní okolnosti případu pak není vyloučeno, aby pachatel při vlastním provedení činu své původní představy dále doplňoval či měnil.⁵⁵

Jednání pachatele, které zde označujeme jako sexuální vraždu, může naplňovat skutkovou podstatu jak vraždy prosté, tak vraždy premeditativní.

II.3.2.2. Zvlášť přitěžující okolnosti

Ve třetím odstavci § 140 tr. zákoníku jsou vyjmenovány zvlášť přitěžující okolnosti, podmiňující u trestného činu vraždy použití vyšší trestní sazby patnáct až dvacet let odnětí svobody nebo výjimečného trestu.⁵⁶ Některé z nich připadají v úvahu i v případě sexuální vraždy za podmínky určitého způsobu provedení činu či zvláštního předmětu útoku. Může tomu tak být tehdy, je-li sexuální vražda spáchána na dvou nebo více osobách (§ 140 odst. 3 písm. a)), na těhotné ženě (§ 140 odst. 3 písm. b)), na dítěti mladším patnácti let (§ 140 odst. 3 písm. c)), popř. opětovně (§ 140 odst. 3 písm. h)). Vzhledem ke specifikům sexuálních vražd mohou zejména připadat v úvahu zvlášť přitěžující okolnosti, spočívající ve spáchání činu zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem (§ 140 odst. 3 písm. i)) či ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky (§ 140 odst. 3 písm. j)).

Spácháním trestného činu vraždy **zvlášť surovým způsobem** se rozumí vražedný útok s extrémně vysokou mírou brutality, která se podstatně vymyká z rámce běžného u většiny trestných činů tohoto druhu. Dalším znakem zvlášť surového útoku může být použití většího počtu nástrojů nebo mechanismů.⁵⁷ Může k němu dojít i v případě, kdy oběť je již od počátku útoku v bezvědomí.

⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 3 Tdo 1520/2011, ze dne 21. 12. 2011.

⁵⁶ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. stanovil na případy kvalifikované vraždy trest odnětí svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečný trest (§ 219 odst. 2 tr. zák.).

⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 To 63/91, ze dne 18. 11. 1991.

Je třeba mít na paměti, že spáchání trestného činu vraždy v sobě vždy nutně obsahuje určité prvky surovosti. Jako zvlášť surový lze proto útok kvalifikovat tehdy, pokud tuto u vražd běžnou míru surovosti výrazně přesahuje. Typicky to bude takový způsob útoku, který je spojen s ubíjením oběti a nápadnější devastací jejího těla. Jednání spočívající v surovém nakládání s tělem již usmrčené oběti, např. zohavení mrtvoly, ovšem není „zvlášť surovým způsobem“ spáchání trestného činu vraždy. Rozhodující totiž je, jakým způsobem byla oběť usmrcena (Šámal, a další, 2010).

O **zvlášť trýznivý způsob vraždy** půjde, když je oběť vystavena bolestem na hranici snesitelnosti trvajícím třeba i po kratší dobu, nebo sice méně intenzivním, ale zato déle trvajícím, které velmi citelně zasahují celou osobnost poškozeného. Záleží i na subjektivním prožívání útoku ze strany oběti. Půjde např. o pomalé usmrcování různými způsoby, kdy oběť je pomalu rdoušena či přiškrcována, topena ve vodě nebo oběť je řezána břitvou na různých částech těla až do vykrvácení apod. (Šámal, a další, 2010). V konkrétním případě mohou být naplněny současně oba výše popsané znaky, tj. vražda může být spáchána zvlášť surovým a zároveň zvlášť trýznivým způsobem.

Ve snaze zakrýt jiný trestný čin je vražda spáchána např. tehdy, jestliže se pachatel trestného činu znásilnění rozhodne po dokonání tohoto trestného činu znásilňovanou osobu usmrtit za účelem odstranit ji jako svědku. **Ve snaze usnadnit jiný trestný čin** je vražda spáchána tehdy, jestliže k zavraždění dojde v rámci přípravy, pokusu nebo již vlastního páčání jiného trestného činu, a to buď za účelem zlepšení podmínek k spáchání takového jiného činu, nebo k odstranění překážek bránících v jeho dokonání (např. úmyslné usmrcení znásilňované oběti v rámci překonávání jejího odporu).

Za **jinou zavrženíhodnou pohnutku** lze obecně považovat pohnutku, která je v zásadním rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o neúčtě pachatele k lidskému životu, jako např. pomstychtivost. Naproti tomu nelze takový charakter přičítat pohnutkám, které mají podklad v přirozených citech člověka (např. žárlivost) nebo ve stavu okamžitého afektu, v dlouhodobé stresové situaci, v napětí v meziosobních vztazích apod. Jestliže pohnutka činu pramení z duševní poruchy nebo sexuální deviace (např. sadismus), nelze v takových případech zpravidla usuzovat na zavrženíhodnost pohnutky, která je dána onemocněním nebo biologicky, bez viny pachatele. Naproti tomu bude možno uvažovat o takovém charakteru pohnutky tehdy, jestliže u pachatele, jinak sexuálně normálního, pohnutka vyplynula z jeho sexuální nevázanosti, zvrhlosti či zvrácenosti (Šámal, a další, 2010).

Pro úplnost je vhodné doplnit, že **příprava trestného činu vraždy** je podle ustanovení § 140 odst. 4 tr. zákoníku trestná.

II.3.3. Pachatelé sexuálních vražd – výzkumy v ČR

Z dosud v České republice publikovaných studií⁵⁸, které se věnovaly deliktům posouzeným jako sexuální vražda a jejich pachatelům, je možné abstrahovat některá zjištění. Ve výzkumných souborech pachatelů sexuálních vražd, zkoumaných v citovaných výzkumech, byla jediná žena, jinak samí muži. V době spáchání trestného činu vraždy se věk pachatelů v průměru pohyboval do 30 let věku. Jednoznačně u nich převažovalo nižší vzdělání, převážně šlo o absolventy základních škol, případně o jedince s vyučným listem. Profesní či pracovní kariéra byla většinou nerozvinutá, někdy až defektní. Nekvalifikované dělnické profese převažovaly, přičemž malý podíl nezaměstnaných je pravděpodobně dán obdobím, kdy byla data k empirickým šetřením sbírána (velká část

58 Pondělíčková & Barták, 1973; Student & Drvota, 1978; Hofmanová, 2011; Netík, 1997.

empirie se vztahuje k datům před rokem 1989). Úroveň rozumových předpokladů u pachatelů sexuálních vražd byla v jednotlivých studiích pravděpodobně zjišťována odlišnými nástroji. Přesto je patrný trend směrem k podprůměru (zjištěna byla průměrná, příp. podprůměrná inteligence). Převažovali jedinci s výrazně poruchovou osobností, často označení jako lidé s disociální či smíšenou poruchou osobnosti či s osobností s psychopatickými rysy.

Přítomnost sexuální deviace byla ve všech citovaných výzkumech zjištěna vždy minimálně u poloviny pachatelů. Celkově tedy většina zkoumaných pachatelů vykazovala známky sexuální deviace – nejčastěji sadismu, příp. patologické sexuální agresivity. Trestný čin vraždy byl v nadpoloviční většině spáchán pod vlivem alkoholu, u pachatelů byl také zjištěn obecně vysoký výskyt nadměrného užívání alkoholu. U přibližně dvou třetin pachatelů (cca 60 až 70 %) byl zjištěn předchozí záznam v rejstříku trestů, nejčastěji šlo o násilné a majetkové trestné činy. Pouze u méně než třetiny pachatelů byl zjištěn předchozí záznam o sexuálním deliktu (nenásilné či násilné povahy). Ve výzkumných souborech bylo typické časné zahájení kriminální kariéry, a to do 18 let věku. Z analyzovaných výzkumů vyplývá, že pachatelé pocházeli převážně z nepodnětných, sociálně slabých rodin, s nedůslednou i agresivní výchovou. Byli převážně svobodní a bez trvalého partnerského vztahu, ale s relativně stabilizovaným sociálním zázemím. Mezi oběťmi jejich sexuálních útoků převažovaly ženy, které tvořily více než tři čtvrtiny. Rozložení věku obětí bylo ve tvaru písmene U, kdy přibližně polovina spadala do věkového rozmezí 15 až 30 let a druhou nejpočetnější skupinu tvořily oběti ve věku pozdní dospělosti. U mužských obětí šlo často o děti do 14 let věku. Mezi obětí a pachatelem nebyl zpravidla zjištěn žádný vztah, šlo o neznámé osoby (v jednom z citovaných výzkumů byl podíl případů, kdy oběť pachatele neznala, 63 %, v dalších 75 %, resp. 85 %).

K příslušnému trestnému činu – sexuální vraždě – došlo v nějakých uzavřených prostorách (budovy apod.) i pod širým nebem přibližně ve stejném počtu případů, s velmi mírnou převahou incidentů, odehrávajících se venku. Pokud k útoku došlo ve venkovních prostorách, tak se převážně jednalo o místo činu, které bylo v blízkosti místa bydliště pachatele. Ve většině případů byly sexuální vraždy spáchány za použití zbraně. Přibližně stejný podíl pachatelů použil k usmrcení oběti tupou a bodnou zbraň. Nejčastěji byl použit nůž, časté bylo i užití částí oděvu oběti k rdoušení. Rdoušení, resp. škrcení se mezi způsoby usmrcení oběti objevovalo dosti často.

Publikované studie o českých pachatelích sexuálních vražd nepracují s velkými soubory, a díky tomu se mohou některá zjištění v různých výzkumech i výrazně odlišovat. Přesto mezi nimi celkově panuje poměrně vzácná shoda. Pokud se objevila nějaká nekonzistence v závěrech jednotlivých studií (jediný významnější rozpor byl nicméně detekován pouze v zastoupení sexuálně deviantních jedinců mezi pachateli), bylo ji možné vcelku jednoznačně přičíst na vrub rozdílnosti samotných výběrových souborů, příp. jiným faktorům či odlišnostem v metodologii.

Jak již bylo uvedeno, sexuální vraždy nefigurují v českém katalogu trestných činů ani jako samostatný trestný čin, ani jako zvláštní kvalifikovaná skutková podstata trestného činu vraždy. I z toho důvodu nejsou tyto případy samostatně vykazovány v justičních statistikách, jež se drží trestněprávní klasifikace trestných činů. V policejních statistikách jsou nicméně sexuální vraždy jako samostatná položka vykazovány (položka č. 102 TSK). Pro ilustraci je proto možno uvést, kolik případů sexuálních vražd a jejich pachatelů policie v posledních letech eviduje. V roce 2007 evidovala policie tři případy sexuální vraždy a jednoho pachatele, v roce 2008 sedm případů a sedm pachatelů, v roce 2009 dva případy a tři pachatele, v roce 2010 po jednom případě i pachateli, v roce 2011 čtyři případy a tři pachatele, v roce 2012 jeden případ a žádného pachatele, a v roce 2013 opět po jednom případě i pachateli sexuální vraždy (Policie ČR, 2014).

III.

Recidiva a kriminální historie pachatelů sexuálního násilí

Téma recidivy pachatelů sexuálních deliktů a jejich kriminální historie patří k těm z nejvíce diskutovaných. Hned v úvodu této části je třeba poznamenat, že výsledky jednotlivých studií v této oblasti jsou ovlivněny definicí a pojetím recidivy, velikostí a složením výzkumného souboru i kontrolní skupiny, a také např. délkou sledovaného období. Jejich srovnání, případně přebírání jejich závěrů bez znalosti metodologie a složení výzkumného souboru je velkým rizikem. V následujícím textu jsou uváděny také poznatky z některých zahraničních studií, přičemž z důvodu zachování přiměřeného rozsahu kapitoly se jedná o stručné odkazy bez popisu metodologických aj. aspektů. Zájemcům o podrobnosti k této problematice mohou nicméně sloužit připojené citace použitých pramenů.

III.1. Recidiva pachatelů sexuálního násilí v ČR – statistiky a představy veřejnosti

Oficiální statistiky kriminality v ČR neumožňují podrobnější analýzu kriminální minulosti pachatelů. Poskytují pouze informace o tom, kolik pachatelů již v minulosti bylo odsouzeno za trestný čin, přičemž z nich ovšem nelze zjistit charakter předchozí trestné činnosti pachatele.

Z policejních statistik lze vyčíst počty zjištěných pachatelů⁵⁹ znásilnění, kteří již byli v minulosti odsouzeni za úmyslný trestný čin.⁶⁰ Následující tabulka (Tabulka č. 14) znázorňuje počet recidivistů v tomto policejně-statistickém pojetí a jejich podíl na všech policií evidovaných pachatelích znásilnění v letech 2008–2013. Je z ní patrné, že takto pojmání recidivisté tvořili ve sledovaném období mezi evidovanými pachateli znásilnění necelou polovinu, konkrétně v jednotlivých letech mezi 39 % a 47 %. V případech policií zjištěných pachatelů sexuálního nátlaku se o recidivistu jednalo v osmi případech ze 42 pachatelů, evidovaných za roky 2010–2013 (Policejní prezidium ČR).

Tabulka č. 14 Podíl recidivistů a osob bez předchozího odsouzení za úmyslný trestný čin mezi policií evidovanými pachateli znásilnění v letech 2008–2013

Rok	2008		2009		2010		2011		2012		2013	
Recidivisté	145	42 %	143	45 %	176	47 %	164	40 %	169	42 %	144	39 %
Pachatelé bez předchozího odsouzení	200	58 %	172	55 %	201	53 %	241	60 %	235	58 %	222	61 %
Celkem	345		315		377		405		404		366	

Pramen: Statistické přehledy kriminality Policie ČR (Policie ČR, 2014).

Z justičních statistik lze získat údaje o tom, kolik odsouzených osob již za trestný čin (úmyslný či nedbalostní) bylo odsouzeno v minulosti. Informaci, zda se jednalo o odsouzení za sexuální nebo jiný trestný čin, z nich již nevyčteme. Strukturu pachatelů, odsouzených za **trestný čin znásilnění** v letech 2010–2013, v členění podle trestněprávní recidivy, znázorňuje následující tabulka (Tabulka č. 15).

⁵⁹ Pro definice pojmů, užívaných v policejních a justičních statistikách, a pro kritéria zařazování případů do jednotlivých sledovaných roků, využívaná pro sestavování přehledů z justičních statistik, viz Kapitoly II.1.2.2. až II.1.2.4.

⁶⁰ Recidivistou ve smyslu policejní statistiky je pachatel úmyslného trestného činu, který byl již za jiný úmyslný trestný čin dříve odsouzen (Ministerstvo vnitra ČR, 2014).

Tabulka č. 15 Osoby odsouzené za trestný čin znásilnění v letech 2010–2013, podle trestněprávní recidivy

Rok	2010		2011		2012		2013	
z toho s předchozím odsouzením	108	58 %	121	62 %	106	52 %	115	60 %
z toho bez předchozího odsouzení	78	42 %	75	38 %	98	48 %	76	40 %
z toho recidivisté označení soudem	15		7		5		9	
Odsouzeno celkem	186		196		204		191	

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

Z Tabulky č. 15 vyplývá, že ve sledovaném období (2010–2013) bylo celkem u 58 % odsouzených pachatelů znásilnění evidováno předchozí pravomocné odsouzení. Podíl osob bez předchozího odsouzení ve sledovaném období, s výjimkou roku 2012, kdy prvotrestaní pachatelé tvořili téměř polovinu, činil vždy cca 40 %. Tuto podskupinu dosud netrestaných pachatelů, kteří se dopustili závažného násilného činu, kterým znásilnění bezesporu je, považujeme za významnou. Do jisté míry se tak i potvrzují empirická zjištění z jiných studií o nízké míře sexuální recidivy – tedy opětovné spáchání stejného sexuálního deliktu – mezi pachateli znásilnění (více dále v textu). Podíl prvotrestaných mezi odsouzenými pachateli znásilnění byl ve sledovaném období mírně vyšší než jejich podíl v celkové populaci odsouzených v ČR ve sledovaných letech, jenž činil 34–38 %.⁶¹

Tzv. „recidivisté označení soudem“, tj. osoby, u nichž soud při ukládání trestu výslovně přihlédl k jeho předchozí trestné činnosti jako k přitěžující okolnosti ve smyslu § 34 písm. l) tr. zák., resp. § 42 písm. p) tr. zákoníku, se mezi odsouzenými za znásilnění nicméně vyskytovali spíše výjimečně, a to celkem za celé sledované období ve 36 případech (Tabulka č. 15). Ze čtyřiceti osob, odsouzených v letech 2010–2013 za trestný čin **sexuálního nátlaku**, byla bez předchozího odsouzení necelá polovina (19), 21 osob již bylo dříve odsouzeno a v jednom případě se jednalo o recidivistu označeného soudem.⁶²

V otázce sexuální recidivy, tedy opakovaného páčání sexuálního deliktu, panují mezi empirickými výzkumnými poznatky a představami veřejnosti značné rozpory. V **průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXXRIM2011** se k tématu sexuální recidivy vztahovalo několik výroků, ke kterým se respondenti vyjadřovali formou souhlasu či nesouhlasu na čtyřbodové škále.⁶³ Výrazná většina respondentů (83 %) souhlasila s výrokem, že v kriminální anamnéze pachatelů závažných sexuálních deliktů jsou přítomna předchozí odsouzení za podobné delikty, více než pětina dotázaných (22 %) dokonce souhlasila „rozhodně“. Pouze desetina dotázaných (10 %) s uvedeným výrokem vyslovila nesouhlas (viz Graf č. 2).

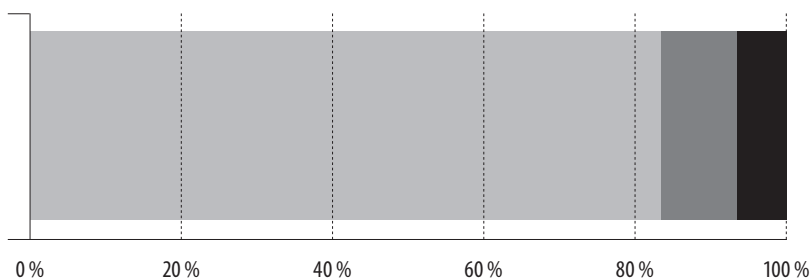
⁶¹ Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

⁶² Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o pravomocně vyřízených osobách (odsouzených + vyřízených jinak)“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

⁶³ Otázka: „Následující výroky vyjadřují různé názory a postoje lidí k závažné mravnostní kriminalitě a k pachatelům těchto deliktů. Posuďte prosím, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky.“

Graf č. 2 Pachatelé závažné mravnostní kriminality byli za podobné delikty stíháni již v minulosti.

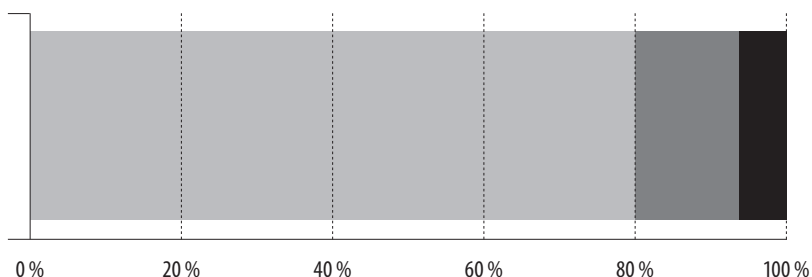
■ souhlasí 83 % ■ nesouhlasí 10 % ■ neví 7 %

Další tvrzení, které bylo veřejnosti v průzkumu předloženo, se týkalo druhové recidivy sexuálních delikventů poté, co vykonali nepodmíněný trest odnětí svobody⁶⁴. Většina respondentů (80 %) souhlasila s tím, že tito pachatelé se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu bez ohledu na délku trestu, který si odpykají, přičemž čtvrtina (24 %) vyjádřila rozhodný souhlas. Nesouhlas s tvrzením byl zjištěn u 14 %, viz Graf č. 3.

Graf č. 3 Bez ohledu na délku trestu, který si tito pachatelé odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu.

■ souhlasí 80 % ■ nesouhlasí 14 % ■ neví 6 %

Naprosto totožné výsledky byly získány z vyjádření respondentů k výroku „*I když tito pachatelé absolvují soudem nařízené léčení (psychiatrické, sexuologické), stejně se dopustí dalšího sexuálního útoku.*“ S tvrzením o neefektivnosti léčení souhlasila rovněž velká většina dotázaných (80 %), a plná čtvrtina (24 %) souhlasila rozhodně. Nesouhlas s výrokem vyslovilo 14 % respondentů.

⁶⁴ Výrok: „Bez ohledu na délku trestu, který si tito pachatelé odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu.“

III.2. Druhová (sexuální) recidiva pachatelů sexuálního násilí

Názory o vysoké míře sexuální druhové recidivy – odsouzení sexuálního delikventa za další sexuální trestný čin – které byly zjištěny u české veřejnosti, nejsou výrazně odlišné od mínění např. americké společnosti. Průzkum, který byl realizován na Floridě, ukázal, že veřejnost odhaduje míru sexuální recidivy na úrovni 74 % (Levenson, a další, 2007). Podle toho, jak vidí situaci veřejnost, by tedy mezi pachateli sexuální kriminality mělo být jen minimum prvopachatelů, a naopak většinu sexuálních trestných činů by měly páchat osoby s předchozími záznamy o odsouzení, a to hlavně za sexuální delikt. Tomu však neodpovídají oficiální statistiky v ČR ani v jiných zemích, ani výsledky výzkumných studií. Lze konstatovat, že ačkoli veřejnost věří ve vysokou míru druhové recidivy u pachatelů sexuálního násilí, ve skutečnosti tyto osoby patří mezi pachatele, u kterých existuje jen malá pravděpodobnost, že budou znovu odsouzeni za sexuální delikt (Sample & Bray, 2003).

Recidiva je u sexuálních delikventů konzistentně dokumentována jako nízká (5–15 %) (Bartosh, a další, 2003; Hanson & Bussière, 1998). Kanadští výzkumníci sledovali cca 30 000 pachatelů sexuálních deliktů v období 4 až 6 let od jejich propuštění z výkonu trestu. Průměrná míra druhové recidivy dosáhla 14 % (Hanson & Bussière, 1998; Hanson & Morton-Bourgon, 2004). Hanson a Bussière (1998) na základě provedené analýzy uvádějí, že u pachatelů, kteří se dopustili sexuálního zneužívání, činila druhová recidiva po pěti letech od propuštění 13 % a recidiva nestejnorodá (tedy následné spáchání jiného než sexuálního trestného činu) 37 %. U pachatelů znásilnění byla ve stejném sledovaném období zjištěna 19% recidiva sexuálního kriminálního násilí, a téměř polovina se dopustila nesexuálního trestného činu (46 %).

Ve výzkumech, kde byla skupina pachatelů sledována po delší časové období, bylo zjištěno, že většina (76 %) sexuálních pachatelů již nebyla znovu odsouzena za sexuální delikty (Harris & Hanson, 2004), viz také dále v textu. Hanson a Harris (2000) provedli metaanalýzu téměř stovky výzkumných studií, které byly realizovány ve Spojených státech amerických a v Kanadě. Výzkumné soubory čítaly od 191 do 1 138 osob (celkem cca 31 000 pachatelů sexuálních deliktů), s průměrnou dobou sledování pět let. Zjištěná míra recidivy u pachatelů, kteří byli v minulosti již jednou odsouzeni za sexuální delikt spáchaný na dítěti, byla 12,7 %, recidiva sexuálního trestného činu (včetně sexuálního útoku na dospělou osobu) dosáhla 13,7 %. To znamená, že u většiny (cca 87 %) pachatelů již nebyl zjištěn další sexuální delikt. Soothill a Francis (2000) zjistili u pachatelů sexuálního násilí 19,3% druhovou recidivu (další sexuální delikt), a to po 32 letech od propuštění. Další studie uvádí míru recidivy 20 % u pachatelů sexuálního zneužívání dětí a 23 % u pachatelů znásilnění (Quinsey, Rice, & Harris, 1995).

Kromě omezení, které plyne z již zmíněného problému odlišného pojetí recidivy v uvedených zahraničních výzkumných studiích, je třeba při interpretaci vzít v potaz skutečnost, že jde často o „neselektované“ soubory sexuálních delikventů, v nichž se nerozlišuje mezi delikventy s parafilii a delikventy bez poruchy sexuální preference (k tématu nedevariantních a deviantních sexuálních delikventů, viz dále v textu od str. 132).

65 K problematice ochranného léčení a stručně ke koncepci ochranného léčení parafilních delikventů, viz Kapitola IV.3.1.

III.3. Recidiva sexuálních delikventů v ČR po absolvování ochranného léčení

Údajů o recidivě patří k nejdůležitějším faktorům při posuzování (hodnocení) úspěšnosti modelu léčby sexuálních delikventů. Pokud o recidivě sexuálních delikventů hovoří psychiatři či sexuologové, většinou se jedná o recidivu deviantních pachatelů, kterým byla soudem uložena trestní sankce ochranného léčení⁶⁵, jež je pachatel povinen vykonat (jde tedy o nedobrovolné léčení, *compulsory treatment*). Tím jsou srovnání se zahraničními studii o recidivě sexuálních delikventů, kteří absolvovali léčbu či zvláštní program zacházení (a tedy o úspěšnosti či účinnosti takových intervencí), ještě obtížnější. V jiných zemích je totiž taková intervence (léčba) častěji dobrovolná, byť často na doporučení soudu, a pachatel ji může odmítnout nebo přerušit. Navíc většinu pacientů v ochranné léčbě v ČR tvoří deviantní pachatelé, zatímco většina zahraničních programů se věnuje sexuálním delikventům bez rozlišování, zda je u pachatele přítomna parafilie či nikoliv. Přitom, jak plyne z analýzy Hansona a Bussiéra (1998), ale od dalších autorů, je sexuální deviace faktorem, který výrazně zvyšuje pravděpodobnost recidivy sexuálně delikventního chování (viz dále v textu, Kapitola V. od str. 109).

Podle odborníků je recidiva českých sexuálních delikventů, kteří byli podrobena nedobrovolné sexuologické léčbě⁶⁶ nižší než u těch pachatelů, kteří byli pouze trestáni (Zimanová & Hubálek, 1986, Zimanová, a další, 1987 podle Zvěřina, 2013). Katamnestické sledování 953 pacientů, kteří prošli třemi existujícími specializovanými odděleními, zaměřenými na ústavní ochranné léčení sexuálních delikventů přineslo informace o kriminální recidivě (sexuálně delikventním chování) u 163 propuštěných pacientů, tj. u 17,1 % všech léčených (Weiss, 1999 podle Zvěřina, 2013). Z hlediska diagnostického mezi nimi převládali exhibicionisté a sexuální agresori. U pacientů, kteří požádali o kastraci, k recidivě nedošlo.⁶⁷ Z pachatelů, kteří absolvovali ambulantní sexuologické ochranné léčení, byla recidiva zjištěna u 32 % (Zvěřina, 2003).

Uvedené poznatky umožňují závěr, že výsledky ochranné sexuologické léčby v ČR jsou plně srovnatelné s výsledky podobně zaměřených pracovišť ve vyspělých zemích typu USA, Kanady, Německa, Velké Británie či Nizozemska, a potvrzují oprávněnost českého modelu specializované léčby parafilních sexuálních delikventů (Zvěřina, 2013).

⁶⁶ V České republice existuje jeden z nejstarších koncepčních modelů léčby sexuálních delikventů, kteří byli ke svým zločinům motivováni poruchou sexuální preference (parafilii).

⁶⁷ Pozn.: Během léčby požádalo o chirurgickou kastraci celkem 84 pacientů (cca 9 % ze souboru 953 léčených), především sadistů, sexuálních agresorů a pedofilů (Weiss a další, 2010).

IV.

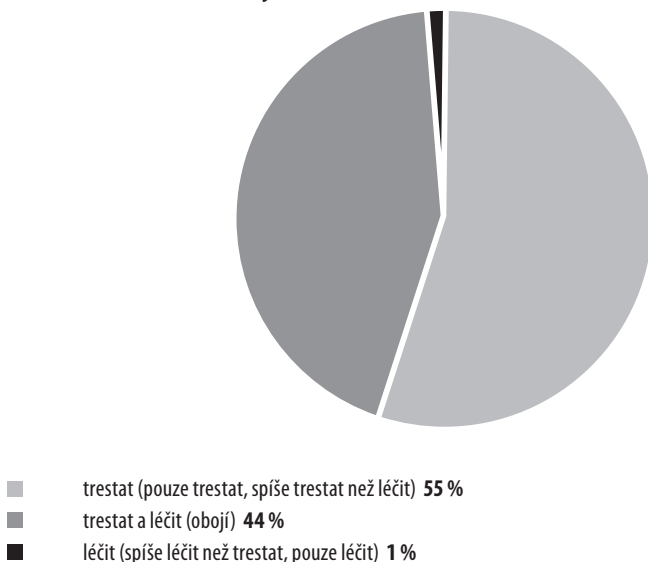
**Trestat, léčit, změnit,
kontrolovat nebo izolovat?**

Přístup k pachatelům sexuálních deliktů má v jednotlivých zemích svá specifika. Můžeme se – velmi zjednodušeně řečeno – setkat s přístupy, kde všichni pachatelé sexuálních deliktů, kromě uloženého trestu, absolvují také určitý program či formu léčení, tzn., že se nerozlišují sexuální delikventi na ty „nemocné“, tedy ty s parafilii (sexuální deviací), a na delikventy bez poruchy. V jiných zemích fungují různé kombinace druhů a forem soudem nařízených ochranných opatření (jako jsou např. u nás ochranné sexuologické a psychiatrické léčení) a uložených trestů, nebo existují nejrůznější typy kontroly či dohledu nad pachateli, kteří se např. po výkonu trestu vracejí na svobodu, případně se lze setkat s opatřeními, která zajišťují jejich celoživotní detenci (Blatníková & Zeman, 2013).

IV.1. Postoje české veřejnosti k sexuálním delikventům

Průzkum veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011 se zabýval tím, jaké názory a postoje ve vztahu k sexuálním delikventům a opatřením na ochranu společnosti před nimi zastávají čeští občané. Základní otázkou ve smyslu přístupu k sexuálním delikventům je, zda je vhodnější tyto pachatele spíše trestat či léčit.⁶⁸ **Naladění veřejnosti**, soudě podle vyjádření respondentů průzkumu, je v otázce přístupu k pachatelům závažné sexuální kriminality⁶⁹ **spíše punitivnější**. Podíl zastánců trestání pachatelů násilně oproti léčení, mezi něž lze počítat respondenty, kteří uvedli dvě krajní varianty, preferující trestání⁷⁰, činil více než polovinu (55 %), jak znázorňuje Graf č. 4. Nejčastější odpovědí byla nejmírnější varianta upřednostňující trestání (tj. varianta „trestat, ale i léčit“), kterou zvolilo 37 % dotázaných.

Graf č. 4 Pachatele násilně je třeba...

68 Otázka: „Lidé mají různou představu o odpovídajícím přístupu k pachatelům mravnostní kriminality. Někteří se domnívají, že je třeba je přísně trestat, jiní by dali přednost jejich léčení. Vyznačte na škále od 1 do 6, kterému přístupu byste dal/a přednost vy: 1) pouze trestat; 2) spíše trestat než léčit; 3) trestat, ale i léčit; 4) léčit, ale i trestat; 5) spíše léčit než trestat; 6) pouze léčit.“

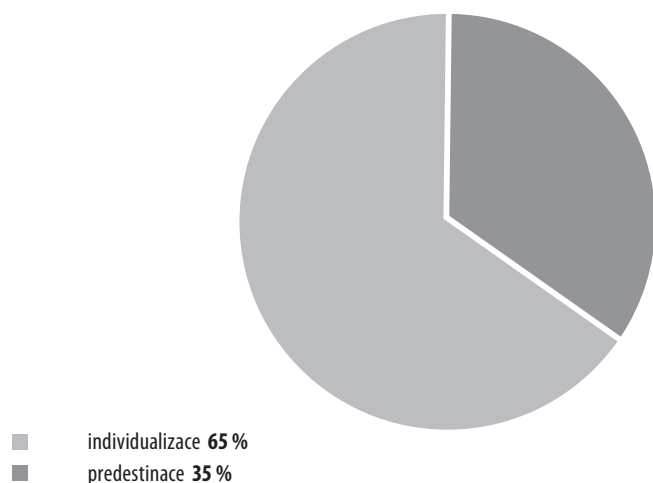
69 V průzkumu se respondenti měli v odpovědi na tuto otázku vyjádřit zvlášť k pachateli násilně a k pachateli sexuálního zneužívání dětí.

70 Zvolili variantu: 1) pouze trestat nebo 2) spíše trestat.

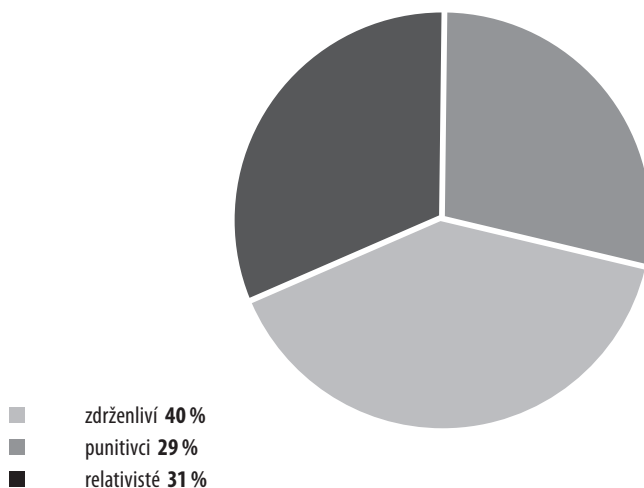
Za účelem získání hlubšího vhledu do postojů české veřejnosti v oblasti přístupu k násilné sexuální kriminalitě a jejím pachatelům byla některá data z průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 podrobena sekundární statistické analýze s využitím multivariačních technik. Sekundární statistická analýza se zaměřila zejména na tři oblasti – 1) názory na vhodný přístup k pachatelům sexuální kriminality, 2) představy (stereotypy) o pachatelích závažné sexuální kriminality, a 3) názory na některá možná opáření k ochraně společnosti před závažnou sexuální kriminalitou. Pro účely shlukové analýzy byly využity otázky č. 6 (názory na vhodný přístup k pachatelům sexuální kriminality) a č. 14 (představy o pachatelích závažné sexuální kriminality). Data byla nejdříve vycentrována a normalizována, aby byl eliminován rozdíl v rozsahu škál odpovědí u obou otázek (šestibodová vs. čtyřbodová škála), a to tak, že se ve výsledku skóry pohybovaly mezi hodnotami 1 a 4. Celkem 600 respondentů průzkumu se vyjádřilo ke všem 11 výrokům u otázky č. 14⁷¹, ostatní se k 1 či více výrokům nevyjádřili. Devět respondentů neodpovědělo na otázku č. 6. Po vícenásobné imputaci byl získán podsoubor (N = 944), který se v žádném ze zásadních socio-demografických parametrů neliší od celého původního souboru respondentů (ověřeno t-testy procent pro nezávislé soubory, $p < 0,05$).

Vzhledem k tomu, že shluková analýza metodou nejbližších středů (k-means) někdy závisí na pořadí případů v datovém souboru, byla třikrát opakována (s náhodně změněným pořadím a na náhodně rozpůleném souboru) a následně byla vybrána řešení s nejvyšší vzájemnou shodou. Shluková analýza typu *Convergent Cluster and Ensemble Analysis* vyprodukovala dvě stabilní řešení – dvoushlukové a tříshlukové. Obě řešení byla korelována s příslušnými proměnnými, což umožnilo konečnou identifikaci (pojmenování) shluků. Byly tak identifikovány dvě, resp. tři skupiny respondentů, kteří se od sebe v představách o pachatelích násilné sexuální kriminality a v postojích k nim významně liší. Tyto skupiny lze pro zjednodušení označit jako zastánce **predestinace** a zastánce **individualizace** (dvoushlukové řešení), resp. jako **punitivce**, **relativisty** a **zdrženlivé** (tříshlukové řešení). Dvoushlukové řešení je obecnější, tříshlukové nabízí specifičtější pohled. Na úrovni dvou shluků méně vyhraněná část zastánců predestinace i individualizace se na úrovni tří shluků oddělila a společně vytvořila skupinu relativistů, zatímco ze zbylých zastánců predestinace se na úrovni tří shluků stali punitivci a ze zbylých zastánců individualizace skupina označená jako zdrženliví. Rozložení uvedených skupin v podsouboru ukazují Graf č. 5 a Graf č. 6.⁷²

Graf č. 5 Respondenti segmentováni podle představ o pachatelích násilné sexuální kriminality a postojů k nim – dvoushlukové řešení (N = 944)

Graf č. 6 Respondenti segmentovaní podle představ o pachatelích násilné sexuální kriminality a postojů k nim – tříšlukové řešení (N = 944)

Identifikované shluky (skupiny respondentů) byly dále analyzovány z hlediska deklarovaných názorů na stav a závažnost sexuální kriminality (otázky č. 3, 4, 5), obav z viktimizace tímto druhem trestné činnosti (otázka č. 12), povědomí o existenci a využívání institutu zabezpečovací detence (otázky č. 7, 7a), představ o účinnosti opatření na ochranu před ní (otázky č. 8, 11), jakož i sociodemografických charakteristik.

Za tím účelem byly zpracovány kontingenční tabulky⁷³ s testem CHI² a Phi nebo Cramerovo V, znaménkový (Studentův) test a doplňkově t-test a ANOVA. Pro obě řešení (dvouslukové i tříšlukové) byly vytvořeny rozhodovací stromy (TREE) a využitím metody CHAID.⁷⁴

Charakteristiky jednotlivých skupin z hlediska představ veřejnosti o sexuálních delikventech vyplývají z grafů (Graf č. 7 až Graf č. 11), které znázorňují průměrné hodnoty, kterých v těchto skupinách dosáhly jednotlivé výroky v rámci otázky č. 14 na čtyřbodové škále (1 = nejsilnější souhlas; 4 = nejsilnější nesouhlas).⁷⁵

71 (1) Tresty pro pachatele sexuálně motivovaných činů jsou u nás příliš shovívavé; (2) I když tito pachatelé absolvují soudem nařízené léčení (psychiatrické, sexuologické), stejně se dopustí dalšího sexuálního útoku; (3) Většina pachatelů, kteří se dopouští sexuálně motivovaných deliktů, byla ve svém dětství obětí zneužívání; (4) Bez ohledu na délku trestu, který si tito pachatelé odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu; (5) Pachatelé závažné mravnostní kriminality byli za podobné delikty stíháni již v minulosti; (6) Většinou je u těchto pachatelů zjištěna nějaká sexuální deviace (tzn. sexuální úchylnka); (7) Pachatelé sexuálně motivovaných deliktů si zaslouží další šanci; (8) Mezi pachatelem znásilnění a pachatelem pohlavního zneužívání dětí je velký rozdíl; (9) Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých; (10) Většinu pachatelů znásilnění jde o sex, nikoliv o násilí; (11) Sexuální deviaci nelze vyléčit.

72 Sociodemografické složení jednotlivých skupin pro obě řešení je uvedeno v Příloze č. 2 této monografie.

73 Kontingenční tabulky jsou obsaženy v Příloze č. 3 této monografie.

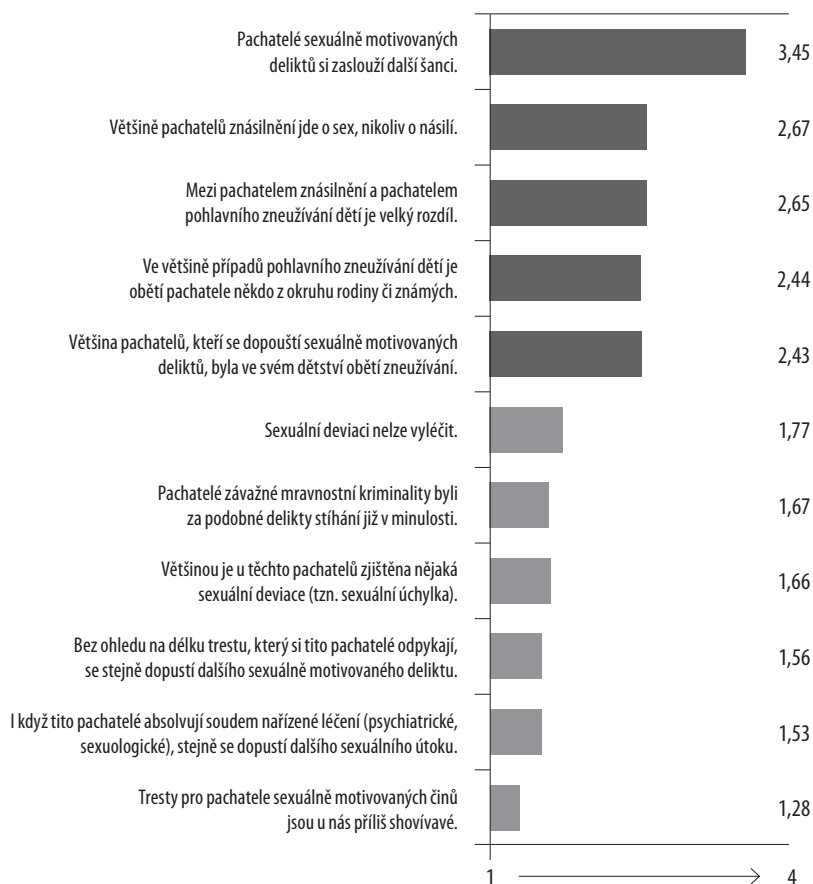
74 CHAID – CHI² automatické interaktivní vyhledání.

75 Nejtmavší (černé) pásy v grafech znázorňují výroky, vůči nimž respondenti dané skupiny vyslovili významně silnější souhlas (tj. vykazovali významně nižší průměr, než je průměr celého podsouboru). U grafů č. 9 až 11 navíc nejsvětlejší pásy znázorňují výroky, vůči nimž vyslovili významně slabší souhlas (tj. vykazovali významně vyšší průměr).

Dvouchlukové řešení – zastánci predestinace a individualizace

Zastánci predestinace (viz Graf č. 7) nad sexuálními delikventy, pokud jde o možnost jejich nápravy a reintegrace, obrazně řečeno zlomili hůl. To, zda se člověk bude dopouštět sexuální trestné činnosti, je podle nich do značné míry předurčeno. Domnívají se, že sexuální kriminalita je doménou speciálních či druhových recidivistů, kteří tento druh trestné činnosti páchají opakovaně, přičemž jejich recidivu nelze ovlivnit trestem ani léčbou. Typický pachatel sexuálního trestného činu je sexuální deviant (příslušný výrok dosáhl průměrné hodnoty 1,66), tedy osoba trpící parafilií, která je neléčitelná. Bude-li na svobodě, bude mít sklon své delikventní chování opakovat bez ohledu na předchozí působení systému trestní justice nebo zdravotnictví – nelze jej ani napravit či odradit trestem (průměrná hodnota 1,56), ani vyléčit (průměrná hodnota 1,77).

Graf č. 7 Představy o pachatelích násilné sexuální kriminality – zastánci PREDESTINACE (N = 329)

U otázky č. 6, tedy jaký přístup pokládají za vhodný vůči pachatelům znásilnění, resp. sexuálního zneužívání dětí, vykázáli zastánci predestinace významně nižší průměry⁷⁶ (1,81 u pachatele znásilnění a 1,92 u pachatele sexuálního zneužívání dětí), což znamená, že významně více kladou důraz na trestání takových pachatelů, než na jejich léčení.

V kombinaci s poznatkem, že respondenti z této skupiny jsou přesvědčeni o tom, že tresty pro pachatele sexuálních trestných činů jsou u nás příliš nízké, je tento důraz na trestání zajímavý, pokud si uvědomíme, že tatáž skupina je zároveň skeptická vůči nápravnému či odstrašujícímu účinku jakkoli přísného trestu. Nabízejí se zejména dvě vysvětlení. Může se jednat o projev stereotypní představy veřejnosti o příliš mírných trestech, stanovených za trestnou činnost obecně a závažnou kriminalitu zvláště, což je jev, známý v řadě zemí světa, a do značné míry nezávislý na skutečné přísnosti trestní legislativy dané země. Uvedené poznatky ovšem také mohou vypovídat o tom, že zastánci predestinace, kteří nevěří na roli trestu při omezování speciální recidivy sexuálních delikventů, žádají přísný trest alespoň jako pomstu pachateli zavrženíhodného zločinu.

Ve skupině zastánců predestinace se významně více vyskytovali respondenti z domácností se středním či nižším měsíčním příjmem (do 30 000 Kč) a lidé z největších obcí nad 100 000 obyvatel.

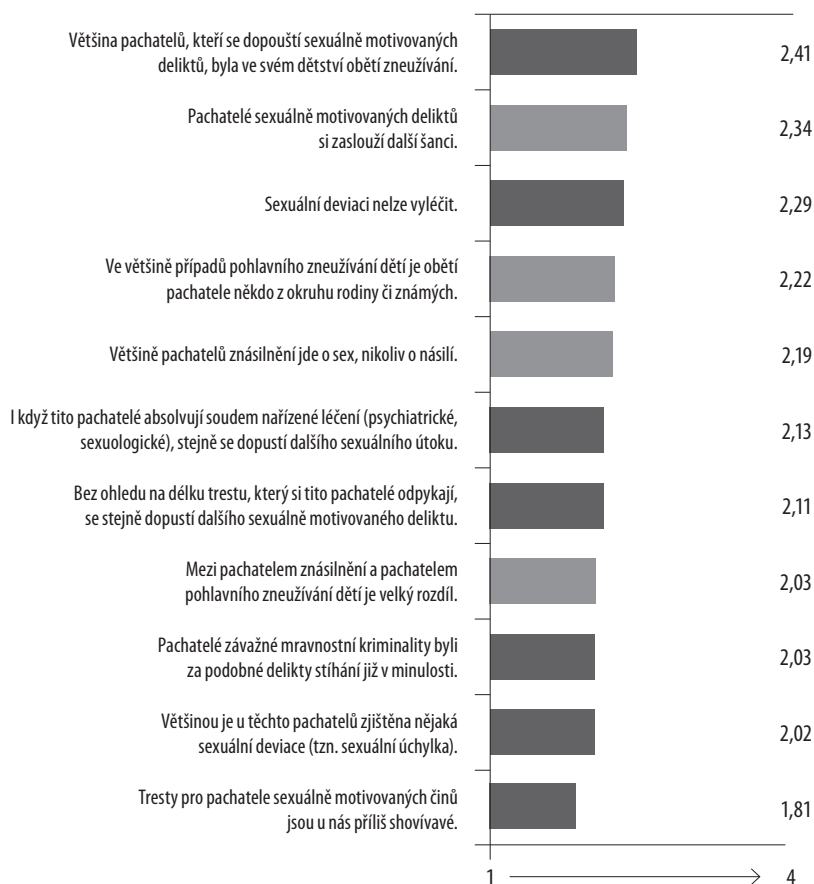
Zastánci predestinace více vnímají sexuální kriminalitu jako problém, a to jak na celostátní, tak i na lokální úrovni, a zároveň více podporují zveřejňování informací o sexuálních delikventech, propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, jako účinný prostředek ochrany společnosti. Tyto proměnné nicméně nelze označit za rozhodující (silné) vlivy, neboť je analýzy TREE vyřadily. Respondenti z této skupiny si více připouštějí možnost, že se sami nebo někdo z jejich blízkých stane obětí tohoto druhu trestné činnosti. Současně více než zastánci individualizace pokládají za prostředky vhodné k ochraně společnosti před sexuálními delikventy soudní zákazy přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele sexuálního násilí na dětech, elektronický monitoring pohybu sexuálních delikventů, a zejména jejich kastraci. Významně více také podporují myšlenku existence registru sexuálních delikventů, a to ve veřejně přístupné formě.

Zastánci individualizace (viz Graf č. 8) vnímají sexuální delikventy více heterogenně. Nejsou tolik přesvědčeni o stereotypu sexuálního delikventa jako recidivujícího parafilika, naopak zdůrazňují rozdíly mezi pachateli různých druhů sexuální trestné činnosti (příslušný výrok dosáhl průměrné hodnoty 2,03).

Berou patrně více v úvahu příčiny a kontext sexuální delikvence – např. se domnívají, že pro pachatele znásilnění je důležitější sex než násilí (průměrná hodnota 2,19), a méně věří stereotypu, že zneužívání dětí se dopouští většinou osoba oběti neznámá. Více jsou také ochotni poskytnout pachateli sexuálního trestného činu další šanci (průměrná hodnota 2,34).

76 Na normalizované čtyřbodové škále znamená hodnota 1 „pouze trestat“ a hodnota 4 „pouze léčit“.

Graf č. 8 Představy o pachatelích násilné sexuální kriminality – zastánci INDIVIDUALIZACE (N = 615)

Výše popsané zaměření respondentů z této skupiny se projevilo i v odpovědích na otázku č. 6. U pachatele znásilnění preferují jako vhodný přístup trest rovnocenně kombinovaný s léčbou (průměr 2,50), a u pachatele sexuálního zneužívání dětí mírně upřednostňují léčbu (průměr 2,72).

V této skupině se objevovalo významně více respondentů z domácností s hrubým měsíčním příjmem mezi 30 000 a 40 000 Kč a zástupců menších obcí s počtem obyvatel mezi 5 000 a 20 000.

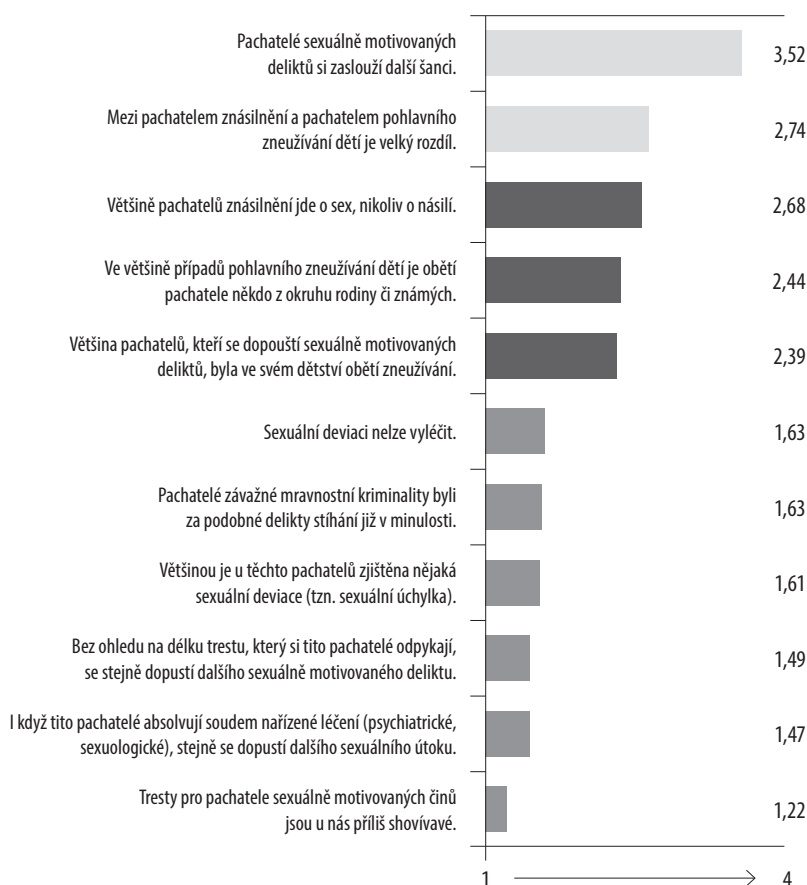
Mezi zastánci individualizace je významně více respondentů, kteří jsou proti existenci registru sexuálních delikventů, resp. těch, kteří jeho existenci připouštějí, ale pouze v neveřejné formě pro účely vybraných institucí.

Z hlediska znalostí o stavu a vývoji sexuální kriminality a o existenci a využívání institutu zabezpečovací detence dosáhli zastánci individualizace poněkud lepších výsledků než zastánci predestinace, jejichž znalosti dané problematiky (měřeno odpověďmi na vybrané otázky) lze hodnotit jako velmi nízké.

Tříšlukové řešení – punitivci, zdrženliví a relativisté

Skupina **punitivců** (viz Graf č. 9) se svými postoji k pachatelům násilné sexuální kriminality velmi podobá výše popsané skupině zastánců predestinace. Jedná se o respondenty, pro které je sexuální delikvent – bez ohledu na druh spáchaného sexuálního deliktu a jakýkoli další kontext – zpravidla prakticky nenapravitelný paraflík, dopouštějící se sexuálních trestných činů opakovaně, u něhož je zbytečné dávat mu druhou šanci (příslušný výrok dosáhl průměrné hodnoty 3,52) a doufat v resocializaci, neboť jeho delikvence má základ v sexuální úchylnosti, která je neléčitelná. Byť punitivci nevěří v pozitivní účinek jakkoli přísného trestu na recidivu takového pachatele, nejsilněji ze všech skupin respondentů pokládají současné tresty za sexuální delikty za příliš mírné (průměrná hodnota 1,22), a jednoznačně upřednostňují trestání sexuálních delikventů před jejich léčbou.

Graf č. 9 Představy o pachatelích násilné sexuální kriminality – PUNITIVCI (N = 270)

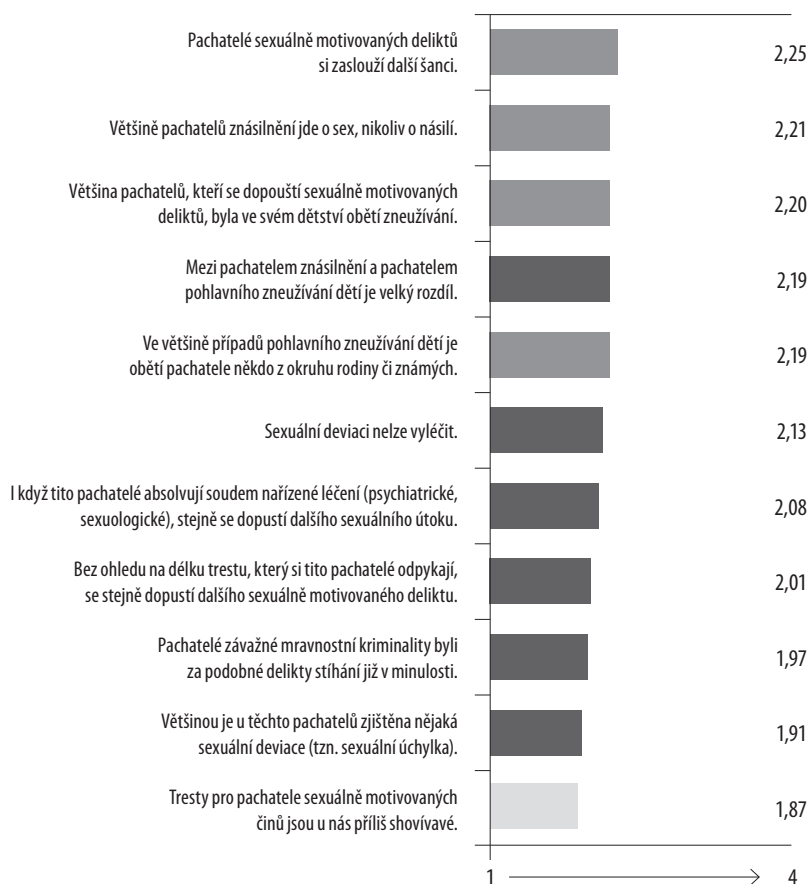

To vyplynulo také z odpovědí na otázku č. 6, v nichž se významně více přiklonili k trestání, a to u pachatelů obou sexuálních trestných činů (průměr 1,85 u pachatele znásilnění a 1,94 u pachatele sexuálního zneužívání dětí).

Mezi punitivci bylo významně více respondentů z nejnižších příjmových skupin (hrubý měsíční příjem domácnosti do 20 000 Kč) a zároveň z největších obcí nad 100 000 obyvatel. Obdobně jako u zastánců predestinace se mezi punitivci vyskytuje významně vyšší pocit závažnosti problému sexuální kriminality v ČR i v místě bydliště a obavy z viktimizace touto trestnou činností, jakož i vyšší podpora jednotlivých opatření na ochranu společnosti před sexuálními delikventy (zveřejňování informací o propuštěných delikventech, soudní zákazy návštěvy určitých míst, elektronický monitoring, kastrace), včetně veřejně přístupného registru sexuálních delikventů. I pro punitivce platí poznatek o dosti nízkém povědomí o stavu a vývoji sexuální kriminality a o institutu zabezpečovací detence.

Skupina **zdrženlivých** (viz Graf č. 10) respondentů je charakteristická opatrným přístupem k vyslovování soudů o pachatelích sexuálních deliktů. Podobně jako skupina zastánců individualizace se více zaměřují i na další aspekty (rizikové faktory) sexuálně delikventního chování pachatele, než je jeho případná parafilie – vztah k oběti, motivace, vlastní zkušenost se zneužíváním v dětství. O shovívavosti současných trestů za sexuální delikty nejsou tolik přesvědčeni jako jiní respondenti (příslušný výrok dosáhl průměrné hodnoty 1,87).

Graf č. 10 Představy o pachatelích násilné sexuální kriminality – ZDRŽENLIVÍ (N = 378)

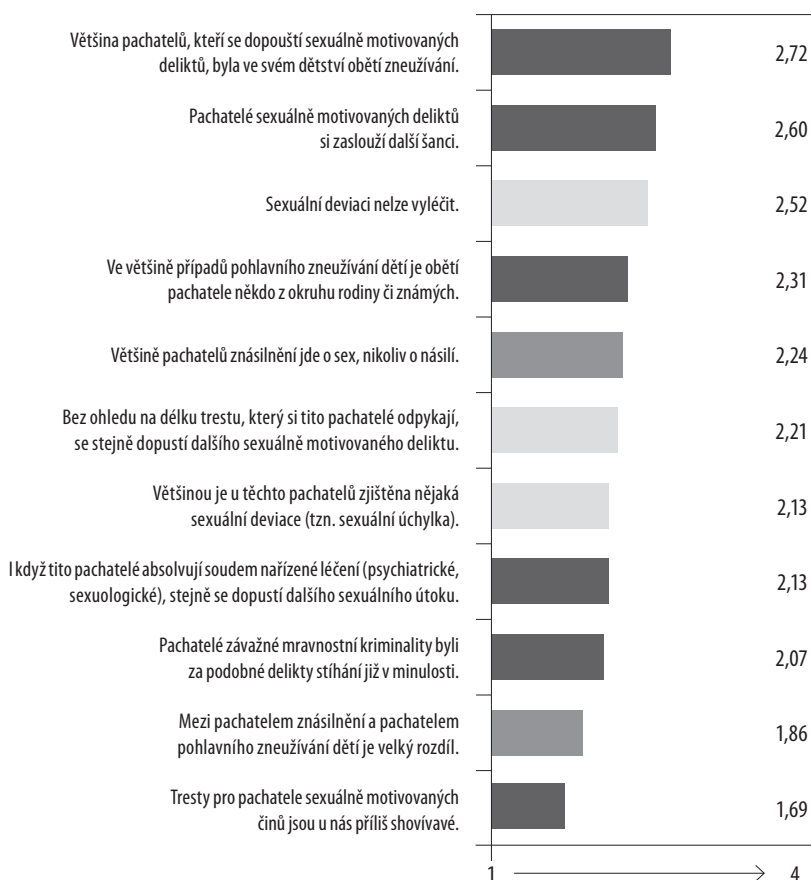
Ze všech tří skupin jsou zdrženliví respondenti nejvíce nakloněni léčbě sexuálních delikventů, kterou upřednostňují před jejich trestáním, a to jak u pachatele znásilnění (v odpovědích na otázku č. 6 průměr 2,98), tak zejména pokud jde o pachatele sexuálního zneužívání dětí (průměr 3,10).

Ve skupině zdrženlivých respondentů byly významně více zastoupeny osoby z domácností s nejvyššími hrubými příjmy nad 40 000 Kč měsíčně a lidé z menších obcí s 5 000 až 20 000 obyvateli.

Zdrženliví respondenti poněkud více pokládají sexuální kriminalitu za problém v místě svého bydliště a poněkud méně na celostátní úrovni (tyto proměnné se však neukázaly jako rozhodující vlivy). Podpora jednotlivých opatření na ochranu společnosti před sexuálními delikventy je u nich nižší. Tato skupina respondentů vykazovala ze všech tří skupin relativně nejlepší znalosti ohledně stavu a vývoje sexuální kriminality a institutu zabezpečovací detence, ačkoli ani u nich tyto znalosti nejsou příliš vysoké.

Respondenti, které lze označit za **relativisty** (viz Graf č. 11), jsou patrně méně náchylní k přijímání stereotypních představ o sexuálních delikventech. Přinejmenším významně méně zastávají názor, že většinu sexuálních delikventů tvoří sexuální devianti (příslušný výrok dosáhl průměrné hodnoty 2,13) a nejsou také tolik skeptičtí k možnostem působení na pachatele prostřednictvím trestu (rovněž k možnostem léčby jsou vstřícnější než zbytek výzkumného podsuboru). Více připouštějí rozdíly mezi pachateli různých druhů sexuálních deliktů (průměrná hodnota 1,86).

Graf č. 11 Představy o pachatelích násilné sexuální kriminality – RELATIVISTÉ (N = 296)

To se potvrdilo i v odpovědích na otázku č. 6, v nichž sice u pachatele znásilnění i pachatele sexuálního zneužívání dětí upřednostnili trestání, ale ve zřetelně rozdílné míře – zatímco příklon k trestání pachatele znásilnění je u relativistů nejsilnější ze všech tří skupin (průměr 1,73), ve vztahu k pachateli zneužívání dětí by trest více kombinovali s léčbou (průměr 2,07).

Mezi relativisty byla významně více zastoupena kategorie osob ze středních obcí s 20 000 až 100 000 obyvateli.

Relativisté ve významně menší míře pokládají sexuální kriminalitu za problém, ať už na celostátní či lokální úrovni, a méně se také obávají případné viktimizace touto trestnou činností. S tím patrně souvisí i jejich celkově nižší podpora jednotlivým opatřením na ochranu společnosti před sexuálními delikventy.

IV.2. Tresty za násilné sexuální trestné činy

Tresty, stanovené za násilné sexuální trestné činy přímo ve zvláštní části trestního zákoníku a předchozího trestního zákona, byly uvedeny v předchozích kapitolách (Kapitoly II.1.1. Právní úprava trestného činu znásilnění II.2.1. Právní úprava trestného činu sexuálního nátlaku a II.3.2. Právní kvalifikace sexuálních vražd). Kromě nich však obecná pravidla ukládání trestů umožňují uložit i tresty jiné, ve zvláštní části u daného násilného sexuálního trestného činu neuvedené. Podle ustanovení § 28 odst. 1 trestního zákona č. 140/1961 Sb., stanoví-li trestní zákon ve zvláštní části na některý trestný čin několik trestů, lze uložit každý tento trest samostatně nebo i více jich vedle sebe. Vedle trestu, který stanoví trestní zákon ve zvláštní části na některý trestný čin, lze uložit i jiné, v zákoně uvedené tresty. Totéž pravidlo obsahuje i ustanovení § 53 odst. 1 tr. zákoníku.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. k 31. 12. 2009 rozeznával následující druhy trestů: odnětí svobody, obecně prospěšné práce, ztrátu čestných titulů a vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, vyhoštění, a zákaz pobytu (§ 27 tr. zák.). **Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.** přinesl do sankčního systému významné změny, jejichž výčet by podstatně přesáhl účel této části studie. Katalog druhů trestů byl doplněn o trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 52 odst. 1 tr. zákoníku).

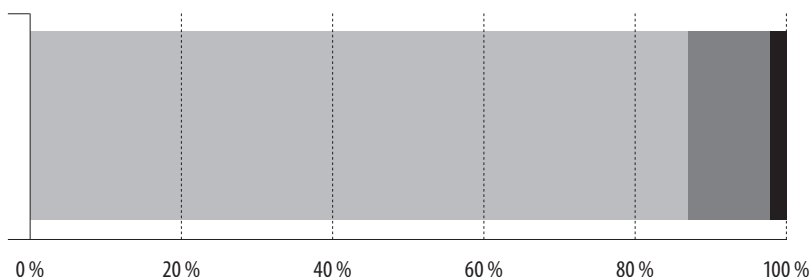
Některé druhy trestů lze uložit samostatně, i když trestní zákon či trestní zákoník ve zvláštní části takový trest na příslušný trestný čin nestanoví. Trestní zákon to umožňoval u trestu vyhoštění a trestu zákazu pobytu (§ 28 odst. 1 tr. zák.), trestní zákoník tuto možnost rozšířil i na trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce (§ 53 odst. 2 tr. zákoníku). Naopak některé druhy trestů nelze ukládat vedle sebe. Trestní zákon zakazoval uložení peněžitého trestu vedle propadnutí majetku (§ 28 odst. 2 tr. zák.). Trestní zákoník doplnil, že kromě toho nelze uložit ani domácí vězení vedle odnětí svobody a obecně prospěšných prací, obecně prospěšné práce vedle odnětí svobody, a zákaz pobytu vedle vyhoštění (§ 53 odst. 1 tr. zákoníku).

K adekvátnosti trestů, stanovených za sexuální trestné činy, se vyjadřovali i respondenti průzkumu IKSP_SEXKRIM2011, a to formou souhlasu či nesouhlasu⁷⁷ s výrokem „*Tresty pro pachatele sexuálně motivovaných činů jsou u nás příliš shovívavé*“. O mírnosti ukládaných sankcí byla přesvědčena velká většina respondentů (87 %), přičemž téměř polovina (49 %) s výrokem souhlasila rozhodně. Pouze 11 % účastníků průzkumu vyjádřilo svůj nesouhlas (Graf č. 12).

77 Respondenti vyjadřovali svůj názor na čtyřbodové škále (rozhodně souhlasím – spíše souhlasím – spíše nesouhlasím – rozhodně nesouhlasím).

Graf č. 12 Tresty pro pachatele sexuálně motivovaných činů jsou u nás příliš shovívavé.

■ souhlasí 87 % ■ nesouhlasí 11 % ■ neví 2 %

Srovnáme-li uvedené zjištění s výše popsány mi poznatky o skepsi respondentů vůči nápravnému či odstrašujícímu účinku jakkoli přísného trestu (viz Kapitola III.1., Graf č. 3), nabízejí se zejména dvě vysvětlení. Může se jednat o projev stereotypní představy veřejnosti o příliš mírných trestech, stanovených za trestnou činnost obecně a závažnou kriminalitu zvlášť, což je jev, známý v řadě zemí světa, a do značné míry nezávislý na skutečné přísnosti trestní legislativy dané země. Uvedené poznatky ovšem také mohou vypovídat o tom, že občané, kteří nevěří na roli trestu při omezování speciální recidivy sexuálních delikventů, žádají přísný trest alespoň jako pomstu pachateli zavrženíhodného zločinu.

Představa, že přísnější tresty jsou jediným způsobem, jak pachatelům zabránit v recidivě, je stereotyp, který je typický nejen pro českou veřejnost. Na pachatele závažných sexuálních deliktů, což jsou většinou osoby s psychopatickou strukturou osobnosti, odstrašující účinek trestu většinou neplatí. Tyto osoby většinou nemyslí na následky, a pokud si je během činu nebo těsně po něm uvědomí, mohou z obavy před trestem způsobit oběti ještě větší újmu (např. tzv. zakrývací vraždy).

IV.2.1. Trest odnětí svobody

Vzhledem k typové závažnosti násilných sexuálních trestných činů a zákonným podmínkám pro ukládání jednotlivých druhů trestů lze trest odnětí svobody pokládat za druh trestu, který zpravidla přichází v úvahu jako trest hlavní u tohoto druhu kriminality, a je též v praxi nejčastěji v těchto případech jako hlavní trest ukládán, a to zcela jednoznačně.⁷⁸ Proto je vhodné věnovat se mu poněkud podrobněji z hlediska možností jeho využití při postihu násilné sexuální trestné činnosti.

IV.2.1.1. Nejvyšší přípustná výměra trestu odnětí svobody

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. původně umožňoval uložit trest odnětí svobody ve výměře nejvýše patnáct let (§ 39 odst. 1 tr. zák.). V souvislosti se zrušením trestu smrti (*novela č. 175/1990 Sb.*) byly jako výjimečný trest zavedeny s účinností od 1. července 1990 trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let a trest odnětí svobody na doživotí (§ 29 odst. 1 tr. zák.). **Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.** s účinností od 1. ledna 2010 zvýšil maximální výměru trestu odnětí svobody na

⁷⁸ Např. v roce 2012 byly trest či trestní opatření odnětí svobody v některé z jejich forem (nepodmíněný, podmíněný odsouzení, podmíněný odsouzení s dohledem) uloženy jako hlavní trest všem pachatelům, odsouzeným za trestný čin znásilnění či sexuálního nátlaku; viz Ministerstvo spravedlnosti ČR (2013).

dvacet let (§ 55 odst. 1 tr. zákoníku) s tím, že výjimečným trestem se nadále rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí (§ 54 odst. 1 tr. zákoníku). Sazby trestu odnětí svobody pro jednotlivé trestné činy jsou uvedeny přímo ve zvláštní části trestního kodexu. Zákon nicméně zná případy, kdy soud může uložit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, nebo naopak nad její horní hranici.

IV.2.1.2. Mimořádné snížení trestu odnětí svobody

Trestní zákon upravoval podmínky mimořádného snížení trestu odnětí svobody v § 40 (nepřiměřená přísnost stanovené trestní sazby, odsouzení za přípravu k trestnému činu či pokus trestného činu, odsouzení pachatele, který významně přispěl k objasnění nebo zabránění trestné činnosti ve prospěch zločinného spolčení). V těchto případech nebylo nicméně možno uložit trest

- a) pod pět let, činila-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň dvanáct let,
- b) pod tři léta, činila-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň osm let,
- c) pod jeden rok, činila-li dolní hranice trestní sazby odnětí svobody alespoň pět let.

Toto omezení neplatilo v případě pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, a jemuž soud spolu s trestem odnětí svobody uložil ochranné léčení, pokud soud zároveň shledal, že by vzhledem k zdravotnímu stavu pachatele bylo možno účelu trestu dosáhnout i trestem kratšího trvání (§ 32 tr. zák.).

V **trestním zákoníku** jsou podmínky mimořádného snížení trestu odnětí svobody upraveny v § 58. Je-li důvodem mimořádného snížení trestu odnětí svobody nepřiměřená přísnost stanovené trestní sazby či skutečnost, že se jedná o pachatele, který napomohl zabránit trestnému činu, jenž jiný připravoval nebo se o něj pokusil, platí stejná omezení, pokud jde o nejnižší možnou výměru ukládaného sníženého trestu, jako stanovil předchozí trestní zákon. Tato omezení však neplatí, je-li trest ukládán pachateli, označenému jako spolupracující obviněný, pachateli, odsouzenému za přípravu k trestnému činu nebo za pokus trestného činu nebo za pomoc k trestnému činu, resp. pachateli, který jednal v právním omylu, jehož se mohl vyvarovat, spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze nebo nutné obrany, anebo překročil meze některé okolnosti vylučující protiprávnost. Stejně jako trestní zákon upravuje i trestní zákoník možnost uložení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby u pachatele se zmenšenou přičetností, jemuž je současně uloženo ochranné léčení (§ 40).

IV.2.1.3. Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody

Mimořádné zvýšení trestu odnětí svobody umožňoval **trestní zákon** v případě ukládání trestu odnětí svobody zvláště nebezpečnému recidivistovi (§ 41, § 42) nebo pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení (§ 43, § 44), a to tak, že horní hranice trestní sazby se u zvláště nebezpečného recidivisty za splnění dalších podmínek zvyšovala o jednu třetinu, a soud ukládal trest v horní polovině takto zvýšené trestní sazby. Ta ovšem ani po zvýšení nesměla převyšovat patnáct let, a při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let nesměla převyšovat dvacet pět let. **Trestní zákoník** právní úpravu případů mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody z trestního zákona do určité míry převzal. V ustanovení § 59 upravuje možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody pachateli, který znovu spáchal zvláště závažný zločin⁷⁹, ač již byl pro takový nebo jiný zvláště závažný zločin potrestán (trestní

⁷⁹ Trestní zákoník mj. zavedl novou kategorizaci trestných činů. Podle § 14 se trestné činy dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let (míněno včetně). Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. Zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

zákoník tedy opustil pojem „zvlášť nebezpečného recidivisty“). V takovém případě (a za podmínky, že závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena), může soud uložit trest v horní polovině zákonem stanovené trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu. Oproti úpravě v trestním zákoně tedy trestní zákoník pojímá uvedený postup soudu jako fakultativní, tj. k mimořádnému zvýšení trestu soud ani za splnění všech podmínek přistoupit nemusí. Vzhledem k tomu, že trestní zákoník upravuje vyšší maxima trestu odnětí svobody (viz výše), nadále platí, že při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nesmí horní hranice převyšovat třicet let. Naproti tomu pokud jde o jiný než výjimečný trest, neplatí již omezení obdobné tomu, upravenému v § 42 odst. 2 věta první a § 44 odst. 2 věta první trestního zákona. Trestní zákoník naopak výslovně stanoví, že zvýšená horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody může převyšovat dvacet let.

Trestní zákoník nahradil pojem „zločinné spolčení“ termínem „organizovaná zločinecká skupina“, jemuž ovšem ponechal původní význam. Zároveň jako zvláštní druh pachatele rozeznává pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 107, § 108). U takového pachatele se horní hranice trestní sazby zvyšuje o jednu třetinu, přičemž soud uloží (obligatorně) trest odnětí svobody v horní polovině takto stanovené trestní sazby odnětí svobody, nejsou-li zároveň splněny podmínky pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 58 (viz výše). I v tomto případě platí pro zvyšování horní hranice trestní sazby jediné omezení, a sice že při ukládání výjimečného trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let nesmí horní hranice převyšovat třicet let.

IV.2.1.4. Trest odnětí svobody na doživotí

Jak již bylo uvedeno, po zrušení trestu smrti se nejprísnejším trestem v **trestním zákoně** stal trest odnětí svobody na doživotí, jako jedna ze dvou forem výjimečného trestu (§ 29). Od počátku byl koncipován tak, že jej – za splnění dalších podmínek – bylo možno uložit jen za výslovně v trestním zákoně vyjmenované trestné činy. *Novela č. 320/2006 Sb.* s účinností od 1. 9. 2006 do tohoto výčtu zařadila mj. i trestný čin znásilnění dle § 241 odst. 4 tr. zák. (bylo však třeba, aby pachatel kromě splnění jiných podmínek spáchal takový čin opakovaně a byl již za takový trestný čin v minulosti potrestán). **Trestní zákoník** upravuje trest odnětí svobody na doživotí v ustanovení § 54, ovšem žádný z násilných sexuálních trestných činů v užším smyslu mezi trestnými činy, za něž lze tento trest uložit, nefiguruje. Podle důvodové zprávy k návrhu trestního zákoníku totiž ke splnění stejného účelu (tj. k náležitému postihu trestných činů, vyjmenovaných v § 29 odst. 4 předchozího trestního zákona) postačí celkové zvýšení trestních sazeb ve spojení s mimořádným zvýšením trestu odnětí svobody (Vláda ČR, n.d.).

IV.2.1.5. Omezení možnosti uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody

Zákon omezuje možnost uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestné činy menší typové závažnosti. *Novela trestního zákona č. 175/1990 Sb.* nejprve s účinností od 1. 7. 1990 zavedla, že za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje jeden rok, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu (§ 39 odst. 2 tr. zák.). *Novela č. 265/2001 Sb.* rozšířila dopad tohoto ustanovení na trestné činy s horní hranicí trestní sazby do tří let. **Trestní zákoník** tuto hranici původně převzal – podle ustanovení § 55 odst. 2 tr. zákoníku bylo možno za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. *Novela č. 330/2011 Sb.* s účinností od 1. 12. 2011 dále rozšířila uvedené omezení na všechny trestné činy s horní hranicí

trestní sazby do pěti let, takže se nadále vztahuje i na trestné činy znásilnění dle § 185 odst. 1 tr. zákoníku a sexuálního nátlaku dle § 186 odst. 1, 2, 3 tr. zákoníku.

IV.2.1.6. Zařazení pro výkon trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody se vykonává ve věznicích, a to diferencovaně ve čtyřech základních typech věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou (§ 39 odst. 3, § 39a odst. 1 tr. zák., § 55 odst. 3, § 56 odst. 1 tr. zákoníku). Pravidla pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic jsou upravena v § 56 odst. 2, 3 tr. zákoníku (dříve § 39a odst. 2, 3 tr. zák.). Soud zpravidla zařadí do věznice

- (a) s dohledem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin;
- (b) s dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin;
- (c) s ostrahou pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem;
- (d) se zvýšenou ostrahou pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

Soud může zařadit pachatele do věznice jiného typu, má-li se zřetelem na závažnost trestného činu a na stupeň a povahu narušení pachatele za to, že bude působení na něj, aby vedl řádný život, v jiném typu věznice lépe zaručeno. Do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí však vždy pachatele, jemuž byl uložen trest odnětí svobody na doživotí.

IV.2.1.7. Nařízení výkonu trestu odnětí svobody

Postup soudu při zajišťování výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody upravuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění (dále též „tr. ř.“) v § 320–§ 322, kde jsou stanoveny postupy při nařízení výkonu trestu a podmínky pro odklad výkonu trestu (ohrožení života či zdraví odsouzeného výkonem trestu, těhotenství odsouzené a narození jejího potomka, jiné důležité důvody podle uvážení předsedy senátu příslušného soudu). Podrobnosti stanoví § 58–§ 62 Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. j. 505/2001-Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění (dále též „KancŘ“). Tento předpis upravuje mj. pravidla pro umístování odsouzených do konkrétních věznic. Výkon trestu odnětí svobody se tak nařizuje:

- (a) u odsouzeného ve vazbě příslušné věznici, v níž vykonává vazbu;
- (b) u odsouzeného, který již vykonává dřívější trest odnětí svobody příslušné věznici, v níž trest vykonává; a
- (c) u odsouzeného na svobodě věznici uvedené ve zvláštním seznamu pro území, v němž má odsouzený bydliště nebo pobyt (příloha č. 6 KancŘ). Uplatní-li však generální ředitelství Vězeňské služby v zájmu rovnoměrného rozmísťování odsouzených požadavek na dočasně odchylný postup, je příslušnou věznici uvedená v požadavku.

Pro případy násilných sexuálních trestných činů má zvláštní význam ustanovení § 60 odst. 1 KancŘ, podle něhož jestliže byl o obviněném opatřen v průběhu trestního řízení posudek znalce psychiatra nebo psychologa, zašle soud příslušné věznici spolu s nařízením výkonu trestu odnětí svobody též jeho opis. K tomu účelu je třeba již při ustanovení znalce vyžádat další opis posudku.

Byl-li posudek při hlavním líčení změněn nebo doplněn, je třeba zaslat též výpis z protokolu o hlavním líčení, obsahující změnu nebo doplnění posudku.

Ustanovení o opatřeních k nařízení výkonu trestu odnětí svobody obsahuje i § 37 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, v platném znění (dále též „JedŘ“), který se zabývá zejména situací, když odsouzený ve stanovené lhůtě výkon trestu nenastoupí, a postupem věznice po nařízení výkonu trestu.

IV.2.1.8. Přeražení do jiného typu věznice a přerušení výkonu trestu odnětí svobody

Možnost přeražení odsouzeného do věznice jiného typu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody upravuje § 56 tr. zákoníku. Během výkonu trestu odnětí svobody může soud rozhodnout o přeražení odsouzeného do věznice jiného typu, který se od věznice, v níž dosud trest vykonává, může lišit o jeden stupeň. O přeražení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem rozhodne soud tehdy, jestliže chování odsouzeného a způsob, jakým plní své povinnosti, odůvodňují závěr, že přeražení přispěje k jeho nápravě. O přeražení odsouzeného do věznice s přísnějším režimem může soud rozhodnout, jestliže odsouzený závažným způsobem nebo opakovaně porušil stanovený pořádek nebo kázeň, nebo byl pravomocně uznán vinným trestným činem, který spáchal během výkonu trestu.

Pro přeražování odsouzených platí jistá omezení. Z věznice se zvýšenou ostrahou nelze přeradit odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a který dosud nevykonal alespoň deset let tohoto trestu, ani jiného odsouzeného, který trest vykonává ve věznici se zvýšenou ostrahou, před výkonem alespoň jedné čtvrtiny uloženého trestu. Do věznice s dozorem a věznice s dohledem nelze přeradit odsouzeného, který se má na základě rozhodnutí soudu podrobit ochrannému léčení v ústavní formě, nebo odsouzeného, kterému byl uložen trest vyhoštění.

Návrh na přeražení odsouzeného do věznice s mírnějším nebo přísnějším režimem může podat státní zástupce a ředitel věznice. Na návrh odsouzeného, který ve věznici určitého typu vykonal nepřetržitě alespoň jednu čtvrtinu uloženého trestu, nejméně však šest měsíců, může soud rozhodnout o jeho přeražení do věznice s mírnějším režimem (to neplatí pro odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a vykonává jej ve věznici se zvýšenou ostrahou). Není-li jeho návrhu vyhověno, může jej odsouzený opakovat až po uplynutí šesti měsíců od skončení řízení o jeho předchozím návrhu. Před rozhodnutím o změně způsobu výkonu trestu odnětí svobody (tedy o přeražení) musí být odsouzený vyslechnut (§ 324 odst. 2 tr. ř.).

Trestní řád také umožňuje soudu výkon trestu odnětí svobody na potřebnou dobu přerušit, je-li odsouzený stížen těžkou nemocí. Obligatorně soud výkon trestu přeruší těhotné ženě nebo matce dítěte mladšího jednoho roku (§ 325 tr. ř.). O krátkodobém přerušení výkonu trestu může rozhodnout i ředitel věznice, kde odsouzený trest vykonává, a to na základě zákona o výkonu trestu odnětí svobody (viz dále). Obecně platí, že ředitel věznice může odsouzenému přerušit výkon trestu: (a) formou odměny v případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu až na 20 dnů v kalendářním roce; (b) pro naléhavé rodinné důvody až na 10 dnů v kalendářním roce; (c) je-li mu třeba neodkladně poskytnout zdravotní službu mimo věznici nebo vězeňské zdravotnické zařízení na dobu nezbytně nutnou (§ 56). Zvlášť je upraveno přerušení výkonu trestu ředitelem věznice u odsouzených mladistvých (§ 65) a žen (§ 68).

Od 8. prosince 2012 trestní zákoník umožňuje soudu, aby po osobě, odsouzené za přečin, přeměnil po výkonu poloviny trestu odnětí svobody zbytek trestu v trest domácího vězení (§ 57a tr. zákoníku). Podmínkou je, že odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Při přeměně trestu odnětí svobody v trest domácího vězení se každý den nevykonaného zbytku trestu odnětí svobody počítá za jeden den trestu domácího vězení, přičemž soud není vázán jinak nejvyšší výměrou trestu domácího vězení, která činí dva roky.

IV.2.1.9. Průběh výkonu trestu odnětí svobody

Způsob výkonu trestu odnětí svobody upravuje zvláštní zákon, a to zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále též „ZVTOS“), přičemž další podrobnosti pak stanoví vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále též „ŘVTOS“). ZVTOS konkretizuje, že jednotlivé typy věznic (s dohledem, s dozorem, s ostrahou, se zvýšenou ostrahou) se liší podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti. Vedle základních typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu (§ 8 ZVTOS). Ve věznicích se některé skupiny odsouzených umísťují k výkonu trestu odděleně (§ 7 ZVTOS). Má tomu tak být zpravidla i u odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování, jakož i u odsouzených s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí.

Práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody upravuje Hlava II ZVTOS (§ 14–§ 39a). Hlava III (§ 40–§ 72) se zabývá zacházením s odsouzenými. K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného (s výjimkou případů, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce). Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života. Při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení (§ 41 ZVTOS).

Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Program zacházení s odsouzenými se člení na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity, a oblast utváření vnějších vztahů. Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení, vedená kompetentními zaměstnanci, zejména terapeutická působení (sociální výcvik, psychoterapie atp.), sociálně právní poradenství, a trénink zvládání vlastní agresivity (§ 36 odst. 1, 2, 5 ŘVTOS). Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného (§ 37 ŘVTOS).

Naplnění cíle programu zacházení jednotlivého odsouzeného se pravidelně hodnotí. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je základním podkladem pro návrh na přearování odsouzeného do věznice jiného typu. Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je dále vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze zpravidla tří přístupných skupin vnitřní diferenciace (§ 38 odst. 1, § 39 odst. 1, 5 ŘVTOS).

Mezi zvláštními skupinami odsouzených, pro které ZVTOS v Hlavě IV stanoví některé odlišnosti při výkonu trestu, jsou i odsouzení s duševní poruchou, s poruchou chování, s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek, nebo s mentální retardací (§ 70 ZVTOS). U nich se ve vnitřním řádu věznice, zejména při volbě obsahu a forem programu zachá-

zení, přihlíží k závěrům odborného lékařského posouzení a k nutnosti individuálního nebo skupinového terapeutického působení. ŘVTOS k tomu doplňuje, že tito odsouzení mohou vykonávat trest ve specializovaných odděleních věznic zřízených generálním ředitelem Vězeňské služby pouze na základě doporučení psychologa či psychiatra (§ 94 ŘVTOS).

IV.2.1.10. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Systémy trestní justice většiny zemí světa umožňují předčasné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za stanovených podmínek (*early release*) (UNODC, 2007). V ČR má tento mechanismus podobu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 88 a násl. tr. zákoníku). V důsledku vývoje právní úpravy se v posledních letech rozšiřují možnosti podmíněného propuštění, ovšem zároveň se klade větší důraz na plnění povinností ze strany uchazeče o podmíněné propuštění (včasný nástup výkonu trestu, náhrada škody, podrobení se ochrannému léčení). Obecné možnosti podmíněného propuštění se liší v závislosti na kategorii spáchaného trestného činu (přečin, zločin, zvláště závažný zločin).

O podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se vykonává trest, na žádost odsouzeného nebo i bez takové žádosti (§ 331 odst. 1 tr. ř.). Podmíněné propuštění může navrhnout též zájmové sdružení občanů, nabídne-li převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného (§ 331 odst. 2 tr. ř.). Soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu poté, co vykonal alespoň polovinu trestu, nebo v případě odsouzeného, jenž nebyl odsouzen za zvláště závažný zločin a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, alespoň třetinu trestu. Předpokladem je, že odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život, anebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného (§ 88 odst. 1 tr. zákoníku).

Prísnejší podmienky jsou stanoveny pro osoby, odsouzené za nejzávažnější trestné činy, resp. odsouzené k některému z výjimečných trestů. Pachatel, odsouzený za některý z trestných činů, vyjmenovaných v § 88 odst. 4 tr. zákoníku, nebo odsouzený k výjimečnému trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, může být podmíněně propuštěn až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byl odsouzen, a povahu jeho osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu. Osoba odsouzená k výjimečnému trestu odnětí svobody na doživotí může být podmíněně propuštěna až po nejméně dvaceti letech výkonu tohoto trestu, nehrozí-li s ohledem na okolnosti činu, za který byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu (§ 88 odst. 5). K tomu je třeba doplnit, že soud, pokud ukládá trest odnětí svobody na doživotí, může dle § 54 odst. 4 tr. zákoníku rozhodnout, že doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává. V takovém případě se lhůta dvaceti let počítá až od případného přeřazení do věznice s mírnějším režimem. V kombinaci s ustanovením § 57 odst. 4 písm. a) tr. zákoníku, podle něhož z věznice se zvýšenou ostrahou nelze přeřadit odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí a který dosud nevykonal alespoň deset let tohoto trestu, to znamená, že v těchto případech přichází podmíněné propuštění v úvahu nejdříve po třiceti letech výkonu trestu.

Naopak mírnější podmínky jsou stanoveny pro pachatele, odsouzeného za přečin. Toho lze podmíněně propustit i dříve než po výkonu poloviny, resp. třetiny trestu, a to tehdy, jestliže prokázal svým vzorným chováním a plněním svých povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba (§ 88 odst. 2 tr. zákoníku). V tomto případě může obviněný žádost o podmíněné propuštění podat jen, pokud k ní připojí kladné stanovisko ředitele věznice (§ 331 odst. 1 tr. ř.). Soud nevyhoví návrhu ředitele věznice na podmíněné propuštění odsouzeného na svobodu, jen je-li zjevné, že by odsouzený po propuštění na svobodu nevedl řádný život.

Soud při rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného za zločin přihlédne také k tomu, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo zda vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem. Jestliže odsouzený vykonával ochranné léčení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody nebo v jeho průběhu, přihlédne soud i k projevenému postoji odsouzeného k výkonu ochranného léčení (§ 88 odst. 3). Do 7. 12. 2012 musel soud tato hlediska zvažovat i při rozhodování o podmíněném propuštění odsouzeného za přečin, než je novela č. 390/2012 Sb. omezila pouze na případy odsouzených za zločin.

V řízení o podmíněném propuštění si soud vyžádá především zprávu věznice o chování a pracovní morálce odsouzeného během výkonu trestu odnětí svobody a o dosaženém stupni jeho převýchovy. Vyplývá-li ze zprávy věznice, že odsouzený navázal s Probační a mediační službou dobrovolnou spolupráci za účelem přípravy stanoviska Probační a mediační služby k možnosti podmíněného propuštění, soud si může vyžádat i toto stanovisko (§ 65 odst. 1 KancŘ).

Při podmíněném propuštění stanoví soud **zkušební dobu** u odsouzených za přečin až na tři roky a u odsouzených za zločin na jeden rok až sedm let. Soud může zároveň vyslovit nad pachatelem dohled⁸⁰ a současně uložit, aby ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, se pachatel zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části (§ 89 odst. 1). Podmíněně propuštěnému dále může soud uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život, a může mu též uložit, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 89 odst. 2). Demonstrativní výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností je uveden v § 48 odst. 4 tr. zákoníku. Podle tohoto ustanovení soud může jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména:

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,
- c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením,
- d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,
- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučnění.

Pachateli, odsouzenému za přečin a podmíněně propuštěnému dříve než po výkonu poloviny, resp. třetiny trestu (tedy podle § 88 odst. 2, viz výše), soud může uložit, aby se ve zkušební době zdržoval ve stanoveném časovém období ve svém obydlí nebo jeho části, nebo aby vykonával práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, anebo aby složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu (§ 89 odst. 2).

Celková doba, na kterou může soud podmíněně propuštěnému uložit, aby se zdržoval ve svém obydlí nebo jeho části, nesmí přesáhnout jeden rok, a to i v případě stanovení delší zkušební doby. Výkon prací ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí může být stanoven ve výměře od 50 do 200 hodin. Částka na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti se stanoví ve

⁸⁰ Dohled vykonává úředník Probační a mediační služby a jeho výkon je upraven v § 49 – § 51 tr. zákoníku.

výměře od 2 000 Kč do 10 000 000 Kč. Při stanovení této částky přihlédne soud také k osobním a majetkovým poměrům odsouzeného a vzhledem k tomu může stanovit, že určená částka bude zaplacená v přiměřených měsíčních splátkách (§ 89 odst. 3).

Jestliže podmíněně propuštěný vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se zbytek trestu vykoná (§ 91 odst. 1). Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněně propuštění v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná, a

- a) stanovit nad odsouzeným dosud neuložený dohled,
- b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit nejvyšší přípustnou hranici zkušební doby (tj. tři roky u odsouzených za přečin a sedm let u odsouzených za zločin), nebo
- c) stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Dojde-li u podmíněně propuštěného k rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná, lze jej opětovně podmíněně propustit (při splnění zákonných podmínek) po výkonu poloviny zbytku trestu, resp. dvou třetin zbytku trestu (v případě odsouzených za nejzávažnější trestné činy či odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let). Opětovné podmíněné propuštění z výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí není možné.

IV.2.1.11. Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Trest odnětí svobody může soud pachateli uložit jako nepodmíněný, nebo může jeho výkon podmíněně odložit. Právní úprava podmíněného odsouzení je obsažena v ustanoveních § 81–§ 87 tr. zákoníku. Soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu (§ 81 odst. 1). Je-li třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, může soud současně s rozhodnutím o podmíněném odkladu výkonu trestu vyslovit nad pachatelem dohled (§ 84 odst. 1). Podmíněné odsouzení s dohledem jako zvláštní formu podmíněného odsouzení zavedla do trestního zákona č. 140/1961 Sb. s účinností od 1. ledna 1998 novela č. 253/1997.

Při podmíněném odsouzení (či podmíněném odsouzení s dohledem) stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až pět let. Podmíněně odsouzenému může soud dále uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou trestným činem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem (§ 82 odst. 1, 2, § 85 odst. 1, 2).

V případech, kdy je to s ohledem na povahu uložených omezení a způsob kontroly chování podmíněně odsouzeného nutné, zašle soud ihned po právní moci rozsudku jeho opis probačnímu úředníkovi k výkonu kontroly nad chováním odsouzeného a nad dodržováním uložených omezení. Požádá jej zároveň, aby mu v pravidelných termínech, které zároveň stanoví, podával zprávu o způsobu života odsouzeného, a v případě, že by zjistil důvody k nařízení výkonu trestu, aby to ihned oznámil soudu. Sledováním chování odsouzeného a dodržování uložených omezení a povinností samozřejmě soud pověřuje probačního úředníka též v případech podmíněného odsouzení s dohledem. Jestliže soud nepověří výkonem kontroly probačního úředníka, sám v pravidelných termínech, nejméně jednou za šest měsíců, zjišťuje, zda podmíněně odsouzený vede řádný způsob života a dodržuje omezení, která mu byla rozsudkem uložena (§ 329 odst. 1, 2, § 330a odst. 1 tr. ř.). Některé podrobnosti o kontrole chování odsouzeného a dodržování uložených omezení a povinností stanoví § 64 odst. 1–4 KancŘ.

Jestliže podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil. V opačném případě rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se trest vykoná a v takovém případě rozhodne zároveň o způsobu výkonu trestu. Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu, a

- a) stanovit nad odsouzeným dohled (v případě podmíněného odsouzení s dohledem může soud odsouzenému v rámci již probíhajícího dohledu uložit další povinnosti),
- b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit nejvyšší přípustnou hranici zkušební doby (tj. pět let), nebo
- c) stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 83 odst. 1, 5, § 86 odst. 1, 4).

IV.2.2. Tresty a trestní opatření pro mladistvé pachatele

Trestní kodexy obsahují zvláštní pravidla pro stíhání mladistvých pachatelů, tedy osob, jež v době spáchání trestného činu dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok svého věku. **Trestní zákon č. 140/1961 Sb.** zohledňoval specifické vlastnosti mladistvých pachatelů jak v úpravě podmínek trestní odpovědnosti, tak i pokud jde o přípustné trestní sankce, jejich výměru a další podmínky jejich ukládání a výkonu. Okruh trestů, které bylo možno mladistvému uložit, byl omezen na trest odnětí svobody, obecně prospěšné práce, propadnutí věci, vyhoštění, a v případě výdělečně činného mladistvého i peněžitý trest. Trest zákazu činnosti mohl soud mladistvému uložit jen tehdy, nebylo-li to na překážku přípravě na jeho povolání, a to nejvýše na pět let (§ 78 tr. zák.). Trestní zákon stanovil, že stanovené trestní sazby odnětí svobody se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok (§ 79 odst. 1). Pouze za stanovených zvlášť závažných okolností bylo možno mladistvému za některé nejzávažnější trestné činy uložit trest odnětí svobody na pět až deset let (§ 79 odst. 2 a 3). Pro případ podmíněného odsouzení stanovil trestní zákon kratší zkušební dobu než u dospělých pachatelů, a sice jeden rok až tři léta (§ 82).

Zásadní změny v oblasti postihu mladistvých pachatelů za trestné činy přinesl s účinností od 1. ledna 2004 **zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)**.⁸¹ Představoval změnu celé koncepce soudnictví nad mládeží, jejíž popis by značně přesáhl účel této části studie. Na tomto místě lze alespoň uvést, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže (dále též „ZSM“) zavedl místo trestů tzv. **trestní opatření**, jako jeden ze tří druhů opatření, jež je možno mladistvému v reakci na spáchání trestného činu (který se v případě mladistvého nazývá provinění) uložit. Trestními opatřeními jsou (§ 24 odst. 1 ZSM) obecně prospěšné práce, peněžitá opatření, peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, a odnětí svobody nepodmíněné.

I podle ZSM platí, že se trestní sazby odnětí svobody, stanovené v trestním zákoníku, u mladistvých snižují na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok (§ 31 odst. 1). Pouze v případě, že mladistvý spáchal provinění, za které

⁸¹ Poznámka: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je vůči trestnímu zákoníku a trestnímu řádu zákonem speciálním, takže pokud nestanoví výslovně něco jiného, použijí se i na mladistvé pachatele a řízení proti nim obecné trestní kodexy.

trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, a za splnění dalších v ZSM stanovených podmínek, může soud pro mládež uložit mladistvému odnětí svobody na pět až deset let (§ 31 odst. 3). Nepodmíněné odnětí svobody se u mladistvých, kteří nepřekročili devatenáctý rok svého věku, vykonává odděleně od ostatních odsouzených ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé. Ukládá-li soud pro mládež nepodmíněné odnětí svobody mladistvému, který již dovršil devatenáctý rok věku, může s přihlédnutím zejména k délce ukládaného odnětí svobody a ke stupni a povaze narušení mladistvého rozhodnout, že mladistvý toto trestní opatření vykoná ve věznici pro ostatní odsouzené (§ 31 odst. 4, 5). V případě mimořádného snížení trestního opatření odnětí svobody, ukládaného mladistvému, není soud vázán omezením v podobě nejnižší možné výměry sníženého trestního opatření, které jinak stanoví § 58 odst. 3 tr. zákoníku (§ 32).

Rovněž právní úprava výkonu trestního opatření odnětí svobody u mladistvých má své odlišnosti oproti úpravě výkonu trestu odnětí svobody u dospělých. Tato zvláštní úprava je obsažena v § 60–§ 65 ZVTOS, resp. § 82–§ 88 ŘVTOS. K omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti v důsledku výkonu trestního opatření se u nich ve zvýšené míře uplatňují individuální způsoby zacházení. Zaměřují se na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých. Důraz je kladen na přijetí osobní odpovědnosti za spáchané provinění, posilování samostatného řešení životních situací, omezování a zvládání agresivních reakcí a nevhodného jednání. Vzdělávací a pracovní aktivity jsou zaměřeny na získání znalostí a dovedností usnadňujících zařazení mladistvého do zaměstnání po návratu do občanského života. Mladiství jsou vedeni k takovým volnočasovým aktivitám, které odpovídají jejich vývojovým potřebám a zároveň nejsou v rozporu s běžnými společenskými zvyklostmi (§ 82 odst. 1 ŘVTOS).

Na základě charakteristiky osobnosti a spáchaného provinění se ve věznicích pro mladistvé rozdělují odsouzení do čtyř základních diferenciacních skupin. Do skupiny A se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení. Do skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti. Do skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření. A konečně do skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací. O zařazení mladistvého odsouzeného do základních diferenciacních skupin rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborných zaměstnanců, jimiž jsou vedoucí oddělení výkonu trestu, psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, vychovatel, popřípadě další zaměstnanci Vězeňské služby určené ředitelem věznice (§ 83 ŘVTOS).

Při podmíněném odsouzení mladistvého nebo jeho podmíněném odsouzení k odnětí svobody s dohledem stanoví soud pro mládež zkušební dobu na jeden rok až tři léta (§ 33 odst. 1).

IV.2.3. Statistické údaje o trestech uložených za sexuální trestné činy

Vzhledem k typové závažnosti sexuálních deliktů nepřekvapí, že drtivou většinu trestů, ukládaných za ně jako hlavní sankce, tvoří tresty odnětí svobody, ať již s podmíněným odkladem výkonu či nepodmíněné.⁸² Pokud jde o **znásilnění**, podle údajů z justiční databáze CSLAV byl 777 pachatelům, odsouzených za tento trestný čin v letech 2010–2013⁸³, uložen jako hlavní sankce nepodmíněný trest odnětí svobody v 386 případech a trest odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu v 379 případech (z toho v 78 případech, tj. ve 20 % se jednalo o trest či trestní opatření pod-

⁸² V této části jsou mezi tresty zahrnuta i trestní opatření, uložená mladistvým odsouzeným.

⁸³ Při sestavování statistických přehledů bylo kritériem pro zařazení případu do určitého roku datum vydání konečného meritorního rozhodnutí soudů.

míněně odložené s dohledem). Zbýlých dvanáct případů tvořily osoby, od jejichž potrestání bylo upuštěno (8 případů), resp., kterým jako hlavní sankce byl uložen trest obecně prospěšných prací či vyhoštění. Ze 40 pachatelů, odsouzených v letech 2010–2013 za trestný čin **sexuálního nátlaku**, byl nepodmíněný trest odnětí svobody uložen 17 osobám, dalších 22 pachatelů bylo odsouzeno podmíněně, a v jednom případě došlo k upuštění od potrestání.

Poměr podmíněných (379) a nepodmíněných (386) trestů odnětí svobody, uložených pachatelům znásilnění ve sledovaném období, je prakticky vyrovnaný (Tabulka č. 16) a bez výraznějších výkyvů, byť se postupně změnil ve prospěch podmíněného odsouzení, což ovšem při nízkých absolutních počtech nelze přeceňovat. Pro srovnání lze uvést, že v ČR jinak tvoří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody převážnou většinu ukládaných trestů – např. v roce 2013 byl podmíněný trest odnětí svobody uložen 74 % odsouzených, zatímco nepodmíněný trest 11 % odsouzených. V podskupině odsouzených mladistvých (celkem 67 za sledované období) bylo trestní opatření odnětí svobody uloženo v 15 případech (22 %) a trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené, příp. podmíněně odložené s dohledem, ve 47 případech (70 %).

Tabulka č. 16 Tresty odnětí svobody uložené pachatelům znásilnění v letech 2010–2013

Trest odnětí svobody	2010	2011	2012	2013
podmíněný	86	88	105	100
nepodmíněný	98	103	98	87

*Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách“ (zvláštní sestavy).
Ministerstvo spravedlnosti ČR*

Jak vyplývá z následující tabulky (Tabulka č. 17), více než polovinu nepodmíněných trestů, uložených ve sledovaném období za trestný čin znásilnění, tvořily tresty o výměře od 1 roku do 5 let (61 %, tj. 237 osobám), třetinu pak tresty v trvání od 5 do 15 let (33 %, tj. 128 osobám). Čtyřem osobám byl pravomocně uložen trest od 15 do 25 let. Nikomu z pachatelů znásilnění nebyl v tomto období podle justiční databáze pravomocně uložen trest odnětí svobody na doživotí.

Tabulka č. 17 Výměra nepodmíněných trestů odnětí svobody uložená odsouzeným pachatelům znásilnění v letech 2010–2013

Délka NEPO trestu	2010	2011	2012	2013
do 1 roku	4	7	2	4
přes 1 rok do 5 let	63	64	60	50
přes 5 do 15 let	29	31	35	33
přes 15 do 25 let	2	1	1	0
celkem	98	103	98	87

*Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách“ (zvláštní sestavy).
Ministerstvo spravedlnosti ČR*

Z celkem 386 pachatelů znásilnění, odsouzených ve sledovaném období k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, byla zhruba polovina (188, tj. 51 %) zařazena k výkonu trestu do věznice s ostrahou, více než třetina (130, tj. 35 %) do věznice s dozorem, 50 odsouzených do věznice se zvýšenou ostrahou a dva do věznice s dohledem. Jak již bylo uvedeno, 15 odsouzených k nepodmíněnému trestu (resp. trestnímu opatření) ve sledovaném období bylo mladistvých.

IV.3. Ochranná opatření

České trestní právo vychází z dualistické koncepce trestních sankcí, kdy reakcí na spáchaný trestný čin jsou kromě trestů také ochranná opatření, ukládaná pachatelům ve specifických případech. Dualistická koncepce odráží myšlenku, že v případě některých skupin pachatelů lze ochrany společnosti, příp. nápravy pachatele spíše dosáhnout opatřeními, která nemají povahu trestu, ale trest doplňují či nahrazují. Ochranná opatření mají některé společné rysy s tresty. Jsou stejně jako tresty charakterizována tím, že jsou opatřeními státního donucení, která mohou vyslovit pouze soudy na základě zákona. Shodná s tresty je dále skutečnost, že výkonem ochranného opatření vzniká osobě, které bylo uloženo, určitá újma, spočívající v omezení občanských práv a svobod. Ochranná opatření mají s tresty rovněž společný konečný účel, kterým je ochrana společnosti před činy nebezpečnými pro společnost. Rozdílný je však způsob, kterým se společný účel trestněprávních sankcí uskutečňuje. Ochranná opatření usilují o ochranu společnosti výlučně prostředky speciální prevence. Jsou sociálně eticky indiferentní, tedy nevyjadřují odsudek pachatele a jeho činu a jsou nezávislé na pachatelově zavinění. Lze je uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale i osobám, jež nejsou trestně odpovědné pro nepříčetnost či nedostatek věku. Újma způsobená výkonem ochranných opatření není jejich funkční složkou, nýbrž jen nevyhnutelným účinkem (Novotný, 2010).

Mezi ochranná opatření podle českého trestního práva patří **ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova**.⁸⁴ Zabezpečovací detence byla zavedena s účinností od 1. ledna 2009 zákonem č. 129/2008 Sb. Ochrannou výchovu lze uložit jen mladistvému. Ochranná opatření lze ukládat samostatně, vedle trestu, nebo i při upuštění od potrestání. Vedle trestu obdobné povahy ovšem může být ochranné opatření uloženo jen, jestliže by jeho samostatné uložení nebylo dostatečné z hlediska působení na osobu, které je ukládáno, a ochrany společnosti (§ 97 odst. 2 tr. zákoníku). Pro ukládání ochranných opatření dále platí, že ochranné léčení nelze uložit vedle zabezpečovací detence.

Pro ukládání ochranných opatření platí některé obecné zásady, vyjádřené v trestním zákoníku. Ochranné opatření nelze uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy chráněné trestním zákonem, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům. Újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší, než je nezbytné k dosažení jeho účelu (§ 96).

⁸⁴ Od 1. 7. 1973 do 30. 6. 1990 doplňoval výčet ochranných opatření ještě ochranný dohled, což bylo opatření, spočívající v povinnosti hlásit se ve stanovených lhůtách policejnímu orgánu a poskytovat mu stanovené informace (o způsobu a zdrojích obživy, o vzdálení z místa pobytu), popř. v dalších povinnostech a omezeních, směřujících k tomu, aby pachatel vedl řádný život pracujícího člověka.

IV.3.1. Ochranné léčení

Prostředkem ke splnění účelu ochranných opatření nemá být újma, nýbrž léčení, výchova pachatele nebo zneškodnění věci. Do popředí zde tedy vstupuje terapeutická, výchovná a zabezpečovací stránka. Z medicínského hlediska patří k hlavním cílům léčení duševní poruchy, kterou pachatel trpí a jež přispěla k tomu, že spáchal trestný čin. Cílem je zejména vytvoření náhledu na jeho poruchu, resocializace a zařazení do běžného života, prevence opakování trestného činu vyvolaného duševní poruchou a izolace jedince v podmínkách zdravotnického zařízení v případě, že je s ohledem na svůj zdravotní stav společensky nebezpečný, a tím částečné zajištění ochrany veřejnosti uložením ochranného léčení (Zvěřina, 2013).

IV.3.1.1. Právní úprava ochranného léčení

Právní úprava ochranného léčení prošla za dobu účinnosti **trestního zákona č. 140/1961 Sb.** poměrně zajímavým vývojem. Původní úprava v § 72 tr. zák. byla dosti stručná a počítala pouze s ústavní formou ochranného léčení. Jednotlivé novelizace úpravu tohoto institutu postupně doplňovaly a zpřesňovaly, a tento proces byl završen rozsáhlou novelou, obsaženou v zákoně č. 129/2008 Sb. a související se zavedením zabezpečovací detence jako nového druhu ochranného opatření do českého trestního práva.⁸⁵ **Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.** tuto právní úpravu ochranného léčení do svého § 99 v podstatě beze změny (až na drobné formulační rozdíly) přejal. Mimo jiné to znamená, že se nadále rozlišují případy obligatorního a fakultativního ukládání ochranného léčení (viz Tabulka č. 18).

Tabulka č. 18 Podmínky pro uložení ochranného léčení

Soud obligatorně uloží ochranné léčení (§ 99 odst. 1):	Fakultativně může soud uložit ochranné léčení (§ 99 odst. 2):
a) ukládá-li trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby pachateli, jenž trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky, jestliže má za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení dosáhnout možnosti jeho nápravy i trestem kratšího trvání (v tomto případě není soud vázán obecným omezením pro mimořádné snížení trestu odnětí svobody, uvedeným v § 58 odst. 3 tr. zákoníku); b) upustí-li od potrestání pachatele, jenž trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jestliže má za to, že ochranné léčení, které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Toto ustanovení se ovšem nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky; c) jestliže pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.	a) jestliže pachatel trestný čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný; b) jestliže pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním. Ochranné léčení však v tomto případě neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.

Ochranné léčení může soud uložit i vedle trestu anebo při upuštění od potrestání. Podle povahy nemoci a léčebných možností soud uloží ochranné léčení **ústavní** nebo **ambulantní**. Byl-li vedle ústavního ochranného léčení uložen trest odnětí svobody, ochranné léčení se vykonává zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Jestliže ochranné léčení nelze vykonat po nástupu výkonu trestu ve věznici, vykoná se ústavní ochranné léčení ve zdravotnickém zařízení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, pokud se tím lépe zajistí splnění účelu léčení, jinak se vykoná ve zdravotnickém zařízení po výkonu nebo jiném ukončení trestu odnětí svobody. Ambulantní ochranné léčení se vykoná zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Jestliže výkon ambulantního ochranného léčení ve věznici nelze uskutečnit, vykoná se až po výkonu trestu odnětí svobody (§ 99 odst. 3, 4).

Trestní zákoník tedy pro případy, kdy je ochranné léčení uloženo vedle trestu odnětí svobody, počítá primárně s tím, že takové léčení se zahájí zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Tato představa ovšem naráží na právní úpravu výkonu ochranného léčení, obsaženou v Hlavě VI zákona č. 273/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, v platném znění (dále též „ZSZS“). Tento zákon s účinností od 1. dubna 2012 na jedné straně odstranil dlouholetý legislativní nedostatek, spočívající v absenci právní úpravy výkonu ochranného léčení, na straně druhé ovšem omezil možnost realizace ústavního ochranného léčení ve výkonu trestu odnětí svobody. Podle ustanovení ZSZS se ochranné léčení vykonává jako ochranné léčení ústavní vykonávané formou lůžkové péče nebo jako ochranné léčení vykonávané formou ambulantní péče. Pokud jde o výkon ochranného léčení během výkonu trestu odnětí svobody, připouští ho ZSZS ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby jako ochranné léčení ústavní vykonávané formou jednodenní péče a ochranné léčení vykonávané formou ambulantní péče (§ 83 odst. 1, 2).⁸⁶

Ochranné léčení během výkonu trestu odnětí svobody tedy lze vykonávat jen v těch zařízeních Vězeňské služby, jež mají povahu zdravotnických zařízení dle zákona o zdravotních službách (dále též „ZZS“) a prováděcích právních předpisů⁸⁷, a to pouze buď formou jednodenní péče, nebo formou ambulantní péče, nikoliv tedy formou lůžkové péče. Jednodenní péčí se dle § 8 ZZS rozumí zdravotní péče, při jejímž poskytnutí se vyžaduje pobyt pacienta na lůžku po dobu kratší než 24 hodin, a to s ohledem na charakter a délku poskytovaných zdravotních výkonů. Při poskytování jednodenní péče musí být zajištěna nepřetržitá dostupnost akutní lůžkové péče intenzivní (tj. lůžkové péče, která je poskytována pacientovi v případech náhlého selhávání nebo náhlého ohrožení základních životních funkcí nebo v případech, kdy lze tyto stavy důvodně předpokládat). Možnosti smysluplného výkonu např. ústavního ochranného léčení sexuologického během výkonu trestu odnětí svobody tak jsou podle řady odborníků, zabývajících se léčbou sexuálních deviantů, značně problematické.

⁸⁵ Přechodné ustanovení § 62 zákona č. 129/2008 Sb. stanoví, že výkon dosud nevykonaného ochranného léčení, které bylo uloženo před nabytím účinnosti uvedeného zákona, se dokončí podle dosavadních právních předpisů.

⁸⁶ Tato terminologie vychází ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, v platném znění, který v § 6 rozlišuje následující formy zdravotní péče: ambulantní péči, jednodenní péči, lůžkovou péči a zdravotní péči poskytovanou ve vlastním sociálním prostředí pacienta.

⁸⁷ Zejm. vyhláška č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče.

IV.3.1.2. Nařízení výkonu ochranného léčení

Výkon ochranného léčení nařizuje soud zdravotnickému zařízení, v němž má být ochranné léčení vykonáno (pokud nemá být ochranné léčení vykonáno během výkonu trestu odnětí svobody). Přitom požádá zdravotnické zařízení, aby mu oznámilo, kdy bylo s výkonem ochranného léčení započato, a dále aby okresnímu soudu, v jehož obvodě se ochranné léčení vykonává, podalo neprodleně zprávu, jestliže pominou důvody pro další trvání ochranného léčení (351 odst. 1, 4 tr. ř.).

V případě nařízení výkonu ústavního ochranného léčení požádá soud také zdravotnické zařízení, aby oznámilo okresnímu soudu, v jehož obvodě se ochranné léčení vykonává, nastanou-li důvody ke změně ústavní formy ochranného léčení na ambulantní. Dále vyzve osobu, které bylo ochranné léčení uloženo, aby jeho výkon nastoupila v příslušném zdravotnickém zařízení ve stanoveném termínu. Jestliže osoba, u níž má být ochranné léčení vykonáno, není nebezpečná pro své okolí, může jí poskytnout potřebnou lhůtu k obstarání jejích záležitostí. Nenastoupí-li vyzvaná osoba výkon ochranného léčení ve stanoveném termínu nebo je-li nebezpečná pro své okolí, nařídí soud Policii ČR její dodání do zdravotnického zařízení (§ 41 JedŘ). **Ochranné léčení ústavní** se vykonává v určeném zdravotnickém zařízení, příslušném pro území, v němž má léčená osoba bydliště nebo pobyt. Přehled spádových oblastí psychiatrických léčeben pro jednotlivé druhy ústavního ochranného léčení, je uveden v Příloze 8 KancŘ (§ 88 odst. 2 KancŘ). Uvedená Příloha rozlišuje ochranné léčení psychiatrické, sexuologické, protialkoholní, protitoxikomanické, a patologického hráčství. V České republice je ústavní sexuologické ochranné léčení vykonáváno v šesti psychiatrických léčebnách, které jsou zřizovány Ministerstvem zdravotnictví.

Při nařízení výkonu **ambulantního ochranného léčení** je třeba, aby soud předem projednal s jednotlivými ambulancemi převzetí pacientů (§ 88 odst. 2 KancŘ). Soud po dohodě se zdravotnickým zařízením, kde má být léčba vykonána, stanoví dobu, dokdy nejpozději s ní má být započato. Současně je požádá, aby okresnímu soudu, v jehož obvodu se nachází, navrholo změnu léčby na formu ústavní, jestliže se léčená osoba odmítá podrobit ochrannému léčení nebo jestliže se ukáže další pobyt léčené osoby na svobodě nebezpečný, anebo jestliže se dodatečně zjistí, že vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem nelze očekávat splnění účelu ochranného léčení ambulantní formou. Dále požádá, aby zdravotnické zařízení sdělilo soudu, který výkon ochranného léčení nařídil, zda osoba, které bylo ochranné léčení uloženo, se do stanovené doby přihlásila k jeho výkonu. Osobu, které bylo ochranné léčení ambulantní uloženo, soud vyzve, aby se k jeho výkonu přihlásila v příslušném zdravotnickém zařízení nejpozději do stanovené doby (§ 42 JedŘ).

Výkon **ochranného léčení během výkonu trestu odnětí svobody** nařídí soud současně se zasláním nařízení výkonu trestu odnětí svobody, a nařízení zašle místo do zdravotnického zařízení přímo do věznice, pokud zjistí, že věznice má k výkonu takového léčení vytvořeny podmínky (§ 89 odst. 1 KancŘ). Nepostačí-li délka výkonu trestu odnětí svobody ve věznici ke splnění účelu ochranného léčení, soud může rozhodnout o jeho pokračování v zdravotnickém zařízení poskytujícím ústavní nebo ambulantní péči (§ 99 odst. 4 tr. zákoníku). Proto soud současně s nařízením výkonu ochranného léčení věznici oznámí, do kterého zdravotnického zařízení má být po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody odsouzený dodán, pokud bude třeba v léčení pokračovat i po výkonu trestu (§ 89 odst. 1 KancŘ). Pokud během výkonu trestu nebylo rozhodnuto o upuštění od výkonu ochranného léčení, nebo odsouzený nebyl z výkonu tohoto ochranného léčení propuštěn, anebo nebylo léčení ukončeno (viz dále), má věznice dva měsíce před předpokládaným ukončením výkonu trestu odnětí svobody podat okresnímu soudu, v jehož obvodu se ochranné léčení vykonává, zprávu o dosaženém výsledku ochranného léčení. Jestliže účelu ochranného léčení vzhledem k délce výkonu trestu odnětí svobody nebylo dosaženo, rozhodne soud o jeho pokračování ve zdravotnickém zařízení ještě před ukončením výkonu trestu (§ 43 odst. 1 JedŘ). V mezích uvedené

úpravy je výkon ochranného léčení během výkonu trestu odnětí svobody upraven i v § 57 ZVTOS a § 99, § 100 ŘVTOS. Přehled věznic, zajišťujících výkon jednotlivých druhů ochranného léčení, obsahuje Příloha 8 KancŘ.

IV.3.1.3. Změna ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci

V zájmu dosažení co nejvyšší míry naplnění účelu ochranného léčení umožňuje trestní zákoník v průběhu výkonu ochranného léčení změnit jeho formu, popř. i změnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci. Ústavní ochranné léčení tak může soud změnit dodatečně na léčení ambulantní a naopak. Rozhoduje přitom na návrh zdravotnického zařízení, státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává ochranné léčení, anebo i bez takového návrhu (§ 99 odst. 5 tr. zákoníku, § 351a odst. 1 tr. ř.).

Jsou-li dány podmínky pro uložení zabezpečovací detence, může soud změnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci (§ 99 odst. 5 tr. zákoníku). Již před zavedením institutu zabezpečovací detence probíhaly diskuse o možnostech využití tohoto ochranného opatření vůči nebezpečným či nespolupracujícím pachatelům, u kterých ochranné léčení neplní svůj účel. Původní úprava zabezpečovací detence s možností přeměny ochranného léčení, uloženého před účinností zákona č. 129/2008 Sb., na zabezpečovací detenci nepočítala. Po zavedení nového ochranného opatření nicméně tlak na jeho co nejčastější využívání ještě zesílil. Jedním z jeho výsledků byla *novela trestního zákoníku č. 330/2011 Sb.*, která změnila právní úpravu přeměny ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci. S účinností od 1. prosince 2011 platí, že i v případě, že podmínky pro uložení zabezpečovací detence dány nejsou, může soud změnit ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci tehdy, jestliže uložené a vykonávané ochranné léčení neplní svůj účel nebo nezajišťuje dostatečnou ochranu společnosti, zejména v případě, že pachatel utekl ze zdravotnického zařízení, užil násilí vůči zaměstnancům zdravotnického zařízení nebo jiným osobám ve výkonu ochranného léčení nebo opakovaně odmítl vyšetřovací nebo léčebné výkony či jinak projevil negativní postoj k ochrannému léčení (§ 99 odst. 5).

Tato úprava vyvolává pochybnosti z hlediska jejího souladu s ústavním pořádkem, resp. s mezinárodněprávními závazky ČR v oblasti ochrany lidských práv a svobod. Jedná se o otázku možnosti retroaktivní aplikace institutu zabezpečovací detence v případech trestných činů (či činů jinak trestných), spáchaných před 1. lednem 2009. Zastánci současné právní úpravy argumentují zásadou, že o ochranném opatření se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy se o ochranném opatření rozhoduje (např. § 3 odst. 2 tr. zákoníku). Nicméně aktuální rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva (ESLP) vychází z principu, že jakákoliv trestní sankce se posuzuje zásadně podle její skutečné povahy, bez ohledu na to, zda je ve vnitrostátním právu označena jako trest či jako ochranné, preventivní apod. opatření. Zkušenosti s německým institutem preventivní detence naznačují, že ESLP neuznává vnitrostátní rozlišování mezi trestem a jinou trestní sankcí, pokud se reálná povaha příslušného opatření, zejména pokud jde o praktické podmínky jeho výkonu, blíží trestu odnětí svobody. V takových případech ESLP aplikuje zásadu *nulla poena sine lege* bez ohledu na to, jak vnitrostátní právo dané opatření nazývá či klasifikuje (Drenkhahn, Morgenstern, & van Zyl Smit, 2012).

O změně ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci soud rozhoduje na návrh zdravotnického zařízení nebo státního zástupce. Tuto změnu může za podmínek stanovených v trestním zákoníku provést, jestliže na základě návrhu nebo zprávy zdravotnického zařízení, ve kterých popíše průběh a výsledky dosavadního léčení, vykonávané ochranné léčení nevedlo ke splnění jeho účelu pro chování osoby, na níž se ochranné léčení vykonává, a tuto přeměnu vyžaduje účinná ochrana společnosti a nutnost působení na osobu, na níž se ochranné léčení vykonává, prostředky zabezpečovací detence (§ 351a odst. 1 tr. ř.).

IV.3.1.4. Trvání ochranného léčení

Pokud jde o délku ochranného léčení, léčba trvá, dokud to vyžaduje jeho účel, nejdéle však dvě léta. Není-li v této době léčba ukončena, rozhodne soud před skončením této doby o jejím prodloužení, a to i opakovaně, vždy však nejdéle o další dvě léta, jinak rozhodne o propuštění z ochranného léčení. Trvání ochranného léčení pachatele, zneužívajícího návykovou látku, může být ukončeno, jakmile se během jeho výkonu zjistí, že jeho účelu nelze dosáhnout. Je-li v takovém případě nebezpečí, že odsouzený spáchá další trestný čin, soud v rozhodnutí o propuštění z ochranného léčení uloží odsouzenému dohled nad jeho chováním až na dobu pěti let. O propuštění z ochranného léčení rozhoduje soud (§ 99 odst. 6).

Návrh na propuštění pachatele z ochranného léčení či na ukončení ochranného léčení podává zdravotnické zařízení, jakmile nastanou výše popsané podmínky pro takové rozhodnutí. Není-li ochranné léčení vykonáno tak, aby do dvou let od jeho započetí bylo rozhodnuto o propuštění z ochranného léčení nebo o jeho ukončení, má zdravotnické zařízení povinnost podat nejméně dva měsíce před uplynutím lhůty dvou let od počátku výkonu ochranného léčení návrh na jeho prodloužení (§ 353 odst. 1 tr. ř.).

O propuštění z ochranného léčení, o jeho ukončení včetně případného uložení dohledu nebo o prodloužení ochranného léčení rozhodne bez zbytečného odkladu na návrh zdravotnického zařízení, státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává ochranné léčení, anebo i bez takového návrhu okresní soud, v jehož obvodu se ochranné léčení vykonává (§ 353 odst. 2 tr. ř.).

Trestní zákoník umožňuje pro případ, že před započítím výkonu ochranného léčení pominou okolnosti, pro něž bylo nařízeno, aby soud od jeho výkonu upustil (§ 99 odst. 7 tr. zákoníku). Soud v takovém případě rozhoduje na návrh státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává ochranné léčení, anebo i bez takového návrhu (§ 352 tr. ř.).

IV.3.1.5. Výkon ochranného léčení

Jak již bylo uvedeno, zákon o specifických zdravotních službách vyplnil dlouholetou legislativní mezeru, když přinesl právní úpravu výkonu ochranného léčení. Jako základní princip v této souvislosti stanoví, že při výkonu ochranného léčení dochází jen k takovým omezením lidských práv, která stanoví zákon, a v takové míře, která je nezbytná k dosažení účelu ochranného léčení, pokud tohoto účelu nelze dosáhnout jinak (§ 83 ZSZS). ZSZS dále upravuje povinnost poskytovatelů zdravotních služeb zajistit ochranné léčení mimo výkon trestu odnětí svobody, pokud jsou oprávněni poskytovat zdravotní služby v oboru, do jehož náplně tyto činnosti patří, jakož i výjimky z této povinnosti (§ 84). Celkově ZSZS upravuje práva a povinnosti subjektů, jež ochranné léčení poskytují, i pachatelů, jimž bylo nařízeno, včetně možnosti zařízení, kde se ochranné léčení vykonává, navrhopvat soudu změnu způsobu jeho výkonu, a oznamovací povinnosti takového zařízení vůči soudu ve vyjmenovaných případech, jako je nenastoupení výkonu ochranného léčení, svémocné vzdálení se z ústavního ochranného léčení či nedostavování se k prohlídkám v rámci ambulantního ochranného léčení (§ 85–§ 88).

IV.3.1.5.1. Ochranné léčení sexuálních delikventů s parafilií v ČR z pohledu soudních znalců

Úlohou soudních znalců – zejména psychiatrů a sexuologů – je nejčastěji u pachatelů násilných sexuálních trestných činů diagnostikovat přítomnost či nepřítomnost sexuální deviace (parafilie). Je třeba zdůraznit, že přítomnost duševní poruchy sexuální preference, byť měla souvislost s charakterem trestné činnosti, nemusí vždy vést při konkrétním deliktu k forenzně významnému narušení ovládacích (i rozpoznávacích) schopností, a nemusí proto – z úzce forenzně sexuologického hlediska – podmiňovat společenskou nebezpečnost pobytu na svobodě. V takovém případě znalec ochranné léčení či zabezpečovací detenci nenavrhuje. Indikace pro ochranné léčení sexuálních delikventů upravoval Metodický list Ministerstva zdravotnictví (1985, podle Zvěřina 2013).⁸⁸

Specifika koncepce české sexuologické (ochranné) léčby vychází z předpokladu, že u nás se mezi sexuálními delikventy rozlišují pachatelé s poruchou sexuální preference (s parafilii) a pachatelé ne deviantní. Jedním z dalších aspektů, které odlišují český způsob a přístup k léčbě, je skutečnost, že naprostá většina pachatelů sexuálních deliktů, u kterých je doporučeno a nařízeno ústavní ochranné léčení, je u nás do léčby odeslána nedobrovolně (viz výše v textu). V jiných zemích bývá léčba většinou dobrovolná (i když často na doporučení soudu) a pacient ji může odmítnout nebo přerušit. Český model léčby, který má u nás dlouhou tradici, vychází z představy „adaptační léčby“, kdy je cílem celého léčebného procesu dosažení co nejlepší sexuální adaptace. Jde o terapii založenou z velké části na koncepci „*relaps prevention*“, což je paradigma pocházející z oblasti léčení protialkoholického a protitoxikomanického. Cílem léčení je vypracovat u pachatelů-pacientů náhled na jejich poruchu sexuálního motivačního systému a snažit se kognitivní i emoční aktivitou ve skupině vyloučit riziko sexuální delikventní recidivy. Hledá se způsob, jakým se pacient dokáže adaptovat tak, aby jeho sexuální chování nevedlo k porušování sociálních a právních norem.

Léčení je u nás založeno na třech hlavních pilířích – na léčbě biologické, režimové a skupinové psychoterapeutické. Biologická část léčby spočívá v medikaci léky, které tlumí tvorbu testosteronu a snižují naléhavost sexuální (pohlavní) touhy. Používají se především **antiandrogeny**, kdy jejich aplikace a dávky se u nás neliší od doporučení mezinárodních organizací, zabývajících se léčbou delikventů. Možnou, avšak výjimečnou léčebnou metodou u sexuálních delikventů zůstává terapeutická **kastrace** (více k problematice kastrace na str. 88). Psychoterapeutická část léčby je založena výhradně na intenzivní práci v terapeutických skupinách s vyloučením individuální formy terapie po vzoru minnesotské školy (Kožnar, 2011).

IV.3.2. Zabezpečovací detence

Institut zabezpečovací detence byl do českého trestního práva zaveden **zákonem č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů** (dále též „ZVZD“), a to s účinností od 1. ledna 2009. Vyvrcholilo tím dlouholeté úsilí řady expertů a odborných společností, působících v oblasti léčby osob s psychiatrickými a sexuologickými problémy, kteří dlouhodobě poukazovali na nevhodnost a rizika ukládání ochranného léčení pachatelům, kteří jsou vzhledem ke svému duševnímu stavu vysoce společensky nebezpeční.⁸⁹ Původně měl být nový druh ochranného opatření zaveden v rámci rekodifikace trestního práva hmotného v novém trestním zákoníku. Poté, co však v r. 2006 nebyla schválena původní verze návrhu nového kodexu, hrozilo, že zavedení zabezpečovací detence bude opět odloženo. Ministerstvo spravedlnosti se proto rozhodlo v r. 2007 již připravenou právní úpravu zabezpečovací detence předložit samostatně, a tento návrh byl Parlamentem ČR hladce schválen.

IV.3.2.1. Ukládání zabezpečovací detence

V **trestním zákoně č. 140/1961 Sb.** byly podmínky pro ukládání zabezpečovací detence zařazeny do ustanovení § 72a. V **trestním zákoníku** je právní úprava zabezpečovací detence obsažena v § 100 a na původní úpravu z trestního zákona do značné míry navazuje. Za základní rys nového ochranného opatření lze označit subsidiaritu k ochrannému léčení. Podobně jako v případě ochranného léčení trestní zákoník rozlišuje případy obligatorního a fakultativního ukládání zabezpečovací detence.

⁸⁸ Pozn.: V současné době byla při Ministerstvu spravedlnosti ustanovena pracovní skupina pro ochranné léčení, která by měla nejen identifikovat problémová místa v procesu ukládání i výkonu ochranného léčení (nejen sexuologického), ale také sestavit doporučení a navrhnout případně věcný záměr pro potřebné legislativní a metodické změny.

⁸⁹ K argumentům pro zavedení zabezpečovací detence viz např. Zeman, Přesličková, & Tomášek (2005).

Tabulka č. 19 Podmínky pro uložení zabezpečovací detence

Obligatoriamente soud uloží zabezpečovací detenci (§ 100 odst. 1):	Fakultativně soud může uložit zabezpečovací detenci vzhledem k osobě pachatele s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a jeho poměrům tehdy, jestliže (§ 100 odst. 2):
a) jestliže upustí od potrestání pachatele, jenž spáchal úmyslný zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence zajistí ochranu společnosti lépe než trest; b) jestliže pachatel činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a není možno očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.	a) pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, nebo b) pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zločin, ač již byl pro zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložení ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení.

Dosud poslední změnu původní úpravy přinesla *novela č. 330/2011 Sb.*, a to s účinností od 1. prosince 2011. Novela zmírnila podmínky pro ukládání zabezpečovací detence nepřičetnému pachateli (§ 100 odst. 1) a pachateli, oddávajícímu se zneužívání návykové látky (§ 100 odst. 2 písm. b)), tak, že uložení tohoto ochranného opatření připustila i v případech, kdy se takový pachatel dopustil „pouze“ zločinu (resp. činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zločinu), nikoliv zvlášť závažného zločinu jako do té doby.⁹⁰

Zabezpečovací detenci může soud uložit samostatně, při upuštění od potrestání, anebo i vedle trestu. Byla-li zabezpečovací detence uložena vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, vykoná se po výkonu nebo jiném ukončení trestu odnětí svobody. Byl-li uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v době výkonu zabezpečovací detence, její výkon se na dobu výkonu takového trestu odnětí svobody přerušuje. Po skončení výkonu trestu se pokračuje ve výkonu zabezpečovací detence (§ 100 odst. 3).

IV.3.2.2. Nařízení výkonu a výkon zabezpečovací detence

Nařízení výkonu zabezpečovací detence zašle soud příslušnému ústavu pro výkon zabezpečovací detence, a současně vyzve osobu, které byla zabezpečovací detence uložena, je-li na svobodě, aby výkon zabezpečovací detence nastoupila. Je-li osoba, které byla uložena zabezpečovací detence, při pobytu na svobodě nebezpečná pro své okolí, nebo je-li obava, že taková osoba, která je na svobodě, uprchne, anebo je-li zde jiný důležitý důvod, nařídí předseda senátu bezodkladně její dodání do ústavu pro výkon zabezpečovací detence. Soud požádá ústav pro výkon zabezpečovací detence, aby mu oznámil, kdy bylo s výkonem zabezpečovací detence započato, a aby okresnímu

⁹⁰ Trestní zákon č. 140/1961 Sb. spojoval obligatorní uložení zabezpečovací detence (§ 72a odst. 1) v případě upuštění od potrestání se spácháním úmyslného trestného činu s trestní sazbou, jejíž horní hranice převyšuje pět let, a v případě nepřičetného pachatele se spácháním činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvlášť závažného trestného činu, tj. některého z trestných činů, výjmenovaných v § 62 tr. zák., nebo úmyslného trestného činu, na který byl stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let.

soudu, v jehož obvodě se zabezpečovací detence vykonává, podal neprodleně zprávu, jestliže pominou důvody pro další trvání zabezpečovací detence. Témuž soudu má ústav pro výkon zabezpečovací detence podávat pravidelnou zprávu o průběhu a výsledcích výkonu zabezpečovací detence, a to ve lhůtách, které soud stanoví (§ 354 odst. 1, 2, 4, 5 tr. ř., § 90b odst. 4 KancŘ).

Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy (§ 100 odst. 4 tr. zákoníku, § 1 odst. 3 ZVZD). Přehled spádových oblastí ústavů pro výkon zabezpečovací detence obsahuje Příloha 8 KancŘ. Výkonem zabezpečovací detence se sleduje ochrana společnosti a terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence (§ 1 odst. 2 ZVZD). Zabezpečovací detenci lze vykonávat jen takovým způsobem, který respektuje lidskou důstojnost osoby ve výkonu zabezpečovací detence (pro kterou ZVZD užívá termínu „chovanec“), je přiměřený osobě chovance a omezuje účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena ochrana společnosti. S chovancem nesmí být jednáno způsobem, který by mohl nepříznivě ovlivnit jeho zdravotní stav, a je nutné využívat všech dostupných odborných poznatků a podporovat takové postoje chovance, které, pokud to bude vzhledem ke zdravotnímu stavu chovance možné, vzbudí v chovanci rozhodnutí podrobit se ochrannému léčení (§ 2 odst. 2, 4 ZVZD).

V ústavu pro výkon zabezpečovací detence působí odborní zaměstnanci, jimiž jsou psychologové, speciální pedagogové a další odborníci, kteří po odborné stránce zajišťují plnění účelu zabezpečovací detence. Vnější a vnitřní ostrahu ústavu, kontrolu došlých zásilek určených chovancům, eskortní službu včetně úkonů s ní spojených a dodržování stanovených podmínek výkonu zabezpečovací detence zajišťuje Vězeňská služba (§ 3 odst. 3, 4 ZVZD). Odděleně se umísťují v ústavu muži od žen, chovanci mladší 19 let od dospělých a dále zpravidla chovanci s duševní poruchou od ostatních (§ 5 ZVZD). ZVZD podrobně upravuje práva a povinnosti chovanců, poskytování zdravotních a sociálních služeb v ústavu, zaměstnávání chovanců a zacházení s nimi, včetně podmínek pro udělování odměn a ukládání kázeňských trestů. Samostatná část ZVZD (§ 34–§ 37) je věnována opatřením k zajištění bezpečnosti v ústavu, spočívajícím v použití akutního krizového opatření (umístění do izolační místnosti) nebo omezovacích prostředků (pobyt na uzavřeném oddělení, umístění chovance v izolační místnosti, omezení chovance v pohybu prostřednictvím ochranných pásů, omezení chovance v pohybu prostřednictvím manuálního držení, akutní parenterální podávání psychofarmak).

Zabezpečovací detenci může soud změnit dodatečně na ústavní ochranné léčení, pominou-li důvody, pro něž byla uložena, a jsou současně splněny podmínky pro ústavní ochranné léčení (§ 100 odst. 6 tr. zákoníku). Změní-li soud výkon zabezpečovací detence na ochranné léčení, zašle soud neprodleně po právní moci opis rozhodnutí spolu s nařízením jejího výkonu mimo jiné zdravotnické zařízení, v němž má pachatel ochranné léčení vykonávat (§ 90e KancŘ).

IV.3.2.3. Trvání zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence trvá, dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Soud nejméně jednou za dvanáct měsíců a u mladistvých jednou za šest měsíců přezkoumá, zda důvody pro její další pokračování ještě trvají (§ 100 odst. 5 tr. zákoníku). O dalším trvání zabezpečovací detence nebo o propuštění ze zabezpečovací detence rozhodne na návrh ústavu pro výkon zabezpečovací detence, státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává zabezpečovací detence, anebo i bez takového návrhu. Byla-li žádost osoby, na níž se vykonává zabezpečovací detence, zamítnuta, může ji tato osoba, neuvede-li v ní jiné důvody, opakovat až po uplynutí šesti měsíců od právní moci rozhodnutí (§ 357 odst. 2 tr. ř.). Za účelem tohoto přezkumu si soud průběžně od ústavu pro výkon zabezpečovací detence vyžaduje zprávy o průběhu výkonu zabezpečovací detence, na nichž sleduje její výkon (§ 90f odst. 2 KancŘ).

Podobně jako v případě ochranného léčení umožňuje trestní zákoník soudu od výkonu zabezpečovací detence upustit, pominou-li před jejím započítím okolnosti, pro něž byla uložena (§ 100 odst. 7). Soud rozhoduje na návrh státního zástupce nebo osoby, které byla zabezpečovací detence uložena, anebo i bez takového návrhu (§ 356 odst. 1 tr. ř.). Trestní řád dále umožňuje soudu upustit od výkonu zabezpečovací detence, jestliže odsouzený byl nebo má být vydán do cizího státu nebo předán cizímu státu, nebo vyhoštěn (§ 356 odst. 2).

IV.3.3. Statistika ukládání ochranného léčení a zabezpečovací detence sexuálními delikventům

Z celkového počtu 1 226 osob stíhaných pro trestný čin znásilnění, v jejichž věci vydal soud ve sledovaném období let 2010–2013 konečné meritorní rozhodnutí, bylo ochranné léčení uloženo 160 pachatelům. Každoročně tak soudy v ČR uložily přibližně 40 pachatelům znásilnění ochranné léčení v ústavní nebo ambulantní formě. Zabezpečovací detence byla ve sledovaném období uložena celkem 12 pachatelům znásilnění. Počty osob, jimž bylo v jednotlivých letech v důsledku spáchání trestného činu znásilnění uloženo ochranné léčení či zabezpečovací detence⁹¹, znázorňuje Tabulka č. 20: Pachatelé znásilnění, jimž bylo v letech 2010–2013 uloženo ochranné léčení nebo zabezpečovací detence

Tabulka č. 20 Pachatelé znásilnění, jimž bylo v letech 2010–2013 uloženo ochranné léčení nebo zabezpečovací detence

Ochranné opatření	2010	2011	2012	2013
ochranné léčení ambulantní	15	15	16	9
ochranné léčení ústavní	24	25	28	28
zabezpečovací detence	5	4	2	1

Pramen: Databáze CSLAV „Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách“ (zvláštní sestavy). Ministerstvo spravedlnosti ČR.

Ochranné léčení bylo ukládáno převážně (ze dvou třetin) v ústavní formě. Nejčastějším typem ochranného léčení bylo pochopitelně sexuologické ochranné léčení, a to jak v ústavní (72 případů), tak ambulantní formě (31 případů). Dále se jednalo o ochranné léčení protialkoholní (v ústavní formě bylo uloženo 15 pachatelům, v ambulantní 11 delikventům), protitoxikomanické (7, resp. 2 případy) a tzv. „ostatní“ (po 11 případech v ústavní i ambulantní formě), kam bývá řazeno ochranné léčení psychiatrické, resp. psychiatricko-sexuologické (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014a). Pro srovnání lze uvést, že v roce 2013 bylo v ČR ochranné léčení uloženo celkem 542 osobám, přičemž ve 129 případech se jednalo o ochranné léčení sexuologické (Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2014b).

Z celkem 40 pachatelů, stíhaných pro trestný čin sexuálního nátlaku, v jejichž věci soud vydal v letech 2010–2013 konečné meritorní rozhodnutí, bylo ochranné léčení uloženo 9 osobám, a to ve všech případech sexuologické (5 v ústavní formě, 4 ve formě ambulantní).

⁹¹ Při sestavování statistických přehledů bylo kritériem pro zařazení případu do určitého roku datum vydání konečného meritorního rozhodnutí soudu.

IV.4. Výchovná opatření

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje kromě ochranných opatření a trestních opatření, zmíněných výše, ukládat mladistvým také opatření výchovná (§ 15–§ 20).⁹² Ta mohou být uložena především při upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření. Dovoluje-li to jejich povaha, je možné použít vůči mladistvému výchovného opatření i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení (tj. podmíněným zastavením trestního stíhání, narovnáním či odstoupením od trestního stíhání). Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření. Jsou-li ukládána samostatně nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, lze je uložit nejdéle na dobu tří let.

Výchovnými opatřeními jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, a napomenutí s výstrahou. Výchovná opatření může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede, již v průběhu trestního řízení, a to nejdéle do jeho pravomocného skončení. Mladistvý může kdykoli v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení svůj souhlas odvolat prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci, který vede řízení. Výkon výchovného opatření tím končí. Výchovná opatření usměrňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu. Jestliže se ukáže, že úplné nebo včasné plnění výchovného opatření je pro mladistvého nemožné nebo je nelze na něm spravedlivě požadovat, soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce nařízené výchovné opatření zruší nebo změní. Výchovná opatření nahrazují pro oblast soudnictví nad mládeží výše zmíněná přiměřená omezení a přiměřené povinnosti dle trestního zákoníku a trestního řádu (§ 2 odst. 2 písm. b) ZSM).

Ve sledovaném období let 2010–2013⁹³ bylo výchovné opatření uloženo celkem 6 pachatelům znásilnění. Ve třech případech se jednalo o výchovná omezení a ve třech ostatních o výchovné povinnosti. Mladistvým pachatelům trestného činu sexuálního nátlaku výchovné povinnosti ve sledovaném období uloženy nebyly (Ministerstvo spravedlnosti ČR 2014a).

IV.5. Vybrané prostředky směřující k ochraně společnosti před sexuální kriminalitou

Škála prostředků, využívaných v různých zemích za účelem ochrany společnosti před pachateli sexuální kriminality, je poměrně široká. Některé z nich zmíníme v této kapitole. Problematika registrace sexuálních delikventů a zveřejňování informací o nich si zaslouží větší prostor, proto jí bude věnována kapitola následující. Vzhledem ke skutečnosti, že problematikou opatření na ochranu společnosti před pachateli sexuální kriminality se zabýval i průzkum veřejného mínění IKSP_SEXXRIM2011, máme zároveň možnost porovnat empirické poznatky o účinnosti vybraných prostředků s pohledem českých občanů.⁹⁴

⁹² Pro úplnost je vhodné dodat, že výše popsaná právní úprava ochranného léčení a zabezpečovací detence se vztahuje i na mladistvé pachatele.

⁹³ Při sestavování statistických přehledů bylo kritériem pro zařazení případu do určitého roku datum vydání konečného meritorního rozhodnutí soudu.

⁹⁴ Respondentům průzkumu bylo předloženo několik opatření s instrukcí: „V médiích se někdy objevují diskuse o tom, která z již fungujících či zamýšlených opatření mohou či nemohou zajistit ochranu společnosti. Domníváte se, že ochrana společnosti před pachateli závažné mravnostní kriminality a jejich činy může být zajištěna následujícími prostředky? 1) Rozhodně ano; 2) Spíše ano; 3) Spíše ne; 4) Rozhodně ne“.

IV.5.1. Soudní zákaz přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech

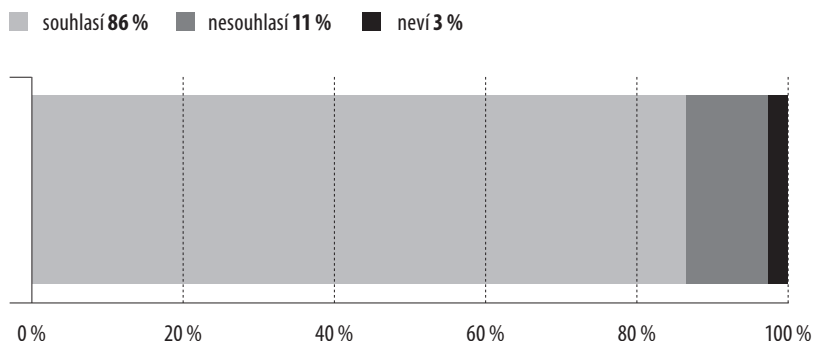
Podpora opatření, spočívajících v rozhodnutí soudu (*restraining order, restriction order*), jímž omezuje osobu, odsouzenou za sexuální napadení dítěte, po vykonání trestu v možnosti navštěvovat místa se zvýšeným výskytem dětí, vychází z předpokladu, že typický pachatel vyhledává a kontaktuje své potenciální oběti právě na takových místech, a pokud na ně nebude mít přístup, k recidivě u něj nedojde, resp. její možnost bude velmi snížena. Skutečností je, že empirické studie dosud nezjistily přímou vazbu mezi sexuálními útoky na děti a geografickou blízkostí pachatelova bydliště k místům, na nichž se děti shromažďují, jako jsou dětská hřiště, školská zařízení apod. (NCIA, 2007). Rovněž tak dosavadní výzkum neposkytuje oporu pro předpoklad, že opatření, spočívající v omezení pobytu či pohybu propuštěného pachatele, u něj snižují pravděpodobnost recidivy (Duwe, Donnay, & Tewksbury, 2008; Levenson, 2008; Levenson & Cotter, 2005; Levenson & Hern, 2007; Zandbergen & Hart, 2006).

V americkém státě Minnesota zkoumali výzkumníci 224 sexuálních delikventů, propuštěných z vězení mezi lety 1999 a 2002, kteří se do roku 2006 dopustili dalšího sexuálního trestného činu. U žádného z pachatelů nedošlo k prvnímu kontaktu s budoucí obětí v blízkosti školy, dětského centra či jiného místa, kde se děti shromažďují. Studie došla k závěru, že obvyklý soudní příkaz, omezující pohyb či pobyt pachatele, by v dalším deliktu nezabránil ani jednomu z 224 pachatelů. Dále autoři upozornili, že podobná opatření izolují pachatele ve venkovských oblastech s nízkou sociální i terapeutickou podporou, se špatnou dopravní dostupností a s velmi omezenými pracovními příležitostmi. Důsledek v podobě ztráty domova komplikuje další dohled nad takovými pachateli. Podle citované studie omezení pobytu namísto toho, aby snižovalo sexuální recidivu, může působit kontraproduktivně, neboť posiluje podmínky, jež ztěžují reintegraci sexuálních delikventů do společnosti (Minnesota Department of Corrections, 2007).

Na základě dostupných poznatků lze tedy konstatovat, že restriktivní opatření jako je právě omezení pohybu či pobytu pachatele, společnost bezpečnější neučiní. Opak si však myslí veřejnost.

Toto opatření získalo mezi respondenty průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 nejvyšší podporu. S tím, že takové zákazy mohou zajistit ochranu společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality, souhlasilo 87 % respondentů, přičemž více než polovina účastníků průzkumu (52 %) souhlasila rozhodně. Podle 11 % respondentů uvedené opatření ochranu společnosti nezajistí (Graf č. 13).

Graf č. 13 Ochrana společnosti před mravnostními delikty: Soudním zákazem přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech.

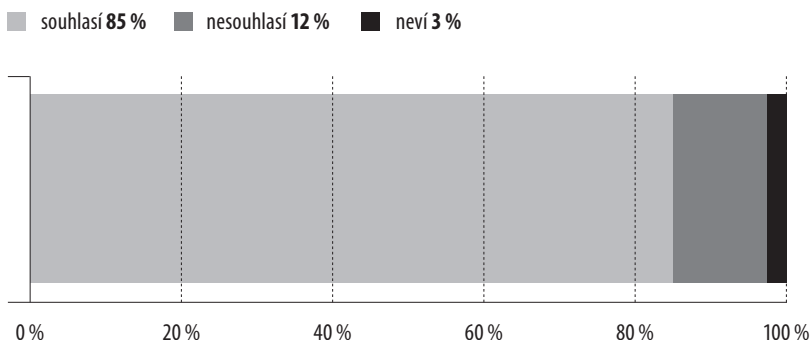
Pro srovnání lze uvést, že v průzkumu veřejného mínění mezi 1 000 americkými respondenty z roku 2010 získalo toto opatření rovněž vysokou podporu. Téměř dvě třetiny z nich (63 %) uvedly, že zákaz pro sexuální delikventy žít v blízkosti škol, parků nebo jiných míst, kde se mohou shromažďovat děti, je opatření účinné při snižování nebezpečí sexuální kriminality, přičemž 20 % dotázaných jej označilo v tomto ohledu dokonce za „velmi účinné“ opatření (CSOM, 2010).

IV.5.2. Stálé sledování pohybu pachatelů odsouzených za sexuální delikty

Přesvědčení, že monitorovací zařízení – GPS zařízení, čipy či elektronické náramky – ochrání společnost před sexuálními delikty, poněkud zjednodušuje skutečnost. V základu takových úvah je mylná představa, že pachatelé se nedopustí dalšího sexuálního násilí, pokud budou přístrojem (nebo společností) monitorováni. Je samozřejmě pravdou, že GPS záznamy ze sledování osob mohou např. usnadnit vyšetřování trestné činnosti nebo odradit některé pachatele od vstupu do lokalit, kde by se nacházet neměli, příp. od kontaktu s bývalými kriminálními společníky. Také může takové zařízení pomoci „dohledovým institucím“ realizovat kontrolu nad pachatelem, poskytuje „další pár očí“. Aktivní GPS sledování může být ale poměrně časově náročné a hlavně nemůže samo o sobě zabránit spáchání trestného činu – systém monitoruje místo, kde se osoba pod dohledem nachází, ale ne, co tam dělá, s kým mluví, koho pozoruje či na co myslí. Jde spíše o jakousi formu „pokračujícího trestu pro pachatele“ než o nástroj, který by spolehlivě zajišťoval bezpečnost občanů a zamezil spáchání trestného činu.

Z účastníků průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 označilo toto opatření za účinný prostředek ochrany společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality 85 % respondentů (47 % uvedlo, že rozhodně ano), nesouhlas s touto tezí vyslovilo 12 % účastníků (Graf č. 14). Pro srovnání je možné uvést výsledky podobného průzkumu v zahraničí, kde elektronický monitoring označilo jako efektivní prostředek pro snižování sexuální kriminality 62 % respondentů (Levenson, a další, 2007).

Graf č. 14 Ochrana společnosti před mravnostními delikty: Stálým sledováním pohybu pachatelů odsouzených za tyto závažné delikty pomocí elektronického zařízení jako jsou např. elektronické náramky.

IV.5.3. Kastrace pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty

Kastrace je chirurgickým zákrokem, nazývaným též extirpace varlat či (bilaterální) orchiektomie. Cílem léčebné kastrace je pokles hladiny testosteronu asi na 5 % původní hodnoty⁹⁵, v důsledku čehož dochází k poklesu sexuální apetence. Samotné erotické zaměření, sexuální orientace co do objektu a struktury (včetně parafilie) zůstává nezměněno (Zvěřina, Zimanová, & Bártová, 1991). Česká sexuologická škola chirurgickou kastraci nikdy úplně nezavrhl a za podmínek kvalifikovaného souhlasu a respektování rozhodnutí pacienta zůstává tento výkon ve výjimečných případech, kdy se nenabízí jiné řešení, součástí terapeutické výbavy psychiatrie, resp. sexuologie.

Kastrace je invazivní, nevratný zákrok. Je proto důležité, že podmínky pro jeho provedení jsou upraveny zákonem, konkrétně v ustanoveních § 17–§ 20 již citovaného zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.⁹⁶ Pod pojem kastrace zahrnuje ZSZS terapeutickou kastraci (úplné odstranění varlat) a testikulární pulpektomii (odstranění hormonálně aktivní dřeně varlat). Kastraci lze provést pacientovi, který dovršil věk 25 let a který v minulosti spáchal násilný sexuálně motivovaný trestný čin, pokud u něho odborné lékařské vyšetření prokázalo existenci specifické sexuální deviace a vysokou míru pravděpodobnosti, že v budoucnosti opět spáchá násilný sexuálně motivovaný trestný čin, a pokud u něho nebyly úspěšné jiné léčebné metody. Kastrace se pacientovi provede na základě jeho písemné žádosti a kladného stanoviska odborné komise. Komisi ustanovuje Ministerstvo zdravotnictví a jejími členy jsou zdravotnický pracovník (zaměstnanec státu zařazený na Ministerstvo zdravotnictví), lékař se způsobilostí v oboru sexuologie, lékař se způsobilostí v oboru psychiatrie, klinický psycholog, lékař se způsobilostí v oboru urologie a právník se znalostmi v oblasti zdravotnického práva. ZSZS dále upravuje podmínky členství v komisi a postup při jejím rozhodování.

Pacientovi, který je v ochranném léčení nebo výkonu zabezpečovací detence, se kastrace provede pouze ve zvlášť odůvodněných případech, a kromě jeho písemné žádosti a kladného stanoviska komise je zapotřebí ještě souhlas soudu. Před samotným provedením kastrace musí navíc pacient k zákroku udělit písemný souhlas, a to bezprostředně před jeho zahájením. Kastrace vůbec nelze provádět ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby a osobám ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Nelze ji provést pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům.

Doporučený postup při provádění kastrace vydalo Ministerstvo zdravotnictví.⁹⁷ Je v něm mj. zdůrazněno, že účelem provádění kastrace je prevence, popřípadě snížení rizika sexuálně motivované trestné činnosti páchané muži, kteří trpí společensky nebezpečnými formami sexuálních deviací (parafilií). Správně provedená kastrace, jejímž předpokladem je dobrovolnost a zcela jasně a nepochybně projevený souhlas a následné dodržování stanoveného režimu osobou, které byla kastrace provedena, může znamenat nejen efektivní ochranu společnosti, ale též šanci na návrat do občanského života pro osobu, na které byl zákrok proveden⁹⁸.

95 Testosteron i nadále produkuje například kůra nadledvinek.

96 Do 31. března 2012 byly podmínky provádění kastrací upraveny v § 27a zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ovšem tato úprava byla velmi stručná a právem byla kritizována jako neodpovídající závažnosti zákroku (citované ustanovení se kromě kastrací vztahovalo ještě na stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů).

97 Postup č. 17752/2012, vydaný ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 5/2012 (Ministerstvo zdravotnictví ČR, 2012).

98 Pozn.: Tento ireverzibilní chirurgický výkon je vhodný pouze u zcela rezistentních a nebezpečných případů a je proveden na žádost pacienta, po jeho kvalifikovaném souhlasu a schválení odbornou komisí. Kastrace (stejně jako antiandrogenní léčba) nemůže změnit sexuální preferenci daného jedince, ale trvale a nezávisle na pravidelné aplikaci farmak snižuje sexuální aktivitu.

99 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb.

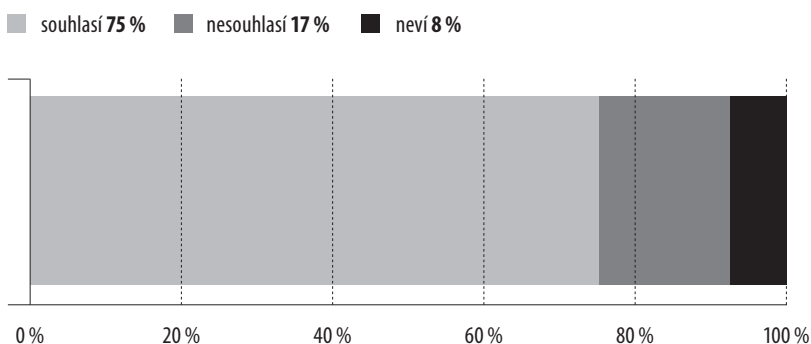
Z důvodu připouštění a provádění kastrací čelí Česká republika opakovaně kritice mezinárodních organizací, zejména Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Delegace tohoto orgánu Rady Evropy ve svých zprávách z návštěv ČR pravidelně uvádí, že provádění kastrací pokládá za porušování Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání⁹⁹ (CTP, 2014). Česká odborná veřejnost s těmito výtkami nesouhlasí. Argumentuje mj. tím, že celkem šest zemí EU v případě parafilních sexuálních delikventů kastraci legislativně umožňuje (Zvěřina, 2012b). Ne u všech pacientů této kategorie se lze spolehnout na pravidelné aplikace hormonálních přípravků. Pro ně se pak rýsuje jediné alternativní řešení, a to izolace, tedy např. umístění v detenčním ústavu.

Podle zkušeností našich sexuologů jsou výsledky správně indikované kastrace velmi dobré. Weiss (2014) uvádí, že v letech 2000–2007 bylo v České republice kastrováno kolem 50 pacientů a za posledních 30 let se z kastrováných delikventů (tzn. odsouzených parafilních pachatelů), kteří podstoupili komplexní léčbu, nikdo znovu nedopustil násilného sexuálního trestného činu. Podle Zvěřiny (2012a) recidiva sexuálních delikventů po kastraci nepřesahuje v našich podmínkách dvě procenta. Avšak u jedinců, kteří se kastraci nepodrobili a jsou léčeni ambulantně, přesahuje recidiva při skutečně dlouhodobém sledování, tj. deset let a více, třicet procent.

Je mylné se domnívat, že v případě, kdy se pachatel podrobí kastraci, bude automaticky propuštěn z ochranného léčení. Soud při rozhodování o možném ukončení ochranného léčení zkoumá, zda důvody pro výkon ochranného léčení stále trvají a zda bylo či nikoliv dosaženo účelu ochranného léčení. Pokud pachatel přestane být nebezpečný pro sebe a pro své okolí a pominou důvody, pro které mu bylo ochranné léčení uloženo, může být soudem ukončeno a pachatel z ochranného léčení propuštěn. Z toho však nelze vyvodit, že chirurgická kastrace pachatele (nebo útlumová farmakologická léčba) je sama o sobě automaticky důvodem pro soud, aby rozhodl o propuštění pachatele z ochranného léčení, příp. o změně ústavního léčení na léčení ambulantní.

Kastrace je terapeutický prostředek, který je indikován (má smysl a své opodstatnění) pouze u velmi malého počtu parafilních pachatelů. Sám o sobě by tento zákrok rozhodně společnost před sexuální kriminalitou neochránil. Z respondentů průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 označily tři čtvrtiny (75 %) kastraci za účinný prostředek ochrany společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality (38 % uvedlo, že rozhodně ano), 17 % vyslovilo opačný názor, a 8 % na tuto otázku nedokázalo či nechtělo odpovědět (Graf č. 15).

Graf č. 15 Ochrana společnosti před mravnostními delikty:
Kastrací pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty.

Pro srovnání uvádíme data z průzkumu realizovaného u amerických vysokoškoláků (Olver & Barlow, 2010), kde s takovým tvrzením projevil nesouhlas 53 % dotázaných (souhlas vyjádřilo 22 %, a „neutrální“ stanovisko zaujalo 27 %).

IV.6. Registr pachatelů sexuálních deliktů v ČR – nástroj k ochraně společnosti?

Registrace pachatelů sexuálních deliktů představuje systém, který má umožnit úřadům sledovat pobyt a aktivity sexuálních delikventů, včetně těch, kteří již vykonali své tresty. Tento systém nezahrnuje vždy pouze samotnou existenci databáze sexuálních delikventů, ale v některých zemích je spojen se zpřístupňováním některých informací z databáze veřejnosti či vybraným osobám (*community notification*), příp. s povinností sexuálních delikventů hlásit do registru příslušné údaje a jejich změny. Z tohoto pohledu není zcela přesné hovořit o „registrech sexuálních delikventů“¹⁰⁰, ale spíše o „systému registrace a monitoringu sexuálních delikventů“, který kromě registru samého zahrnuje i další výše uvedené prvky.

IV.6.1. Poznatky ze zahraničních výzkumů

Systém registrace je kontroverzní opatření, jež vyvolává pochybnosti v řadě ohledů, zejména pokud zahrnuje zveřejňování informací z registru. Do značné míry přitom samozřejmě záleží na konkrétní podobě systému v dané zemi, neboť – jak bude patrné i z následujícího textu – mezi registračními systémy v různých zemích panují poměrně výrazné rozdíly. Výrazné jsou námitky z hlediska ochrany lidských práv a svobod. Nejčastěji se uvádí porušování práva na svobodu a práva na soukromí, nerespektování principů *nulla poena sine lege* a *ne bis in idem*, příp. prolomení zákazu krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (Thomas, 2011). Nejednoznačné jsou dosavadní studie o dopadech systémů registrace na reintegraci, recidivu a kontrolu sexuálních delikventů či na orgány systému trestní justice (Whitting, Day, & Powell, 2014).

IV.6.1.1. Důsledky pro reintegraci pachatelů

Stále více výzkumných poznatků naznačuje, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů vede místo reintegrace k jejich ostrakizaci a pronásledování, vyvolává či posiluje v nich pocity hanby, beznaděje, stresu a odcizení. Přispívá také ke vzniku některých překážek reintegrace, jako jsou bezdomovectví, nezaměstnanost a ztráta sociální podpory, včetně narušení dosavadních rodinných, přátelských apod. vztahů (Levenson, D'Amora, & Hern, 2007). Bylo zjištěno, že pachatelé sexuálních deliktů mají po propuštění z vězení problémy najít si bydlení, nalézt a udržet si zaměstnání, a hlavně mají obtíže v dosažení určitého „sociální ukotvení či přijetí“ od okolí, které si je vědomo jejich kriminální historie (Zevitz, 2003). Jsou svým okolím stále vnímáni jako hrozba, a to vede k jejich odmítnutí. Nezdařená reintegrace může přispívat k recidivě, přičemž nový sexuální delikt může být závažnější než předchozí útok, jenž vedl k registraci pachatele (Palermo, 2012).¹⁰¹

¹⁰⁰ Ostatně různé databáze pachatelů (nejen) sexuální kriminality, používané zejména policejními orgány pro účely vyšetřování trestných činů, jsou v současnosti zcela běžné.

¹⁰¹ Otázkou zůstává, jestli „pocit hanby a studu“, který by měl provázet sociální akt nahlášení se úřadům jako pachatel sexuálně motivované trestné činnosti, může mít na potenciálně recidivující sexuální delikventy zastrašující účinek, nebo (a do jaké míry) je naopak „pocit studu“ stimulem pro zvýšení hostilního puzení (*drive*) pro jejich násilně kriminální chování.

Mezi argumenty pro zavedení registrace a informování veřejnosti patří, že tato povinnost může někdy fungovat jako určitá hrozba, která může u pachatele sexuálního deliktu působit jako motiv pro rozhodnutí podrobit se speciálnímu programu, a to nejen ve smyslu léčení u parafilních delikventů, ale např. i programu na zvládání zlosti apod. Na druhou stranu může mít zveřejnění informací o pachateli negativní důsledky pro něj i komunitu, v níž žije. Kupříkladu sousedé se mohou z důvodu vyvolaných obav o bezpečnost dopouštět nepřátelského či přímo kriminálního jednání vůči pachateli a jeho rodině (Farkas & Miller, 2007). Samotní pachatelé, kteří si ve skutečnosti svůj trest již odpykali, se tak mohou stát hostilními, našťvanými osobami a tím se zvětší jejich potenciální nebezpečnost v budoucnu.

Předpokládá se, že čím více pozitivních sociálních kontaktů a sousedských vazeb si propuštěný pachatel vytvoří, tím se zvyšuje jeho šance na úspěšnou reintegraci, byť to platí především pro podskupinu těch spíše méně rizikových osob. Přijetí a akceptování společností může být pachatelem vnímáno jako určitá forma sociální podpory. Vzhledem k přetrvávajícím nepřesným a někdy i zcela mylným představám veřejnosti o sexuální kriminalitě je však malá pravděpodobnost, že se lidé žijící v okolí budou snažit, aby se propuštěný sexuální delikvent (o jehož minulosti vědí) stal součástí jejich života.

IV.6.1.2. Vliv na snižování recidivy a kontrolu pachatelů

Mezi důvody pro zavedení registrace sexuálních delikventů patří snaha snížit počet sexuálních deliktů, jež ovšem vychází z mylné představy o vysoké pravděpodobnosti recidivy těchto pachatelů. Preventivní moment je spatřován v úsilí o předcházení recidivě sexuálních deliktů, „...aby byli lidé ostražití, aby měli povědomí o přítomnosti daného propuštěného sex pachatele v jejich sousedství/komunitě a aby tak byli schopni sami se chránit...“ (Palermo, 2012, str. 3).

Studie, zkoumající kriminální recidivu registrovaných sexuálních delikventů, vykazují různé výsledky. Většina zatím došla k závěru, že registrace nemá na speciální, druhovou ani obecnou recidivu registrovaných pachatelů významný vliv, ačkoliv se objevily i studie, jež zjistily, že toto opatření přispívá ke snížení recidivy, nebo že naopak recidivu spíše zvyšuje (Whitting, Day, & Powell, 2014). Např. kvantitativní analýza Lashera a McGratha (2012), která se zaměřila na posouzení dopadu povinnosti informovat veřejnost o konkrétních pachatelích sexuálních trestných činů na jejich reintegraci, dokazuje, že tato povinnost má velmi malý pozitivní účinek na kriminální recidivu. Také další jejich studie tato zjištění potvrzují (Lasher & McGrath, 2008) a např. Prescott a Rockoff (2008) uvádějí, že uvedená opatření kriminální recidivu dokonce zvyšují.

Jiné studie prokázaly, že i když registrace na recidivu významný vliv nemá, výrazně zkracuje „dobu selhání“, po níž je pachatel znovu zadržen, odsouzen či uvězněn (Freeman, 2012). Nejednoznačné a nedostatečně průkazné jsou též výsledky výzkumů, zabývajících se odstrašujícím účinkem systému registrace na veřejnost (Whitting, Day, & Powell, 2014).

Pokud jde o dopady v oblasti kontroly registrovaných sexuálních delikventů, koncept registrace a monitoringu vychází z předpokladu, že z tohoto systému lze získávat informace, využitelné pro účely řízení rizik spojených s takovými pachateli a pro vyšetřování sexuálních trestných činů. Předpokládá se, že systém může zvýšit účinnost dohledu u pachatelů, někdy může odradit některé typy pachatelů od dalších projevů násilí, a zvýšit počty případů, kdy je pachatel dopaden. Dosavadní studie ovšem tento předpoklad podporují pouze zčásti a naopak přinášejí poznatky, podle nichž naopak systém registrace sexuálních delikventů jejich kontrolu může ztěžovat, např. tak, že některé registrované pachatele přiměje k vyvinutí značného úsilí o to, aby se „ztratili z dohledu“, což ovšem znamená i přerušeni léčby či resocializačního programu (Chan, a další, 2010). Zveřejňování informací o registrovaných sexuálních delikventech tak může vést k tomu, že původní záměr – monitorování daného jedince – je narušen. Pachatel, jehož sexuálně delikventní minulost je zveřejněna, často nemůže sehnat zaměstnání a mění své bydliště do míst, kde je pro úřady i komunitu neznámou osobou.

IV.6.1.3. Dopady na systém trestní justice

Z hlediska dopadů na orgány systému trestní justice je zřejmé, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů je nákladný na zavedení i provoz, a to jak finančně (materiálně), tak pokud jde o zatěžování lidských zdrojů, neboť tento systém přináší pracovníkům institucí, jež jsou do něj zapojeny, řadu nových úkolů (včetně např. ověřování správnosti údajů v registru, komunikace s pachatelí apod.). To platí jak pro modely proaktivní, kdy úřady samy rozšiřují informace o registrovaných sexuálních delikventech občanům, tak i pro modely reaktivní, kdy tyto informace sdělují pouze stanoveným oprávněným osobám na jejich žádost (Lasher & McGrath, 2012). Ve světle poznatků o tom, že většina sexuálních deliktů se dopouštějí osoby dříve netrestané, se objevují názory, že zavedením systému registrace se na registrované delikventy, kteří z hlediska případných budoucích sexuálních deliktů představují spíše menší riziko, vynakládají značné zdroje, které zákonitě chybí v oblasti prevence, vyšetřování a stíhání sexuálních trestných činů, které v budoucnu skutečně spáchají osoby dosud neodsouzené, a tedy neregistrované (Whitting, Day, & Powell, 2014). V současnosti dostupné vědecké studie a metaanalýzy tedy spíše naznačují, že povinnost pachatelů sexuálních deliktů hlásit se úřadům či být veden v oficiálním a veřejně přístupném registru jako odstrašující prostředek nefunguje, ani nepomáhá snižovat počet sexuálních deliktů ve společnosti. Tyto instrumenty brání reintegraci osob, které si podle platných zákonů dané země trest za své kriminální skutky již odpykaly. Navzdory dobrému úmyslu – snížit počty sexuálních deliktů – tento způsob řešení se zdá být spíše kontraproduktivním a z určitého úhlu pohledu může být interpretován jako „viktimizace expachatelů sexuálních deliktů“ či jako forma preventivní detence, byť vykonávané na svobodě.

Existence registru může mezi občany vyvolávat falešný pocit bezpečí (hrozba je pod dohledem), a to i z toho důvodu, že jeho koncepce nerespektuje empirické poznatky, týkající se latence sexuální kriminality či faktu, že většinu sexuálních útoků páchají osoby, které oběť dobře zná. Např. pokud jde o incestní (či pseudoincestní) delikty, kdy o páchaném deliktu někdo z rodiny ví nebo má podezření, většinou to oběť neochrání – při vyšetřování vyjde najevo, že ostatní členové rodiny o zneužívání zpravidla věděli (či to tušili) dlouho předtím, než bylo toto kriminální jednání oznámeno úřadům – věděli o tom, ale neučinili žádné kroky (Fedoroff & Moran, 1997). Vzhledem k nedostatku vědeckých důkazů o účinnosti systému registrace a monitoringu sexuálních delikventů, a naopak v kontextu poznatků o jeho možných negativních důsledcích, jsou také obtížně ospravedlnitelné náklady, které s sebou jeho zavedení a provoz přináší, zejména v době zvýšeného tlaku na efektivitu využívaných intervencí (Whitting, Day, & Powell, 2014). Opatření tohoto typu mají navíc obecně významnější vliv spíše na skupinu pachatelů s tím nejmenším rizikem recidivy.

IV.6.2. Registrace pachatelů sexuálních deliktů v zahraničí

Se systémem registrace a monitoringu sexuálních delikventů se lze setkat většinou (nikoliv však výlučně) v anglofonních zemích, přičemž nejdelší tradici má ve Spojených státech amerických, kde je také nejrozsáhlejší co do okruhu pachatelů a trestných činů, které pokrývá, i pokud jde o škálu povinností a omezení, kterým jsou registrované osoby podrobeny. Následující text mapuje systémy registrace v jednotlivých zemích se zaměřením na specifika, která v příslušných jurisdikcích vykazují.

IV.6.2.1. USA

Státní úroveň

Ve Spojených státech amerických se s registrací pachatelů sexuálních deliktů lze setkat na federální úrovni i v rámci jednotlivých států, kde vývoj systémů registrace započal. První registry byly zavedeny již v polovině minulého století jako součást legislativy na ochranu před sexuální kriminalitou, jež byla po celých USA přijímána v reakci na prudký nárůst obav veřejnosti z tohoto

druhu trestné činnosti, k němuž výrazně přispěla zvýšená pozornost tisku vůči této problematice. Jako první zavedla registr sexuálních delikventů Kalifornie v roce 1947, kterou následovaly v roce 1951 Arizona, v roce 1961 Nevada, v roce 1963 Ohio a v roce 1967 Alabama. Do roku 1989 byly registry zavedeny ve dvanácti státech (Thomas, 2011). V současnosti fungují registry ve všech státech USA, jakož i pro některá závislá území USA (např. Guam či Panenské ostrovy) a indiánské kmeny. Registry jednotlivých států mají společné rysy i různá specifika, vyplývající často ze způsobu, jakým k uzákonění registrace v daném státě došlo. Následujících několik příkladů může soužit jako ilustrace.

Washington zavedl veřejně přístupný registr sexuálních delikventů v roce 1990 (*1990 Community Protection Act*).¹⁰² Zároveň byla v tomto státě uzákoněna „civilní detence“ (*civil commitment*), jako forma časově neomezené detence pachatele sexuálního deliktu z důvodu ochrany společnosti, vykonávaná ve zvláštním zařízení, odlišném od věznice či psychiatrické léčebny (*1990 Sexually Violent Predators Act*). Civilní detenci je možno uložit vedle trestu odnětí svobody a trvá, dokud soud nerozhodne, že je bezpečné chovance propustit. Institut civilní detence se následně rozšířil do většiny států USA a byl uzákoněn i na federální úrovni. Třebaže má mnoho odpůrců a vyvolává řadu etických i právních pochybností, Nejvyšší soud USA opakovaně potvrdil jeho ústavnost (Testa & West, 2010).

V současnosti se povinnost registrace vztahuje na dospělé i mladistvé pachatele, kteří se dopustili sexuálního trestného činu či únosu, byli za takový trestný čin odsouzeni, nebo byli shledáni za takový čin trestně neodpovědní z důvodu nepřičetnosti. Od roku 2012 byl okruh trestných činů, spojených s registrační povinností, rozšířen o podporu prostituce, pokud se jí pachatel dopustil opakovaně. Povinné osoby se musí zaregistrovat do 3 pracovních dnů po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, nebo, pokud nebyli odsouzeni k trestu odnětí svobody, do 3 pracovních dnů po právní moci příslušného odsuzujícího rozhodnutí. Doba registrace závisí na druhu spáchaného trestného činu a dalších okolnostech (věk pachatele, jeho předchozí život atd.) a činí 10 let, 15 let, a v nejzávažnějších případech trvá registrační povinnost doživotně. Zákon umožňuje za určitých podmínek žádat soud o prominutí registrační povinnosti. V registru se evidují jméno a přezdívký pachatele, místo jeho trvalého pobytu, místo a datum narození, pracoviště, trestný čin, za který byl odsouzen, místo a datum odsouzení, číslo sociálního pojištění, fotografie a otisky prstů. Registrovaní jsou povinni tyto údaje aktualizovat. Porušení registrační povinnosti je trestným činem nebo závažným přestupkem podle toho, v souvislosti s jakým trestným činem je pachatel registrován (WASPC, 2012).

Ve státě **Minnesota** byl registr sexuálních delikventů zaveden v roce 1991 zákonem *1991 Minnesota Predatory Offender Registration Act*, a to původně na ochranu dětí před sexuální kriminalitou. Zákon uložil každé osobě, odsouzené za únos nezletilého, trestné sexuální chování vůči nezletilému, svádění nezletilého k sexuálnímu chování, použití nezletilého v sexuální produkci, nebo svádění nezletilého k prostituci, povinnost zaregistrovat se do 14 dní od propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (povinnost se vztahovala na osoby, propuštěné po 1. dubnu 1991). Postupně se rozšířil dopad registrační povinnosti na celou řadu sexuálních deliktů vůči dětem i dospělým (od sexuální vraždy po neslušné odhalování) a zpřísnily se podmínky registrace (pachatel má povinnost se zaregistrovat neprodleně u úředníka probační služby či policejního orgánu atd.). Registrační povinnost se rozšířila i na mladistvé a na osoby trestně neodpovědné z důvodu nepří-

četnosti. V roce 2000 byl stanoven seznam trestných činů proti člověku (sexuální i nesexuální povahy – vražda, zabití, ublížení na zdraví, neoprávněné držení střelné zbraně, domácí násilí atd.), jejichž pachatelé podléhají registraci za předpokladu, že: (a) byli dříve odsouzeni za trestný čin, který je spojen s registrací, ovšem v době odsouzení právní úprava registrace neexistovala nebo se na ně nevztahovala; nebo (b) byli dříve registrováni a doba původní registrace jim uplynula.

V registru jsou evidovány tyto údaje: trvalý pobyt pachatele; všechna místa, kde se pachatel zdržuje; všechny nemovitosti, které vlastní, má v nájmu nebo jinak užívá; všechna pracoviště pachatele; všechny školy, do nichž dochází; rok výroby, model, značka, registrační číslo (SPZ) a barva vozidla pachatelem vlastněného či pravidelně užívaného. Registrace trvá nejméně 10 let. Pokud je pachateli zároveň uložen dohled na dobu delší deset let, trvá registrace po celou dobu dohledu. Pro pachatele nejzávažnějších deliktů je od r. 2000 uzákoněna registrace na doživotí. S registrací je spojena povinnost hlásit každou změnu adresy pobytu nejméně 5 dní předem, a pokud má ke změně dojít dříve než za 5 dní, okamžitě, nejpozději do dne změny. Změnu ostatních registrovaných údajů musí pachatel ohlásit do 5 dní poté, co k ní dojde. Na žádost úřadů o potvrzení či aktualizaci údajů musí pachatel odpovědět do 10 dnů. Porušení uvedených povinností vede automaticky k prodloužení registrace o dalších pět let. První případ takového porušení je kromě toho postihován trestem odnětí svobody na 1 rok a 1 den, opakované porušení je trestáno odnětím svobody o výměře nejméně 2 let. Je-li pachatel během doby trvání registrace uvězněn (v důsledku odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu apod.), po propuštění mu začíná běžet nová desetiletá doba registrace. Od roku 1996 jsou pachatelé v registru kategorizováni do tří úrovní podle míry rizika recidivy. V souvislosti s tím začaly být informace o pachatelích úrovně 3 (nejvyšší riziko) v původně zcela neveřejném registru přístupné veřejnosti na webu Ministerstva vězeňství.¹⁰³

Ve státě **Louisiana** funguje registr sexuálních delikventů od r. 1992. Registr je veřejně přístupný.¹⁰⁴ Specifikem tamního systému je, že registrovaní jsou povinni informovat veřejnost také sami, a to tak, že poskytnou údaje o svém jménu, trestné činnosti, pro kterou byli odsouzeni, o určitých tělesných rysech, a dále poskytnou také svou fotografii či její kopii, vždy aspoň jedné osobě z každé budovy či provozovny v okolí svého bydliště (vč. všech dospělých osob, pobývajících v témže domě jako pachatel) a dále místnímu školnímu radovi (v daném okrese), který následně informuje ředitele školských zařízení v obvodu jeho působnosti. Registrovaná osoba, která nemá zakázáno organizovat mimoškolní aktivity pro děti mladší 17 let (instruktoři v zájmových kroužcích atp.) a tyto aktivity organizuje, musí na budovu či zařízení, kde se tak děje, umístit viditelnou informaci o tom, že na daném místě provozuje mimoškolní aktivity instruktor, který je odsouzeným sexuálním delikventem, včetně svého jména a fotografie. Registrovaná osoba, která nemá zakázáno používat webové stránky sociálních sítí, je povinna na své internetové profily umístit zřetelnou informaci o tom, že je sexuálním delikventem, včetně údajů o trestné činnosti, místě odsouzení, tělesných rysech a místě pobytu. Pachatelé v registru mají povinnost nosit zvláštní průkaz totožnosti a zvláštní řidičský průkaz s oranžovým nápisem „SEX OFFENDER“. Registrovaní pachatelé sexuálních deliktů mají kromě toho zakázáno nosit kapuce, masky či podobné předměty zneusnadňující identifikaci, a to výslovně i o svátcích, jako jsou Halloween, Mardi Gras, Velikonoce či Vánoce, ani při takových příležitostech rozdávat sladkosti či jiné obvyklé dárky. Registrovaní podléhají i řadě dalších omezení, spojených s jejich bytem (zakaz zdržovat se 1 000 stop od škol-

103 <https://coms.doc.state.mn.us/Level3/>.

104 <http://www.lsp.org/socpr/default.html>.

ního zařízení atd.), některými činnostmi či kontakty s některými osobami. Doba registrace je v závislosti na spáchaném deliktu stanovena na 15 let, 25 let nebo doživotí. Registrace na dobu 15 let může být zmírněna na desetiletou, pokud pachatel po dobu deseti let nespáchal žádný ze stanovených trestných činů. Podobně může být registrace na doživotí zmírněna na dobu 25 let, pokud pachatel nespáchal žádný ze stanovených trestných činů po dobu 25 let.

Federální úroveň

V roce 1994 byla federálně zavedena povinnost jednotlivých států provozovat registr sexuálních delikventů, obsahující jména pachatelů, odsouzených za trestné činy proti dětem či za násilné sexuální trestné činy (1994 *Jacob Wetterling Crimes against Children and Sexually Violent Offender Registration Act*). Sankcí za nesplnění povinnosti byla ztráta části federálního příspěvku do rozpočtu na oblast kontroly kriminality. Pachatelé byli povinni hlásit změny adresy do 10 dní a jednou ročně osobně potvrzovat údaje, které o nich byly vedeny. Porušení této oznamovací povinnosti bylo trestným činem. Registrace měla trvat nejméně 10 let. Pracovníci státní vězeňské služby měli informovat příslušný orgán prosazování práva o propuštění sexuálního delikventa z vězení. Posledním státem, který registr zavedl, byl Massachusetts v roce 1996. V roce 2000 byla federálně zavedena povinnost pachatelů evidovaných v registrech, kteří nastoupili na vysokou školu jako studenti či zaměstnanci, oznámit svou registraci vedení školy, které pak tuto informaci předá příslušnému státnímu registru (2000 *Campus Sex Crimes Prevention Act*). V roce 2003 bylo uzákoněno, že státy musejí své registry zpřístupnit na webových stránkách, a Ministerstvo spravedlnosti musí mít na svých webových stránkách odkazy na jednotlivé státní registry.

Zákon z roku 1996 (1996 *Megan's Law*) upravil problematiku informování veřejnosti o registrovaných sexuálních delikventech, tzv. *community notification*. Zákon umožnil státům a příslušným místním orgánům prosazování práva zveřejňovat jakékoliv informace z registrů k jakémukoliv účelu, který připouštěl právní řád daného státu. Zároveň jim uložil povinnost zveřejnit relevantní informace o registrovaných násilných sexuálních delikventech, jež jsou nezbytné k ochraně společnosti (podrobnosti byly stanoveny v prováděcím předpisu federálního Ministerstva spravedlnosti).

V tomtéž roce byl zákonem (1996 *Pam Lychner Sexual Offender Tracking and Identification Act*) upraven Národní registr sexuálních delikventů (*National Sex Offender Register, NSOR*). NSOR je provozován FBI a obsahuje údaje o 3 kategoriích sexuálních delikventů:

- 1) pachatelích odsouzených za trestný čin proti nezletilému, jako jsou únos, zbavení osobní svobody, sexuální chování vůči nezletilému, svádění nezletilého k sexuálnímu chování, použití nezletilého v sexuální produkci, a svádění nezletilého k prostituci;
- 2) pachatelích odsouzených za násilný sexuální trestný čin;
- 3) osobách, označených za násilné sexuální predátory, což znamená jedince, kteří spáchali násilný sexuální trestný čin, a byla u nich zjištěna pravděpodobnost, že se takového trestného činu dopustí znovu.

Jednotlivým státům zákon uložil povinnost dodávat FBI informace o sexuálních delikventech pro účely vedení registru (Thomas, 2011).

Federální systém registrace sexuálních delikventů byl významně změněn v roce 2006 zákonem, označovaným jako SORNA (*Sex Offender Registration and Notification Act*), který byl součástí širší legislativy na ochranu dětí (2006 *Adam Walsh Child Protection and Safety Act*). SORNA zavedl novou kategorizaci pachatelů, a sice tříúrovňový systém, založený výlučně na odsouzení za sexuální delikt a na závažnosti spáchaného trestného činu, tedy již ne na posouzení nebezpečnosti dané osoby. Jednotlivým státům byla uložena povinnost respektovat novou klasifikaci pachatelů a přizpůsobit tomu své registry. Pachatelé úrovně 1 jsou registrováni po dobu patnácti let, pachatelé úrovně 2 po dobu dvaceti pěti let, a pachatelé úrovně 3 doživotně. Proti registraci nebyly

původně opravné prostředky přípustné. Systém je retroaktivní – vztahuje se i na pachatele trestných činů, spáchaných před účinností SORNA, pokud byli ke dni účinnosti SORNA „v systému“ (tj. ve vězení, podrobeni probačnímu dohledu atp.), nebo pokud se do systému opětovně dostali kdykoliv později (bez ohledu na povahu nové trestné činnosti). SORNA ovšem zavedl do systému registrace sexuálních delikventů i řadu dalších novinek. Registrační povinnost rozšířil na mladistvé starší 14 let, odsouzené za závažnější sexuální trestné činy. Registrační povinnost se od r. 2006 vztahuje na každou jurisdikci, kde pachatel pracuje nebo studuje. Byly zpřísněny tresty pro pachatele, kteří poruší registrační povinnost – trest za první případ porušení této povinnosti byl zvýšen na nejméně 12 měsíců odnětí svobody. Informace v registru byly rozšířeny o nové položky, jako otisky prstů, vzorek DNA, číslo sociálního pojištění, údaje z řidičského průkazu, informace o vozidle pachatele, informace o jeho zaměstnání, resp. pracovišti.

SORNA zintenzivnil kontrolu registrace – pachatelé se musejí častěji dostavovat na policejní služebnu a poskytovat úřadům svou aktuální fotografii. Registrovaní, kteří hodlají opustit bydliště na sedm či více dní, to musejí předem oznámit správcům registru a informovat úřady v místě, kam mají namířeno, že jsou v registru evidováni. Okruh trestných činů, jejichž pachatelé podléhají registraci, byl rozšířen o trestný čin přechovávání dětské pornografie. Registr musí být ve všech státech USA dostupný on-line, a systém registrace se vztahuje i na americká území mimo USA a na indiánské kmeny.

Zákonem SORNA se nadále řídí provoz federální databáze NSOR a zároveň byla tímto zákonem upravena její paralelní veřejná verze – *Dru Sjodin National Sex Offender Public Registry* – což je národní databáze sexuálních delikventů, vedená Ministerstvem spravedlnosti.¹⁰⁵ V r. 2008 se název databáze změnil na *Dru Sjodin National Sex Offender Public Website*.¹⁰⁶ Všechny státy byly povinny se k této databázi připojit. Kontrola implementace nové úpravy jednotlivými státy byla svěřena federálnímu úřadu SMART.

V r. 2008 byla zavedena povinnost registrovaných sexuálních delikventů oznamovat úřadům své „internetové identifikátory“ (hesla a uživatelská jména v sociálních sítích) a jejich změny (*2008 Keeping the Internet Devoid of Sexual Predators Act*). Nejvyšší státní zástupce má provozovat neveřejný systém, umožňující webovým stránkám sociálních sítí porovnávat informace o těchto identifikátorech (Thomas, 2011).

V různých státech USA byla v průběhu let legislativa, upravující systém registrace sexuálních delikventů a související povinnost informování veřejnosti, vystavena řadě žalob z důvodu údajných nadměrných zásahů do práv pachatelů a porušování některých základních právních principů (zákaz retroaktivity trestu, zásada přiměřenosti, zásada individualizace trestu apod.). Celkově lze konstatovat, že soudy včetně Nejvyššího soudu USA potvrdily ústavnost právní úpravy registrace a informování veřejnosti, zpravidla s odůvodněním, že jsou přiměřeným výkonem regulatorní pravomoci, kde případné zásahy do práv občanů jsou převáženy příspěvkem k veřejné bezpečnosti. Soudy setrvávají na stanovisku, že registrace není trestem, ale regulatorním opatřením, a proto se na ni nevztahují všechny záruky, běžně aplikované ve vztahu k trestům. V roce 2010 nicméně Nejvyšší soud USA rozhodl, že retroaktivní části zákona SORNA ohledně následků porušení registrační povinnosti se nepoužijí v případech, kdy k porušení této povinnosti došlo před tím, než SORNA nabyl účinnosti (Thomas, 2011).

105 První verze tohoto veřejného registru byla oficiálně spuštěna již v r. 2005 jako *National Sex Offender Public Registry* (NSOPR). Zákon SORNA jej následně přejmenoval na památku 22leté studentky Dru Sjodinové z Grand Forks, která byla v roce 2003 unesena a zavražděna sexuálním delikventem A. Rodriguezem, registrovaným v Minnesotě.

106 <http://www.nsopw.gov>.

IV.6.2.2. Velká Británie

Počátky seriózního úsilí o vytvoření seznamu sexuálních delikventů ve Velké Británii lze vysledovat již v šedesátých letech minulého století, kdy Ministerstvo vnitra navrhovalo, aby jednotlivé policejní orgány v budoucnu zpřístupňovaly příslušným orgánům informace o osobách, odsouzených za vybrané sexuální trestné činy, resp. za trestné činy proti dítěti, zahrnující krutost či špatné zacházení. Britská policie si své seznamy pro účely vyšetřování vedla dlouhodobě – Metropolitní policie v Londýně měla v roce 1990 na seznamu „pedofilů“ 3 000 jmen, jež po vzniku Národní kriminální vyšetřovací služby (*National Criminal Investigation Service, NCIS*) v roce 1992 předala tomuto novému útvaru. V devadesátých letech minulého století kromě toho některé orgány místní správy podnikly pokus o sestavení seznamu pachatelů vybraných sexuálních trestných činů, žijících v obvodech jejich působnosti (Thomas, 2011).

Skutečný počátek registrace sexuálních delikventů ve Velké Británii nastal v roce 1997, kdy zákon 1997 *Sex Offender Act* zavedl pro všechny osoby, odsouzené za vybrané sexuální trestné činy, povinnost hlásit policii změnu osobních údajů. Skutečnost, že se jedná o registrované sexuální delikventy, se vyznačovala v britském policejním rejstříku odsouzení. Registrace trvala po stanovenou dobu podle délky uloženého trestu, přičemž při trestu odnětí svobody nad 30 měsíců se jednalo o registraci na doživotí. Registrace byla pokládána za administrativní opatření a porušení s ní spojených povinností zakládalo trestný čin, za který hrozil peněžitý trest či trest odnětí svobody do 5 let, což platí i v současnosti. Ještě před spuštěním registru bylo vydáno soudní rozhodnutí, že je přípustné část informací o sexuálních delikventech zveřejnit, pokud to není obecný postup, ale řešení konkrétní situace, kdy je zjištěno zvláštní riziko.

Registrační povinnost byla doplněna a zpřísněna v roce 2000, kdy byla zavedena povinnost pachatele zaregistrovat se do tří dnů od okamžiku, kdy nastala skutečnost, určující počátek registrační povinnosti. Tuto povinnost museli pachatelé nově plnit osobně a nikoliv poštou, a to na určených policejních služebnách. Další novou povinností registrovaných pachatelů bylo hlásit policii cestu do zahraničí na více než osm dní. Soudy dostaly možnost uložit omezující příkaz (*restraining order*), zakazující pachateli určité jednání, např. kontakt s obětí. Byla vytvořena klasifikace pachatelů do úrovní 1 až 3 podle jejich rizikovosti z hlediska recidivy. Posouzení rizikovosti se stalo povinným pro všechny registrované pachatele, přičemž policie získala právo vynutit si vstup do pachatelova bydliště, pokud posouzení rizikovosti odmítá (Thomas, 2011).

V témže období byla vytvořena platforma pro užší spolupráci policie, probační služby a vězeňské služby s poskytovateli sociálních a zdravotnických služeb při posuzování nejnebezpečnějších sexuálních a násilných delikventů a zacházení s nimi, a to Multiinstitucionální panely ochrany veřejnosti (*Multi-Agency Public Protection Panels, MAPPP*). Podpořena byla i širší spolupráce s dalšími relevantními subjekty v rámci Multiinstitucionálních mechanismů ochrany veřejnosti (*Multi-Agency Public Protection Arrangements, MAPPA*), což se mj. projevilo přijetím zákona, umožňujícího výměnu osobních údajů o pachatelích mezi subjekty zapojenými do MAPPA. MAPPA se v současnosti zabývá kromě registrovaných sexuálních delikventů i odsouzenými násilnými pachateli a těmi sexuálními delikventy, kteří nemají povinnost se registrovat, jakož i pachateli, kteří vzhledem ke spáchanému trestnému činu představují vážnou hrozbu pro společnost (viz dále o registru ViSOR) (Thomas, 2011).

V roce 2003 byla přijata nová právní úprava (2003 *Sexual Offences Act*), jež přinesla řadu změn. Třídenní lhůta platí nejen pro prvotní registraci, ale i pro nahlášení veškerých změn. Jednou ročně probíhá ověření evidovaných údajů včetně osobního pohovoru s pachatelem. Pachatelé mají povinnosti hlásit každou změnu pobytu na dobu delší 7 dnů. Byl rozšířen okruh trestných činů, spojených s registrační povinností. Pachatelé měli až do roku 2012 (viz dále) povinnost hlásit zahraniční cestu delší než 3 dny, a to nejméně 7 dní předem. Registrace trvá dva roky u pachatelů,

jimž byla uložena výstraha (*caution*), sedm let u pachatelů, jimž byl uložen trest odnětí svobody do 6 měsíců nebo kteří byli v důsledku spáchaného činu umístěni do léčebny, deset let u pachatelů, jimž byl uložen trest odnětí svobody od 6 do 30 měsíců, a doživotní charakter má u pachatelů, jimž byl uložen trest odnětí svobody nejméně na 30 měsíců nebo kteří byli umístěni do léčebny a byl vůči nim vydán omezující příkaz.¹⁰⁷ U pachatelů, jejichž trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, nebo kterým byl (vztahuje se na Skotsko) uložen dohled, trvá registrace po zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání, resp. po dobu dohledu. U jiných než výše popsaných pachatelů (tj. např. těch, kterým byl uložen alternativní trest) trvá registrace pět let (Home Office, 2014). Dále byly zavedeny tzv. civilní příkazy, a sice:

(a) informační příkaz (*notification order*), umožňující soudu na návrh policie zařadit do registru i pachatele, kteří se trestné činnosti dopustili v zahraničí;

(b) příkaz k prevenci sexuálních trestných činů (*sexual offences prevention order*) – pro pachatele vybraných sexuálních trestných činů, kteří se chovají způsobem, že se pokládá za nutné takový příkaz vydat. Je vydáván soudem na návrh policie a zakazuje pachatelům vyjmenovanou škálu činnosti na určenou dobu, a pokud nejsou v registru, jsou tam na základě příkazu zařazeni;

(c) příkaz týkající se cestování do zahraničí (*foreign travel order*) – pro pachatele vybraných sexuálních trestných činů, kteří se chovají způsobem, že se pokládá za nutné takový příkaz vydat, jestliže to podle názoru soudu ochrání děti mimo Velkou Británii před závažnou sexuální újmou. Je vydáván soudem na návrh policie a zakazuje pachateli cestovat na určené místo nebo do kterékoli cizí země až na dobu 5 let;

(d) příkaz z důvodu rizika sexuální újmy (*risk of sexual harm order*) – pro pachatele starší 18 let, jež se kontaktují s dítětem v souvislosti se sexuální aktivitou či groomingem. Je vydáván soudem na návrh policie a zakazuje pachatelům vyjmenované aktivity, a pokud nejsou v registru, jsou tam na základě příkazu zařazeni (Thomas, 2011).

V roce 2005 byl spuštěn celonárodní neveřejný elektronický registr ViSOR (*Violent and Sexual Offender Register*), obsahující informace o pachatelích vyjmenovaných sexuálních a násilných trestných činů, popř. o tzv. „jinak nebezpečných pachatelích“. To znamená, že kromě pachatelů, registrovaných podle zákona 2003 *Sexual Offences Act*, jsou v registru ViSOR evidovány i další osoby. Původní registr funguje paralelně s registrem ViSOR, a fakticky tedy registr ViSOR zahrnuje i registr sexuálních delikventů. Přístup do registru mají policie, probační služba a vězeňská služba. Registr obsahuje ke každému pachateli jméno, místo pobytu, datum narození, číslo pojištění, bankovní spojení, číslo cestovního pasu (pokud jej má). Další informace si od pachatele mohou pro účely zadání do registru vyžádat oprávněné orgány (název a adresu zaměstnavatele, registrační značku vozidla, telefonní čísla...). V registru lze vyhledávat na základě osobních charakteristik pachatelů, včetně tetování a jizev.

V roce 2006 byla zřízena zvláštní policejní jednotka CEOP (*Child Exploitation and Online Protection*), jež má za úkol vyhledávat pachatele sexuálních deliktů, porušující registrační povinnost (Thomas, 2011).

K dalšímu zpřísnění podmínek registrace sexuálních delikventů došlo v roce 2012. Registrovaní pachatelé mají nadále povinnost hlásit každou zahraniční cestu bez ohledu na délku jejího trvání. Pokud nemají evidované jedno trvalé místo pobytu, musejí se hlásit policii každý týden. Musejí též ohlásit, pokud žijí v domácnosti s dítětem mladším 18 let. Nově také mají povinnost sdělovat číslo svého bankovního účtu, detaily kreditních karet a údaje o cestovním pasu při každém hlášení.

¹⁰⁷ Omezující příkaz (*restriction order*) podle zákona o duševním zdraví (*Mental Health Act 1983*) může být za stanovených podmínek vydán vůči osobě umístěné v léčebně, pokud představuje značné riziko pro veřejnost.

V roce 2009 byl v Anglii a Skotsku zahájen pilotní projekt, v jehož rámci se mohou vybrané osoby, jež pečují o dítě, dotázat policie, zda určitá konkrétní osoba, která je s tímto dítětem v kontaktu, je či není odsouzeným sexuálním delikventem. Tímto způsobem se tedy i do britského systému registrace dostává prvek *community notification* (Kemshall & Weaver, 2012).

Také britská právní úprava registru sexuálních delikventů byla v řadě konkrétních případů podrobena soudnímu přezkumu z hlediska ústavnosti a souladu s mezinárodními standardy ochrany lidských práv a svobod. Evropská komise pro lidská práva shledala, že registr je preventivní a regulatorní nástroj, nikoliv další trest, na který by se vztahovaly všechny právní pojistky, jež se uplatňují na tresty. Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že registrace nedosahuje úrovně mučení, nelidského či ponižujícího zacházení či trestání. Nejvyšší soud Spojeného království v jednom ze svých rozhodnutí k právní úpravě uvedl, že by měla existovat možnost žádosti o přezkum, zda je registrace nadále nutná. Toto rozhodnutí vedlo k přípravě novely, která měla přezkum na návrh pachatele v případech registrace na neomezenou dobu umožnit (Thomas, 2011). Novela byla v roce 2012 přijata pod názvem *Sexual Offences Act 2003 (Remedial) Order 2012*. Osoba, registrovaná „na doživotí“, může nadále žádat o posouzení, zda je registrace nadále nutná. Podmínkou je, že již je registrována nejméně 15 let (mladistvý 8 let). Pokud byl vůči ní vydán příkaz k prevenci sexuálních trestných činů, musí požádat nejprve o jeho zrušení. Je-li příkaz zrušen, nebo nebyl-li vůči žadateli vůbec vydán, přezkoumá žádost o ukončení registrační povinnosti policejní orgán, a to zejména z hlediska rizik, která by vyřazení pachatele z registru mohlo přinést veřejnosti. V případě zamítnutí žádosti pachatel může podat opravný prostředek k soudu. Novou žádost může pachatel podat nejdříve po uplynutí 8 let od zamítnutí žádosti předchozí (Home Office, 2014).

IV.6.2.3. Irsko

Registrace sexuálních delikventů byla v Irsku zavedena v roce 2001 zákonem *Sex Offender Act*. Pachatelé, odsouzení za vyjmenované trestné činy sexuální povahy, musejí policii nahlásit své údaje (jméno, adresa) a jakékoliv jejich změny. Dále mají povinnost ohlásit úmysl vycestovat do zahraničí. Délka registrace se i v Irsku liší podle uloženého trestu a činí pět let u odsouzených k trestu nespojenému s odnětím svobody, sedm let u odsouzených k trestu odnětí svobody nejvýše na 6 měsíců, deset let u odsouzených k trestu odnětí svobody od 6 měsíců do 2 let, a u odsouzených k trestu odnětí svobody na dva roky a více trvá registrace doživotně. U mladistvých je doba trvání registrační povinnosti poloviční, s výjimkou registrace na doživotí. Pachatelé, registrovaní nejméně 10 let, mohou podat návrh na přezkum, zda je registrace i nadále nutná. Porušení registrační povinnosti je trestným činem, za který hrozí peněžitý trest nebo trest odnětí svobody až na 12 měsíců. Registr je neveřejný, veřejnost není o jeho obsahu informována (Thomas, 2011).

IV.6.2.4. Francie

V roce 2005 byl ve Francii spuštěn provoz registru sexuálních delikventů s názvem *Fichier Judiciaire National Automatisé des Auteurs d'Infractions Sexuelles (FIJAS)*. Registr vede Ministerstvo spravedlnosti. Registrovaní pachatelé musejí hlásit změnu pobytu do 14 dnů a každoročně potvrzovat své poměry osobně na policejní služebně nebo doporučenou poštovní zásilkou. Doba registrace činí třicet let u osob, odsouzených za zločin nebo přečin k trestu odnětí svobody na 10 a více let, a dvacet let u ostatních registrovaných osob. V registru FIJAS jsou evidovány i osoby, které spáchaly daný sexuální trestný čin dříve, než nabyla účinnosti právní úprava registru. Registr je přístupný pouze justičním orgánům, policii a četnictvu, prefektům a pracovníkům státní správy, kteří se zabývají prověřováním a řízením osob, které mají v rámci zaměstnání přístup k dětem. Soulad francouzského systému registrace se standardy ochrany lidských práv a svobod posuzoval Evropský soud pro lidská práva (ESLP). Došel k závěru, že registrace má čistě preventivní a odra-

zující účel a nemá charakter trestu, proto ani retroaktivní aplikace legislativy, která ji zavedla, neznamená porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Vzhledem k charakteru registrace a k zajištění ochrany dat v databázi nedochází podle ESLP ani k porušení práva na soukromí (Thomas, 2011).

IV.6.2.5. Jersey

V Jersey, které patří mezi závislá území Velké Británie, probíhá registrace sexuálních delikventů od roku 2011, a to na základě zákona *2010 Sex Offenders (Jersey) Law*. Zákon rozlišuje dva typy registrace – kromě obligatorní registrace pachatelů vyjmenovaných sexuálních trestných činů upravuje též registraci fakultativní, o níž soud může rozhodnout podle vlastního uvážení v případech pachatelů jiných trestných činů se sexuální motivací, kteří představují riziko sexuální újmy pro společnost nebo konkrétní osobu. Dobu trvání registrace určuje soud, přičemž zákon stanoví jako obvyklou délku nejméně 5 let. Na konci soudem určené doby registrace pachatel žádá soud o zrušení registrační povinnosti. Nevyhoví-li soud žádosti, stanoví zároveň novou dobu registrace. Do registru je pachatel povinen uvést jméno, adresu pobytu, poskytnout otisky prstů a fotografii. Lhůta na splnění registrační povinnosti je pouze jeden den od příslušného rozhodnutí, jímž byla povinnost uložena. Porušení povinnosti je trestný čin, postižitelný trestem odnětí svobody do 5 let a peněžitým trestem. Právní úprava připouští i retroaktivní aplikaci, kdy nejvyšší státní zástupce může soudu navrhnout, aby registrační povinnost uložil i pachateli, odsouzenému před nabytím účinnosti zákona, který registraci zavedl. Registr je neveřejný a o jeho obsahu není veřejnost informována (Thomas, 2011).

IV.6.2.6. Kanada

V Kanadě byla registrace sexuálních delikventů zavedena nejprve na úrovni provincií. V provincii **Ontario** byla v roce 2001 zavedena úprava, podle níž pachatelé, odsouzení za vyjmenované sexuální trestné činy, musejí do 14 dnů osobně nahlásit místo pobytu a následně každou jeho změnu. Kromě toho mají povinnost jednou ročně osobně potvrzovat či aktualizovat údaje, vedené o nich v registru. Zároveň mají právo nahlížet do svých záznamů a v případě potřeby požadovat jejich opravu. V roce 2008 byl okruh osob, na které se vztahuje registrační povinnost, rozšířen o pachatele s přerušným výkonem trestu odnětí svobody, pachatele podmíněně propuštěné, na svobodě pobývajících pachatele trestně neodpovědné z důvodu nepřítomnosti, a pachatele propuštěné na peněžitou záruku v odvolacím řízení. Doba trvání registrace činí deset let u osob, odsouzených k trestu odnětí svobody na nejvýše deset let, a trvá po zbytek života u pachatelů, odsouzených k trestu odnětí svobody převyšujícímu deset let a u pachatelů, jimž byl uložen trest nebo povinné léčení v důsledku spáchání více než jednoho sexuálního trestného činu. Porušení registrační povinnosti je trestným činem, postižitelným v případě prvního porušení trestem odnětí svobody až na 12 měsíců a peněžitým trestem, a v případě každého dalšího porušení peněžitým trestem a trestem odnětí svobody až na dva roky. Registr vede policie v zastoupení Ministerstva veřejné bezpečnosti a nápravných služeb, je neveřejný a o jeho obsahu není veřejnost informována (Thomas, 2011).

Z dalších kanadských provincií uzákonily vlastní systém registrace sexuálních delikventů Britská Kolumbie v roce 2001 a Ottawa v roce 2002. Ostatní provincie vyčkaly na federální úpravu. Ta byla přijata v roce 2004 v podobě zákona *2004 Sex Offender Information Registration Act*. Tento zákon zřídil Národní registr sexuálních delikventů (*National Sex Offender Registry*), vedený Královskou kanadskou jízdní policií. Registr slouží pouze pro policejní účely a je neveřejný. Sexuální trestné činy, jež mohou vést k registraci, jsou vyjmenovány v trestním zákoně. Registrace není automatická, ale předpokládá návrh na registraci podávaný státním zástupcem, o němž rozhoduje soud. Pachatel se může bránit tvrzením nepřiměřenosti registrace vzhledem ke spáchanému

trestnému činu. Po rozhodnutí o tom, že pachatel registraci podléhá, měl pachatel původně 14 dnů na nahlášení údajů a následně všech jejich změn, což musel učinit osobně v určeném registračním centru. V registru se evidují jméno, datum narození, adresa pobytu včetně přechodného, zaměstnání či dobrovolnická činnost včetně místa jejich výkonu, navštěvovaná škola, telefonní čísla, výška, váha a všechny tělesné odlišující znaky. V případě pochybností o totožnosti lze pořídit fotografii a otisky prstů pachatele. Zahraniční cestu trvající více než 14 dnů je pachatel povinen nahlásit v registračním centru do 14 dnů před odjezdem. Porušení registračních povinností je trestným činem. Doba trvání registrace závisí na závažnosti spáchaného činu a činí 10 let, 20 let či doživotí. Návrh na zrušení registrace lze podat po 5, 10, resp. 20 letech.

Údaje se sbírají i na provinciální úrovni a předávají se do národního registru prostřednictvím místního státního zastupitelství. Neoprávněné zveřejnění údajů z registru je trestným činem. Registr je neveřejný, nicméně v provincii Manitoba existuje omezený přístup k informacím o nejnebezpečnějších pachatelích (Thomas, 2011).

V roce 2011 došlo k významné změně a doplnění právní úpravy. Lhůta pro splnění registrační povinnosti byla zkrácena na 7 dní. Okruh údajů, evidovaných v registru, se rozšířil o údaje o vozidlech pachatele (registrační číslo, model, značka, rok výroby, barva). Registrovaní pachatelé jsou nadále povinni hlásit předem opuštění místa pobytu na sedm a více dnů, předpokládané datum návratu a související změnu pobytu.

IV.6.2.7. Austrálie

Rovněž v Austrálii byla registrace sexuálních delikventů uzákoněna nejprve na státní a až následně na federální úrovni. První registr byl zaveden ve státě **Nový Jižní Wales**, a to zákonem *New South Wales Child Protection (Offenders Registration) Act 2000*. Registr, nazvaný *NSW Police Service Child Protection Register*, byl spuštěn v roce 2001. Do roku 2006 následovaly Nový Jižní Wales v zavádění vlastních registrů i ostatní australské státy a teritoria. Jako příklad lze uvést stát **Victoria**, kde byla v roce 2004 zákonem *2004 Sex Offenders Registration Act* zavedena jednak obligatorní registrace pachatelů určených sexuálních trestných činů vůči dětem, a jednak fakultativní registrace (o níž rozhoduje soud) dospělých pachatelů určených sexuálních trestných činů proti dospělým nebo mladistvým pachatelů sexuálních deliktů. Pachatelé, podléhající registraci, mají povinnost nahlásit své údaje a jejich změny policii, která registr vede – mezi tyto údaje patří jméno, datum narození, adresa pobytu, telefonní číslo, emailová adresa, název poskytovatele internetových služeb, jména dětí v téže domácnosti, název a adresa zaměstnavatele, značka, model, barva a registrační číslo vozidla vlastněného či obvykle řízeného pachatelem, tetování či jiná poznávací znamení, údaje o odsouzeních v zahraničí. Změny musí pachatel hlásit do sedmi dnů, ovšem pokud do jeho domácnosti přibude dítě nebo má bez dozoru kontakt s dítětem, je povinen to ohlásit do tří dnů. Dále má pachatel povinnost jednou ročně potvrzovat či aktualizovat údaje o svých poměrech. Doba trvání registrace závisí na typu spáchaného sexuálního trestného činu a na počtu spáchaných deliktů, a činí osm nebo patnáct let nebo doživotí. U mladistvých je doba trvání registrace poloviční a v případě, kdy by dospělý byl registrován na doživotí, činí sedm a půl roku. Porušení registračních povinností je trestným činem, postižitelným trestem odnětí svobody až na 5 let (Thomas, 2011).

Na federální úrovni funguje v Austrálii od roku 2005 registr ANCOR (*Australian National Child Offender Register*). Registr provozuje organizace CRIM-TRAC, což je veřejná instituce, zřízená za účelem podpory spolupráce, koordinace a sdílení informací mezi orgány prosazování práva v jednotlivých státech a teritoriích i na federální úrovni. Působnost registru ANCOR zahrnuje všechny australské státy a teritoria, jejichž policejní orgány registr aktivně využívají. V registru jsou evidovány údaje o osobách, registrovaných jako sexuální delikventi v kterémkoli státě či teritoriu Austrálie. Doba trvání registrace v ANCOR závisí na typu spáchaného deliktu

a na počtu spáchaných sexuálních deliktů, a činí osm nebo patnáct let, popř. doživotí. U mladistvých je doba trvání registrace poloviční a v případech, kdy by dospělý byl registrován na doživotí, činí sedm a půl roku. Registr je neveřejný a o jeho obsahu není veřejnost informována (Thomas, 2011).

IV.6.2.8. Jihoafrická republika

V Jihoafrické republice byl v roce 2007 zaveden zákonem *Criminal Law (Sexual Offences and Related Matters) Amendment Act* registr, obsahující údaje o osobách, odsouzených za sexuální trestný čin proti dítěti či duševně postiženému a těch, jež takový čin spáchaly a nebyly za něj odsouzeny z důvodu duševního stavu. Mezi registrované údaje patří jméno (vč. přezdívký), zaměstnání, poslední známá adresa pobytu, číslo průkazu totožnosti, cestovního pasu a řidičského průkazu, okolnosti trestného činu, uložený trest, datum a místo odsouzení, ve věci rozhodující soud, název zdravotnického zařízení, jež poskytuje pachateli léčbu. Do registru lze zařadit i osoby, které se sexuálního trestného činu dopustily v zahraničí. Doba trvání registrace činí sedm let u odsouzených k trestu odnětí svobody do 6 měsíců, deset let u odsouzených k trestu odnětí svobody přes 6 měsíců do 18 měsíců, a doživotí u odsouzených k vyššímu trestu. Odsouzení s nařízenou ústavní léčbou mohou být vymazáni z registru po pěti letech. Návrh na zrušení dočasné registrace je třeba vždy podat správci registru (Thomas, 2011). Registr je neveřejný. Jeho zřizovatelem je Ministerstvo spravedlnosti. Přímý přístup do něj má pouze správce registru, nepřímý přístup mají policie, Ministerstvo vězeňství, Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo sociálního rozvoje. Údaje mohou být dále poskytnuty zaměstnavatelům a příslušným úřadům za účelem posouzení uchazeče o práci s dětmi či duševně postiženými či o povolení (licenci) k takové práci. Občané si také mohou z registru vyžádat potvrzení, zda v něm jsou nebo nejsou evidováni.

IV.6.2.9. Keňa

V Keni vede registr sexuálních delikventů, zřízený zákonem *Sexual Offenders Act* v roce 2006, Nejvyšší soud. Registr obsahuje tyto údaje o pachatelích: jméno, datum a místo narození, státní příslušnost, fyzický popis, fotografie, otisky prstů, adresa pobytu, spáchaný trestný čin, uložený trest, datum spáchání trestného činu a datum odsouzení, věk oběti, předchozí odsouzení, vztah k oběti (vč. vztahu závislosti), zvláštní okolnosti trestné činnosti, jakož i další údaje dle úvahy správce registru. Registrace trvá doživotně. Pachatelé jsou povinni písemně předem (je-li to možné) nebo do 21 dnů hlásit změny adresy pobytu, zaměstnání či školy. Údaje jsou přístupné policii, probačním úředníkům a dalším obdobným orgánům, a dále každému, kdo správci registru prokáže oprávněný zájem na zjištění, zda se v registru určité jméno nachází – nikoliv ovšem tomu, u koho je podezření, že by údaje zneužil (Thomas, 2011).

IV.6.2.10. Jamajka

Registr sexuálních delikventů na Jamajce, zřízený v roce 2009 zákonem *Sexual Offences Act*, vede ředitel vězeňské služby, který spravuje též registrační centra po celé zemi. Pachatelé mají povinnost provést úvodní nahlášení do 3 dnů od rozhodnutí, jímž jim vznikla registrační povinnost, a každou změnu pak hlásit do 14 dnů (tj. změnu jména, adresy, opuštění místa pobytu v rámci země i do zahraničí). Porušení uvedených povinností je sankcionováno trestem odnětí svobody až na 12 měsíců či peněžitým trestem. Registrační povinnost se vztahuje jen na nebezpečné a recidivující pachatele. Nejvyšší soud může rozhodnout, že se povinnost registrace nevztahuje na osobu, která je prvopachatelem, mladistvým pachatelem, nebo které byl uložen minimální trest, anebo dojde-li k závěru, že registrace by byla výrazně nepřiměřená oproti veřejnému zájmu na registraci osoby jako sexuálního pachatele. Každých deset let může pachatel žádat o zrušení registrace (Thomas, 2011).

IV.6.2.11. Jižní Korea

V reakci na nárůst sexuálních trestných činů proti dětem a mladistvým byl v roce 2000 v Jižní Koreji přijat zákon o ochraně mládeže v sexuální oblasti (*Youth Sexual Protection Act*), který zavedl zveřejňování informací o pachatelích sexuálních trestných činů na dětských obětech. Systém spočívá v tom, že Korejská komise na ochranu mládeže dvakrát ročně zveřejňuje údaje o těchto pachatelích, a to na svých webových stránkách a na úředních deskách (vývěskách) orgánů veřejné správy. Po spuštění systému v srpnu 2001 byla zveřejněna totožnost 169 pachatelů sexuálních deliktů na mladistvých. Mladistvími se pro tyto účely rozumí osoby mladší 19 let. Mezi zveřejňované informace patří jméno, věk, zaměstnání, místo pobytu (formou uvedení okresu) a spáchaný trestný čin. Informace jsou na webu komise zveřejněny po dobu 6 měsíců a na úředních deskách měsíc. Zveřejňovány nejsou informace o všech pachatelích sexuálních deliktů na mladistvých, neboť záleží na posouzení nebezpečnosti každého z pachatelů. Při takovém posuzování se zohledňují následující faktory: výměra trestu odnětí svobody (40 bodů), spáchaný trestný čin (20 bodů), věk oběti (20 bodů), motivace ke spáchání trestného činu (10 bodů) a kriminální historie pachatele, pokud jde o sexuální delikty (10 bodů). Dosáhne-li pachatel více než 60 bodů, je klasifikován jako vysoce nebezpečný pachatel a podléhá notifikačnímu systému (Shin & Lee, 2005).

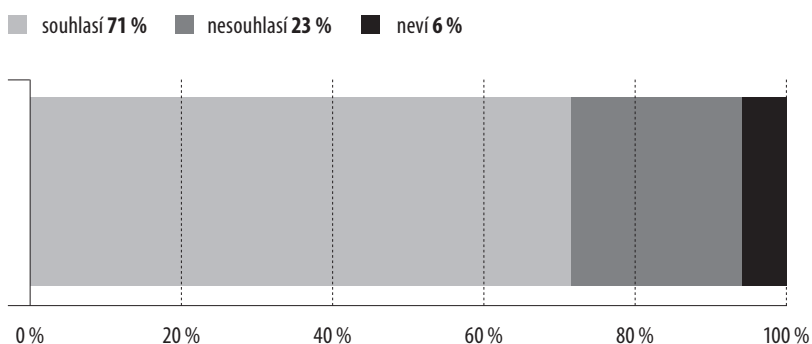
IV.6.2.12. Ostrov Pitcairn

Pro úplnost lze zmínit, že registr sexuálních delikventů byl zaveden i na ostrově Pitcairn, což je ostrov s populací čítající cca 50 obyvatel. V roce 2010 vydal guvernér ostrova nařízení *2010 Sexual Offences (Notification and Prevention) Ordinance no. 3*, kterým registr zřídil (Thomas, 2011).

IV.6.3. Názory občanů na existenci a obsah registru sexuálních delikventů

Na názor ohledně vhodnosti zavedení registru sexuálních delikventů a zveřejňování informací o těchto pachatelích za účelem ochrany společnosti byli dotazováni také účastníci průzkumu IKSP_SEXXRIM2011. S názorem, že zveřejňování informací o propuštěných sexuálních delikventech může zajistit ochranu společnosti před kriminálním sexuálním násilím, vyslovilo souhlas 71 % respondentů (36 % souhlasilo rozhodně). Téměř čtvrtina účastníků (23 %) ovšem o účinnosti takového opatření pochybovala, resp. vyjádřila nesouhlas s předkládaným tvrzením (viz Graf č. 16).¹⁰⁸

Graf č. 16 Ochrana společnosti před mravnostními delikty: Zveřejňování informací o pachatelích, kteří jsou, po odpykání trestu za takový delikt, propuštěni z vězení.

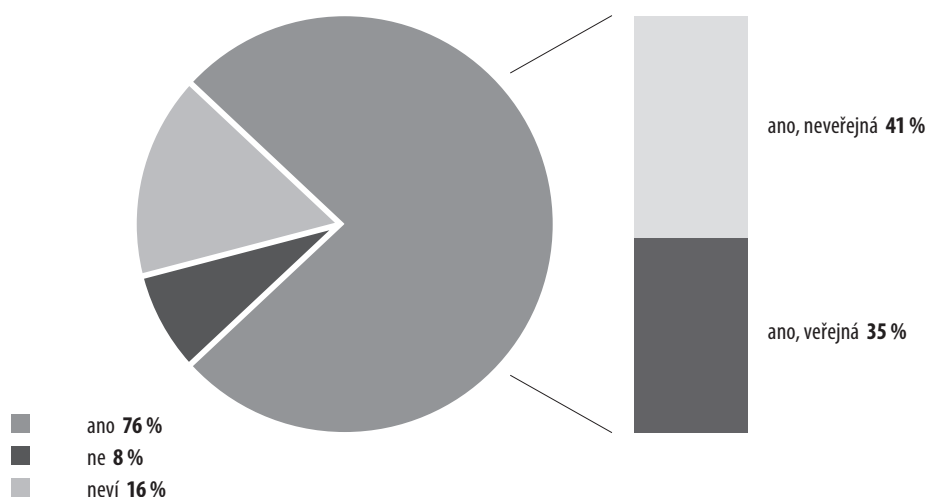

¹⁰⁸ Respondentům průzkumu bylo předloženo několik opatření s instrukcí: „V médiích se někdy objevují diskuse o tom, která z již fungujících či zamýšlených opatření mohou či nemohou zajistit ochranu společnosti. Domníváte se, že ochrana společnosti před pachateli závažné mravnostní kriminality a jejich činy může být zajištěna následujícími prostředky? 1) Rozhodně ano; 2) Spíše ano; 3) Spíše ne; 4) Rozhodně ne“.

Problematické systematického shromažďování a zveřejňování údajů o pachatelích závažné sexuální kriminality se dotazník průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 věnoval podrobněji. Respondenti byli dotázáni, zda by podle jejich názoru měl v ČR existovat celostátní registr takových pachatelů, a pokud ano, zda by měl být veřejně přístupný nebo sloužit jen k úředním účelům.¹⁰⁹

Tři čtvrtiny respondentů (76 %) se vyslovily pro existenci podobného registru, přičemž 41 % by upřednostňovalo registr neveřejný, sloužící pouze vybraným institucím, a 35 % by dalo přednost registru přístupnému veřejnosti, tak jak jej známe např. ze Spojených států amerických. Proti existenci registru se vyjádřilo 8 % účastníků průzkumu a 16 % respondentů nedokázalo či nechťelo svůj názor na tuto otázku uvést (Graf č. 17).

Graf č. 17 Má či nemá podle Vás v České republice existovat zvláštní celostátní databáze, která by shromažďovala data o pachatelích závažné mravnostní kriminality?

Variantu **veřejný registr** významně častěji, než by odpovídalo náhodě (na 5% hladině významnosti) volili respondenti z nejmladší kategorie (tj. od 15 do 29 let). Ti, kteří preferovali veřejně přístupnou databázi pachatelů sexuálních deliktů, mj. v dotazníku významně častěji uváděli, že problematiku sexuální kriminality sledují v médiích. Naproti tomu pro **neveřejnou formu** registru pachatelů se významně častěji vyslovila skupina respondentů ve věku od 45 do 60 let. Variantu „neveřejného registru“ významně častěji (na 1% hladině významnosti) volili občané ekonomicky aktivní a ti, kteří se domnívají, že u pachatelů sexuálních deliktů (tedy pachatelů pohlavního

¹⁰⁹ Otázka: „Má či nemá podle Vás v České republice existovat zvláštní celostátní databáze, která by shromažďovala data o pachatelích závažné mravnostní kriminality? 1) Má existovat a měla by být veřejně přístupná např. na internetu; 2) Má existovat, ale měla by být neveřejná a sloužit jen pro potřeby vybraných institucí, jako je např. policie; 3) Nemá existovat“.

zneužívání i pachatelů znásilnění) je třeba aplikovat nejen trest, ale i léčbu (viz výše). „Seniorská skupina“, respondenti nad 60 let, možnost neveřejné databáze volila statisticky významně méně často, ale zase častěji se vyslovila **proti zavedení** – tj. volila variantu, že by registr pachatelů neměl existovat (na rozdíl od třicátníků a čtyřicátníků, kteří se „proti registru“ vyslovili významně méně často). K dalším sociodemografickým proměnným, kde se prokázaly určité statistické významnosti, patřilo kromě věku také dosažené vzdělání respondenta. Respondenti se základním vzděláním se významně méně často vyslovili pro neveřejnou formu registru a více volili variantu „nevím“. Respondenti se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním se zase významně častěji vyslovili pro variantu neveřejného registru a významně méněkrát u nich byla tato otázka ponechána bez odpovědi (varianta nevím/neodpověděl). Respondenti, kteří byli proti zavedení registru sexuálních delikventů, častěji (na 1% hladině významnosti) zastávali názor, že sexuální delikventy je třeba spíše léčit, než trestat. Nebyl zjištěn významný rozdíl v odpovědích na tuto otázku mezi muži a ženami.

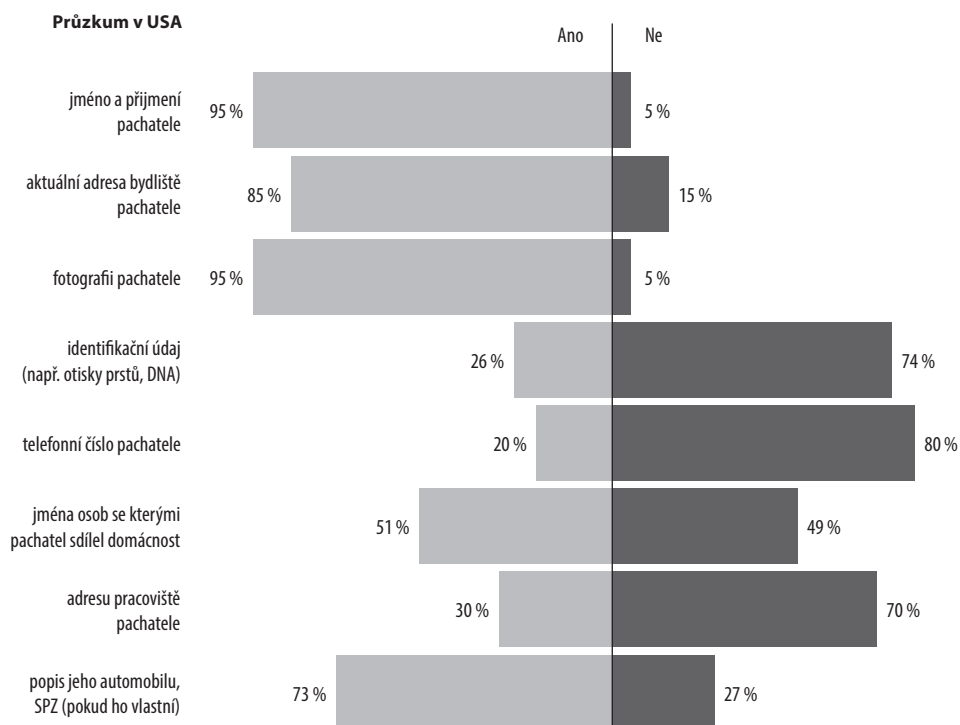
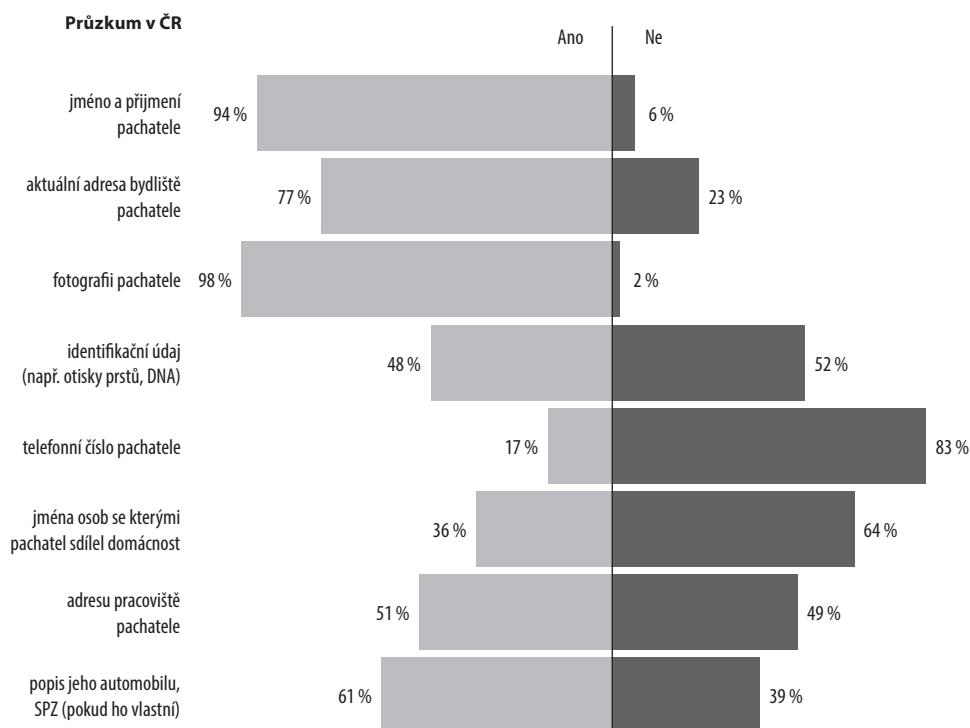
Respondenti, kteří vyjádřili názor, že by celostátní registr sexuálních delikventů měl existovat a být veřejně přístupný, byli dále dotázáni, jaké informace by takový registr měl obsahovat.¹¹⁰ Bylo jim předloženo dvanáct „identifikačních“ údajů¹¹¹, u kterých měli uvést, zda by je registr měl obsahovat (Graf č. 18, horní graf). Pro srovnání do grafu připojujeme výsledky z obdobného průzkumu u americké veřejnosti, který proběhl na Floridě v roce 2005¹¹², viz Graf č. 18, dolní graf (více Levenson, a další, 2007). Například polovina českých respondentů (51 %) by uvítala zveřejnění adresy pracoviště sexuálního delikventa (ve Spojených státech amerických tento údaj požadovala necelá třetina). Rozdíl byl také v názoru na zveřejnění identifikačního údaje typu otisku prstů – polovina (48 %) českých respondentů by tento údaj do registru zařadila, ve Spojených státech amerických to byla čtvrtina (26 %). Jednoznačné stanovisko veřejnosti pro zveřejnění jména a příjmení, adresy a fotografie odsouzeného sexuálního delikventa bylo jak u českých, tak amerických respondentů.

110 Otázka: „Jaké informace by podle Vás takový registr měl nebo neměl obsahovat?“.

111 a) jméno a příjmení pachatele; b) datum narození pachatele; c) aktuální adresa bydliště pachatele; d) fotografie pachatele; e) identifikační údaj pachatele (jako např. otisky prstů, DNA); f) telefonní číslo pachatele; g) e-mailové kontakty pachatele; h) jména osob, se kterými pachatel sdílí domácnost; i) adresu pracoviště pachatele; j) popis jeho automobilu, SPZ (pokud ho vlastní); k) informace o trestných činech, za které byl pachatel odsouzen; l) údaj o tom, zda je pachatel aktuálně ve vězení, na svobodě, v psychiatrické léčebně, na útěku apod.

112 Vzhledem k tomu, že v jednotlivých státech USA jsou registry sexuálních delikventů ze zákona veřejné, mohla být tato otázka položena všem respondentům průzkumu, nikoliv jen zastáncům veřejného registru.

Graf č. 18 Registr pachatelů sexuálních deliktů – typ údajů, které mají být zveřejněny

Z položek, které průzkum v USA nezahrnoval, vyjádřili čeští respondenti (zastánci existence veřejného registru) největší podporu zveřejňování informace o tom, zda je pachatel aktuálně na svobodě nebo umístěn v penitenciárním či léčebném zařízení (do veřejného registru by ji zařadilo 97 % dotázaných) a o trestných činech, za které byl pachatel odsouzen (95 %). Značná část dotázaných by do registru zahrnula i datum narození pachatele (70 %), zatímco pro zařazení e-mailových kontaktů pachatele se vyslovilo jen 17 % zastánců veřejného registru.

V průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 zároveň mohli respondenti uvést ještě nějaký další typ údaje, který by podle nich bylo vhodné v registru evidovat (a zveřejnit). Jednotlivé proměnné jsme se pokusili roztrždit do několika kategorií, které – i s příklady konkrétních návrhů od respondentů – jsou uvedeny v následující tabulce (Tabulka č. 21).

Tabulka č. 21 Typy údajů k evidenci v registru pachatelů sexuálních deliktů – názor veřejnosti

Kriminální anamnéza a předchozí sexuální delikty	– „Konkrétní údaje, za co byl a na jak dlouho odsouzen“, „důvod, proč se do takové databáze dostal...Jakým činem se provinil.“; „místa, kde přepadal nebo způsoby, jak pachatel přepadával“... „za co vše byl trestán“; „jaké trestné činy udělal a kolik za ně dostal“; „Informace, kolikrát byl již trestán a odsouzen...“ – „fotky obětí“; „přibližný popis jeho předchozích obětí (věk, pohlaví, barva vlasů...)“
K osobě pachatele	„nějaké zvláštní poznávací znamení, které má (kulhání, ráčkování, jizva na tváři apod.)“; „jestli užívá drogy“; „kompletní údaje o jeho osobě, kde se narodil, jeho rodiče, sourozenci atd., aby byl kdykoliv k dopátrání“; „informace o majetku“; „všechno by tam mělo být, i barva auta, typ, všechno, žádná ochrana osobních údajů, chránění by měli být lidé a ne pachatelé“
Lokace – místa pobytu pachatele	„...kde se zrovna zdržuje; pokud nebude žít v trvalém bydlišti, kde se nachází, kde jinde bydlí...“; „ne konkrétní adresa, ale jen město...“
Nebezpečnost osoby/parafilie	„Diagnóza“; „upozornění na druh deviace“; „Že už není třeba nebezpečný“; „jeho stávající nebezpečnost“; „zda je vyléčený nebo dále nebezpečný“; „nebezpečí, že svůj čin zopakuje, nebo že je na dobré cestě se vyléčit či napravit“; „jak byl pachatel léčen a jak je nebezpečný svému okolí“; „Jaká je pravděpodobnost, že může čin opakovat“; „jestli prodělal nějakou léčbu“; „jestli dochází na léčení“; „jestli je v procesu léčení a pravidelných kontrol“; „Jak se podřizuje léčbě, zda nepokračuje v deliktech...“

v.

Predikce recidivy sexuálního násilí a risk assessment

Předpověď budoucího chování je vždy pravděpodobnostní, tzn., že budoucí chování nemůže být predikováno se stoprocentní jistotou. Nicméně, stále větší a větší počet empirických studií ukazuje, že dobře (exaktně) sestavené predikce mohou předpovídat recidivu sexuálních deliktů s určitou mírou spolehlivosti (Hanson, 1997; Quinsey, Lalumiere, Rice, & Harris, 1995). Tzv. *risk assessment*, tedy posouzení rizika, naproti tomu není vytváření prognózy chování daného jedince, ale jde o odhad či diagnostiku rizika „pádu“ jedince do určité kategorie, s různou mírou závažnosti. Rozdíl mezi *risk assessmentem* a predikcí recidivy je ale často opomíjen a oba pojmy jsou směřovány. Jde přitom o koncepční rozdíly, které jsou důležité, nicméně i v odborné literatuře najdeme občas pojednání, která do tohoto konceptu vnášejí zmatek.

V posledních letech byly – zejména v zahraničí – vytvořeny a publikovány nejrůznější instrumenty, které mají zlepšit schopnost „diagnostikovat“ pravděpodobnost, že se daný jedinec bude chovat násilně, delikventně nebo, že se znovu dopustí sexuálního deliktu. Neexistuje ale empirický důkaz, že by jeden instrument nabídl „lepší“ predikci než jiný.

Stále častěji jsou tyto instrumenty vytvářeny „ad hoc“ a spíše jako reakce na aktuální požadavky legislativy, která „zaručený“ specializovaný nástroj vyžaduje. Někteří autoři se v této souvislosti zamýšlí, jestli nenastal čas posunout pozornost od predikce budoucího chování (opět) k porozumění příčinám a předcházení (opětovnému) výskytu násilí (Skeem & Monahan, 2011). To nesnižuje jejich význam. Nástroje, které vznikly a byly standardizovány a opakovaně validizovány na určitém souboru osob, jsou bezesporu užitečným pomocníkem pro posouzení (assessment) rizikových oblastí u daného jedince. Je ale např. důležité, aby konkrétní instrument byl vybrán s ohledem na to, co chce posuzovatel zjistit (tj. diagnostikovat rizika nebo redukovat rizika). Několik instrumentů, založených na statických faktorech, lze při posouzení rizika sexuální recidivy považovat za užitečné, zejména při rozpoznání vysoce rizikových jedinců. Neřeknou nám ale nic o tom, „jak“ zaměřit intervenci, nebo jestli intervence byla pro jedince efektivní (Hanson, 2001).

Nástroje, jejichž cílem je posouzení, diagnostika či ohodnocení rizika recidivy – tedy *risk assessment instruments*¹¹³ – berou v úvahu dvě skupiny proměnných. V první řadě to jsou určité, relativně trvalé dispozice či tendence dopouštět se delikventního jednání, a dále to jsou faktory, které signalizují počátek páchání nových (dalších) deliktů, které nejsou náhodné. Předpokládá se, že jsou organizovány do předpověditelných zákonitostí (cyklů či modelů), z nichž některé jsou specifické pro daného konkrétního jedince a některé jsou společné pro většinu sexuálních deliktů (více např. Laws, 1989 podle Hanson, 2001, str. 32).

V.1. Prediktory kriminální recidivy pachatelů sexuální trestné činnosti

Rizikové faktory užívané k predikci kriminálního chování je možné dělit na statické a dynamické. Statické rizikové faktory jsou konstantní a neměnné, případně se mění pouze v jednom směru, např. se zvyšuje věk či se mění kriminální historie (např. roste počet trestných činů, kterých se pachatel dopustí). Dynamické rizikové faktory („kriminogenní potřeby“) naopak představují vlastnosti či aktuální situaci pachatele, a jsou přístupné změně (Blatníková & Netík, 2008).

Přehled názorů, přístupů a konkrétních instrumentů na hodnocení rizika recidivy u pachatelů sexuálních deliktů nabízí ve svých pracech řada autorů. Potřeba zohlednit při predikci recidivy jak statické, tak i dynamické faktory, je všeobecně známým faktem (Hanson, 2001). **Statické** rizikové faktory jsou užitečné při hodnocení dlouhodobého rizika. K nim se řadí např. věk v době prvního odsouzení, změny diagnózy v čase, charakteristiky obětí (např. oběť mužského pohlaví, neznámá či cizí oběť atd.). **Dynamické faktory** mohou být dále klasifikovány jako stabilní

113 Více k tématu „risk assessment“ např. v publikaci Blatníkové a Netíka (2008).

nebo akutní (více např. Craig, Browne, & Beech, 2008). Stabilní faktory mají sice potenciál se měnit, ale ve skutečnosti jsou spíše trvalejším rysem (například porucha osobnosti), a pokud přece jen podléhají změnám, tak v dlouhodobé perspektivě (jde např. o míru odpovědnosti, styly myšlení apod.). Na rozdíl od toho, akutní faktory (například depresivní rozlada, intoxikace, afekt) mohou trvat jen velmi krátce (minuty, dny), změnám podléhají velmi rychle a mohou signalizovat „načasování“ (*timing*) delikventního jednání. Ačkoli je i proměnná „věk“ někdy považována za dynamický faktor, většinu důležitých dynamických faktorů představují ty, které jsou ovlivnitelné léčením („reagují na léčbu či zacházení“).

Z jiného úhlu pohledu je možné jednotlivé rizikové faktory – identifikované jako významné pro posouzení rizika obecné kriminální recidivy (sexuální i nesexuální povahy) – rozdělit do čtyř kategorií (Craig, Browne, & Beech, 2008). První představují tzv. **dispoziční faktory**, jako je psychopatická osobnost nebo antisociální charakteristiky osobnosti. Druhou skupinu představují tzv. **historické faktory**, kam je možné zařadit proměnné související s předchozí kriminální činností jedince, násilné incidenty z minulosti nebo nedostatečná spolupráce při předchozím léčení či při absolvování programu zacházení. **Kontextuální proměnné** související s násilím uvádí autoři jako třetí okruh faktorů a připojují k ní skupinu obecných rizikových faktorů směřujících ke kriminálnímu chování, nedostatek pozitivní sociální podpory ve svém okolí nebo patologické (delikventní) sociální okolí. Poslední skupinu tvoří **klinické faktory**, kam je možné zařadit psychiatrickou diagnózu, zneužívání návykových látek nebo sociální maladaptaci.

Predikce rizika recidivy by měla pracovat s očekávanou mírou pravděpodobností (*base-rate*) recidivy.¹¹⁴ V meta-analytické studii Hansona a Bussièra (1998) byla zjištěna průměrná míra sexuální recidivy 13,4 %. Když byly analyzovány jednotlivé skupiny pachatelů, podle spáchaného deliktu, v období cca 4 roky po propuštění, sexuální recidivy se dopustilo 18,9 % pachatelů znásilnění a o něco méně (12,7 %) pachatelů sexuálního zneužívání. Když byla míra sexuální recidivy sledována po delší období od propuštění (15–25 let), zvýšila se na 35–45 % (Hanson, Scott, & Steffy, 1995; Prentky, Lee, & Knight, 1997; Rice & Harris, 1997). Zjištěná míra sexuální recidivy, sledovaná po delší období, byla u pachatelů sexuálního zneužívání podobná jako u pachatelů znásilnění, což naznačuje tendenci pachatelů znásilnění dopustit se recidivy „dříve“ po propuštění, než je tomu u pachatelů sexuálního zneužívání.

Na základě metaanalýzy Hansona a Bussièra (1998) i pozdější práce Hansona a Morton-Bourgon (2004) byly vybrány prediktory, rizikové faktory, které významně korelovaly s recidivou ($r = 0,10$ a více), viz Tabulka č. 22. Jako nejsilnější prediktory sexuální recidivy byly zjištěny proměnné spojené s přítomností „**sexuální deviace**“. Sexuální delikventi, kteří vykazují parafrilní sexuální motivaci, jsou pro tuto svou „vlastnost“ dlouhodobě riziková z pohledu specifické recidivy, tj. opakování sexuálního deliktu stejného charakteru (Zvěřina, 2013). Tzv. „sexuální zájem zaměřený na děti“, který byl zjišťován falometrickým testováním (Launay, 1994 podle Hanson, 2001, str. 33), byl ve zmíněné metaanalýze detekován jako nejsilnější prediktor sexuální recidivy. K dalším nejdůležitějším prediktorům patřily „běžné“ **kriminogenní faktory**, jako jsou: **předchozí kriminální delikty**, **věk** či **přítomnost antisociální poruchy osobnosti**. Proměnné jako **nízká sebekontrola** („*low self-control*“ (Gottfredson & Hirschi, 1990 podle Hanson, 2001, str. 33), **psychopatie** (viz dále v textu od str. 138) nebo **nestabilní** (Cadskey, a další, 1996) či **kriminální životní styl** (viz dále v textu, str. 143), jsou společné pro obecnou kriminální populaci, nejen pro sexuální delikventy. Přestože „osobnostní patologie“ se v analýze sama o sobě ukázala pouze

114 O tom, že míra sexuální recidivy (opětovné odsouzení za sexuální trestný čin) je mnohem nižší, než se obvykle veřejnost domnívá, jsme se již zmiňovali.

jako středně silně související se sexuální recidivou (srov. Tabulka č. 22), existují empirická fakta, že kombinace **parafilie a psychopatie** staví delikventa do pozice vysoce rizikového pachatele, ve smyslu rizika spáchání dalšího sexuálního trestného činu (Rice & Harris, 1997).

Tabulka č. 22 Prediktory recidivy sexuálních deliktů (Hanson & Bussière 1988 podle Hanson, 2001, str. 87)

Rizikové faktory	Průměr	Velikost výzkumného souboru (počet výzk. studií)
Sexuální deviace		
„Pedofilní sexuální zájem“ – měřeno PPG	0.32	4 853 (7)
Deviantní sexuálně kriminální chování – sexuální preference (deviant sexual preference)	0.22	570 (5)
Předchozí sexuální delikt	0.19	11 294 (29)
Oběť nebyla z rodiny pachatele	0.15	465 (4)
Časné zahájení sexuální delikvence	0.12	919 (4)
Vztah oběť – pachatel (neznali se, cizí osoby)	0.11	6 889 (21)
Oběť chlapec (mužského pohlaví)	0.11	10 294 (19)
Různé typy sexuálních deliktů	0.10	6 011 (5)
Kriminální historie/životní styl		
Disociální osobnost (porucha osobnosti disociální/smíšená), psychopatická struktura osobnosti (psychopathy)	0.14	811 (6)
Předchozí sexuální delikty (i nesexuální)	0.13	8 683 (20)
Demografické faktory		
Věk (mládí)	0.13	6 969 (21)
Svobodný (nikdy nebyl/a ženatý/vdaná)	0.11	2 850 (8)
Historie zacházení (léčení)		
Nedokončil program zacházení/selhání při předchozím léčení	0.17	806 (6)

V jiné studii zjistili Långström a Grann (2000), že se sexuální recidivou jsou spojeny následující faktory: **předchozí sexuální trestná činnost, slabé sociální dovednosti, oběť mužského pohlaví a dvě či více obětí v souvislosti s aktuálním trestným činem**. Faktory typu předchozí poruchy chování, předchozí odsouzení, psychopatie a užití výhrůžek smrti nebo zbraně u vybraných sexuálních trestných činů, jsou spíše prediktory obecné kriminality. Zvěřina (2000) uvádí, že nebezpeční – ve smyslu recidivy – jsou zejména pachatelé, u nichž lze nalézt faktory jako je **přítomnost sexuální deviace, věk do 35 let, chybějící nebo špatně fungující partnerský vztah,**

jeden nebo i více sexuálních deliktů v anamnéze, mentální defekt (subnormní intelekt), psychopatická struktura osobnosti a závislost na alkoholu, případně chronický abúzus (k návykovým látkám více v Kapitole VI.).

Řada autorů se shoduje také v tom, že antisociální osobnostní vlastnosti patří spolu s antisociálními postoji a kognicí (ke kriminálnímu stylu myšlení více v Kapitole VII.5., od str. 143) do souboru **nejsilnějších dynamických prediktorů recidivy** (např. Andrews, a další, 1990; Barbaree, a další, 2001; Bonta, Law, & Hanson, 1998; Gendreau, Little, & Goggin, 1996; Maltz, 2001).

Kromě výzkumů, sledujících souvislost prediktorů se sexuální recidivou, existuje řada studií mapujících vztahy mezi kriminogenními faktory a obecnou, nesexuální kriminální recidivou, a to u populace jak sexuálních, tak nesexuálních delikventů (např. Bonta, Law, & Hanson, 1998; Gendreau, Little, & Goggin, 1996; Hanson & Bussière, 1998).

V.2. Instrumenty k posouzení rizika sexuální recidivy

Vývojem a tvorbou škál či instrumentů k posouzení rizika kriminální recidivy pachatelů sexuálních deliktů se zejména od počátku devadesátých let minulého století zabývali nejen forenzní experti či badatelé z oblasti kriminologie, ale zájem byl i ze strany orgánů činných v trestním řízení – soudů, probační služby nebo věznic. Standardizované instrumenty, které „vypočítají“ míru rizika selhání daného jedince, se nejenže staly žádaným artiklem při diagnostice pachatelů soudními znalci či pro potřeby tvorby programů zacházení, ale požadavky na jejich používání se objevily i v některých legislativních návrzích.

V následujícím textu nabízneme stručný přehled některých tzv. objektivních či statistických nástrojů (*actuarial risk assessment measures*), které jsou v zahraničí užívány při posuzování rizika sexuální recidivy. K podrobnějším informacím slouží odkazy na literaturu, uvedené u jednotlivých nástrojů, nebo je lze najít v některých odborných monografiích (např. Bartol & Bartol, 2012; English & Lowden, 2003; Craig, Browne, & Beech, 2008).

Hansonova škála **RRASOR (Rapid Risk Assessment for Sex Offense Recidivism; 1997)** predikuje recidivu sexuálních trestných činů pomocí malého počtu snadno skórovatelných položek. Z původně sedmi položek zůstaly po analýzách čtyři, které byly identifikovány jako významné pro predikci – jsou to: předchozí odsouzení za sexuální delikt, věk v době propuštění z výkonu trestu (aktuální věk pod 25 let), pohlaví oběti (obětí je muž) a vztah pachatele k oběti (bez vztahu k oběti). Craig a kol. (2006) ale uvádějí, že „deliktově specifická“ je pouze jedna z Hansonových proměnných. Ostatní proměnné jsou pak dobrými indikátory násilné či obecné kriminality, nikoliv té sexuální.

Kanadští experti pod vedením Quinseyho (1995) stojí za nástrojem pro predikci násilné a sexuální recidivy, nazvaným **SORAG (Sexual Offender Risk Appraisal Guide)**. Instrument obsahuje 14 položek (viz Tabulka č. 23); z toho deset položek pochází z nástroje *Violence Risk Appraisal Guide* (VRAG). Na základě celkového skóru SORAG lze pachatele zařadit do jedné z 9 kategorií rizika. Podle těchto kategorií rizika lze odvodit pravděpodobnost násilné (včetně sexuální) recidivy po sedmi, resp. deseti letech. Nástroj byl validizován také např. v evropských, německy mluvících zemích (více Rettenberger & Eher, 2007).

115 Pozn.: Tzn., že jednu ze čtrnácti položek instrumentu představuje celkový skór dosažený v Hareho škále psychopatie (Hare Psychopathy Checklist Revised score), viz dále v textu. Pokud tedy chce expert k posouzení rizika recidivy používat SORAG, musí mít k dispozici také PCL-R (a s tím související školení k jeho používání).

Tabulka č. 23 Položky instrumentu SORAG (volně podle Rettenberger & Eher, 2007)

	Rizikový faktor	Skórování
1.	Vyrůstal s oběma rodiči do 16 let věku (s výjimkou smrti rodičů)	ano = -2 ne = +3
2.	Maladjustace v době docházky na základní školu	žádný problém = -1 mírné nebo střední problémy = +2 závažné problémy = +5
3.	Historie problémů souvisejících s alkoholem: zneužívání alkoholu u rodičů, problémy s alkoholem v době dospívání, problémy s alkoholem v dospělosti, předchozí trestná činnost spáchaná pod vlivem/v souvislosti s alkoholem, aktuální trestná činnost spáchaná pod vlivem/v souvislosti s alkoholem	žádné = -1 1 nebo 2 = 0 3 = +1 4 nebo 5 = +2
4.	Rodinný stav: manželský stav nebo partneři žijící ve stejné domácnosti nejméně 6 měsíců – v době aktuálního trestného činu	Někdy ženatý = -2 Nikdy ženatý = +1
5.	Kriminální historie – předchozí odsouzení za nenásilné delikty	skóre 0 = -2 skóre 1 nebo 2 = 0 skóre 3 a více = +3
6.	Kriminální historie – předchozí odsouzení za násilné delikty	skóre 0 = -1 skóre 2 = 0 skóre 3 a více = +6
7.	Počet předchozích odsouzení za sexuální delikty (odsouzení před aktuálním sexuálním deliktem)	žádné předchozí odsouzení = -1 1 nebo 2 předchozí odsouzení = +1 více jak 3 předchozí odsouzení = +5
8.	Historie sexuálních deliktů proti dívkám mladším než 14 let (včetně aktuálního sexuálního deliktu); jestliže rozdíl mezi věkem oběti a věkem pachatele byl méně než 5 let, skórovat jako ne (tedy +4 body)	ano = 0 ne = +4
9.	Porušení povinnosti (selhání při předchozích uložených podmíněných trestech, neplnění povinností uložených soudem, včetně situace, kdy k aktuálnímu sexuálnímu deliktu dojde v době podmínky či uložené povinnosti)	ne = 0 ano = +3
10.	Věk v době spáchání aktuálního sexuálního deliktu	víc jak 39 let = -5 věk mezi 34–38 let = -2 věk mezi 28–33 let = -1 věk je 27 let = 0 věk méně než 26 let = +2
11.	Splňuje kritéria pro poruchu osobnosti podle DSM-III	ne = -2 ano = +3
12.	Splňuje kritéria pro schizofrenii podle DSM-III	ano = -3 ne = +1
13.	Přítomnost poruchy sexuální preference (výsledky PPG vyšetření)	všechny zkoušky (proměnné) signalizují nedeťantní sexuální preference = -1 alespoň jeden subtest indikuje sexuální deviantní preference = +1
14.	Hodnota celkového skóre dosaženého v Hareho škále psychopatie (PCL-R; Hare, 1991) ¹¹⁵	méně nebo rovno 4 = -5 hodnota 5 až -9 = -3 hodnota 10–14 = -1 hodnota 15–24 = 0 hodnota 25–34 = +4 ≥ 35 = +12

Dvacetipoložkový dotazník (resp. check list) – **Sexual Violence Risk-20** (SVR- 20) byl sestavený také k posouzení rizika budoucího sexuálního násilí. Vznikl ve stejné době jako předchozí instrument a jeho autory jsou Boer, Hart, Kropp a Webster (1997). Nástroj kombinuje statistická (statická) a klinická data a je využíván zejména ve Spojených státech amerických. Jednotlivé položky jsou uvedeny v následujícím přehledu (Tabulka č. 24).

Tabulka č. 24 Položky nástroje Sexual Violence Risk-20

Psychopatologie/sociální, psychologická adaptace	
1.	přítomnost sexuální deviace
2.	dítě jako oběť sexuálního násilí
3.	psychopatologie
4.	závažné duševní onemocnění
5.	problémy se zneužíváním psychoaktivních látek
6.	sebevražedné představy
7.	problémy v mezilidských vztazích
8.	problémy se/v zaměstnání
9.	předchozí nesexuální násilná trestná činnost
10.	předchozí nenásilná trestná činnost
11.	předchozí porušení uložené povinnosti
Historie sexuálních deliktů	
12.	vysoký výskyt sexuálních deliktů v anamnéze pachatele
13.	více druhů sexuálních deliktů
14.	fyzické poškození oběti(i) při sexuálních deliktech
15.	použití zbraně nebo pohrůžky smrti při sexuálních deliktech
16.	eskalace četnosti a brutálnosti (krutosti) sexuálních deliktů
17.	extrémní zlehčování nebo popírání sexuálního deliktu
18.	postoj podporující nebo omlouvající sexuální delikty
Budoucnost	
19.	nepřítomnost realistických plánů
20.	negativní postoj k intervenci

Static-99R je desetipoložkový instrument původně vytvořený Hansonem a Thorntonem (2000). Jak vyplývá ze samotného názvu tohoto nástroje, využívá pro posuzování sexuální recidivy pouze statické rizikové faktory. Je určen pro mužské pachatele sexuálních trestných činů, kterým je v době posuzování minimálně 18 let. Patří k jednomu z nejvíce používaných nástrojů nejen ve Spojených státech amerických a Kanadě, ale také ve Velké Británii, Austrálii a v některých evropských zemích. Existuje v několika jazykových verzích (francouzština, švédština, čínština, holandština, němčina). Stejně jako Static-99 je **Static-2002/R** (Hanson & Thornton, 2003) empiricky odvozeným nástrojem, který byl sestavený za účelem predikce sexuální a násilné recidivy dospělých pachatelů (mužů). Jde o čtrnáctipoložkový instrument, s pěti hlavními škálami – věk v době propuštění, persistence v sexuální delikvenci, sexuální deviace, vztah k oběti, a obecná kriminalita. Celkové skóre se pohybuje v rozsahu od 0 do 14 bodů, což umožňuje umístit delikventa do některé z pěti kategorií – nízké riziko recidivy (0–2), nízké až střední riziko recidivy (3–4), střední riziko (5–6), střední až vysoké (7–8), a vysoké riziko recidivy (9 a více). Static-2002 má také jednu položku, zjišťující aktuální věk (věk v době posuzování, např. v době propuštění z vězení), která se kóduje na čtyřbodové stupnici – pachatelé, kterým je méně než 25 let, dostanou tři body, ti, kterým je mezi 25 a 34 lety, dostanou dva body, osoby mezi 35 a 49 lety dostanou jeden bod a pachatelé starší 50 let mají 0 bodů¹¹⁶.

Škálu **Risk matrix 2000** (RM 2000) používají orgány činné v trestním řízení např. ve Velké Británii. V tomto nástroji riziko sexuální recidivy vyhodnocuje škála S (*Risk for Sexual Recidivism*). K proměnným, které jsou její součástí, patří aktuální věk, sexuálně delikventní minulost, tedy postih za delikty, které v sobě měly „sexuální element“, a kriminální minulost jedince obecně. Kromě S škály disponuje tento nástroj také škálou mapující riziko násilí (*V scale*) a škálou, která kombinuje obě výše zmíněné (*C scale*).¹¹⁷

V rámci komplexního nástroje OASys, který je užíván ve Velké Británii a který byl v počátku také inspirací pro vývoj nástroje SARPO¹¹⁸, byl v současné době vytvořen **Sexual reoffending predictor** (OSP). U tohoto ukazatele byla prokázána prediktivní validita pro tzv. kontaktní sexuální recidivu (více Howard, 2012).

Sebeposuzovací inventář **Multidimensional Assessment of Sex and Aggression (MASA)**, za jehož vznikem stojí skupina kolem Knighta a Prentkyho (1994 podle Knight & Cerce, 2001), je spojen s jejich typologií pachatelů znásilnění (MTC:R3; k typologii dále v textu, od str. 127). V současné době je k dispozici varianta pod označením **The Multidimensional Inventory of Development, Sex, and Aggression (MIDSA)**¹¹⁹. Kromě posouzení rizika a ohodnocení sexuálního pachatele je tento nástroj velmi úzce spojen s programy zacházení. Jde spíše o psychodiagnostickou techniku navrženou pro identifikaci okruhů či oblastí, které jsou významné pro zaměření terapeutické intervence pro osoby, které se dopustily sexuálního násilí. Instrument tedy slouží spíše k řízení rizik (risk management) než pro ohodnocení rizik (risk assessment).

¹¹⁶ Více např. na www.static99.org nebo ve studiích a článcích: Phenix a kol. (2008); Zgoba a kol. (2012); Helmus a Hanson (2007); Langton a kol. (2007).

¹¹⁷ Podrobnější informace k nástroji i jednotlivým škálám jsou dostupné např. na adrese <http://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-les/psych/RM2000scoringinstructions.pdf>.

¹¹⁸ SARPO – validizovaná metoda na vyhodnocování rizik vedoucích k recidivě, používaná Vězeňskou službou ČR (více např. Petras, a další, 2010).

¹¹⁹ Pro více informací viz <http://www.midsa.us/>.

Pro mladistvé pachatele sexuálních deliktů je určen **Juvenile Sexual Offense Recidivism Risk Assessment Tool-II (J-SORRAT-II)**. Aktuální verze byla vytvořena v roce 2005 (Epperson, a další, 2005), původní nástroj (J-SORRAT) vznikl v polovině devadesátých let. Tento dvanáctipoložkový instrument je určen pro posouzení rizika recidivy násilí u skupiny mladistvých pachatelů (12–18 let), kteří spáchali sexuální delikt. Pro mladistvé pachatele byl sestaven také další nástroj – **Juvenile Sex Offender Assessment Protocol-II (J-SOAP-II)**. Tento dotazník datuje svůj vznik do poloviny devadesátých let (Peters, 1994 podle Prentky, a další, 2000) a je indikován také pro posouzení rizika sexuálního násilí, ale i rizika kriminálního chování obecně, a to u mladistvých sexuálních delikventů. Podrobné informace k nástroji i skórování je možné najít v práci Prentkyho a Righthanda (2003).

Takové posuzovací nástroje, instrumenty či testy, které ohodnotí možnost kriminální recidivy či rizika daného jedince a které jsou založené na (ne)přítomnosti různých předem vybraných rizikových faktorů, jsou prostě oblíbené a žádané. A pokud jsou ještě rychle vyhodnotitelné a snadno administrovatelné, mohou uživatelé velmi snadno propadnout iluzi vědecké jistoty a všemocnosti takového nástroje. Možná i proto se nyní badatelé snaží zaměřit pozornost ne na vývoj stále nových a nových nástrojů, ale na zpřesňování stávajících, na preciznější určení hranic (*cut-off*) pro jednotlivé kategorie, a na implementaci nových poznatků, založených na empirických datech. K takovým nástrojům můžeme podle našeho názoru zařadit instrument **Multisample Age – Stratified Table of Sexual Recidivism Rates (MATS-1)**, na kterém pracovali (pracují) badatelé z několika zemí (více Wollert, a další, 2010 nebo Helmus & Thornton, 2014), a zcela rekonstruovaný minnesotský instrument k posouzení rizika recidivy sexuálních pachatelů **Minnesota Sex Offender Screening Tool**, nyní pod označením **MnSOST-3** (Duwe & Freske, 2012) – který je více než pouhou revizí¹²⁰. Byly použity nové znalosti v oblasti statistického modelování a prediktivní regresní modely, míra konečného rizika recidivy je regulována proměnnou, vyjadřující jestli je (bude) delikvent na svobodě pod nějakým typem dohledu. Hlavní vylepšení je ale podle nás v tom, že nová verze byla vytvořena na aktuálním souboru víc jak dvou tisíc sexuálních delikventů (2 315), kteří byli propuštěni z minnesotského vězení v letech 2003 až 2006. Nově jsou upraveny „normy“, data jsou kalibrována dle aktuálních údajů o kriminální populaci a míře recidivy¹²¹. Predikce recidivy z tohoto nástroje tak byla uzpůsobena aktuálním, skutečným údajům o recidivě (Franklin, 2011).

120 Předchozí verze – Minnesota Sex Offender Screening Tool (MnSOST-R; Epperson, a další, 1999) – z konce devadesátých let se dnes považuje za překonanou, mj. z důvodu nadhodnocování rizika recidivy.

121 Asi čtyři procenta z propuštěných sexuálních delikventů byla opětovně odsouzena za nový sexuální zločin během čtyř let po propuštění – tomu odpovídá i vyhodnocování rizika sexuální recidivy instrumentem MnSOST-3.

VI.

Návykové látky a (sexuální) násilí

VI.1. Vztah mezi užíváním návykových látek a trestnou činností obecně

Užívání návykových látek se obecně pokládá za významný kriminogenní faktor. V odborné literatuře je existence určitého vztahu mezi užíváním návykových látek (drog) a pácháním trestné činnosti bohatě popsána (Hammersley, 2008; Bennett & Holloway, 2007). Ovšem pokud jde o charakter tohoto vztahu, obecná shoda panuje pouze na tom, že výrazný podíl pachatelů trestné činnosti užívá návykové látky a mnozí uživatelé drog se dopouštějí kriminálních činů, příp. že se oba jevy mohou vzájemně posilovat a prodlužovat drogovou i kriminální kariéru jedince (McSweeney & Hough, 2005). Řada pachatelů v době zahájení kriminální kariéry již má s návykovými látkami zkušenosti, ale řada jiných naopak s jejich užíváním začíná – zcela nebo ve větší míře – až poté, co zahájí své kriminální aktivity. Obecně lze mít za potvrzené, že osoby z deviantního kriminálního prostředí jsou více ohroženy vznikem problémů s drogami a osoby s problémy s drogami jsou naopak vystaveny vyššímu riziku zapojení do trestné činnosti (Carpentier, 2007).

Na základě dostupných poznatků nelze jednoznačně konstatovat, že by mezi užíváním návykových látek a kriminalitou byla univerzální příčinná souvislost, a to ani v jednom směru (Seddon, 2000). Výzkum naznačuje, že neexistuje jeden zobecnitelný vztah, jenž by vysvětloval veškerou trestnou činnost související s drogami, ale spíše složitý komplex vztahů mezi oběma jevy (da Agra, 2002). Část výzkumníků došla k závěru, že drogy a kriminalita jsou společné prvky deviantního či kriminálního životního stylu (Byqvist & Olsson, 1998; Harrison & Gfroerer, 1992; Lab, 1992), jiní k tomu, že drogy nejsou s kriminalitou spojeny kauzálně a k oběma jevům, tj. k problémovému užívání drog i k páchání trestné činnosti, spíše přispívají významné sociální faktory, jako jsou nerovnost a deprivace (Baron, 1999; Buchanan & Young, 2000; Edmunds, May, & Hearnden, 1998; McBride & McCoy, 1993).

Autoři, zabývající se vlivem užívání drog na kriminální kariéru, uvádějí, že rizikové faktory mohou být buď indikátory (symptomy) protispolečenského chování či jeho možnými příčinami. Určité nežádoucí druhy chování tedy mohou buď odrážet obecnou protispolečenskou tendenci jedince, nebo být její příčinou, anebo obojí. Užívání drog v tomto smyslu může symbolizovat celkový životní styl uživatele (a tedy být indikativní), nebo může protispolečenské chování (vč. kriminálního) vyvolávat (a tedy být kauzativní) (Soothill, Fitzpatrick, & Francis, 2009).

V konkrétních případech může být proto velmi obtížné odlišit, zda (a příp. nakolik) je trestná činnost důsledkem vlivu návykových látek na pachatele, zda kriminální aktivity pachatele přispěly k tomu, že návykové látky začal (ve zvýšené míře) konzumovat (může do nich investovat příjmy z trestné činnosti, slouží mu k eliminaci stresu spojeného s jejím pácháním apod.), anebo zda jsou páchání trestné činnosti i užívání návykových látek navzájem nezávislými elementy celkově asociálního životního stylu daného jedince.

VI.2. Kriminalita související s drogami – psychofarmakologicky podmíněné trestné činy

Zajímá-li nás vliv užívání návykových látek na páchání násilné sexuální kriminality, je třeba se zaměřit na ten typ vztahu mezi oběma jevy, kdy užívání návykových látek kriminální chování pachatele přímo vyvolává, přispívá k němu, nebo je alespoň zesiluje a činí závažnějším. Tento případ se týká trestných činů, které Goldstein ve svém dodnes v odborné literatuře používaném tripartitním modelu vztahu mezi násilím a užíváním drog označil jako psychofarmakologicky podmíněné (Goldstein, 1985).¹²²

122 Kromě psychofarmakologicky podmíněných rozlišoval Goldstein v tomto směru ještě násilné činy ekonomicky motivované (jimiž si pachatel obstarává prostředky na drogy či drogy samotné) a systémové (násilí páchané v rámci fungování nelegálních drogových trhů).

Psychofarmakologicky podmíněné trestné činy jsou obecně trestné činy spáchané pod vlivem psychoaktivní látky, v důsledku jejího akutního či chronického užívání. Psychoaktivní látky mají farmakologické vlastnosti, které ovlivňují náladu, vnímání, vědomí, a tedy mají vliv i na kriminální chování (Stevens, Trace, & Bewley-Taylor, 2005). Podle psychofarmakologického modelu mohou akutní či chronické účinky psychoaktivních látek vést k agresi a násilí. Mezi akutní účinky patří úzkost, strach, podrážděnost, útlum, poruchy vnímání a úsudku, snižování zábrán. Bylo prokázáno, že dlouhodobé užívání drog způsobuje rozsáhlé změny v oblastech mozku, spojených s kognitivními funkcemi, které mohou mít na kriminální (násilné) chování vliv (Sinha & Easton, 1999).

Třebaže pod vlivem návykových látek je v absolutních číslech páčáno i mnoho majetkových trestných činů, vzhledem ke zmíněným charakteristickým účinkům intoxikace či chronické otravy organismu jsou typickými představiteli psychofarmakologicky podmíněné kriminality trestné činy, zahrnující agresi, násilí nebo odstranění (zmírnění) vnitřních zábrán – vraždy, ublížení na zdraví, znásilnění a jiné formy sexuálního napadení, pohlavní zneužití, ale i poškození cizí věci, některé formy výtržnictví apod. Epidemiologická data a klinické zkušenosti svědčí o významném zvýšení rizika násilného chování u osob, užívajících návykové látky (Volavka & Mohr, 2011). Další komplikací je také skutečnost, že nadměrné užívání návykových látek a závislost na nich jsou často doprovázeny poruchami osobnosti, které pravděpodobně dále přispívají k rozvoji násilného chování.

Psychofarmakologicky podmíněná kriminalita zahrnuje i ty případy, které souvisejí s užíváním návykových látek ze strany oběti. U oběti se v důsledku účinků návykových látek snižuje ostražitost, zhoršují se úsudek a kognitivní schopnosti, klesá schopnost obrany, v některých případech oběť vlivem intoxikace upadá do hlubokého spánku či bezvědomí. Takoví jedinci jsou zranitelnější a náchylní k viktimizaci zejména sexuálními, násilnými a majetkovými trestnými činy, které zůstávají často nenahlášené, neboť se oběť cítí sama provinile, nevybavuje si podrobnosti činu, příp. prostě není oznámení schopna nebo o prošetření věci nemá zájem.

V souvislosti se sexuální kriminalitou uvádí Kovář (2009), že pachatelé sexuálně motivovaných trestných činů mnohdy volí za účelem snadnějšího zdolání oběti některou ze tří základních strategií:¹²³

- použití omamných látek navozujících změnu kognitivních funkcí nebo odbrzdění sexuálního chování;
- použití látek navozujících neschopnost se fyzicky bránit, neschopnost sex odmítnout;
- použití látek navozujících amnézii na proběhlou událost.

Farmakologické vlastnosti nejužívanějších návykových látek jsou poměrně dobře popsány. Přesto mechanismus, jak tyto látky vyvolávají či posilují násilné chování, dosud zcela pochopen nebyl. Třebaže u některých látek byly prokazatelně zjištěny účinky, jež často vedou k agresivitě a násilí, nelze o žádné z nich tvrdit, že její užívání vede k násilí vždy. Účinky požití psychoaktivní látky na jedince navíc zpravidla ovlivňují i další faktory než jen farmakologické vlastnosti dané látky, jako jsou faktory související s osobností jedince a faktory prostředí.

Výzkum naznačuje, že v tomto směru mezi jednotlivými druhy drog existují rozdíly. Patrně nejsilnější vazba s psychofarmakologickou kriminalitou (zejména násilnou) byla zjištěna u alkoholu, jehož užívání prokazatelně snižuje zábrany a zvyšuje agresivitu (viz dále v textu). Svou roli, pokud jde o podíl alkoholu na celkové míře násilné kriminality, hraje i skutečnost, že jeho užívání

¹²³ V zahraničí se pro tento typ sexuálních deliktů někdy používá termín „sexuální útok s použitím drogy“ (*drug-facilitated sexual assault*).

je mnohem rozšířenější než užívání nelegálních drog (Stevens, Trace, & Bewley-Taylor, 2005). Dále se v této souvislosti zmiňují stimulanty, především kokain, crack a amfetaminy, nebo některé halucinogeny (Carpentier, 2007; Kalina, 2003). Naproti tomu opiáty, konopné drogy či trankvilizéry nebývají s násilným chováním zpravidla příliš spojovány, neboť agresivitu spíše snižují a u některých jedinců mohou vést dokonce i ke zmírnění násilnických sklonů. Ani u nich však v tomto směru nelze podceňovat podrážděnost spojenou s abstinenčním syndromem či projevy duševních problémů, souvisejících s jejich užíváním (Hoaken & Stewart, 2003).

Ovlivnění chování a jednání pachatele (ale i oběti) se může projevit v mnoha oblastech – změna kognitivních funkcí, zúžené vnímání, dezorientovanost, halucinace, amnézie, ale také odbrzdění kontrolních mechanismů či dezinhibice parafrázie. U většiny návykových látek nelze předpokládat pouze jediný typ projevu, reakce může být při užití stejné látky naprosto rozdílná (např. po užití halucinogenu mohou v jednom případě nastat příjemné sexuální halucinace, podruhé nabuzení fyzického sexuálního chování či agrese). Spíše než vztah jednotlivých látek k sexuální agresi je u většiny návykových látek zkoumán jejich vliv na psychiku a agresi jako takovou. Není výjimkou, že dochází ke kombinaci několika různých návykových látek mezi sebou, dochází k vzájemným interakcím a mnohdy potencování účinku.

VI.3. Alkohol a násilná sexuální kriminalita

Jak již bylo uvedeno, užívání alkoholu je vzhledem k jeho účinkům třeba ve vztahu k násilné sexuální trestné činnosti pokládat za rizikový faktor. Alkohol působí rizikově i při jednorázovém užití, neboť oslabuje schopnost předvídat důsledky (deviantního) jednání, a některým vnitřně nejistým sexuálním delikventům postačí dokonce pouhá představa stimulačního účinku alkoholu k odstranění posledních zábran, aniž by museli užít žádoucí množství návykové látky (Brichcín & Spilková, 2002).

Podle většiny autorů se pod vlivem alkoholu odehrává 50–65 % všech případů znásilnění, někteří shledali vliv alkoholu na znásilnění dokonce u více než 80 % agresorů (Kovář, 2009). Prentky a kol. (1988 podle Kovář, 2009) udávají ve sledovaném souboru pachatelů znásilnění výrazně častěji požití alkoholu u predátorských útočníků než u tzv. kompenzatorních násilníků (tj. pachatelů dlouhodobě před činem zaměstnávaných deviantní fantazií). Jiná zahraniční studie zjistila, že 60 % ze souboru zkoumaných sexuálních agresorů bylo v době činu pod vlivem alkoholu; mezi pachateli sexuálního zneužívání bylo pod vlivem alkoholu 13 % (Roizen, 1997). Obdobně čeští autoři Brichcín a Pondělíčková (2002) zjistili vliv alkoholu u 59 % zkoumaných pachatelů znásilnění, zatímco u pachatelů pohlavního zneužívání byl alkohol přítomen v necelé třetině případů (29 %). V jiném souboru pachatelů znásilnění bylo zjištěno spáchání sexuálního násilí pod vlivem alkoholu u 63 % (Rada, 1975).¹²⁴

V případě pachatelů **sexuálního zneužívání dětí** je podíl těch, kteří se činu dopouští pod vlivem alkoholu, obvykle zjištěn nižší (cca 14–50%) než u pachatelů znásilnění. Obdobně mezi pachateli nenásilných sexuálních deliktů bývá zpravidla shledán nižší podíl osob, jednajících pod vlivem alkoholu, než u pachatelů znásilnění (např. Brichcín & Spilková, 2002). Odbrzdujícím faktorem byl alkohol také u dvou třetin diagnostikovaných pravých exhibicionistů a u 40 % **patologických sexuálních agresorů**. Také u **sexuálně motivovaných homicidií** hraje alkohol **významnou roli** (Študent, 1983).

¹²⁴ Pro srovnání a ilustraci vztahu mezi oficiálními statistikami a empirickými poznatky lze uvést, že podle policejní statistiky kriminality bylo v letech 2010 až 2013 ze všech v ČR objasněných případů znásilnění spácháno pod vlivem alkoholu 13–17 % činů (Policie ČR, 2014).

Podle zahraničních zdrojů (novozélandských a nizozemských statistik) bylo víc než 50 % sadistických pachatelů současně závislých na alkoholu. Chronické zneužívání alkoholu bylo rozšířeno nejen u tohoto typu pachatelů, ale i u pachatelů incestu a u pachatelů s diagnózou fetišismu (Allnutt, a další, 1996). Také české zkušenosti potvrzují podobný souběh parafilií s alkoholismem (srov. např. Brichcín, a další, 1996). Brichcín a Spilková (2002), kteří sledovali soubor parafilních sexuálních delikventů z hlediska komorbidity, zjistili nejčastější spojení závislosti na alkoholu a přítomnosti parafilie sadismu. Brzek a Raboch (1986) analyzovali přes tisícovku znaleckých posudků (N = 1152), které byly vypracovány v Sexuologickém ústavu VFN v Praze a 1. LF UK v Praze, a z jejich závěrů mj. vyplývá, že závislost na alkoholu byla diagnostikována u 30 % sexuálních agresorů a u 18 % pedofilních sexuálních delikventů. Safko a Stančák (1980 podle Brichcín & Spilková, 2002) na základě analýzy 179 posudků detekovali mezi pachateli incestu polovinu osob, závislých na alkoholu, a mezi pachateli znásilnění čtvrtinu. Brichcín (1980) zjistil ve skupině sexuálních agresorů 38 % osob závislých na alkoholu, Zvěřina a Pondělíčková (1983) informují o jedné třetině sexuálních delikventů s diagnózou závislosti na alkoholu (33 %). Je tedy zřejmé, že kombinace parafilie se závislostí na alkoholu vytváří vhodný terén pro sexuálně delikventní chování a v případě absence účinné intervence i pro jeho recidivu.

VII.

Pachatelé sexuálního násilí

Zatím neexistuje žádný jednoznačný empirický důkaz, že by existovala nějaká specifická osobnostní struktura, specifické osobnostní rysy či specifický osobnostní profil charakteristický pro sexuální delikventy. Tato skupina pachatelů představuje velmi heterogenní soubor, v kterém jejich rozdílnost může být dána nejen jejich věkem či typem sexuálního trestného činu, ale i jejich rizikovostí (nebezpečností), kriminálním „zaměřením“, osobní i kriminální historií nebo přítomností, resp. nepřítomností parafilie nebo jiné duševní poruchy.

VII.1. Modely, klasifikace a typologie pachatelů sexuálních deliktů

Tvorba typologií¹²⁵ se v kriminologii ubírá dvěma směry. První představují typologie centrované na **trestný čin** (na kriminální chování), které kategorizace opírají o jednotlivé trestné činy či jejich druhy. Patří sem také typologie založené např. na vztahu pachatel – oběť, na „technikách“ provedení zločinu nebo na územních či časových údajích souvisejících s kriminální aktivitou (za denního světla, v neděli apod.). Druhý přístup reprezentují typologie zaměřené spíše na charakteristiky související s **osobou (osobností) pachatele**. Rozdíly mezi skupinami jsou pak dány např. psychiatrickou diagnózou, rodinným stavem pachatele, kriminální kariérou (recidivista vs. prvotrestaný) apod. K třídění může docházet na základě podobností v jejich kriminální zaangažovanosti, postojích, nebo třeba v osobnostních rysech.¹²⁶

Podle způsobu provedení sexuálního trestného činu mohou být delikventi rozlišováni na tzv. **kontaktní** sexuální delikventy, kam by patřili pachatelé znásilnění a pachatelé pohlavního zneužívání, a na **nekontaktní** sexuální delikventy, k nimž bývají řazeni zejména exhibicionisté nebo „internetoví“ sexuální pachatelé. Nebo mohou být pachatelé rozděleni na **násilné** sexuální delikventy a na pachatele **nenásilných** sexuálních trestných činů. Dělení kontaktních pachatelů podle spáchaného deliktu (či podle věku oběti) bývá využíváno v kriminologických výzkumných studiích nejčastěji – jedná se o dělení sexuálních delikventů na **pachatele znásilnění (rapists)**, pachatele **sexuálního zneužívání dětí (child molesters)**, případně na pachatele incestních (pseudincestních) deliktů.

Porter se svými kolegy (2000) pro potřeby výzkumu sestavil typologii sexuálních pachatelů, která zohlednila kriminálně-sexuální kariéru. Identifikovali šest kategorií. První tvoří **extrafamiliární pachatelé sexuálního zneužívání dětí**, kteří se dopustili sexuálního násilí na jedné nebo více obětech mladších 14 let a všechny oběti byly z okruhu mimo pachatelovu rodinu. Na rozdíl od toho **intrafamiliární pachatel zneužívání** se dopustil sexuálního násilí na obětech mladších 14 let, které byly z okruhu jeho rodiny. Patří sem vlastní i nevlastní potomci, jeho vnoučata, mladší sourozenci, děti pachatelových sourozenců nebo jejich vnoučata apod. Pachatelé spadající do třetí skupiny – **kombinovaný intra/extrafamiliární pachatel zneužívání** – atakovali alespoň jednu dětskou oběť, která patří do okruhu pachatelovy rodiny, a alespoň jedno dítě bez příbuzenského vztahu. Do čtvrté skupiny se řadí **pachatelé znásilnění**, kteří se dopustili sexuálního násilí na jedné nebo více obětech starších 14 let a zároveň se nedopustili sexuálního násilí na oběti mladší

¹²⁵ Typologie třídí pachatele do několika relativně nepřekrývajících se kategorií (typů). Tento přístup bývá někdy považován za protiklad přístupu dimenzionálního, který popisuje pachatele pomocí řady dimenzí.

¹²⁶ Pozn.: Podrobnější informace o typologiích, klasifikacích či modelech sexuální kriminality je možné najít v řadě publikací, které se věnují výkladům kriminální sexuální agrese i obecně teoriím zločinu, nebo v učebnicích forenzní psychologie, kriminologie, nebo v publikacích věnujících se behaviorální analýze (např. Marshall, Laws, & Barbaree, 1990; Johnson, 2007; Douglas, Burgess, & Ressler, 2006; Holmes & Holmes, 1996; Ward, Polaschek, & Beech, 2006).

14 let. **Kombinovaný pachatel znásilnění a zneužívání** atakoval alespoň jednu oběť starší 14 let a alespoň jednu oběť ve věku mladší 14 let. Poslední skupina – označená jako **nesexuální pachatel**, je tvořena pachateli, kteří se doposud sexuálního násilí nedopustili; šlo o sexuální prvopachatele (více Porter a další, 2000, str. 222 a násl.).

VII.1.1. Pachatelé znásilnění v zahraničních klasifikačních modelech a typologiích

Skupina pachatelů znásilnění, pravděpodobně pro svou velkou heterogenitu, láká výzkumníky i teoretiky k vytváření samostatných klasifikačních modelů (a např. existují i zvláštní typologie pro sériové, multi-pachatele znásilnění (více Chambers, Horvath, & Kelly, 2010). V monografii, která se zabývala charakteristikami pachatelů sexuálních deliktů, nabídl **Albert Ellis** (1979 podle Hagan, 2010, str. 360) svou klasifikaci sexuálních pachatelů. Na základě pozorování vytvořil deskriptivní typologii sexuálních agresorů, která rozlišuje šest kategorií pachatelů sexuálního násilí. Patří sem 1) delikventi, kteří si **posilují svůj sebeobraz**, 2) pachatelé **ochraňující svůj sebeobraz**, 3) ti, kteří jsou **k sobě shovívaví**, 4) pachatelé **bránící svoji pověst**, 5) **tyrani a sadisté** a 6) násilníci **nastavení na sebeobranu**.

Studie z poloviny osmdesátých let Abela a jeho spolupracovníků (1986), která se věnovala sexuální agresivnímu jednání, rozdělovala pachatele podle jejich primární motivace do tří skupin – na **pachatele psychotické, parafilní a antisociální**. Richard Rada (1978) zařazuje sexuální násilníky do 1) kategorie **psychotiků**, kam patří např. schizofrenici, 2) kategorie mužů s **poškozením mozku**¹²⁷, 3) skupiny mužů páchající znásilnění **pod vlivem situačního stresu** a do 4) skupiny osob trpících **konfliktem maskulinní identity**. Další z typologií, která zohledňuje tzv. primární motiv, nabídl Renfrew (1997 podle Čermák, 1998, str. 121). Čtyři základní typy sexuálních násilníků zde představují: 1) **sadisté** nenávídějící ženy, 2) **sociopaté**, 3) **sexuální devianti** a 4) **sociálně zanedbaní pachatelé**. Uvedené typy se vzájemně liší nejen charakterem primárního motivu, jímž je buď sexuální styk nebo násilí, ale i v míře promyšlenosti (plánování) či v impulzivnosti jednání, nebo v míře uplatněného násilí.

Jednu z nejznámějších typologií pachatelů znásilnění představuje model vytvořený **Grothem** a jeho kolegy (Groth, 1979, Groth & Birnbaum, 1979, Groth & Burgess, 1980 podle Johnson, 2007, str. 121). Jde o typologii, ve své povaze psychodynamickou, která je založena na charakteristikách a zákonitostech spáchaného deliktu a zejména na odlišné primární motivaci pachatelů. Vznikla na základě klinických rozhovorů a informací sebraných od 500 pachatelů znásilnění. Autoři nabídli tři skupiny pachatelů znásilnění (Tabulka č. 25). V první je dominantním prvkem **moc či síla** (*power rape*) – zastoupení v základním souboru bylo nejpočetnější (55 %). U druhé skupiny, která tvořila 40 % souboru, byl primárním motivem **hněv či zloba** (*anger rape*) a pro poslední, nejméně zastoupenou (5 %) byla v popředí zjištěna **sadistická komponenta** (*sadistic rape*). Podobně jako u jiných typologií, ani zde nejde o ostře ohraničené skupiny a jednotlivé kategorie se v reálu mohou vzájemně prolínat.

127 Pozn. Pravděpodobně myšleno také v souvislosti s defektem intelektu.

Tabulka č. 25 Typologie pachatelů znásilnění (podle Čermák, 1998)

1.	Znásilnění motivované mocí (power rapist). Primární motivací je moc a kontrola. Cílem pachatele je si svou oběť podrobit, ovládnout ji. Nepoužívá více síly, než je nutné k překonání odporu oběti. Svůj význam zde má „bezmocnost“ oběti – často si vybírá oběti, které jsou zranitelné a „snadno získatelné“. Často využívá také slovní výhrůžky a zastrašování zbraní. Znásilnění zde plní roli potvrzení síly a moci. Tito násilníci často popírají, že by byl sexuální styk vynucený nebo násilný, a podle autorů tito pachatelé potřebují věřit, že „to oběť také chtěla a užila si to“ (Čermák, 1998, str. 120).
2.	Znásilnění motivované hněvem, vztekem (anger rapist). Motivem znásilnění je msta nebo odplata. Agresivní násilník realizuje znásilnění mimořádně agresivně, oběť byla urážena a degradována. Útok tohoto typu pachatele se vyznačuje fyzickou brutalitou, používá mnohem více síly a násilí, než je nutné pro dosažení sexuálního styku s obětí. Primární motivací zde bývá vztek, nikoli sexuální styk; znásilnění je zde chápáno spíše jako prostředek, jak co nejvíce ublížit oběti.
3.	Znásilnění s rysy sadismu (sadistic rapist, ritualistic-sadistic rapist). Tento typ znásilnění obsahuje prvky obou předcházejících typů. Útok často zahrnuje spoutání, mučení a může mít bizarní nebo rituální charakter; overkill (nadměrné fyzické násilí). Samo působení bolesti přináší pachateli uspokojení. Mohou se objevit prvky mučení či brutality, destrukce, vedoucí někdy i k usmrcení oběti. Samotný útok bývá plánovaný a předem připravený.

Původní Grothova práce byla v dalších letech podrobena několika aktualizacím. K nim je možné zařadit i typologii **Burgessové** vytvořenou na začátku devadesátých let (Burgess, 1992). Opět je v základu typologie primární motivace, hovoří se i o „fantazijních představách“. V této typologii figuruje pachatel vykořisťující, tzv. kompenzatorní, odplácející/mstivý a sadistický. Později **Hazelwood a Burgessová** (1995, podle Johnson, 2007, str. 126) nabízí ve své typologii podobné kategorie pachatelů znásilnění jako Groth, a navíc přidali pachatele tzv. impulzivního.

Hazelwood a Warrenová (2000) pracují s dvěma skupinami pachatelů sexuálního násilí, které byly vytvořeny na základě výzkumné práce a analytické vyšetřovací praxe. První kategorie impulzivních pachatelů (*Impulsive Offender*) je charakterizovaná různorodou kriminální historií, násilnou trestnou činností a reaktivním jednáním – a to jak v přístupu k oběti, tak ve vztahu ke způsobu provedení. Na rozdíl od toho se tzv. rituální pachatelé (*Ritualistic Offender*) vyznačují „parafilními zájmy“ a způsob provedení odpovídá spíše plánovanému, připravenému činu.

Karen **Terryová** (2012) ve své publikaci uvádí čtyři kategorie pachatelů znásilnění. Pro první dva typy – nesadistického („recipročního“/kompenzatorního – z orig. *compensatory*) a sadistického (*sadistic*) je společným znakem sexuální motivace. Pro agresivního (*power/control*) a impulzivního (*opportunistic*) pachatele znásilnění pak autorka uvádí motiv nesexuální.

Knight a Prentky (1990, podle Johnson, 2007, str. 120–121) stojí za další klasifikací, která byla vytvářena v rámci **Massachusetts Treatment Center – MTC:R3**. I tato typologie v základu vychází z tzv. primárního motivu, motivační struktury, která determinuje jednotlivé formy sexuálního násilí. Vývoj tohoto modelu či klasifikace prošel řadou validizací a úprav, které vyústily do komplexního modelu, který popisuje devět typů pachatelů znásilnění (viz Tabulka č. 26). **Impulzivní typ** (*opportunistic*) vystihuje násilníka, který se dopouští impulzivních násilných sexuálních deliktů. Jeho útoky jsou motivovány spíše kontextuálními faktory, okamžitým sexuálním uspokojením. Násilí zde hraje spíše instrumentální roli, v jejich kriminální historii (i současnosti) lze často nalézt také nesexuální asociální a násilnou trestnou činnost. **Agresivní typ** (*pervasively angry*), tedy všeobecně zlostný či rozhněvaný sexuální delikvent, je charakterizován obecným a nediferencovaným hněvem, který je patrný ve všech oblastech násilnickova života.

I tito pachatelé mají většinou dlouhou historii asociálního chování, která je ale na rozdíl od prvního typu více násilné, agresivní povahy. Je zde také větší pravděpodobnost, že pachatel oběti způsobí rozsáhlá a závažná fyzická zranění. Další, **sexuální typ** pachatele (*sexual gratification*), autoři dále rozdělili na sadistické a nesadistické sexuální násilníky. U sadistických dále rozlišili ty, kteří sadistické násilí vyjadřují přímo (*overt*) a ty, kteří je realizují skrytě (*muted*), tedy např. v oblasti fantazie a symbolického násilí. Nesadističtí sexuální násilníci mají dle autorů pocitu nedostatečnosti a potřebu dominance a i u nich evidují dva subtypy – s nízkou anebo s vysokou mírou sociální kompetence. **Mstivý** typ sexuálního násilníka (*vindictive*) zaměřuje svůj hněv a vztek výhradně směrem k ženám. Jeho útoky se vyznačují vysokou mírou fyzického násilí, jeho chování také vede k „očernění“ a ponížení oběti. Tady nabízí jejich model dva subtypy – mstivé s nízkou mírou sociální kompetence a se střední sociální kompetencí (více k pojmům viz Knight, 1999).

Tabulka č. 26 Přehled typů dle klasifikace MTC:R3 (upraveno dle Knight, 1999, str. 311)

Typ 1	Impulzivní (<i>oportunistic</i>), vysoká sociální kontrola
Typ 2	Impulzivní (<i>oportunistic</i>), nízká sociální kontrola
Typ 3	Zlostný, (vše)obecně (<i>pervasively angry</i>)
Typ 4	Sadistický sexuální pachatel – zjevný/manifestní/explicitní (<i>sexual sadistic, overt</i>)
Typ 5	Sadistický sexuální pachatel – potlačovaný/tlumený (<i>sexual, sadistic, muted</i>)
Typ 6	Nesadistický sexuální pachatel, vysoká sociální kompetence (<i>sexual non-sadistic, high social competence</i>)
Typ 7	Nesadistický sexuální pachatel, nízká sociální kompetence (<i>sexual, non-sadistic, low social competence</i>)
Typ 8	Mstivý, nízká sociální kompetence (<i>vindictive, low social competence</i>)
Typ 9	Mstivý, vysoká sociální kompetence (<i>vindictive, high social competence</i>)

VII.2. Charakteristiky pachatelů násilné sexuální kriminality

Přestože, jak již bylo zmíněno, neexistuje specifická osobnostní struktura, která by jednoznačně definovala pachatele sexuálního násilí, určení osobnostních charakteristik, a to především možných poruch osobnosti, může být užitečné např. při rozhodování o formě nejvhodnější terapie či programu zacházení nebo pro predikci dalšího vývoje z hlediska možné budoucí recidivy a možností jeho resocializace.

Empirické studie informují o jednotlivých charakteristikách pachatelů sexuálního násilí většinou v souvislosti s výzkumy, kde bývá tato skupina delikventů analyzována a srovnávána s jinou, kontrolní skupinou. Tou mohou být osoby nekriminální, většinou se ale výzkumy zaměřují na srovnání skupiny pachatelů sexuálních deliktů s delikventy páchající nesexuální trestné činy (většinou jde o pachatele násilné kriminality). Dále bývají srovnávání pachatelé násilné sexuální a nenásilné sexuální kriminality, skupiny sexuálních delikventů mladších 18 let se skupinou dospělých sexuálních pachatelů apod. V souvislosti s ověřováním efektivity práce s pachateli, se zjišťováním míry recidivy, se výzkumné studie věnují analýzám a porovnání skupin sexuálních delikventů, kteří absolvovali určitý speciální program zacházení s těmi, kteří do takového programu nebyli zařazení,

případně jej nedokončili apod. Velká část prací se zaměřuje také na porovnání skupin sexuálních pachatelů rozdělených podle typu či druhu deliktu. Tedy pachatelů, kteří se dopustili **znásilnění** (*rapist*), kdy je obětí dospělá osoba, a těch, kteří se dopustili **sexuálního násilí na dětech** (*child molesters*). Např. Porter a další (2000) uvádí, že zatímco pachatelé zneužívání se zdají být více motivovaní sexuálními aspekty činu, u znásilňovačů je častěji v popředí násilí, vztek či hněv. Většina deliktů, kterých se dopustili znásilňovači, tak měla „nesexuální motivaci“. Podle autorů jsou pachatelé sexuálního zneužívání, ve srovnání s pachateli znásilnění, více sociálně neobratní (*socially inept*) a více neprůbojní, resp. méně asertivní (*more unassertive*). Pachatelé znásilnění naopak vykazovali závažnější antisociální chování v anamnéze a vyšší míru obecné a násilné kriminální recidivy. Detekovány byly také rozdíly v rámci jednotlivých podskupin (např. pachatelé incestu vykazují nižší míru recidivy než extrafamiliární pachatelé sexuálních deliktů na dětech nebo pachatelé znásilnění). Není tak novinkou, že **pachatelé znásilnění vykazují více podobností s pachateli násilné, nesexuální kriminality**, než např. s pachateli sexuálního zneužívání dětí. Zejména v některých osobnostních charakteristikách (rysech osobnosti), jako jsou snížená úzkostnost, zvýšená míra agresivity (Marshall, Barbaree, & Fernandez, 1995), a také např. sklon prožívat před spácháním trestné činnosti spíš vztek (*anger*) než obavu nebo strach (Hudson & Ward, 1997). Darke (1999 podle Walters 2002) uvádí, že víc jak v polovině případů (60 %) u vězněných pachatelů znásilnění se v jejich kriminální motivaci objevuje touha oběť ponížit a degradovat ji¹²⁸. Odlišnosti bývají pozorovány i u **parafileních** sexuálních delikventů a pachatelů, kteří se násilných sexuálních trestných činů dopouští pod vlivem jiné patologie (tj. u **neparafileních sexuálních delikventů**).¹²⁹

I v naší odborné literatuře najdeme řadu informací o výzkumech mapujících charakteristiky pachatelů sexuální kriminality. U těchto pachatelů bývají společným znakem např. delikty nesexuálního charakteru v anamnéze pachatelů (Zvěřina, 1987 podle Zvěřina, 2013), opakovaně je zjišťována jejich maladaptace nejen profesionální, ale i partnerská (Weiss & Zimanová, 1986; Zvěřina & Pondělíčková, 1983). Podle Weisse a Zimanové (1986) se zjištěná maladaptace v interpersonálních vztazích projevuje jako hostilita k lidem, nezodpovědnost a nezralost v mezilidských vztazích, podezřívavost, nedostatek empatie a chybějící soucit, dále emocionální maladaptace, a to především citová plochost, absence pocitů viny a nakonec zvýšená pravděpodobnost manifestně agresivního a kriminálního chování jako důsledek převahy vnitřních agresivních a direktivních postojů nad tendencemi sociálně kooperativními. Oblast sexuální socializace pachatelů je problematická ve smyslu jejich neschopnosti citové angažovanosti v partnerských vztazích či neschopnosti tyto vztahy udržet. K často zmiňovaným rizikovým proměnným, které jsou u těchto pachatelů zjištěny, dále patří např. výchova v ústavních zařízeních (Brichcín, 1980), nepodnětné rodinné prostředí, defekt v identifikační figuře otce či kriminální infekce v rodině (viz rizikové faktory, výše v textu v kapitole V.). Psychopatologické nálezy u těchto pachatelů jen u malé části z nich svědčí o vážnějším duševním onemocnění, nejčastěji je u nich diagnostikována porucha osobnosti – psychopatie (viz v textu Kapitola VII.4.2.1., od str. 138) a to především s rysy nezdrženlivosti, explozivivity, agresivity či sociální maladaptace. Na základě psychodiagnostických vyšetření (např. MMPI-2, TAT, Rorschach) jsou tito jedinci nejčastěji charakterizováni jako hostilní, sociálně odcizení, egocentričtí a s nedostatečnou kontrolou impulzů či iritabilní, depresivní, s nízkou sociální inteligencí, komunikabilitou a empatií (Soukupová & Švarc, 2009). Výše uvedené faktory lze považovat za rizikové, kriminogenní, nejen pro skupinu pachatelů sexuálních deliktů (více k rizikovým faktorům např. Blatníková & Netík, 2008). Tomu odpovídá i konstatování, že osobnost sexuálního delikventa se bude více podobat osobnosti delikventa než sexuálního devianta (Netík, 2005, str. 408).

128 Pozn.: Motiv moci a kontroly nad obětí najdeme i u jiných forem násilné kriminality, nejen u znásilnění.

129 Podrobněji k tématu parafileních a neparafileních sexuálních delikventů v Kapitole VII.3. a VII.4.

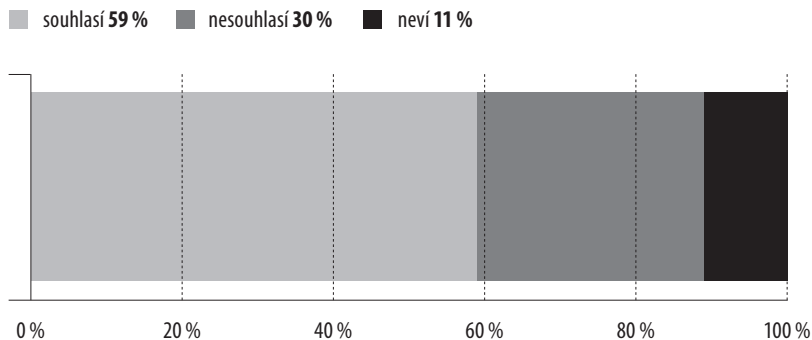
VII.2.1. Stereotypy o sexuálních delikventech

Některé charakteristiky či proměnné, které jsou zmiňované v souvislosti s pachateli sexuálních deliktů, často patří do oblasti stereotypních přesvědčení, která nemají podklad v empirii, případně jsou s ní v rozporu. Tradiční stereotyp o „pravém znásilnění“ tvrdí, že znásilnění se zpravidla dopustí osoba, která nemá k oběti žádný vztah (neznají se), že ke znásilnění dojde v noci a venku a že znásilnění je spojené s až extrémním fyzickým násilím vůči oběti. Ve skutečnosti výzkumy sice potvrzují, že ke většině znásilnění dochází zpravidla v noci (např. Ruparel, 2004), ale pachatelem je mnohem častěji někdo, kdo je oběti známý, k útokům dochází častěji v prostředí domova než v „exteriéru“ (McGee, a další, 2010). A pokud se vyskytuje násilí, tak je obvykle malé intenzity (Ruparel, 2004), zejména pokud jde o znásilnění mezi partnery/expartnery.

McGeeová a kol. (2011) uvádějí, že mýty související se znásilněním jsou stereotypní přesvědčení nebo nepravdivé smyšlenky o znásilnění, jeho obětech a pachatelích, které jsou perzistentní ve společnosti. Na takové „předsudky“ byly zaměřeny i některé položky v již zmiňovaném průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011.

Mylné přesvědčení, že nebezpečí sexuálního útoku hrozí – zejména či výhradně – od neznámého člověka (*stranger danger*¹³⁰) je jedním z takových mýtů. S výrokem „Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých“ v našem průzkumu nesouhlasila jedna třetina respondentů (30 %, viz Graf č. 19). Naopak víc jak polovina dotázaných (59 %) prezentovala v této oblasti názor, který odpovídá empirii. Svůj názor nedokázalo či nechťelo uvést 11 % respondentů.

Graf č. 19 Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých.

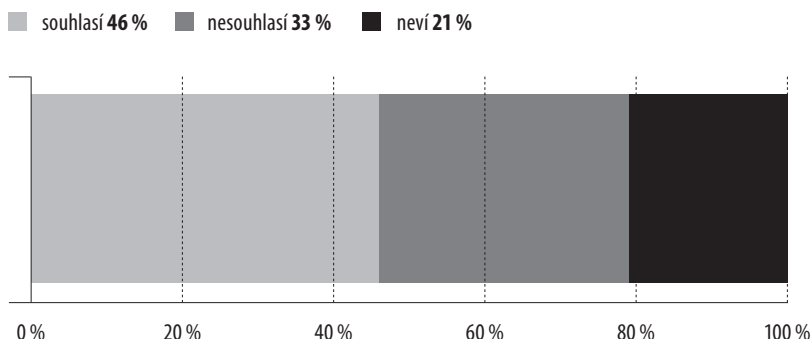

Jak již bylo naznačeno, empirické studie u nás i v zahraničí potvrzují, že většina sexuálních útoků je spáchána někým, koho oběť zná, nebo přímo někým z okruhu rodiny oběti. To platí pro dětské oběti sexuálního násilí (zde bývá procento ještě vyšší) i pro dospělé oběti (CSOM, 2000). Rizika vyplývající z uvedeného stereotypního přesvědčení jsou poměrně evidentní. Například může „mýtus nebezpečné cizí osoby“ u rodiče navodit falešný pocit bezpečí, když se jeho dítě pohybuje převážně v okruhu známých a příbuzných – což však riziko jeho sexuálního napadení nijak nesnižuje.

130 Možno překládat jako mýtus „nebezpečného cizince“ či „nebezpečí od cizího člověka“.

Tvrzení, že „Většina pachatelů, kteří se dopouští sexuálně motivovaných deliktů, byla ve svém dětství obětí zneužívání“ patří – nejen v odborných kruzích – k nejvíce diskutovaným. V citovaném průzkumu s tímto výrokem převažoval ze strany respondentů souhlas, a to u téměř poloviny respondentů (46 %), viz Graf č. 20; jednoznačný (rozhodný) souhlas vyjádřilo jen 8 %. Naopak nesouhlasné stanovisko vyjádřila třetina dotázaných (33 %). Diskutabilnost a polemičnost tohoto výroku pravděpodobně vyjadřuje také poměrně velký počet (21 %) respondentů, kteří se nedokázali či nechtěli vyjádřit. Byl to jednoznačně nejvyšší podíl odpovědi „nevím“ ze všech předložených výroků (ve zbylých případech se podíl varianty „nevím/neodpověděl“ pohyboval mezi 3 % a 13 %).

Graf č. 20 Většina pachatelů, kteří se dopouští sexuálně motivovaných deliktů, byla ve svém dětství obětí zneužívání.

Je zřejmé, že sexuální viktimizace v dětském věku je nežádoucím a rizikovým faktorem pro další vývoj daného jedince. Nepůsobí ale izolovaně, a tak proměnných, které můžeme spojovat s následným výskytem sexuálně delikventního chování v dospívání a mladé dospělosti, najdeme celou řadu. Např. není neobvyklé, že pokud v rodině dochází ke zneužívání, najdeme zde i další rizikové – zátěžové – zkušenosti, jako je např. zanedbávání, týrání, násilí v rodině, alkohol či jiná závislost u rodičů nebo celkově obtížná (socioekonomická) situace rodiny apod. Komplikací při studiu a empirickém ověření uvedené teze je tedy skutečnost, že sexuální delikvence bývá často spojena i s jiným typem závadového chování (např. jinou než sexuální kriminalitou, rizikovým abúzem drog apod.). Je pak velmi obtížné (až nemožné) určit, zda má sexuální zneužití jedinečnou (specifickou) souvislost s páčáním sexuálního násilí v dospělosti.

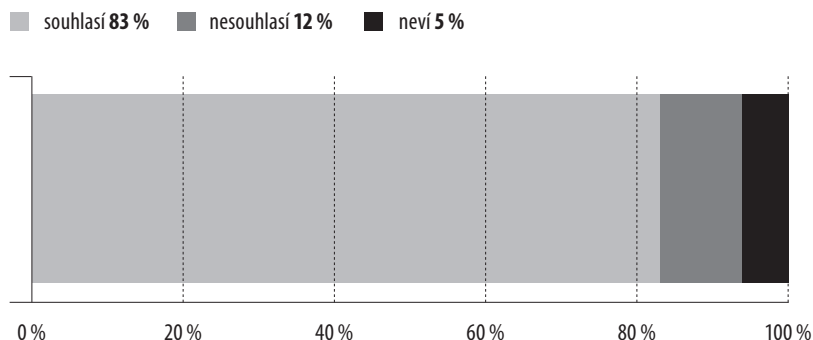
Mezi faktory, které spoluurčují, proč se někteří zneužívání jedinci stanou pachateli sexuálního násilí a jiní ne, řadí např. Hunter a Figueredo (2000) věk oběti, v němž došlo k prvnímu zneužití, počet případů zneužívání v dětství, dobu, která uplyne mezi zneužíváním a odhalením, reakci rodiny a blízkých na odhalení zneužívání (vnímaná podpora) a přítomnost násilí v rodině.

Minulá sexuální viktimizace může zvyšovat pravděpodobnost sexuálně agresivního jednání, přesto se většina dětí, které byly zneužity, ničeho podobného nikdy nedopustí. Dalším bodem k diskusi může být skutečnost, že oběťmi sexuálního zneužívání jsou mnohem častěji ženy než muži a mezi (odsouzenými) pachateli sexuálních deliktů ženy najdeme jen opravdu v malém procentu případů. Výše uvedené je tedy možné shrnout tak, že ačkoliv existuje vztah (korelace) mezi sexuálním zneužitím v dětství a sexuální delikvencí v dospělosti, nevede sexuální zneužití v dětství nutně k pozdějšímu páčání sexuálních deliktů (více např. Richards, 2011).

VII.3. Parafilní sexuální delikvent

Veřejnost velmi často pachatelům sexuálních deliktů připisuje status „úchylného“, což vyplynulo i z již zmiňovaného průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011. U české veřejnosti převládá názor, že pachatelé znásilnění jsou osoby nemocné, osoby s poruchou sexuální preference. S výrokem „Většinou je u těchto pachatelů zjištěna nějaká sexuální deviace“ souhlasila výrazná většina (83 %) dotázaných – zhruba čtvrtina (24 %) souhlasila jednoznačně (varianta odpovědi: rozhodně souhlasím). Pouze 12 % účastníků průzkumu tento názor nesdílelo (viz Graf č. 21).

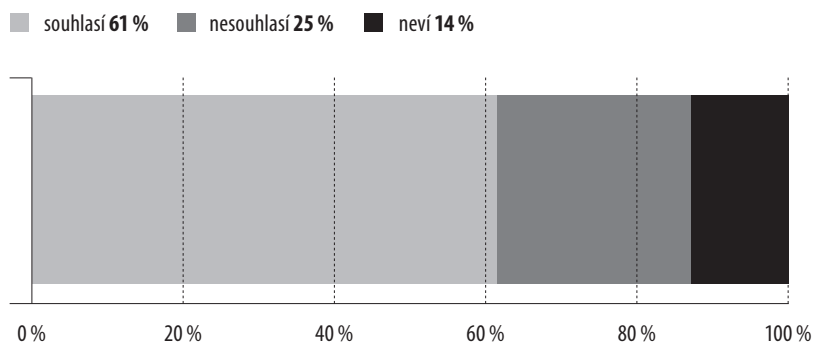
Graf č. 21 Většinou je u těchto pachatelů zjištěna nějaká sexuální deviace.

Taková „medicinalizace“ sexuální delikvence nejen, že neodpovídá empirii, ale také vede k úvaze, že tyto pachatele je nutné předat lékařům, kteří chorobu „odstraní“. Např. studie Habermeyera a kol. (2009) u pachatelů sexuálních deliktů s nařízenou preventivní detencí identifikovala diagnostikovanou parafiliu pouze v 7 % případů (většinu tvořili pachatelé buď s disociaálními rysy ve struktuře osobnosti či přímo s poruchou osobnosti). Výše zmíněné nedorozumění možná pramení ze záměny poruchy zdraví – parafilie (tj. poruchy sexuální preference, dle dřívější terminologie sexuální deviace) se sexuální delikvencí, tj. s porušením sociálněprávních norem sexuálního chování.

V realizovaném průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011 s tezí o nevyléčitelnosti sexuálních deviací (výrok: „Sexuální deviaci nelze vyléčit“) souhlasilo 61 % respondentů (23 % souhlasilo rozhodně). Nesouhlas vyjádřila čtvrtina občanů (25 %) a 14 % nedokázalo či nechťelo svůj názor uvést (viz Graf č. 22).

Graf č. 22 Sexuální deviaci nelze vyléčit.

Česká psychiatrická a sexuologická škola vychází z představy, že **parafilie**, coby porucha sexuální preference, je celoživotní a trvalou charakteristikou individua, že léčbou, trestem a ani jinými prostředky nelze tuto specifickou sexuální preferenci změnit. Tedy lékaři nemají k dispozici žádný nástroj, žádnou terapii, která by dokázala změnit sexuální orientaci (preferenci) jedince. Lze pouze modifikovat vnější projevy sexuální motivace, tj. sexuální chování (Zvěřina, 2013).

Klasifikaci či třídění jednotlivých parafilií lze nalézt v řadě učebnic a odborných monografií (např. Weiss, 2010). Snad nejznámější je dělení parafilií na deviace v aktivitě a v objektu. **Deviace v aktivitě** jsou poruchy způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení. Patří sem voyeurismus, exhibicionismus, frotérství, tušérství, patologická sexuální agresivita, agresivní sadismus, sadomasochismus a jiné podobné poruchy jako např. erotografomanie, skatofilie¹³¹ apod. (Zvěřina, 2013). **Deviace v objektu** označují kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální apetence. Patří sem pedofilie, fetišismus a transvestitismus (Weiss, 2002). Kolářský (2008) nabízí dělení poruch sexuální preference na poruchy s atypickou náplní (tam by patřila např. pedofilie či sadismus), na poruchy založené na neúplné či nezralé sexualitě (hebefilie či psychosexuální nezralost, viz dále v textu) a na tzv. poruchy dvoření. Posledně zmiňovaná skupina deviací – poruchy dvoření (courtship disorders) – představují veškeré deformované nekoitální erotické chování na veřejnosti i v ústraní, jako jsou voyeurství, exhibicionismus, tušérství (osahávání cizí eroticky nevytlačené ženy), frotérství a také patologická sexuální agresivita (Brichcín, a další, 1996). V další části textu se budeme zabývat pouze **forenzně významnými poruchami sexuální preference**, jako jsou patologická sexuální agresivita, sadismus, resp. agresivní forma sadismu a pedofilie.

VII.3.1. Patologická sexuální agresivita

Patologičtí sexuální agresori dosahují sexuálního vzrušení a uspokojení překonáváním odporu napadené anonymní ženy a minimalizací její kooperace. Zřejmě nejcharakterističtějším rysem této skupiny pachatelů je vysoká specifická repetitivnost, tedy sklon k opakování sexuálního násilí stejného charakteru, a tzv. predátorský či lovecký způsob přiblížení se a napadení oběti, kdy útoku zpravidla nepředchází žádný pokus o verbální komunikaci (Zvěřina, 2013). U této poruchy není zřejmá žádná sadistická vloha v pravém slova smyslu, tzn., že pachatel oběť netrýzní a neprodlužuje její utrpení. Patologická sexuální agresivita je diagnóza specifická pro českou sexuologickou školu, která ale není však zakotvena v relevantních klasifikacích nemocí, jako je aktuálně platná Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) či Diagnostický a statistický manuál mentálních poruch DSM-V (APA, 2013). V praxi tedy dochází k tomu, že je pro ni užíváno jiných diagnostických kategorií; např. v rámci MKN-10 je řazena pod kód F65.8 – Jiné poruchy sexuální preference. V souvislosti s touto poruchou se u nás používá také označení parafilický nesadistický agresor. V zahraničí jsou pak ve stejném významu užívány pojmy jako preference znásilňování (*preferential rape, preferential rape pattern*), tendence znásilňovat či náchylnost ke znásilňování (*rape proneness*), biastofilie nebo syndrom erotického násilí (*erotic violence syndrome*) (Brichcín, 2008). Také se v této souvislosti používá označení *rapist* a v posledních letech se můžeme setkat s termínem nátlaková parafilie (*coercive paraphilia*) nebo parafilní nátlaková porucha – *paraphilic coercive disorder* (Abel, 1989 podle Kafka, 1991, str. 844), viz dále v textu str. 134.

Není neobvyklé, že tam, kde je přítomna patologická sexuální agresivita, jsou zároveň zřetelně přítomny i disociální povahové rysy (např. rysy narcismu, nezdrženlivosti a explozivitu). Odlišit, nakolik jednání pachatele nese rysy patologické sexuální agresivity, a jestli toto jednání není „jen“ projevem patologicky strukturované osobnosti, kde dominuje aktuální egocentrická, nezdrženlivá potřeba uspokojení potřeb bez ohledu na emoce a potřeby druhé osoby, není snadné. Někteří odborníci tak tyto „repetitivce“ za patologické, tedy deviantní, nepovažují (ukázka odůvodnění ve znaleckém psychiatricko-sexuologickém posudku viz Obrázek č. 1) a odmítají tento typ sexuálních agresorů (patologických sexuálních agresorů) a „znásilňovačů“ řadit mezi parafilie (Wollert, 2011).

Obrázek č. 1 Výňatek ze znaleckého posudku – nepatologický sexuální agresor

běžné praxi se neobjeví ovale. Podle soudu znalce je obviněný sexuální agresorem, ale neodpovídá charakteristice agresora patologického. Svým charakterem je agresorem repetitivním. Předmětného trestného jednání se obviněný dopustil ve stavu neslitérovaneho vědomí, na sled událostí v kritické době má kompletní vzpomínku, jednal koordinovaně a cílevědomě. Trestného jednání se dopustil v době, kdy byla jeho sexualita saturována partnerským vztahem s bývalou manželkou, o sociální škodlivosti podobného jednání byl dostatečně poučen ze svých předchozích selhání. Nutno ještě poznamenat, že v závěrečné fázi jeho znaleckého vyšetření účelově vypovídá - udává dlouho trvající depresivitu, ačkoliv přetím opakovaně prohlašoval, že se cítí zcela zdravý. Na průběh vlastního trestného jednání udává perciální výpady paměti, ačkoliv v předchozích svých výpovědích byl schopen sled událostí v kritické době podrobně popsat. U obviněného se nejedná o chorobný stav ale o nesocializované sexuální chování, které se odchyluje od obecně přijímaného modelu sexuální morálky. Znalec proto uložení ochranné sexuologické léčby nedoporučuje.

Angloameričtí autoři údajně možnost deviace (tedy primárně sexuální poruchy) v souvislosti s patologickou sexuální agresivitou většinou vůbec nezvažují a příčiny jejich sexuálního chování hledají v nesexuologických, resp. sociologických nebo psychologických faktorech (Weiss, 2002). Procházka (2009) v této souvislosti uvádí, že z forenzní sexuologického hlediska je třeba patologickou sexuální agresivitu pojímat jako společensky závažnou poruchu sexuální preference. Jedná se totiž zpravidla o pachatele velmi nebezpečné, jejichž nebezpečnost spočívá především v progredující závažnosti jejich jednání. Obvykle se ovládací schopnosti pachatelů posuzují jako podstatně snížené a doporučuje se ochranné sexuologické léčení ústavní formou. Jako závažná porucha sexuální preference je vnímána i řadou dalších českých předních odborníků, jako je např. Zvěřina, Pondělíčková, Weiss nebo Brichcín.

VII.3.1.1. Parafilní nátlaková porucha

Pokud se podíváme na diagnostická kritéria, která jsou navrhovaná pro parafilní nátlakovou poruchu – *paraphilic coercive disorder*¹³² – viz Tabulka č. 27, vidíme, že její vymezení se blíží „naší“ patologické sexuální agresivitě (viz výše v textu). Zejména v rámci příprav nové verze Diagnostického a statistického manuálu mentálních poruch (DSM-V, APA, 2013) proběhla široká diskuse týkající se jejího zařazení (Knight, Knight, & Guay, 2013). Zmíněná porucha nakonec zařazena nebyla a je uvedena pouze v příloze (dodatku), kam bývají umístěny poruchy či diagnostické okruhy prozatím doporučené k dalšímu výzkumu¹³³ (Wollert, 2011).

132 Pozn.: Možno překládat jako parafilní násilná, donucovací či nátlaková porucha.

Tabulka č. 27 Navržená diagnostická kritéria (podle Stern, 2010; Wollert, 2011)

A	U posuzovaného se v posledních 6 měsících opakovaně vyskytují intenzivní sexuální vzrušující fantazie nebo sexuální nutkání, jejichž podstatou je sexuální nátlak.
B	Jedinec přitazlivost těchto stimulů prožívá jako distres či je jimi citelně obtěžován nebo již v minulosti vyhledal sexuální stimulaci pramenící z vynuceného sexu u tří či více nesouhlasících osob při odlišných příležitostech.
C	Diagnóza PCD nemůže být stanovena, pokud jedinec naplňuje kritéria pro diagnózu sadismu.

Zastánci zavedení této kategorie argumentují např. zpřesněním diagnostických úvah a závěrů, které by do posuzování sexuálních agresorů (*rapists*) tato diagnostická kategorie vnesla a také předpokládáním snížením počtu pachatelů indikovaných pro uložení nedobrovolné léčby a detence (tzv. *sexual violent predators*) (Stern, 2010; Wollert, 2011).

Snahy o její zařazení jako samostatné diagnostické kategorie jsou mj. založeny na výsledcích z falopletysmografických vyšetření (PPG), v nichž byla zaznamenána zvýšená tumescence sexuálních agresorů při zobrazení nesouhlasné sexuální aktivity. Interpretace takových zjištění je ale sporná. Tak jako v České republice, ani ve Spojených státech amerických neexistuje jednoznačná shoda v interpretaci výsledků PPG vyšetření, které jsou jedním z hlavních podkladů pro zavedení této nové taxonomické jednotky. Riziko chybné klasifikace a zneužití „diagnózy“ se však zdá být poměrně velké. Wollert (2011, str. 1098) v této souvislosti mj. uvádí, že „*Parafilická nátlaková porucha se pokouší změnit znásilnění v duševní poruchu*“. Jak uvádí Knight (2010), úskalí výkladu této poruchy je možné vidět především v jejím nedostatečném odlišení od diagnostické kategorie sadismu, pro kterou je mimo jiné charakteristické i vynucování sexuální poslušnosti a apetování překonávání odporu sexuálního objektu. Obhájcí této diagnostické kategorie ale operují s hypotézou, že jde o zřetelně odlišnou sexuální preferenci pro nátlakové či donucovací prvky sexuální interakce, která může být odlišena od sexuální preference k násilí, ublížení, zranění, trýznění či podmanění si oběti, jak je tomu v případě sadismu (Knight, Knight, & Guay, 2013).

Výsledky studie ověřující tuto hypotézu však naznačují, že nejde o dva samostatné konstrukty, ale spíše o poruchy nacházející se pouze na různých místech v rámci jedné dimenze, tzv. agonistického¹³⁴ kontinua. Násilnou parafilní poruchu proto nepovažují za samostatnou poruchu, která by byla kategoricky odlišná od sadismu. Jde spíše jen o nižší míru agonistických fantasií a chování na kontinuu, které začíná u představ „boje a odporu“, pokračuje přes ponižování k ublížení a na jeho konci najdeme závažné sadistické fantazie a chování (Knight, Knight, & Guay, 2013).

Patologická sexuální agresivita i parafilní nátlaková porucha, ačkoli pocházejí z odlišného prostředí, jsou shodně užívány pro označení deviantních nesadistických sexuálních agresorů. Tyto diagnostické konstrukty mají své odpůrce, kteří je považují za neužitečné či je dokonce vnímají jako „nebezpečné“ a snadno zneužitelné. Část jejich kritiků je navíc nepokládá za parafilie v pravém slova smyslu a dávají jejich projevy spíše do přímé spojitosti s poruchově strukturovanou osobností jedince. Tyto poruchy dosud nejsou jmenovitě uvedeny v žádné klasifikaci nemocí.

¹³³ Pozn.: Aktuálně jsou tedy, podobně jako u nás, takové případy zařazovány do kategorie „parafilie nespecifikovaná“ s dodatkem „znásilnění“. Hranice těchto „sběrných“ diagnostických skupin jsou širší, méně specifické a tím pádem méně přesně vymezené.

¹³⁴ Pozn.: Označení odkazuje na význam slova: zápas, boj, utrpení (boje a účinnost na jedné straně a utrpení, mučení na druhé straně).

VII.3.2. Agresivní (útočný/predátorský) sadismus

Pokud sexuální jednání doprovází znehybnění, trýznění a ponižování oběti s cílem vystupňování sexuálního vzrušení a dosažení sexuální slasti, jde o jednu z nejnebezpečnějších forem sexuální deviace – útočný, agresivní sadismus. Agresivní sadisté se dopouštějí vůči ženám sexuální ofenzivního chování, přičemž se oběti v nejširším slova smyslu dotýkají (jakkoli, kdekoli, čímkoli) (Weiss, 2002). Typické je brutální a samoučelné trýznění oběti a žádoucí jsou pro tyto jedince obvykle negativní reakce oběti (strach, odpor, zjevné utrpení). Zde se spojuje nadměrná agrese s vědomím, že oběti činí bolest, která však u normální i delikventní sexuality není motivem a řada pachatelů se ji snaží minimalizovat. Svým chováním dává sadistický pachatel najevo, že cílem útoku není vynutit si pohlavní styk, ale je eroticky fascinován ponižováním a trýzněním oběti¹³⁵. Agresivní sadisté nejsou spokojeni s poslušností oběti. Potřebují obět trýznit a své erotické vyvrcholení spíše oddalují. Své oběti napadají, svazují, rdousí, škrtí, zraňují zbraní, řezou, pálí, rdousí, omámí, někdy i zabijí.

Hlavní rozdíl mezi patologickým sexuálním agresorem (viz výše) a sadistickým sexuálním agresorem spočívá v motivaci pachatele. Pro patologického sexuálního agresora je cílem dosažení pohlavního styku, zatímco sadistovi jde v první řadě o fyzické a psychické utrpení své oběti.

VII.3.3. Masochismus a sadomasochismus

K diagnóze **masochismu** je nutné naplnění dvou podmínek: preferováním nebo exkluzivním způsobem sexuálního uspokojení jedince je být ponižován či poškozován, a současně se záměrně účastnit aktivit, kde je vystaven násilí za účelem dosažení sexuálního vzrušení. Do lékařské péče se masochista dostane sebepoškozením, do pozornosti orgánů činných v trestním řízení jen zřídka, například vyžadováním trýznění od nezletilého partnera. O sadomasochismu se hovoří, pokud se tato porucha vyskytuje u jedné osoby v obou „formách“, anebo má osoba sklony buď sadistické, nebo masochistické (v některých případech se může jedinec chovat masochisticky, jindy pak sadisticky, nebo měnit roli i během jednoho styku). V pravém slova smyslu by však měl být tento termín používán pouze tehdy, když sadomasochistické aktivity jsou nejdůležitějším zdrojem sexuální stimulace anebo podmínkou sexuálního uspokojení (Zvěřina, 2013).

VII.3.4. Pedofilní sadismus

Důležitým znakem pravé pedofilie je tzv. „učitelská“ proceptivita, reagující na dětskou zvědavost, poddajnost a závislost. Pedofil tráví s dítětem hodně času, s empatií sleduje rozvoj jeho psychiky, rozšiřuje dětský obzor. Pro skutečného pedofila, který dítě opravdu miluje, by sadistické praktiky byly zcela neerotické a odradily by jej.

Pokud se pedofil dopustí fyzicky násilných praktik na dítěti, pak se většinou nejedná o čistou pedofilii, ale o pedofilní sadismus. Nebezpečnost takového pachatele se odvíjí od sadismu, ne primárně od pedofilie. Pedofilní komponenta zde zvyšuje jeho nebezpečnost tím, že malé dítě jako oběť je bezbrannější než např. dospělá žena. Kupříkladu ve výzkumu sexuálních vražd (Netík, 1997) byla pedofilie diagnostikována pouze u dvou pachatelů z celkového souboru 60 osob.

135 Pozn.: Někdy je přitom komplikované oddělit sadismus od krutosti v sexuálních situacích nebo od zlosti, která s erotikou nijak nespojuje (Zvěřina, 2013).

Od pedofilie je třeba odlišovat anomálie označované jako hebefilie, případně efebofilie. Zatímco pedofilní pachatel atakuje děti, kterým chybí sekundární pohlavní znaky, hebefil je eroticky fascinován dívkami časně pubertálního věku, tedy s částečně vyvinutými pohlavními znaky, efebofil je eroticky fascinován dospívajícími chlapci.

VII.3.5. Kombinované a polymorfní poruchy sexuální preference

Kromě vyhraněných sexuálních deviací v aktivitě či v objektu se také můžeme setkat s kombinací několika deviantních preferencí vyskytujících se současně. V těchto případech jde o tzv. kombinované sexuální deviace. Pokud jsou u jedince zjištěny mnohotvárné deviantní aktivity, hovoří se o polymorfní deviaci. Není neobvyklé, že polymorfní deviant je současně i těžce psychopatickou osobností, a proto možná vznikají pochybnosti o tom, zda mnohotvárnost a neobvyklost jeho sexuality skutečně pramení jen z deviantní motivace, nebo jestli spíše nejde o projev obecné bizarnosti celé osobnosti takového člověka (Weiss, 2002). Ke kombinovaným parafilním patří také pedofilní sadismus či fetišistický sadomasochismus.

VII.4. Neparafilní sexuální delikvent

Většinu sexuálních deliktů, a to i těch nejtěžších, páchají lidé, jejichž sexuální motivace není kvalitativně narušena. Výzkumy, které pracují s podrobnějšími psychopatologickými nálezy, dokládají, že jen u malé části sexuálních pachatelů najdeme vážnější duševní onemocnění (ať ve smyslu pravé, strukturované parafilie – sexuální deviace, nebo nějakého psychotického onemocnění). Pachatele sexuálního násilí, kteří se deliktů nedopouští pod vlivem poruchy sexuální preference, je možné v obecné rovině rozřadit do několika skupin, které se mohou samozřejmě přepřekrývat. Weiss (2010) za neparafilní sexuální delikventy považuje sociosexuálně nezralé pachatele (viz Kapitulu VII.4.1.), dále pak pachatele s psychopatickou strukturou osobnosti (viz Kapitulu VII.4.2.1.), s diagnózou smíšené či disociální poruchy osobnosti, a to především s rysy nezdrženlivosti, emoční nestability, explozivitu či sociální maladaptace. Další skupiny nedevariantních sexuálních pachatelů představují jedinci, u nichž jsou sexuální delikty podmíněné situačně, jedinci se sníženou schopností racionální kontroly sexuálního chování podmíněnou vrozeným či získaným defektem ve sféře rozumových schopností, hypersexuální jedinci se sníženou volní kontrolou nebo psychotici v relapsu duševní choroby. Pro neparafilní (nedevariantní) jedince jsou typické především problémy v oblasti struktury osobnosti či jednotlivých rysů osobnosti, nebo ve vývojových faktorech podmiňujících jejich celkovou sociální maladaptaci (partnerskou a profesionální, problémy a narušení v interpersonálních vztazích apod.).

V dalším textu se zmíníme o skupině nedevariantních pachatelů s antisociální strukturou osobnosti a krátce o psychosociálně nezralých pachatelích sexuálních trestných činů.

VII.4.1. Psychosexuální nezralost (*infantilismus*), nezralá sexualita

Psychosexuální nevyzrálost není považována za poruchu sexuální preference. Jde o sexuální anomálii, tzn., že se stavy psychosexuální nevyzrálosti sice mohou projevovat abnormní sexuální orientací či aktivitou, jak je tomu při deviacích, avšak bez průkazné preference těchto abnormních jevů. Projevuje se nevyhraněností v sexuální orientaci i aktivitě. Tuto skupinu představují jedinci, kteří se z důvodů nedostatečné interiorizace společenských norem sexuálního chování, vysoké hladiny sexuální tenze či pro nedostatečnou schopnost věkové či pohlavní diferenciaci sexuálního objektu mohou dopustit deliktů nejrůznějšího charakteru – od sexuálního zneužívání až po závažné sexuální agrese (Weiss, 2010).

Podle Brzka (1997) bývá tato varianta nedevariantního pachatele při znaleckém posuzování poměrně častou. Jde o stav normálně se vyskytující během vyzrávání sexuální sféry, kdy vznikají disproporce, které mohou vést ke vzniku deviantního chování. Někdy až průběh sexuální socializace v dalším životě ukáže, do jaké míry u mladého sexuálního delikventa šlo o nezralost nebo o počátek sexuálně agresivní kariéry. V řadě případů by sexuologická péče, ať již ústavní nebo ambulantní, měla pomoci diferencovat jedince na schopné a neschopné sexuálně se adaptovat (Zvěřina, 2013).

Ze soudněznaleckého hlediska psychosexuální nevyzrálост nemá – na rozdíl od sexuální deviace – forenzně významný vliv na jednání pachatele. Zjednodušeně řečeno, psychosexuálně nevyzrálý pachatel má možnost volby (a proto jeho schopnost zdržet se sexuálně delikventního jednání není forenzně významně snižena).

VII.4.2. Antisociální osobnost nedevariantního pachatele sexuálního násilí

Jak již bylo zmíněno, mezi pachateli sexuálních deliktů existuje (výrazně menší) podskupina pachatelů, která je k deliktům motivována „sexuálně“, ve smyslu deviace. Větší část sexuálních delikventů je pak motivována primárně nesexuálními faktory (jako je jiná psychopatologie, disociální struktura osobnosti, impulzivita apod.). Tedy skutečnost, že jednání pachatele nese rysy sexuální agresivity, nemusí být „důsledek“ sexuální deviace, ale může se jednat o projev patologicky strukturované osobnosti, kde dominuje aktuální, egocentrická, nezdrženlivá potřeba uspokojení potřeb bez ohledu na emoce a potřeby druhé osoby. Jednání takového pachatele pak lze označit za sexuálně delikventní a sexuální agresivita je v přímé souvislosti s patologicky strukturovanou osobností daného jedince. U sexuálních agresorů bývá v této souvislosti nejčastěji diagnostikována disociální porucha osobnosti s rysy nezdrženlivosti, explozivita a agresivity nebo smíšená porucha osobnosti.¹³⁶ Někteří uvádějí také jako častou schizoidní osobnost s rysy agresivity a inhibovanosti (Brichcín, a další, 1996).

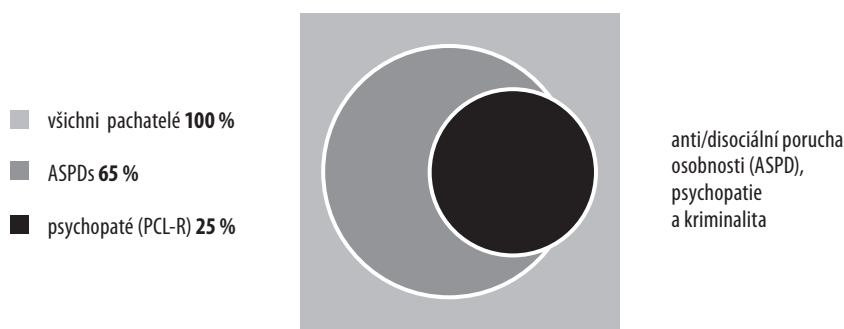
Vztah mezi antisociální osobností pachatele a jeho delikventním, sexuálním jednáním je v kriminologické a forenzně psychologické literatuře diskutován a empiricky prověřován poměrně často (viz např. Greenall, 2007).

VII.4.2.1. Porucha osobnosti, psychopatie a kriminální chování

Kategorie antisociální osobnosti (*antisocial personality*) bývá v odborných zahraničních publikacích užívána jako zastřešující, nejčastěji v souvislosti, kdy je poruchová, antisociální struktura osobnosti řazena k proměnným (prediktorům), které podstatně zvyšují pravděpodobnost budoucí kriminální recidivy. Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN 10), která je používána v České republice, ji označuje jako **disociální poruchu osobnosti**, v Diagnostickém manuálu (DSM-V) se nazývá **antisociální poruchou osobnosti** (*Antisocial Personality Disorder*). Ve výzkumech a klinických studiích se můžeme setkat s pojmem **psychopatie** (*psychopathy*). Přestože jsou tyto nozologické jednotky – disociální porucha osobnosti, antisociální porucha osobnosti a psychopatie – definovány navzájem se překrývajícími kritérii¹³⁷, psychopatie (podle Hareho) a antisociální porucha osobnosti (podle DSM) nejsou zaměnitelnými konstrukty. Vztah mezi psychopatií, antisociální poruchou osobnosti a kriminalitou ilustruje Obrázek č. 2.

¹³⁶ Pozn.: Smíšená porucha osobnosti je ve starších odborných studiích označovaná jako polymorfni psychopatie.

¹³⁷ Rozdíl mezi psychopatií a ostatními dvěma jednotkami spočívá mj. v tom, že psychopatie se hodnotí pomocí dimenzionální škály, zatímco ostatní dvě jednotky jsou kategoriální. Dimenzionální škála respektuje skutečnost, že behaviorální poruchy se neliší kvalitativně, ale leží na kontinuu, jež zahrnuje i mírně poruchové/narušené a normální chování (Volavka & Mohr, 2011).

Disociální porucha osobnosti je charakterizovaná bezohledností v sociálních závazcích, nedostatkem citění pro druhé. Je velká nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami. Chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem. Je nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro spouštění agrese včetně násilných činů; subjekt má tendenci klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností (ÚZIS ČR, 2013).

Velmi zjednodušeně pak můžeme za její „ekvivalent“ označit **antisociální poruchu osobnosti**, definovanou v Diagnostickém manuálu DSM-V (APA, 2013) především souborem antisociálního chování. Je charakterizována dysfunkčním chováním, dysfunkčními emocemi a interpersonálními interakcemi (Hare, a další, 1990). Přetrvávajícím vzorcem chování a typickým projevem je lhostejnost k právům druhých a jejich porušování (APA, 2013). Klíčovým znakem této poruchy je závažný afektivní deficit doprovázený nedostatkem ohledu k sociálním pravidlům, normám (*social mores*) a k právům ostatních (např. Hart & Hare, 1997 podle Porter, a další, 2000, s. 218). Podle faktorové struktury Hareho škály psychopatie (PCL-R, viz dále) odpovídá tato porucha Faktoru 2 (viz dále, Tabulka č. 28).

Do doby, než psychopatii Robert Hare (1991) znovu definoval¹³⁸ a kvantifikoval, byl termín používán víceméně s pejorativní konotací. Psychopatie byla operacionalizována v diagnostickém nástroji Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R). Jde o závažnou poruchu osobnosti s devastujícími následky pro afektivní, interpersonální a behaviorální charakteristiky jedince. V oblasti afektivních charakteristik jsou tito jedinci charakterizováni jako citově ploší, sobečtí, krutí, bezcitní a bezohlední, nemající výčitky a nepociťující lítost. Psychopatie měřená instrumentem Psychopathy Checklist Revised¹³⁹ (PCL-R) je klinickým konstruktem a je definována osobnostními rysy (Faktor 1) a deviantním chováním (Faktor 2), viz Tabulka č. 28.

Faktor 1 obsahuje položky, které měří afektivní a interpersonální znaky poruchy, které se týkají sobeckého, bezcitného/bezohledného, krutého a nelitostného využívání druhých lidí. Druhý faktor se týká dlouhodobě nestabilního a antisociálního životního stylu. V oblasti interpersonálních proměnných je tak možné tyto jedince popsat jako výřečné a pohotové, také jako manipulativní, povrchní, sociálně zdatné a neschopné utvářet (a udržet) stabilní vztahy. Podvádí

¹³⁸ Vychází z koncepce psychopatie představené v Cleckleyho publikaci *The Mask of Sanity* (1964).

¹³⁹ Pozn.: Metoda PCL-R je založena na informacích ze spisů (*file search/information*) a částečně i na rozhovoru.

a jsou falešní. Na úrovni chování je možné je charakterizovat jako bezohledné, impulzivní, využívající a vykořisťující ostatní, jako jedince, kteří postrádají realistické, dlouhodobé cíle (Hare, 1993, 1996 podle Olver & Barlow, 2010, str. 65).

Verze Hareho škály psychopatie bylo publikováno několik (např. screeningová verze PCL:SV)¹⁴⁰, přičemž ověření nástroje, reliabilitě, validitě a užitečnosti nástroje, zejména pro predikci recidivy, se věnovala řada studií. Byl detekován velmi silný (přímý) vztah mezi skóry ve škále psychopatie (PCL-R) a obecnou a násilnou recidivou.

Tabulka č. 28 Škála psychopatie PCL-R – Faktor 1 a Faktor 2

Faktor 1	– nenucenost/povrchní šarm (<i>glibness/superficial charm</i>) – velkolepost/grandióznost (<i>grandiosity</i>) – patologické lhaní (<i>pathological lying</i>) – nepřítomnost lítosti nebo (pocitů) viny (<i>lack of remorse</i>) – efekt povrchnosti (<i>shallow effect</i>) – nedostatek empatie (<i>lack of empathy</i>) – selhávání v přijetí odpovědnosti za vlastní činy (<i>failure to accept responsibility</i>)
Faktor 2	– potřeba stimulace a/nebo sklon prožívání nudy (<i>need for stimulation or a proneness to boredom</i>) – slabá behaviorální kontrola (<i>poor behavioral controls</i>) – promiskuita – časné/rané problémy v chování (<i>early behavioral problems</i>) – nedostatek realistických/reálných a dlouhodobých cílů (<i>lack of realistic goals</i>) – impulzivita – nezodpovědnost/bezohlednost (<i>irresponsibility</i>) – juvenilní delikvence (<i>juvenile delinquency</i>) – zrušení/porušení podmíněného propuštění (<i>revocation of conditional release</i>)

VII.4.2.1.1.Psychopatie a kriminální chování

Většina vězněných pachatelů s psychopatickou strukturou osobnosti (*psychopathy*) naplňuje zároveň kritéria pro antisociální poruchu osobnosti, ale mnohem menší část vězňů s antisociální poruchou osobnosti dosahuje kritérií psychopatie (Cale & Lilienfeld, 2003), srov. Obrázek č. 2. Cale a Lilienfeld (2003) dále shrnují výsledky řady výzkumů a konstatují, že výskyt psychopatie se v kriminální populaci pohybuje mezi 15–25 %, v případě antisociální poruchy osobnosti v rozmezí 50–70 %. Ve výzkumech se ukazuje vyšší míra poruch chování mezi mladistvými sexuálními pachateli (Dolan a další, 1996) a vyšší výskyt antisociální poruchy osobnosti mezi dospělými sexuálními pachateli (Singleton, a další, 1998), než je popisováno u běžné populace.

Delikventi, u kterých byla zjištěna psychopatie, ve srovnání s ostatními pachateli zahajují trestnou činnost v mladším věku a pokračují v páchání širší palety trestných činů, zahrnujících i násilné delikty (např. Forth, Hart, & Hare, 1990; Haapasalo, 1994). Dochází u nich častěji, resp. dříve k recidivě, častěji porušují uloženou podmínku, dopouští se vyšší míry násilí a více násilných incidentů v nápravných a korektivních zařízeních. Není tedy překvapivé, že psychopatie je jedním z nejlepších prediktorů kriminálního chování. Psychopaté vykazují nižší motivovanost pro absolvo-

140 Hare Psychopathy Checklist Screening Version (Hart, Cox, & Hare, 1995).

vání programů zacházení (např. Ogloff, Wong & Greenwood, 1990). Účast na programu zacházení může být u mnoha psychopatů pouze předstíraná, formální či povrchní, tedy mohou spolupracovat pouze navenek. Jejich cílem je pouze vytvořit o své osobě dobrý dojem. Míra recidivy u psychopatů, kteří projdou programem zacházení, se tak s další léčbou nesnižuje (Holmes & Holmes, 2001, str. 195). Psychopatie (a ani antisociální porucha osobnosti) ve většině případů neexistují samostatně. Tito jedinci vykazují řadu jiných osobnostních „disharmonií“. Podobná komorbidita byla zjištěna také u uvězněných pachatelů sexuálních deliktů (Ahlmeyer a další, 2003; McElroy a další, 1999).

VII.4.2.1.2. Psychopatie a sexuální násilí

Podle Langevina a kol. (2000) je psychopatická struktura osobnosti (psychopatie dle Hareho) přítomna u 20 % až 40 % pachatelů sexuálních trestných činů (viz také (Brown & Forth, 1997; Porter, a další, 2000). Data získaná z několika studií naznačují komplexní vztah mezi psychopatií a sexuální kriminalitou (Porter, a další, 2000). Diagnóza **psychopatie byla detekována jako prediktor sexuální nebo násilné recidivy** v několika empirických studiích (Quinsey, Rice, & Harris, 1995). Dále byly u dospělých i adolescentních pachatelů vyšší skóry ve škále psychopatie (PCL-R) spojeny s vyšší mírou použitého násilí při realizaci sexuálního deliktu (Miller, a další, 1994, podle Porter a další, 2000, str. 229). Proměnné spojené s psychopatií predikují sexuální i nesexuální agresi i v souborech složených z nekriminální populace (např. Kosson, Kelly, & White, 1997).

Výsledky Portera a jeho kolegů (2000) potvrzují výše uvedené poznatky a doplňují, že sexuální pachatelé mají tendenci získávat vyšší skóry v Hareho instrumentu zjišťujícím psychopatii (PLC-R) v prvním faktoru (Faktor 1, viz Tabulka č. 28, str. 140), zatímco pachatelé nesexuálních deliktů naopak dosahují vyšší skóry ve Faktoru 2. Z toho vyplývá, že sexuální delikty jsou spojeny s interpersonálními aspekty psychopatie, zatímco nesexuální delikty se více vztahují k antisociálním aspektům chování.

Pachatelé znásilnění, stejně jako pachatelé, kteří se sexuálního násilí dopouštěli jak na dospělé, tak na dětské oběti (tzv. kombinovaní (*mixed*) pachatelé), skórovali v instrument PCL-R výše, ve srovnání s pachateli sexuálního násilí na dětech. U pachatelů, kteří sexuálně viktimizují dospělé i děti, byla zjištěna dvou až desetinásobně vyšší pravděpodobnost, že dosáhnou vysoké skóry na škále psychopatie – PCL-R (Vien & Beech, 2006).

Vienová a Beech (2006) dále shrnují některé další studie a uvádí, že vyšší riziko spáchání sexuálního deliktu (sexuální recidivy) je v případě přítomnosti deviantního sexuálního zaměření¹⁴¹ a psychopatie (Kosson, Kelly, & White, 1997). Také Rice a Harris (1997) uvádí, že pravděpodobnost sexuální recidivy, na rozdíl od obecně násilné recidivy, významně zvyšuje přítomnost kombinace vysokého celkového skóre psychopatie (v PCL-R) a deviantního zaměření.

U pachatelů znásilnění byla zjištěna korelace mezi psychopatií a počtem předchozích nesexuálních trestných činů, ale nebyla zjištěna souvislost s předchozími sexuálními delikty. Byla dále zjištěna vyšší prevalence psychopatie u pachatelů znásilnění, než u pachatelů sexuálního zneužívání dětí. Pachatelé znásilnění s diagnózou psychopatie měli rozsáhlejší kriminální historii a více se u nich objevovalo impulzivní chování. Psychopatie dále negativně korelovala s celkovým počtem obětí sexuálních trestných činů.

Výsledky u skupiny pachatelů zneužívání dětí naznačují, že neexistuje jasný (jednoznačný) vztah mezi zneužíváním a psychopatií, kromě toho, že pachatelé zneužívání dosahují vysokých skórů ve Faktoru 1. Informace o přítomnosti psychopatie není u této skupiny silným prediktorem

¹⁴¹ Ten je definován „falometrickou preferencí deviantních sexuálních stimulů, jako je obrázek dítěte, podnět znásilnění nebo dokonce nesexuálních násilných podnětů“ (Vien & Beech, 2006, str. 167).

jejich recidivy (ve srovnání s ostatními delikventy je u nich výskyt psychopatie méně běžným jevem). Bezcitnost či krutost se u mnoha pachatelů sexuální trestné činnosti na dětech manifestuje víceméně výhradně při deviantním kriminálním jednání; tzn., že nejde o charakteristiku, která by byla přítomna v běžném, normálním fungování takového jedince ve společnosti (Porter, a další, 2000). Howitt (2002 podle Greenall, 2007, str. 26) uvádí, že hledání osobnostních charakteristik, které by „jednoznačně“ odlišily pachatele sexuálních deliktů na dětech od běžné mužské populace nebo od ostatních pachatelů, je bezvýsledné a marné.

Také v několika výzkumných studiích, které pracovaly s již zmíněnou typologií MTC:R3 (Massachusetts Treatment Centre Rapist Typology; Knight, 1999) a mírou psychopatie (PCL-R), byla empiricky doložena rozdílnost ve skupině sexuálních pachatelů s antisociální poruchou osobnosti. Tito pachatelé se mezi sebou lišili výběrem obětí a primární motivací k činu. Ve skupině sexuálně motivovaných pachatelů znásilnění v rámci zmíněné typologie MTC:R3 měli signifikantně vyšší průměrný skóre v PCL-R sadisté (typ č. 4 a typ č. 5 podle MTC:R3, viz Tabulka č. 26, str. 128) v porovnání s nesadistickými pachateli (Typ č. 6 a typ č. 7, viz Tabulka č. 26) (Barbaree, a další, 1994). V jiném výzkumu bylo u pachatelů, kteří byli diagnostikováni jako psychopaté, zjištěno signifikantně více sadistických projevů v chování než u neppsychopatů – jak z hlediska klinického posouzení sadismu (pomocí diagnostického nástroje MCMI-II), tak z hlediska posouzení sadistické poruchy osobnosti (Holt, Meloy, & Stack, 1999). Berger a kol. (1999) uvádí, že mezi pachateli s diagnostikovanou sadistickou poruchou (podle DSM) byla nejčastější komorbiditou právě antisociální porucha osobnosti, přičemž poznamenává, že hranici mezi těmito dvěma poruchami nebylo možné jasně detekovat.

V souboru 60 pachatelů znásilnění byla u psychopatických pachatelů zjištěna významněji kriminální minulost (větší počet předchozích odsouzení) a zahájení kriminální kariéry v mladším věku v porovnání s ne-psychopaty. V jiných sledovaných proměnných (jako např. předchozí sexuální útoky) rozdíly zjištěny nebyly (Brown & Forth, 1997). Podle autorů toto zjištění potvrzuje vnímání sexuálních deliktů páchaných psychopaty jako „pouhé“ rozšíření jejich, již tak velmi různorodého, kriminálního repertoáru. Dále zjistili, že u pachatelů znásilnění s psychopatií je větší pravděpodobnost výskytu motivace tzv. „nesexuálními faktory“, jako je impulzivita a všeobecná zloba. Pouze u 14 % pachatelů – psychopatů byl zjištěn sexuální motiv. Převažující absence sexuálního motivu u sexuálních deliktů páchaných psychopaty je podpořena i dalším výzkumem (Barabaree, a další, 1994). Bylo zjištěno, že pachatelé znásilnění, označení jako impulzivní, dosahují vyššího průměrného skóre ve škále psychopatie (PCL-R) než ostatní typy pachatelů této typologie.

Sexuální vraždy spáchané pachateli – psychopaty byly více bezdůvodné a sadistické, než vraždy, kterých se dopustili neppsychopaté (Porter, a další, 2000). Holt a kol. (1999) v této souvislosti uvádí, že vztah psychopatů k druhým lidem je založen spíše na síle, moci a dominanci, než na emočních vztazích. Podle autorů studie je znepokojivým zjištěním, že sexuální útoky psychopatů nebyly výsledkem náhodného setkání s obětí, ale že šlo o plánované činy, vycházející z deviantního sexuálního vzrušení, řízeného a poháněného fantazií, která – jak ukazuje výzkum – má významný vztah k psychopatii (Serin, a další, 1994).

VII.4.2.1.3. Limity a omezení empirických studií

V odborné literatuře najdeme někdy i velmi odlišné hodnoty (míry či procenta), týkající se pravděpodobnosti recidivy u dané podskupiny sexuálních pachatelů (např. Brown & Forth, 1997; Porter, a další, 2000; Serin, a další, 1994). Tyto rozdíly pravděpodobně často vzniknou odlišnostmi v kritériích daného výzkumu, v definici, kterou si zvolí pro „recidivu“ nebo pro výběr výzkumného souboru¹⁴² či v použitých metodách. Např. počty psychopatických osob v jednotlivých skupinách mohou být významně ovlivněny tím, jakou hranici (*cut off*) si badatelé zvolí pro diagnostiku

psychopatie (PCL-R). Pokud byl výzkumníky zvolen skóre 25, byl zjištěn více než dvojnásobný počet psychopatických pachatelů (29 %), než když byla hranice psychopatie nastavena na hodnotu 30 (pak to bylo 13 % psychopatických pachatelů). Uvádí se, že v průměru každý další bod v PCL-R znamená 4% nárůst pravděpodobnosti výskytu psychopatie.

VII.5. Kriminální životní styl a kriminální styl myšlení

Kriminální myšlení, vedle dalších faktorů, podporuje a udržuje tzv. kriminální životní styl, který Walters (2002) definuje jako ucelený soubor tzv. systémů přesvědčení, který jedinci pomáhá v každodenní interakci s vnějším i vnitřním prostředím. V současné době převládá názor, že kriminální vzorce myšlení¹⁴³ se mohou objevit napříč kriminální populací, u různých typů pachatelů, a i v nekriminální populaci (zde jen v poněkud odlišné míře a intenzitě).

Waltersovo pojetí „zločinu jako životního stylu“ bylo inspirováno dílem Sykese a Matzy (1957) o neutralizačních technikách a vychází také ze zkoumání kriminální osobnosti podle Yochelsona a Samenowa (1976, 1977). Jeho teorie (či model) kriminality, která není poplatná dispozičnímu ani situačnímu přístupu ke kriminálnímu chování, bývá označována jako **integrativně-interaktivní** (více viz Walters, 2002). Sám autor uvádí, že jeho teorii lze nejlépe vystihnout přívlastkem integrativní či smíšená (Walters, 2012), mj. i proto, že jsou v ní zahrnuty vývojové i dispoziční faktory¹⁴⁴ a do středu pozornosti se dostává interakce mezi jedincem a jeho okolím.

Kriminální životní styl se rozvíjí na základě interakce mezi třemi vzájemně souvisejícími proměnnými, kterými jsou **podmínky, volba a kognice**. Podmínky, které ovlivňují jednání člověka, mohou být vnitřní (rizikové faktory související s kriminálním jednáním, jako je např. temperament, dědičnost nebo věk) nebo tzv. situační (vnější), jako jsou např. užívání návykových látek nebo rodinné vztahy. Tyto rizikové faktory nezpůsobují kriminální chování přímo, ale spíše zvyšují nebo snižují varietu „možností“ v životě jedince. Podle toho, které možnosti (příležitosti) jsou pro jedince aktuálně dostupné, se rozhoduje, resp. volí, jak se zachová. Většina zpravidla od rozhodnutí a činů, které jsou spojené s nepříjemnými následky, upustí, tzn., že je neopakuje. Naopak jednání, která jsou pro osobu spojená s pozitivní „odezvou“, bývají opakována. Časem si jedinec utváří svůj „kognitivní systém“, který je koncipovaný tak, aby ospravedlňoval a racionalizoval jeho činy a rozhodnutí. Kognitivní systém pachatele (tj. postoje, přesvědčení a styly myšlení) podporuje rozvíjející se kriminální životní styl tím, že jedince chrání před dopadem korektivních reakcí, opatření či zkušeností, které k němu přicházejí z jeho okolí (Walters, 1996a). Podílí se na rozvoji určitých charakteristik jeho chování (viz Tabulka č. 29, pravá část tabulky). Tím vším se zvyšuje pravděpodobnost, že se jedinec zapojí do kriminální aktivity (Walters, 1990; Walters, 2012).

¹⁴² Např. jestli je soubor sestaven pouze z kontaktních pachatelů zneužívání, či zda jde o pachatele sexuálního násilí na dětech, jako jsou třeba uživatelé dětské pornografie apod.

¹⁴³ Pozn.: Teoretické pozadí konceptu kriminálního myšlení, jeho souvislost s atribučními styly, konceptem locus of control, kognitivní disonancí, obrannými mechanismy a dalšími fenomény, stejně jako vztahy kriminální kognice s vybranými demografickými charakteristikami odsouzených pachatelů a vlastnostmi jejich kriminální historie, viz Faridová (2015).

¹⁴⁴ Pozn.: Vývojové teorie používají k vysvětlení zločinu téměř výhradně životní zkušenosti a trajektorie chování daného jedince a teorie vycházející z dispozic (sklonů, tendencí jedince), chápou zločin naopak jen jako důsledek jeho stabilních patologických charakteristik (DeLisi, 2005).

Teorie kriminálního životního stylu tedy nahlíží na kriminální myšlení jako na kognitivní systém tvořený třemi základními úrovněmi, kde systém přesvědčení, díky svému komplexnímu charakteru, tvoří nejvyšší rovinu¹⁴⁵. Kriminální životní styl v tomto pojetí tedy není předem daný – není v jedinci zakotven, ani není předurčen souborem nějakých environmentálních okolností (vnějších podmínek). Jde spíše o soubor vzorců řady interakcí, které stále probíhají a kterými je jedinec začleňován do svého prostředí – vnitřního a vnějšího (Walters, 1996a).

Tabulka č. 29 Kognitivní a behaviorální dimenze kriminálního životního stylu (Walters, 1990; Walters, 2012)

KOGNITIVNÍ VZORCE (kognitivní dimenze/škály inventáře PICTS)	CHOVÁNÍ (behaviorální dimenze)	
	označení	rizika
Zdůvodnění Odříznutí	porušování společenských norem (Social rule breaking)	porušování pravidel, konvencí a zákonů vydaných vnější autoritou
Oprávnění/Nárokování Orientace na moc	narušování mezilidských vztahů (Interpersonal intrusiveness)	porušování práv druhých lidí, ignorování jejich pocitů a naru- šování jejich osobního prostoru
Sentimentalita Superoptimismus	nestřídmost, „slabost pro své potřeby“ (Self-indulgence)	zneužívání návykových látek, patologické hráčství a sexuální promiskuita
Kognitivní indolence Diskontinuita	nezodpovědnost (Irresponsibility)	slabá zodpovědnost v jednání, neschopnost plnit své povinnosti, nízká odpovědnost za své činy

Hodnocením behaviorální složky Waltersova modelu kriminálního životního stylu se zabývá nástroj *Lifestyle Criminality Screening Form-Revised*, který byl zmiňovaným autorem sestaven na začátku devadesátých let (LCSF-R; Walters, White, & Denney, 1991). Jde o čtrnáctipoložkovou posuzovací škálu, která pracuje s objektivními, statickými daty (Walters, 2012). Výzkumné studie ukázaly, že LCSF-R je efektivní v rozlišování mezi typy pachatelů a v predikci recidivy. Protože skóry jsou v tomto dotazníku založené výhradně na posouzení jedincovy kriminální minulosti, byl o pár let později vyvinut Inventář kriminálních stylů myšlení (PICTS – *Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles*; Walters, 1996a), aby posuzoval právě kognitivní složku, tj. myšlení podporující perzistentní vzorce kriminálního chování. Inventář PICTS se zaměřuje nejen na obsah, ale i na proces myšlení (Bulten, Nijman, & van der Staak, 2009). Jeho validita a užitečnost, např. v predikci recidivy nebo pro oblast zacházení s pachateli, byla opakovaně prokázána¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Pozn.: Teorie životního stylu rozlišuje pět systémů přesvědčení: vnímání sebe sama, pohled na svět, na současnost, minulost a budoucnost. Ty poskytují prostředky či nástroje pro interpretaci zkušenosti. Např. pachatel může „disponovat“ negativním náhledem na sebe sama, fatalistickým vnímáním světa, zkresleným viděním reality (přítomnosti), glorifikujícím pohledem na svou minulost a nerealistickým viděním budoucnosti. Tyto hlavní charakteristiky systémů přesvědčení se vzájemně ovlivňují a podporují další, konkrétnější úrovně jedincova kognitivního systému.

¹⁴⁶ Pozn.: Adaptace Waltersova inventáře na české vězeňské (kriminální) prostředí, pro potřeby zejména vězeňských psychologů, probíhá v současné době v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (Blatníková, Faridová, Zeman, & Vranka, 2015).

Např. Gonsalves, Scalora a Huss (2009) se pokusili prověřit možnosti využití nástroje PICTS společně s Hareho škálou psychopatie (PCL-R) při predikci recidivy. Jejich studie přinesla signifikantní výsledky, kdy se výrazně zlepšila schopnost predikovat recidivu především díky kombinaci Faktoru 2 (viz Tabulka č. 28, str. 140) a dvou škál z inventáře kriminálních stylů myšlení (PICTS), a to škály Proaktivního kriminálního myšlení a Superoptimismu¹⁴⁷.

VII.5.1. Kognitivní distorze a kriminální styly myšlení u pachatelů sexuálních deliktů

Kognitivní charakteristiky mohou hrát základní roli při určení míry kognitivní distorze pacienta a při charakteristice jeho psychických obranných mechanismů, postojů vůči ženám či k dětem a postojů k deliktu či k protispoločenskému jednání obecně (Zvěřina, 2013). Výzkum kriminálních stylů myšlení započal studiem kognitivních distorzí u pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů a k této skupině pachatelů se také váže největší počet výzkumných studií i teoretických pojednání (Maruna & Mann, 2006). Abel a další (1988 podle Walters, 2002, str. 113) uvádí, že pachatelé, kteří sexuálně atakovali dětskou oběť, mohou vykazovat výraznější (závažnější) kognitivní distorze, než pachatelé sexuálního útoku, jehož obětí je dospělá osoba. To ale neznamená, že u této druhé skupiny pachatelů kognitivní distorze nejsou přítomny. Pachatelé, kteří se dopustí znásilnění na dospělé osobě (ženě), mají tendenci klást větší důraz na „situační podmínky“ jejich jednání. Často např. obviňují oběť, že se do takové situace dostala sama a nyní tedy může za to, že je pachatel trestán (Blumenthal, Gudjonsson, & Burns, 1999; Loza & Clements, 1991). Externalizace nebo přenos viny na oběť mohou být uskutečněny mnoha různými způsoby. Mezi nejčastější formy takového kriminálního myšlení – odůvodňování¹⁴⁸ – patří tvrzení, že žena si „o znásilnění říkala“ odvážným oblečením, které měla na sobě, nebo že neudělala vše, co bylo v jejích silách, aby znásilnění zabránila či byla ve špatné denní době ve špatné části města (Walters, 2002). Další složkou kognitivních distorzí zjištěných u pachatelů znásilnění je stereotypizace sexuálních rolí (*sex-role stereotyping*). Burt (1983) tvrdí, že pachatelé znásilnění a muži obecně sdílí mnoho stejných postojů k násilí na ženách, ale pachatelé znásilnění se mnohem častěji chovají v souladu s těmito přesvědčeními a používají je k ospravedlnění jejich sexuálně agresivních záměrů. Jedním z těchto přesvědčení, podporujících znásilnění, je stereotyp sexuálních rolí, v němž jsou ženy vnímány jako vlastnictví nebo majetek, který muži musí agresivně pronásledovat a ovládnout.

Walters a Geyer (2004) zjistili nižší míru kriminálního myšlení u pachatelů sexuálního zneužívání dětí (a také u prvotrestaných pachatelů tzv. *white-collar* kriminality). U pachatelů sexuálního zneužívání, ve srovnání s pachateli nesexuální trestné činnosti, byly ve významně menším počtu případů detekovány chyby v myšlení, odpovídající v inventáři PICTS škálám nazvaným Odříznutí a Oprávnění¹⁴⁹. Jen o něco menší rozdíl byl zjištěn i u škál Kognitivní indolence, Diskontinuity a Orientace na moc¹⁵⁰ (Hatch-Maillette & Scalora, 2001). Také Ward a Siegert (2002), v jejichž studii šlo o srovnání s pachateli znásilnění a násilné kriminality, informují o menší závažnosti kognitivních distorzí u pachatelů sexuálního zneužívání dětí.

147 Proaktivní kriminální myšlení = plánovitě a „chladnokrevně“, kriminální aktivita je spíše cílená, než impulzivní.; Superoptimismus = přesvědčení, že je možné zcela se vyhnout či na neurčito odsouvat negativní důsledky kriminálního života (uvěznění, zranění, smrt), pocit nezranitelnosti.

148 Pozn.: Odůvodnění či zdůvodnění představuje styl myšlení charakterizovaný zmírňováním pocitu viny či ospravedlňováním svého jednání (jedna ze škál v instrumentu PICTS).

149 Odříznutí = odstříhnutí či blokování negativních následků, které většinu lidí odrazují od asociálního chování; Oprávnění/nárokování = pocit privilegovanosti („...mám na to přece právo...“).

150 Kognitivní indolence = „líné“, nekritické, pomalé myšlení nápadně častým a navyklým využíváním kognitivních zkratk. Diskontinuita = nedostatek soudržnosti či návaznosti mezi myšlením a jednáním. Orientace na moc = uplatňování moci a kontroly nad různými oblastmi svého sociálního prostředí, obzvláště nad jinými lidmi.

VII.5.2. Životní styl spojený se sexuálním násilím

Podle Walterse (2002) je životní styl související se sexuálním násilím výsledkem tří vzájemně propojených a spolu souvisejících životních stylů – kriminálního, sexuálního a interpersonálního. Ačkoli lze předpokládat, že osoby, které se dopouští sexuálního násilí, jsou do určité míry „zapojeny“ do dvou či do všech třech životních stylů, ve většině případů lze najít jeden, který lze považovat za převládající či významnější. Lze předpokládat, že u pachatelů znásilnění bude v popředí pravděpodobně **kriminální životní styl**, který je mj. spojený s určitou mírou hostility (Walters, 2002). Na rozdíl od pachatelů sexuálního zneužití dětí, pachatelé násilné (ale i majetkové) kriminality přisuzují své sexuální vzrušení a chování spíše vnějším, stabilním, a regulovatelným vlivům (McKay, Chapman, & Long, 1996). Druhým „vzorcem“ chování, který se vyskytuje u pachatelů sexuálního násilí, je **sexuální životní styl**. Jeho cílem či podstatou je zabezpečit si bezprostřední sexuální uspokojení bez ohledu (příp. jen s malým zřetelem) na dlouhodobější negativní důsledky svého chování (Walters, 1996b). Třetím životním stylem, který může napomoci objasnit pozadí sexuálního útoku, je model či vzorec mezilidských vztahů. Tento tzv. **vztahový či interpersonální životní styl** může být podle Walterse (2002) převládajícím stylem u pachatelů, kteří se dopustili sexuálních trestných činů na dětech. Uvádí, že někteří mohou trpět sociální izolací např. v důsledku negativního sebehodnocení, obecně slabých interpersonálních vazeb, a strachu z dospělých žen. Horley a Quinsey (1994) uvádí, že muži, kteří jsou sexuálně přitahováni mladými muži, mohou sami sebe vnímat jako sexuálně inadekvátní a fyzicky neatraktivní.

VIII.

Násilná sexuální kriminalita a média

Případy sexuálního násilí a sexuálního zneužívání dětí bývají silně medializovány a vyvolávají ve veřejnosti značnou pozornost. Platí, že kriminalita, o níž média referují, nepředstavuje primárně případy typické, ale případy atraktivní (viz např. Zeman, a další, 2011). Z hlediska mediální atraktivity přitom existují rozdíly jak mezi jednotlivými druhy trestné činnosti (mravnostní či násilná kriminalita přitahují více pozornosti než majetkové delikty), tak i v rámci téhož druhu delikvence (brutální vražda zaujme více než pouliční rvačka). Celkový obraz zločinu, který média zprostředkovávají, je tedy výrazně ovlivněn jejich přednostním zájmem o neobvyčejné a dramatické skutky, přičemž diskuse, kterou tak navozují, je často vedena převážně emocemi, neboť emoci je takto pojaté kriminální zpravodajství záměrně plné (Tomášek, 2010).

Zkreslené představy veřejnosti o stavu a struktuře kriminality mohou mít závažné dopady. Podceňování otázky bezpečnosti v každodenním životě v důsledku nedostatečného povědomí o povaze a intenzitě kriminálních rizik vytváří příležitosti k trestné činnosti. Příkladem může být lehkovážné chování některých uživatelů internetového bankovníctví, seniorů, stopařek apod. Naopak přeceňování míry a závažnosti kriminality vede mimo jiné k nadměrným projevům fenoménu, označovaného v kriminologii jako strach z kriminality¹⁵¹, jako jsou například ne zcela žádoucí změny chování občanů – vyhýbání se „nebezpečným“ lokalitám ve městě, omezování sociálních kontaktů v rámci širší komunity apod. Všechny tyto důsledky zkreslených představ veřejnosti o rozsahu a struktuře kriminálního problému mají také nezanedbatelné ekonomické dopady, jak na jednotlivce, tak na města či jejich části, ale i na společnost jako celek (Zeman, a další, 2010).

Sexuálně motivovaná kriminalita s prvkem násilí či páchaná na dětech představuje v tomto směru mimořádně citlivé a mediálně zajímavé téma, které nenechá čtenáře (posluchače, diváky) chladnými. Jak na příkladu řady studií dokládá Jewkesová (2004), pokud trestný čin obsahuje sexuální prvek, podstatně se zvyšuje jeho mediální hodnota. Kombinace s dalšími „zatraktivňujícími faktory“, jako jsou např. násilí či dětská oběť, se tento účinek ještě výrazně umocňuje. I v České republice se setkáváme se značně medializovanými případy závažné sexuální kriminality.

VIII.1. Mediální pokrytí a obraz pachatele násilné sexuální kriminality v ČR

Prezentace kriminality v médiích představuje téma klíčového významu. Jeho důležitost ještě narůstá v souvislosti se závažnými formami kriminality, mezi které patří i násilná sexuální kriminalita. Je tomu tak nejspíše proto, že tato trestná činnost zpravidla přesahuje osobní zkušenost jedince i zkušenosti osob v jeho okolí, většina společnosti se s ní osobně nikdy nesetkala a informace o ní čerpá téměř výhradně z masmédií (Tomášek, 2010). To potvrdily i výsledky jednoho z výzkumů veřejného mínění, realizovaných IKSP, podle nichž se média – v pořadí televize, tisk a rozhlas – ukázala jako nejvýznamnější zprostředkovatelé informací o kriminalitě pro většinu naší populace (až po nich následovaly zdroje jako rozhovory s přáteli, s kolegy v práci, osobní zkušenost, odborný tisk apod.) (Večerka, a další, 2007).

O zkresleném obrazu kriminality, který nám předkládají média, již bylo napsáno mnoho. Ve vztahu k našemu tématu se kritika týká především nerovnoměrnosti v počtu zjištěných případů násilné sexuální kriminality, v poměru ke kriminalitě celkové, a prostoru, který je jí v médiích věnován, včetně vlivu této skutečnosti na nazírání problému kriminality (např. Soothill & Walby, 1991; Naylor, 2001; Reiner, 2007; Kury & Zapletal, 2002; Zeman, a další, 2010). To dokládá i rozsáhlý základní soubor v rámci této studie (2 125 příspěvků). Vzhledem k dostatečné pozornosti,

151 Ke konceptu strachu z kriminality viz např. Murray (2007).

kteřé se této otázce v odborné literatuře dostává, jsme se intenzitě mediálního pokrytí problematiky věnovali v našem výzkumu spíše okrajově. A také v souladu s tvrzením, že stěžejní otázkou není zodpovězení toho, zda média prezentují kriminalitu, ale jak to činí, jsme se zaměřili více na úroveň mediálního pokrytí této oblasti, ve smyslu jeho kvality a charakteru. Jak známo, kriminalita není, a ani nemůže být, tématem neutrálním, protože výrazně působí na emocionální složky jedince, když se dotýká tak citlivých oblastí, jako jsou ohrožení života, zdraví a majetku. Zvláště senzitivně je pak zpravidla vnímána násilná a mravnostní kriminalita, příp. kriminalita páchaná na dětech nebo týrání zvířat (Vesecká & Chromý, 2009).

Vidíme zde proto velký prostor pro ovlivnění názorů a postojů veřejnosti vhodným či nevhodným informováním o problematice, předáváním věcných, nezaujatých a nezkreslených informací nebo naopak produkcí či podporou ve společnosti již existujících stereotypních¹⁵² představ. Pro masmédia charakteristické zjednodušování obsahů pak ve svém důsledku přináší – médiím často vyčítané – „černobílé“ zobrazování světa (Jewkes, 2004). Pro pachatele takto závažných deliktů se tím dramaticky zvyšuje riziko jejich demonizace, například pomocí v některých médiích hojně uplatňovaného přehánění a zveličování (Skotnica, 2011). Jinde zase nalézáme tvrzení, že médií dlouhodobě sledované případy, zejména závažné trestné činnosti, jsou mnohdy prezentovány jako senzační kriminální příběhy a postavení pachatelů v mysli veřejnosti pak nemá daleko od označení „mediální celebrita“ (Vesecká & Chromý, 2009). Nastíněnými tématy se vedle dalšího zabývala i naše analýza.

Cílem této analýzy tedy bylo, vedle stručného popisu intenzity mediálního pokrytí problematiky, především zachycení kvality a charakteru informování médií o pachatelích násilné sexuální kriminality v ČR v roce 2011¹⁵³. **Předmětem** analýzy byla mediální sdělení o násilných sexuálních deliktech (znásilnění, sexuální nátlak). Výrazem „pachatel“ pak souhrnně označujeme námi sledovanou skupinu osob, standardně definovanou jako osoby podezřelé, obviněné či obžalované z některého z uvedených dvou trestných činů, nebo za některý z nich (nepravomocně či pravomocně) odsouzené. Do výzkumného souboru byly zařazeny příspěvky o trestných činech znásilnění či sexuálního nátlaku, které byly v roce 2011 spáchány, soudně projednávány nebo se jimi média v tomto roce zabývala z důvodu nově zjištěných skutečností či souvislosti v případě.

Předvýzkum, v rámci kterého byla použita kvalitativní metodologie, konkrétně metoda zakotvené teorie (*grounded theory*), nám umožnil získat detailnější představu o problematice a sehrál klíčovou roli při formulování přehledného a jasně vymezeného systému proměnných, hodnot, záznamových jednotek a indikátorů pro samotnou kvantitativní analýzu. Nicméně její vybrané výstupy byly následně analyzovány také kvalitativně. S propojováním či prolínáním těchto dvou základních forem obsahové analýzy, s cílem nahlédnout problematiku z více úhlů pohledu a dosáhnout tak co možná nejcelistvějšího obrazu o tématu, se běžně setkáváme v mnoha výzkumech.

Pro **výběr souboru** k analýze jsme použili mediální archiv společnosti Newton Media, kde jsme ze všech dostupných celoplošných i regionálních zdrojů (tištěná periodika, televizní a rozhlasové stanice) vybírali příspěvky zveřejněné ve stanoveném období (od 1. 1. 2011 do 31. 12. 2011). Výběr probíhal pomocí řetězce klíčových slov (viz Tabulka č. 30) definovaného tak, aby nám neunikl žádný z relevantních příspěvků.

152 Pozn.: „Stereotypem se rozumí sociální klasifikace určitých skupin a jejich reprezentace pomocí zjednodušujících, neověřitelných, zobecňujících znaků, jež výslovně (explicitně) či nepřímo (implicitně) představují soubor hodnot, soudů a předpokladů týkajících se chování takových skupin, jejich vlastností, minulosti a vývoje.“ (Jiráková & Köpplová, 2007).

153 Pozn.: Rok 2011 byl zvolen jako nejaktuálnější, vzhledem k datu zahájení výzkumného úkolu VG20122014084.

Tabulka č. 30 Řetězec klíčových slov

(znásil*) OR (sex nátlak*) OR (sex násil*) OR (sex trest čin*) OR (sex úto*) OR (sex motiv*)
OR (sex obtěž*) OR (sex devia*) OR (deviant*) OR (pedofil*) OR (sadist*) OR (sex delik*)

Tímto způsobem bylo vyfiltrováno přibližně 19 500 příspěvků, z nichž bylo nutné vyřadit neodpovídající¹⁵⁴ a doslovně se opakující¹⁵⁵ příspěvky. Po této redukci jsme získali **základní soubor** čítající 2 125 příspěvků. Z tohoto souboru byl náhodně vybrán – s ohledem na časové a personální možnosti – zpracovatelný počet příspěvků, konkrétně 50 textů pro účely předvýzkumu a 200 příspěvků pro samotnou analýzu (tj. **výběrový soubor**).

VIII.2. Intenzita mediálního pokrytí

Vývoj počtu příspěvků věnovaných pachatelům násilné sexuální kriminality v českých médiích v průběhu roku 2011 (celkem 2 125 příspěvků) je zaznamenán v následujícím grafu (Graf č. 23). Schematicky jsou v něm naznačeny i tzv. velké kauzy (Tabulka č. 31), které nárůst příspěvků v době, kdy se objevily (označeno „*“), příp. kdy se k nim média znovu vrátila, aby informovala o jejich vývoji (uvozeno slovy „vývoj kauzy“), ovlivnily asi nejvíce. Velkými kauzami v našem případě rozumíme pět případů násilné sexuální kriminality, kterým bylo v daném roce v médiích věnováno nejvíce pozornosti, každé konkrétně více než 40 různých příspěvků.

Tabulka č. 31 Stručný popis pěti „velkých kauz“ roku 2011

Kauza T.	Znásilnění a vražda devítileté dívky v pražské Troji (známá především jako tzv. kauza A.), případ byl spojen s delším policejním pátráním, tělo oběti bylo nalezeno zahrabané v sadu, obviněný spáchal sebevraždu ve vazební cele.
Kauza B.	Kauza lékaře, obviněného z několika trestných činů, včetně znásilnění a sexuálního nátlaku, kterých se měl dopustit na svých asistentkách.
Kauza J.	Kauza manažera a trenéra florbalového klubu, v roce 2011 zatím nepravomocně odsouzeného za pokus znásilnění a pohlavního zneužívání několika svých svěřenců.
Kauza V.	Pachatel z romského etnika pravomocně odsouzený za znásilnění mladé ženy (příslušnice většinového etnika) v Novém Bydžově, čin vyvolal vlnu protiromských demonstrací.
Kauza Š.	Kauza 71letého muže pravomocně odsouzeného za opakované znásilňování vlastní dcery po dobu 22 let (tzv. kauza českého Fritzla).

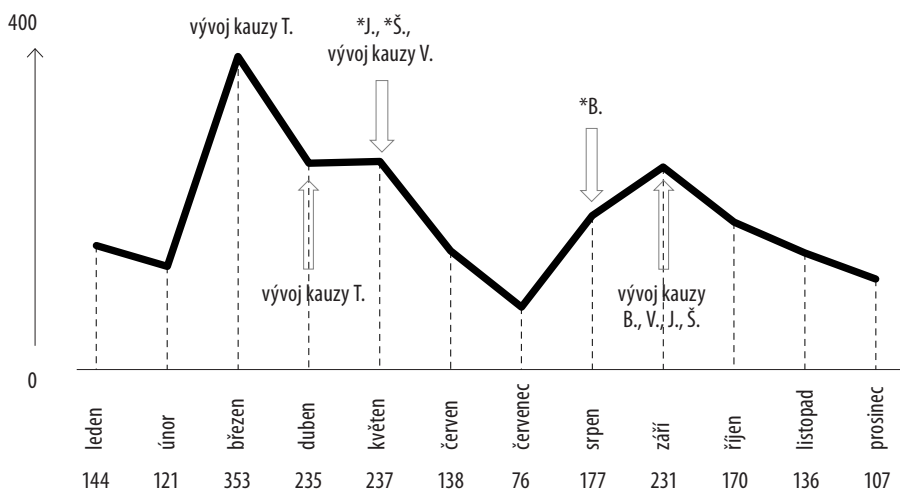
Největšího počtu příspěvků bylo dosaženo v březnu, nejspíše právě vlivem nejdominantnější kauzy roku 2011. Vzhledem k tomu, že trestný čin sexuálního nátlaku byl zaveden až novým trestním zákoníkem (zákon č. 40/2009 Sb.) s účinností od 1. 1. 2010 a takto klasifikována byla jednání

¹⁵⁴ Tj. zahraniční kauzy; neaktuální případy (včetně „historických exkurzů“); literární, divadelní, filmové recenze; odhalená falešná oznámení; příspěvky obecně se zabývající problematikou bez zmínky o aktuální kauze, literární povídky apod.

¹⁵⁵ Tj. především stejné verze článků v jednotlivých regionálních denících vydavatelství VLTAVA-LABE-PRESS, a.s., a stejné zpravodajské příspěvky jedné televizní či rozhlasové stanice odvysílané pouze v různých časech.

v nepoměrně menším počtu případů¹⁵⁶, není překvapivé, že případům tohoto trestného činu byla i v médiích věnována pouze minimální pozornost, ve srovnání s druhým sledovaným trestným činem znásilnění. Případům sexuálního nátlaku bylo věnováno pouhé 1 % (tj. 23) příspěvků, text necelých 3 % (tj. 62) příspěvků se zabýval oběma trestnými činy, ve zbylých 2 040 příspěvcích pak šlo o případy znásilnění.

Graf č. 23 Vývoj počtu článků věnovaných násilné sexuální kriminalitě v roce 2011 s vyznačením tzv. velkých kauz

Výběr případů, kterým média věnují zvýšenou pozornost, jistě úzce souvisí s měřítky či standardy tzv. mediální zajímavosti příběhu (*story's newsworthiness*). Mezi takové mediální hodnoty či kritéria s ohledem na informování o kriminalitě patří, na základě analýzy britských médií, například předvídatelnost, riziko, sex, násilí, zjednodušování, blízkost (události dotýkající se systému hodnot, přesvědčení a zájmů cílové skupiny příjemců a zároveň se objevující v jejich geografické blízkosti), spojení s celebritami, s osobami s vysokým společenským statutem nebo s dětmi (Jewkes, 2004). Referováno pak bývá zvláště o nějak „zajímavých“ případech, většinou o závažných a něčím se vymykajících trestných činech, samozřejmě aniž by bylo zvažováno, zda jsou či nejsou pro aktuální kriminální dění charakteristické (jde o tzv. myšlení vztahující se k nejhorším případům). Čím je čin závažnější, horší, výlučnější a děsivější, tím více se nabízí pro zpravodajství (Kury & Zapletal, 2002). Všechny pět médií nejvíce sledovaných případů roku 2011 přirozeně splňuje, vzhledem k vymezení výzkumného souboru, přítomnost sexu a násilí. Podstatu jejich výlučnosti v rámci tohoto souboru tedy představují až jejich další charakteristiky, nastíněné dále v textu u ukázek¹⁵⁷.

¹⁵⁶ Ze statistických přehledů kriminality Policie ČR za rok 2011 vyplývá, že bylo zjištěno 27 skutků sexuálního nátlaku a 675 trestných činů znásilnění (Policie ČR, 2012), viz také výše v textu.

¹⁵⁷ Úryvky z mediálních příspěvků jsou citovány v doslovném znění, pouze jména a příjmení pachatelů a obětí byla nahrazena iniciálami.

Jednoznačně nejdominantnějším případem roku se stala tzv. kauza A. (kauza T., 301 příspěvků), vyšetřování vraždy a znásilnění devítileté dívky v říjnu 2010. U ní můžeme vysledovat hned několik kritérií zvyšujících mediální zajímavost tohoto případu – vysoká závažnost (smrt oběti), oběť dítě, hodnota rizika a nebezpečí je zde naplněna skutečností, že jediným podezřelým v dané kauze byl jedinec bez předchozího vztahu k oběti (fenomén tzv. *stranger danger*). Případ s sebou navíc přinesl i jisté dopady na život veřejnosti, u nichž lze také předpokládat potenciál zvýšení zajímavosti příběhu, a to v podobě vyvolání obav u ostatních rodičů o jejich děti a s tím spojenou otázkou bezpečnostních opatření. Zvláštnost příběhu pak spočívala v dlouhodobém pátrání policie, následném nalezení těla oběti zahrabaného v sadu, ale s ohledem na informování v roce 2011 především v jeho vyústění dokonanou sebevraždou obviněného O. T.

O. T. už k soudu nepůjde, zemřel! Podezřelý z vraždy A. (+9)

PRAHA – Případ A. se znovu zamotává. O. T. (41), obviněný ze znásilnění a vraždy devítileté dívky, včera ráno zemřel v nemocnici! Podlehł následkům pondělního pokusu o sebevraždu. A Blesk byl u jeho cesty z oddělení na patologii. I tady ho doprovázela policie. Ta podala návrh na zastavení jeho stíhání. Dozvíme se někdy skutečnou pravdu o smrti A.?

Zpráva o O. smrti přišla včera ráno. „Pacient, který k nám byl přivezen z vazební věznice Pankrác, zemřel,“ řekla Blesku mluvčí Ústřední vojenské nemocnice ve Střešovicích Jitka Zinke. Příčinou smrti byla zřejmě zranění, která si muž způsobil při pondělním pokusu o sebevraždu. To však potvrdí až nařízená pitva. Blesk byl včera u převážení jeho těla na patologii. Ani tady nechyběl policejní doprovod. „Šlo o zajištění hladkého průběhu převozu,“ vysvětlila policejní mluvčí Andrea Zoulová. Podle ní nechťejí vyšetřovatelé připustit jakékoli ovlivnění vyšetřování. O. se oběsil na teplácích, které pověsil na konzoli od toalety. Vysvětlení od vězeňské služby už si žádá i ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil (ODS). Chce vědět, co se vlastně stalo....

(Blesk, 24. 3.)

Druhým nejsledovanějším případem se stala kauza lékaře J. B., obviněného z několika trestných činů včetně znásilnění a sexuálního nátlaku, kterých se měl dopustit na svých asistentkách (148 příspěvků). Vzhledem k charakteru a především rozsahu jeho údajné trestné činnosti (trestní oznámení na něj nakonec podalo nejméně deset žen), lze jistě konstatovat vysokou závažnost případu. Kauza splňuje i kritérium spojení s osobou s vysokým společenským statutem (lékař, spolunajitel polikliniky, osobní kontakty s vysoce postavenými lidmi atd.).

B. viní už šestá žena! Praktiky zvrhlého lékaře

PRAHA – Na zvrhlého lékaře J. B. podala další z jeho bývalých asistentek trestní oznámení. Celkem tedy B. čelí už šesti trestním oznámením za šest trestných činů.

B. je podezřelý ze sexuálního nátlaku, znásilnění, vydírání, omezování osobní svobody, nebezpečného vyhrožování a ublížení na zdraví. Celou aféru spustila jedna z jeho bývalých asistentek L., kterou údajně lékař trýznil během dovolené na Filipínách. Dívka již dříve vypověděla, že ji vy lákal pod záminkou pracovní cesty, tam ji bil, sexuálně napadal a vyhrožoval jí smrtí. Lékař svou vinu odmítá a tvrdí, že ženy byly prostitutky a že jde o spiknutí s cílem ho diskreditovat. Od internisty B. se v minulých dnech distancovala i Česká lékařská komora a lékař bude muset své jednání zřejmě vysvětlit před disciplinární komisí komory.

(Aha!, 27. 8.)

Mezi další bedlivě sledované případy patřila kauza manažera a trenéra florbalového klubu M. J., v roce 2011 nakonec ještě nepravomocně odsouzeného za pokus znásilnění a pohlavního zneužívání svých svěřenců (74 příspěvků). I této kauze je vlastní vysoká závažnost, mimo jiné vzhledem k údajnému počtu obětí, spojení s osobou s vysokým socioekonomickým statusem a přítomnost dětských obětí. Její zvláštnost pak spočívá v demonstrovaném rozporu v osobě odsouzeného, kdy šlo na jedné straně o společensky dobře adaptovaného jedince požívajícího důvěry, pracujícího s dětmi, a na druhé straně o pachatele sexuálně motivované kriminality, které se měl dopouštět právě na dětech jemu svěřených.¹⁵⁸

Fotbalový trenér stojí před soudem

Bývalý funkcionář a trenér pražského florbalového klubu M. J. se bude znovu před soudem zodpovídat z údajného pohlavního zneužívání svých svěřenců. Jednomu z nich přitom nebylo ani 15 let. J. obvinění odmítá. Jednání soudu bude sledovat kolegyně Tereza Stárková. Terezo, hezké ráno. Z čeho konkrétně obžaloba J. viní a čím se chce bránit on?

Dobré ráno. M. J., který je kvůli případu už několik měsíců ve vazbě, obžaloba viní z ohrožení mravní výchovy mládeže, ale hlavně ze znásilnění. K obojímu mělo podle údajných obětí docházet v pražských bytech, na soustředěních, nebo po některých zápasech. Scénář měl být vždy podobný. J. údajně své svěřence opil a ve chvíli, kdy nebyli schopni vlastního úsudku, se je ve 4 případech pokusil znásilnit. Jednou se mu to podle obžaloby povedlo. Chlapec teď prý trpí posttraumatickou stresovou poruchou. Bývalý manažer klubu se ale nařčením brání. Podle něj jde o odvetu hráčů a trenérů, které museli vyloučit třeba kvůli alkoholu nebo drogám. Za něj se postavilo nejen vedení klubu, ale taky někteří rodiče chlapců z týmu. Podle nich je za vším snaha konkurenčních klubů je zlikvidovat.

(ČT 24, 1. 12.)

Především pro své výrazné dopady na veřejnost, a z menší části pravděpodobně i pro nepřítomnost předchozího vztahu mezi obětí a pachatelem, byla v médiích velmi často komentována také kauza J. V., pravomocně odsouzeného za znásilnění mladé ženy v Novém Bydžově (51 příspěvků).

10 let vězení pro násilníka V.

Deseti lety vězení potrestal hradecký soud J. V., který vloni znásilnil v Novém Bydžově mladou ženu. Právě tento vyvolal ve městě masivní protiromské demonstrace. Od soudu se před chvílí vrátil Filip Pultar. Filipe, jak se V. před soudem hájil?

Dobré poledne. J. V. ten pohlavní styk s 21letou ženou nepopírá, tvrdí ovšem, že byl naprosto dobrovolný. Mělo k němu dojít prakticky na ulici, respektive v telefonní budce před jednou z novobydžovských restaurací a to vloni v květnu. O dva dny později ta žena pak celý případ nahlásila jako znásilnění, také navštívila lékaře, kromě gynekologa taky chirurga, protože během toho znásilnění jí měl V. vážně poranit ruku. Nicméně V. před soudem rozhodně není žádný nováček. Kromě znásilnění krajský soud řešil také jeho několikánásobné výtržnictví, kde například policistům nebo místním lidem v restauracích vyhrožoval smrtí. Také tento případ už krajský soud jednou řešil. V. potrestal 10 lety vězení. Stejně jako dnes. Ovšem vrchní soud to vrátil s tím, že se má k soudu dostavit právě poškozená. Ovšem ta na doporučení své psycholožky nepřišla a je to kvůli jejímu špatnému psychickému stavu. Pavle, jak jsi říkal, právě toto znásilnění vyvolalo v Novém Bydžově velké protiromské hnutí, které vyvrcholilo i protiromskými demonstracemi pravicových extremistů. Do města také několikrát přijel tehdejší ministr vnitra Radek John.

(TV Nova, 15. 9.)

Poslední z vybraných velkých kauz roku 2011 představuje případ J. Š., následně pravomocně odsouzeného za mnohaleté znásilňování vlastní dcery (42 příspěvků). Vysoká závažnost činu je, i s ohledem na délku jeho trvání, nepopíratelná. Neobvyklost příběhu je dána také incestním charakterem činu.

Českému Fritzlovi zpřísnil trest

OLOMOUC – Neuvěřitelných 22 let znásilňoval a zneužíval vlastní dceru J. Š. (71). Vrchní soud v Olomouci mu včera za jeho zvrhlý život vystavil účet. Příštích deset let stráví český Fritzl v jedné z nejprísrnějších českých věznic.

V lednu roku 1983 zemřela Š. žena. S hledáním nové partnerky si muž (tehdy 43) nedělal starosti. Rozhodl se, že novou partnerkou mu bude dcera (tehdy 16). Nejprve k ní jenom v noci přilehával a osahával ji. Záhy ji však znásilnil a násilím ji přinutil, aby mu byla po vůli, kdykoliv se mu zachce.

Ještě v témže roce přivedl Š. dceru do jiného stavu a narodil se jim syn J. Další sex si potom vynucoval hrozbami, že dceru i jejich společného syna zabije. U dcery se rozvinul tzv. stockholmský syndrom, kdy člověk obhájí svého tyрана, a i nadále byla otcí po vůli. Další rok se z nerovného svazku narodila dcera.

Dívka, dnes mladá žena, snášela otcovu tyranii dlouhých dvacet let. Teprve v roce 2005 se odvážíla z otcova podruží vymanit. Vdala se a na zvrhlého rodiče podala trestní oznámení. Včera pak udělal vrchní soud za případem tečku. „Zpřísnili jsme původní osmiletý rozsudek krajského soudu. Došli jsme k závěru, že kromě znásilnění a týrání se obžalovaný dopustil také soulože mezi příbuznými. Původní rozsudek jsme shledali jako příliš mírný, proto jsme nově vynesli desetiletý trest a odsouzeného zařadili do nejprísrnějšího režimu, tedy do věznice se zvýšenou ostrahou,“ řekl Blesku mluvčí olomouckého vrchního soudu Petr Angyalossy.

(Blesk, 2. 9.)

VIII.3. Kvalita informování a charakteristiky mediálního obrazu „pachatele“

VIII.3.1. Varianty pro označení „pachatele“ a celkové vyznění příspěvků

Jak bylo zmíněno v úvodu, násilná sexuální kriminalita rozhodně není tématem neutrálním. O to více by měli novináři při informování o ní dbát na dodržování zásad objektivit y a nestrannosti, „na rozlišování faktů od osobních názorů“, na podávání zpráv úplných, pravdivých a nezkrasených.¹⁵⁹ Při posuzování kvality informování o těchto „pachatelích“ jsme se tak nejprve zaměřili na analýzu objektivit y a jejího porušování¹⁶⁰.

Začneme pohledem na **výrazy**, kterými je „pachatel“ v médiích označován, přičemž v každém z 200 analyzovaných příspěvků byly zaznamenávány všechny detekované kategorie označení. Celkem v 16 příspěvcích se objevilo označení *silně negativní* (jako např. *bestie*, *úchyl*, *chlípník*), v 50 pak *mírně negativní*¹⁶¹ (např. *násilník*, *pasák*, *nebezpečný zločinec*).

¹⁵⁹ V souladu s Etickým kodexem novináře přijatým v roce 1998 (Syndikát novinářů ČR, 2014).

¹⁶⁰ Přes skeptický přístup sociálních teorií médií k možnosti dosažení objektivit y, se její analýza uplatňuje ve výzkumu faktických žánrů relativně často. Hojně užívaná je pak především jedna ze dvou částí tohoto komplexního postupu, a to analýza nestrannosti, která se zaměřuje především na vyváženost a neutrální prezentaci předmětu analýzy, již jsme se věnovali i v našem výzkumu (Trampota & Vojtěchovská, 2010).

¹⁶¹ Pozn.: Zavedení této kategorie mělo umožnit odlišení případů, kdy je použité označení pro námi sledované „pachatele“ násilné sexuální kriminalit y v podstatě odpovídající, ale bylo možné se mu vyhnout použitím korektnějšího výrazu, resp. výrazu s menší negativní konotací v jazyce.

Ve 189 příspěvcích byla detekována označení *neutrální* (např. *muž, obžalovaný, pětapadesátiletý muž z Mostu*), ve 20 výrazech *spíše pozitivní* (např. *mladík, Ota*), v 5 příspěvcích jsme se dokonce setkali s označením vyznívajícím *silně pozitivně* (např. *člověk, který má vysoké morální hodnoty; jeden z nejlepších pracovníků*) a ve 12 příspěvcích se nacházela označení *ironizující* (např. *sexuchtivý muž zákona, syn z prominentní rodiny, můj psychopat, pán zvířat*).

Námi získané výsledky tak odporují názoru více než poloviny dotázaných (52 %) v rámci výzkumu veřejného mínění z roku 2011 (IKSP_SEXKRIM2011), kteří souhlasili s výrokem „Ve většině zpráv je pachatel označován výrazy, jako je např. *úchyl, psychopat, zrůda*.“ Ještě více byly názory veřejnosti vzdálené zjištěním analýzy při vyjadřování míry souhlasu či nesouhlasu s tvrzením „Zprávy v médiích tyto¹⁶² pachatele většinou odsuzují.“, s nímž souhlasilo dokonce celých 79 % respondentů.

Lze konstatovat, že se **celkové vyznění příspěvku pro „pachatele“** ukázalo v naší analýze – s ohledem na charakter těchto kauz, na silné emoce, které zpravidla vyvolávají – jako vcelku uspokojivé. Tedy, ve více jak dvou třetinách případů (69 %) vyzníval příspěvek pro osobu „pachatele“ *neutrálně*. V necelé pětině analyzovaných příspěvků (17 %) byl pachatel v tomto smyslu ohodnocen *spíše negativně*, v desetině případů (10 %) pak *výhradně negativně*. V 5 % vyzníval příspěvek pro „pachatele“ dokonce *spíše pozitivně*.

Výhradně negativně vyznívaly příspěvky informující o zvláště závažných kauzách, v nichž navíc figurovaly vysoce zranitelné oběti (vzhledem k nízkému věku nebo přítomnosti mentální retardace), dále příspěvky o případech závažného domácího násilí. Tyto kauzy také spojovalo zdůraznění specifických charakteristik „pachatelů“ (např. rodinný příslušník oběti, recidivista, bezdomovec, cizinec, Rom, osoba s vysokým společenským postavením). Nejčtenějším zastoupením zde jednoznačně vystupuje kauza lékaře J. B., které se věnovalo celých 8 z 20 příspěvků zařazených do této kategorie.¹⁶³ Opačně, resp. *spíše pozitivně*, pak pro „pachatele“ vyznívaly příspěvky, v nichž byla diskutována možná nevěrohodnost oběti, zdůrazňována její neopatrnost. Ve dvou případech pak byl v pozici „pachatele“ jedinec s diagnózou pedofilie, který svého činu litoval, a ve stejném počtu zase obviněný po smrti.

Vzhledem k obecnějšímu charakteru proměnné *vyznění příspěvku pro „pachatele“* a její větší důležitosti pro posuzování objektivity, jsme se právě zde rozhodli pro realizaci podrobnějšího rozboru výstupů se zaměřením na konkrétní zdroje. Podíl příspěvků z bulvárních tištěných periodik a soukromých televizních a rozhlasových stanic byl ve výzkumném souboru, oproti příspěvkům z tzv. seriózního tisku a veřejnoprávních stanic, celkově menší, tvořil přesně 37 %. Zastoupení příspěvků pocházejících z těchto zdrojů v kategoriích s (*výhradně* nebo *spíše*) *negativním celkovým vyzněním příspěvku pro „pachatele“* však bylo zcela opačné. Bulvární a soukromé zdroje zde výrazně převládaly (64 % příspěvků, tj. 34 z 53). V negativním zabarvení příspěvků výrazně dominoval především deník Aha!, bezmála 2/3 jeho článků vyznívaly pro „pachatele“ negativně. V kategorii *neutrálního ladění* pak logicky výrazně převažovaly seriózní a veřejnoprávní zdroje, zatímco bulvární tisk a soukromé stanice zde měly o téměř 10 % menší zastoupení, než činí jejich celkový podíl ve výběrovém souboru. Při zaměření na jednotlivá média zjistíme, že nejmenší zastoupení neutrálně vyznívajících příspěvků nalezneme u deníku Aha! (32 %) a televizní stanice

¹⁶² Z kontextu šetření bylo zřejmé, že je otázka cílena na pachatele násilné sexuální kriminality.

¹⁶³ Vysokou míru jejího zastoupení v této skupině nelze vysvětlit pouze tím, že jde o druhou nejvíce sledovanou kauzu roku 2011, jelikož příspěvek věnovaný obviněnému z tzv. kauzy A., již se v daném roce zabýval více než dvojnásobek příspěvků, zde nenalezneme ani v jednom případě.

Prima TV (36 %), dále u deníku Blesk (59 %) a TV Nova (67 %), kde lze hovořit o řádově lepším a možná i trochu překvapivém výsledku. Procento neutrálně vyznívajících článků se u ostatních početněji zastoupených zdrojů¹⁶⁴ již pohybovalo nad vcelku uspokojivými 70 % (MF Dnes, regionální Deníky, ČT 1, deník Právo a ČT 24 – uvedeno ve vzestupném pořadí).

VIII.3.2. Shoda titulku s obsahem příspěvku

V rámci analýzy kvality informování v médiích jsme dále sledovali, zda titulek příspěvku odpovídá jeho obsahu či nikoli. Především na diskusních fórech zpravodajských portálů totiž najdeme relativně četné, více či méně erudované stížnosti na bulvarizující tendence, objevující se údajně už i v seriózních médiích, a projevující se mimo jiné právě výskytem titulků neodpovídajících obsahu článku, titulků nesmyslných či dokonce zavádějících, obsahujících předramatizovanou, emocemi přesycenou vyjádření, s výskytem jazykových formulací vedoucích k nesmyslným či dvojsmyslným tvrzením.¹⁶⁵ Tyto stížnosti lze bez ohledu na jejich podloženost vnímat jako veřejně prezentované názory určité skupiny obyvatel, zasluhující naši pozornost přinejmenším v podobě jejich transformování do dílčí pracovní hypotézy výzkumu.

Naši analýzou však byly získány relativně dobré výsledky ve smyslu malého podílu obdobných nedostatků v titulcích. To koresponduje s názory široké veřejnosti na tuto oblast¹⁶⁶, zjišťovanými v rámci výše zmiňovaného výzkumu veřejného mínění z roku 2011. Ze souboru 184 příspěvků s titulkem či podtitulkem¹⁶⁷, (pod)titulek určitým způsobem nevyhovoval či neodpovídal obsahu příspěvku pouze ve 14 případech, tj. v necelých 8 %.

Ve čtyřech případech se v titulcích objevily nedostatky vzniklé zjednodušováním, které vyústilo v nesmyslné znění titulku („*Policie dostala pokutu za DNA*“, Lidové noviny, 14. 4.), příp. zaměřením se na informaci, která má v daném příspěvku zcela okrajové místo („*Lékaře Jaroslava Bartáka viní ze znásilnění nebo týrání už dvanáct žen*“, TV Nova, 29. 9.; pozn.: tématu se věnuje pouze 14 % příspěvku, zbylý text včetně videoukázky a vyjádření dalších přizvaných osob se týká historicko-erotického filmu, který měl obviněný natáčet) či běžným pochybením („*Fotbalový trenér stojí před soudem*“, ČT 24, 1. 12.; pozn.: ve skutečnosti šlo o trenéra florbalu), příp. záměrně zavádějící formulaci („*To je cela smrti Oty T.*“, Blesk, 31. 3.).

Ve zbylých deseti případech pak šlo o poněkud závažnější, terminologicky chybná či spíše nejasná vyjádření, která však nejsou problémem pouze samotných titulků, ale i celých příspěvků. Velmi často se v nich totiž setkáváme s ledabylým užíváním některých právních výrazů, resp. s volným zaměňováním právních pojmů (názvů trestných činů jako znásilnění, pohlavní zneužívání či pohlavní zneužití) s pojmy obecnými (zneužívání, obtěžování).

¹⁶⁴ Některé další seriózní/veřejnoprávní i bulvární/komerční zdroje dosáhly až 100% zastoupení neutrálních příspěvků, ale při velmi malých celkových počtech příspěvků (méně než 10), proto je zde neuvádíme.

¹⁶⁵ Např. Blog.idnes.cz, <http://cunderlik.blog.idnes.cz/c/251864/Jake-jsou-clanky-a-titulky-takove-jsou-nekdy-re-akce-ctenaru.html>; LeMUu, studentský portál Masarykovy univerzity, <http://lemu.mu/nazory/85-publicistika/1279-stoji-tistena-media-na-prahu-zaniku>.

¹⁶⁶ Téměř tři čtvrtiny dotázaných (72 %) rozhodně či spíše souhlasily s výrokem „*Titulky článků o těchto případech většinou dobře vystihují, o čem se v článku píše.*“

¹⁶⁷ Ve zbylých případech příspěvek obsahoval pouze název rubriky, příp. pořadu.

*Za **zneužití** a pobodání školačky si narkoman odsedí za mřížemi sedmnáct let*

*Ostrava – K sedmnácti rokům vězení byl včera odsouzen dvaadvacetiletý narkoman Michal Parai, který v dubnu letošního roku v Karvině **zneužil** a pobodal desetiletou dívku. Za mříže jej poslal Krajský soud v Ostravě, který ho uznal vinným z trestných činů vraždy a znásilnění. Rozsudek zatím není pravomocný. Parai se proti němu na místě odvolal, státní zástupce si ponechal lhůtu k vyjádření...*

(Bruntálský a krnovský deník, 22. 12.)

Obvinění: manažer zneužíval svěřence

*Kriminalisti obvinili pětatřicetiletého generálního manažera florbalového klubu z Prahy 5 z trestného činu znásilnění a ohrožování výchovy dítěte. Vyšetřovatel mu klade za vinu, že **sexuálně obtěžoval** několik chlapců, nejmladšímu bylo jen 14 let. Muže soud poslal do vazby. Ten se ke znásilnění nepřiznal a odmítá vypovídat...*

(ČT 1, 11. 5.)

Pozn.: Zvýraznění slov v textu provedeno autory publikace.

Je vcelku znepokojivé, že naznačená neznalost či nepřesnost vyjadřování některých novinářů, ještě pochopitelná u takto specifické oblasti, jako je mravnostní kriminalita, se ale pravděpodobně týká i problematiky průběhu trestního řízení obecně, jak naznačují výsledky v následující kapitole věnované dodržování presumce nevinny.

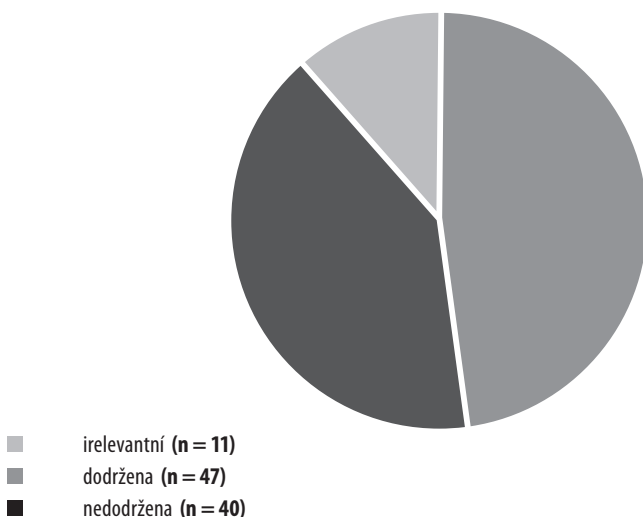
Na závěr této části bychom rádi uvedli příklady některých dalších bulvarizujících prvků, které v našem souboru sice nevedly přímo ke zpochybnění relevantnosti titulku ve vztahu k obsahu příspěvku, přesto je ale považujeme za nežádoucí. Důvodem jsou rizika a nevhodnost představování informací způsobem, který chce za každou cenu zaujmout a vyvolat odezvu, nutnost vyvarovat se nepravdivých, zkreslených a zjednodušujících sdělení (Vesecká & Chromý, 2009) i čistě etickou stránku informování o závažné trestné činnosti a jejích dopadech. Jde především o vytržení dílčí emotivní citace z kontextu a její užití v titulku („*Doufám, že se z basy nevrátí*“, Blesk, 20. 3.; „*Topil mě v hotelovém bazénu*“, MF Dnes, 13. 8.), stejně jako užívání ironických, zlehčujících vyjádření, příp. nemístného humoru, nebo zjednodušování v titulcích i samotných textech („*Místo sestavování vysíláček dětem pouštěl porno*“, MF Dnes, 9. 2.; „*Muž přepadl masážní salon*“, MF Dnes, 20. 8.; „*Obžalovaný trpí na třináctileté a čtrnáctileté dívky*“, ...*Druhá svědkyně nepřestála dobrodružství s Bukvicem tak lehce.*“, Právo, 13. 10.). Užívání popsaných prvků je pokládáno za výsledek předpokladů či domněnek autora příspěvku o svých čtenářích, posluchačích či divácích. Na základě nich totiž novinář volí předmět zprávy, upřednostňuje některé příběhy před jinými, volí výrazy i způsob, jakým má být zpráva podána (vážně, humorně, ironicky), včetně vizuálních obrazů, které budou zpravu doprovázet (Jewkes, 2004). Jde o proces označovaný jako tzv. nastolování agendy, resp. určování témat (*agenda-setting*).¹⁶⁸

¹⁶⁸ V mediálních studiích je tímto termínem označována hypotéza o vlivu médií (a zvláště zpravodajství) na to, co veřejnost považuje za důležité. Podle ní jsou média schopna (nezáměrně, ale i záměrně) výběrem a způsobem podání ovlivnit, jaká témata či události se stanou součástí veřejné diskuze (Jiráček & Köpplová, 2007; Reifová, 2004).

VIII.3.3. Dodržování presumpce nevinny

Oblastí, která si zasloužila naši zvýšenou pozornost, byla problematika dodržování principu presumpce nevinny¹⁶⁹, jakožto nedílné součásti práva na spravedlivý proces. Z následujícího grafu (Graf č. 24) je zřejmé, že v příspěvcích o dosud pravomocně neskončených kauzách obsahujících jméno údajného pachatele, byl tento princip porušen v necelé polovině případů (46 %; tj. 40 z 87 relevantních příspěvků¹⁷⁰).

Graf č. 24 Dodržování presumpce nevinny ve všech příspěvcích obsahujících jméno údajného pachatele (n=98)

Mezi příspěvky, které jméno údajného pachatele neobsahovaly, bylo možno pozorovat jen nepatrný nárůst případů, v nichž příspěvek zásadu presumpce nevinny nedodržel, a to na 53 %. Zde ale logicky nejde o tak závažné pochybení. Přesto se domníváme, že by se i v těchto případech měla média zmíněným principem řídit a podporovat tak povědomí laické veřejnosti o tom, že osoby podezřelé, obviněné i obžalované jsou nevinné, a to až do doby jejich případného pravomocného odsouzení za daný skutek, a je třeba tak na ně důsledně nahlížet. Neopomínejme ani skutečnost, že neztotožnění jedince v konkrétním příspěvku neznamena, že jeho totožnost již není veřejnosti známa z jiných zdrojů či dokonce z předchozího informování téhož zdroje. Za těchto okolností má pak zpráva chránící identitu jedince, ale porušující presumpci nevinny, pro obeznámené příjemce stejné vyznění jako výše zmíněné případy porušování presumpce nevinny u příspěvku výslovně jmenovaných osob.

¹⁶⁹ „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“ (čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).

¹⁷⁰ Z celkového souboru příspěvků, obsahujících jméno údajného pachatele (n = 98), byly vyloučeny ty, věnované pachatelům pravomocně odsouzeným, u nichž je dodržování presumpce nevinny irelevantní (n=11).

Zajímavé je také zjištění, že přibližně v polovině případů nedodržení presumpce nevinu u v příspěvku jmenovaných osob (ve 21 ze 40) se autoři dopustili porušení tohoto principu v situaci, kdy byl jedinec již odsouzen, ale zatím nepravomocně. Z toho lze nabýt dojmu, že možnou příčinou porušování presumpce nevinu v příspěvcích, informujících o této fázi trestního řízení, je spíše nedostatečná znalost problematiky průběhu soudního řízení u autorů příspěvků, resp. ledabylé zacházení s jejím výkladem, než snaha o záměrnou mystifikaci čtenářů či dokonce o poškozování obžalovaného. Problém nedostatečné informovanosti či deficitu znalostí novinářů v oblasti soudnictví si je nejspíše vědoma i naše justice, jak může naznačovat sestavení a zveřejnění Stručného průvodce novináře soudní terminologií tiskovým mluvčím jednoho z krajských soudů¹⁷¹. Ale ani tato zdařilá pomůcka s cílem zlepšit kvalitu informování médií bohužel neobsahuje srozumitelné vysvětlení námi detekovaných problémových oblastí. Výsledky naší analýzy by snad mohly posloužit jako podklad pro doplnění této či jiných současných i budoucích iniciativ obdobného charakteru.

Zarážející je pak detekovaná **nedůslednost novinářů v dodržování tohoto principu**. Ze všech případů, kdy byla presumpce nevinu v příspěvku porušena, tvořily více než polovinu příspěvky s vysledovatelnou snahou o její dodržení, a to v podobě vyjádření jako např. *měl znásilnit, prý, údajně, podle obžaloby, obviněn ze znásilnění*. Zároveň ale obsahovaly i řadu formulací, v daném kontextu tento princip porušující, např. *pachatel znásilnění, znásilnil, zločinu se dopustil*.

Závažným jevem je **porušování tohoto principu přímo v titulcích příspěvků**. To se v našem výzkumném souboru vyskytlo přibližně ve třetině případů (32 %). Při omezení souboru pouze na titulky komentující průběh trestního řízení pak dokonce ve 44 %. Motivem je pravděpodobně zájem přilákat větší pozornost čtenáře, diváka či posluchače. Celý tento postup je navíc v souladu se zásadou simplifikace, charakteristickou pro zprávy o kriminalitě. Jedním z jejích aspektů je právě snaha redukovat možné verze události, o nichž je informováno, na pouze jeden „správný“, definitivní výklad. S tím úzce souvisí i kritizovaná inklinace médií k černobílému zobrazování světa (Jewkes, 2004).

VIII.3.4 Duševní stav „pachatele“

Poslední oblastí z okruhu posuzování kvality informování, kterému jsme se v analýze věnovali, je charakter a podloženost výroků v příspěvcích komentujících psychický stav „pachatele“. Zaznamenali jsme celkem 47 takových výroků (prezentovaných v celkem 42 příspěvcích z 200).

Výroky o duševním stavu „pachatele“ rozumíme především výrazy a konstatování označující určitou psychickou poruchu, konkrétní diagnózu, jíž může kompetentně vyřknout pouze odborník na oblast duševního zdraví (tj. psychiatr, psycholog, sexuolog), nejlépe v pozici soudního znalce přibraného k případu. O *podložené výroky*¹⁷² šlo však pouze v 17 případech, tj. přibližně v jedné třetině (36 %). Sedmkrát se objevily výroky, které sice o duševním stavu jedince dávají důležitou informaci, ale *není nutné je podírat odborným vyjádřením*¹⁷³, jelikož přímo neuvádí přítomnost

171 [Http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/pravnictva-pro-novinare/strucny-pruvodce-novinare-soudni-terminologii](http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/pravnictva-pro-novinare/strucny-pruvodce-novinare-soudni-terminologii).

172 Tj. výroky či citace příslušných odborníků, příp. výroky, k jejichž ověření posloužilo konstatování o uloženém ochranném léčení, zabezpečovací detenci, apod., uvedené v daném příspěvku.

173 Patří sem například v příspěvku osamocená konstatování o aktuálně uložené léčbě nebo hospitalizaci na psychiatrii, bez jiného specifického výroku o duševní poruše jedince, příp. jde o hodnocení vlastního psychického stavu „pachatelem“ atd.

konkrétní poruchy. Jako korektní či adekvátní lze tedy způsob informování o duševním stavu označit přibližně u poloviny výroků (51 %, tj. 24 ze 47). Ve zbylých případech se jednalo o nijak *nepodložené výroky*, jejichž autory byli laici v oblasti duševního zdraví, v absolutní většině z řad novinářů. Objevovala se označení jako *pedofil* (8), *deviant* (6), *úchyl* (2). Dále pak úvahy oběti, autora příspěvku nebo známých „pachatele“, naznačující jeho možnou deviaci apod.

Ke kategorii nepodložených výroků se vztahují závěry nedávno realizované analýzy mediálního obrazu sexuálních deviací (Šimeček, 2008), podle nichž **pojmy „deviant“ nebo „pedofil“ jsou v médiích definovány spíše charakterem chování popisovaných osob než stanovením diagnózy**. V souboru analyzovaných textů byly totiž tyto pojmy použity ve většině případů pouze ve spojení s charakterem předmětného činu, a to bez jakékoli zmínky o znaleckém posouzení, jehož realizace by se dala alespoň vyvodit, například ze soudem uloženého ochranného léčení. Tato označení byla hojně používána i tehdy, kdy pachatel nebyl znám a o jeho případné sexuologické diagnóze tak nebylo možné nic říci. Citovaná studie ale přichází i s dalším zjištěním, a sice, že konkrétně v případech znásilnění slova jako „deviant“, „úchyl“ atd. nejsou používána, pokud zároveň není řečeno, že byla znalci zjištěna sexuální deviace. Výsledky naší analýzy, v níž všechny příspěvky s výjimkou dvou referovaly právě o „pachatelích“ znásilnění, nám dávají možnost s těmito závěry polemizovat. Ačkoli jde o relativně malý počet případů, kdy se tato označení vůbec vyskytla, je podíl jejich nepodložených vyskytů vcelku přesvědčivý (*pedofil* – nepodloženo 8 z 11, *deviant* – 6 z 6, *úchyl* – 2 ze 2).

Ve snaze odhalit v médiích zcela nepodložená či dokonce chybná laická konstatování o duševním stavu „pachatele“, jsme se pro výroky z kategorie *nepodložených* (23) pokusili dohledat odborné stanovisko, které by potvrzovalo jejich adekvátnost, i v ostatních příspěvcích věnovaných dané kauze v základním souboru¹⁷⁴ (n = 2125). V *mediích obecně zcela nepodloženo*¹⁷⁵ tak zůstalo 11 výroků, z toho nejčetněji byl zastoupen výraz *pedofil* (4) a *úchyl* (2). Vzhledem k absenci výrazu *deviant* v této kategorii se nabízí otázka, zda to není způsobeno jeho odlišným vnímáním, např. jako odbornějšího termínu, jehož zcela nepodloženého užívání se média snaží ve zvýšené míře vyvarovat. Pouze v jediném případě byl odhalen *prokazatelně chybný výrok o duševním zdraví „pachatele“*. V době, kdy už byly závěry ze znaleckého posouzení (konstatující nepřítomnost sexuální deviace) známy, a jiné zdroje o nich dokonce ve stejnou dobu informovaly (např. TV Nova, 22. 7.; MF Dnes, 23. 7.), se v tomto příspěvku objevilo nesprávné označení „pachatele“ jako *pedofila* (viz ukázka).

Desetiletý trest pro pedofila

...Osmého ledna 2010, datum, které si dvě děti budou pamatovat do konce svého života. Sáňkovaly na kopci v Orlové a vůbec netušily, že je sleduje pedofil. Ten je odtáhl do lesa a s nožem v ruce znásilnil...

(ČT 1, 22. 7.)

¹⁷⁴ Pozn.: Tento metodologický postup je popisován jako jeden z legitimních a nejčastěji uplatňovaných způsobů zjišťování *přesnosti* informací v médiích, jakožto dílčí složky konceptu objektivity (Trampota & Vojtěchovská, 2010).

¹⁷⁵ Zpravidla v případech, kdy je pachatel neznámý, teprve se o něm pátrá nebo je obviněn, ale lze předpokládat, že znalecký posudek ještě nemohl být vypracován (první závěry z něj se objevily např. až po několika měsících), příp. šlo o zmiňované laické úvahy známých, příbuzných „pachatele“ či oběti, naznačující deviaci, které nezískaly oporu ani v odborných stanoviscích příp. uvedených v jiných článcích ke kauze.

VIII.3.5. Identifikovaná témata

Média jsou součástí každodenního života společnosti a jimi produkováné obsahy jsou dostupné masám, proto je velmi důležité sledovat, jakým způsobem konstruují určitá témata (Hendlová, 2010). V souvislosti s informováním o kriminalitě bývá často zmiňován jejich významný vliv na jedince ve smyslu produkování klišé a obrazů nepřítele, zprostředkovávání negativních obrazů světa a aktualizace strachu ze zločinu (Schwind, 2001 podle Kury & Zapletal, 2002, str. 100). Proto považujeme za podstatné věnovat se v tomto textu také několika tématům, oblastem či přímo myšlenkovým a argumentačním stereotypům, které jsme v průběhu analýzy, při uplatnění kvalitativních postupů, zaznamenali. Uvádíme zde ty z nich, které se objevovaly nejčastěji nebo byly zdůrazňovány s největší naléhavostí.

Nikoli překvapivě se nejvíce zachycených témat vztahovalo k osobě „pachatele“. Charakteristickým rysem bylo zdůrazňování **vyššího**, zvláště pak důchodového **věku** „pachatele“, což může být vysvětleno vnímanou neslučitelností tohoto životního období se sexuálními delikty či sexualitou obecně. Ještě výraznější je zdůrazňování **vysokého socioekonomického statusu** „pachatele“, je-li přítomen. Obojí koresponduje se závěry analýzy mediální prezentace kriminality, v nichž autor konstatuje, že v médiích sledovaní pachatelé i oběti jsou v porovnání s celou příslušnou skupinou starší a vyznačují se vyšším sociálním statutem (Reiner, 2007). Spojení s celebritami a s osobami s vyšším společenským statutem je, jak už bylo zmíněno, označováno jako jedno z měřítek zajímavosti kriminální události pro média (Jewkes, 2004). Také Kaiser (1994) konstatuje, že závažné delikty sociálně vysoce postavených pachatelů, kde jsou oběťmi ženy, mají největší šanci na publicitu.

Prezentovaná sociální zdatnost „pachatelů“ pak souvisí s výzkumně zjištěným vzorcem v informování médií o deviantních pachatelích, který byl v již citované analýze (Šimeček, 2008) označen jako téma „doktora Jekylla a pana Hyda“, resp. téma „proměny“. To mělo postihovat v článcích naznačovanou „proměnu“ pachatele z člověka „slušného“, působícího navenek, na své okolí naprosto normálně, v člověka „neslušného“, který se dopustil závažného deliktu. Vytvořená proměnná byla následně kódována tehdy, když se v textu objevily zmínky o kladném společenském hodnocení pachatele, jeho vyšším společenském statusu apod. V analýze se objevovala sice zřídka, ale zato údajně značně explicitně, např. v použitém označení pachatele jako „zvrhlého učitele“ či ve větě „z jejího vyvoleného se stala krutá bestie!“. Obdobná označení se opakovaně objevovala i v našem výzkumném souboru, např. *doktor »čuně«, zvrhlý lékař, lékař tyran, zvrhlý rodič, chlípny lékař, chlípny trenér, sexuchtivý muž zákona*, příp. ve větě *Takto si mladá žena manželské soužití určitě nepředstavovala.* (Právo, 3. 11.).

Společensky adaptovaná stránka osobnosti pachatele bývá podle autora citované analýzy (Šimeček, 2008) propojena s důvěrou, které se mu od druhých dostává. I v našem souboru nalezneme řadu výroků, na nichž je toto možné demonstrovat, např. *„Doposud bezproblémový zaměstnanec s čistým trestním rejstříkem...“*, *„Podle kolegů z nemocnice byl pachatel bezproblémový a snaživý. Na pacienty byl usměvavý a ochotný, chodil jim klidně pro noviny do trafiky. Byl to pro nás šok. Má přitom rodinu a teď tohle... Jenže je pravdou, že možná byl úslužný až moc.“* (Benešovský deník, 15. 9.); *„To byl jeden z nejlepších pracovníků, kterého jsem tady měl.“*, *„Já tomu nemůžu věřit. Já když jsem ho tady vídala, tak opravdu nějak ve vočích nic takového nějakýho, nevím, nedovedu si to představit.“* (TV Nova, 17. 3.); *„Oslovené trenéry a kolegy z klubu obvinění manažera překvapilo... Ty zkušenosti, co s tím člověkem mám, tak si myslím, že to je absolutní nesmysl.“* (ČT 1, 11. 5.); *„Ingra znám jako jemnou duši...“* (Aha!, 6. 8.). „Role“, resp. sociální reprezentace pachatele i oběti trestného činu je zatížena nerealistickými očekáváními. Výstižné je konstatování, že žádný reálný pachatel sexuálního násilí není dokonale zlý. V jeho životní historii lze najít mnoho momentů, kdy se choval dobře, nebo kdy on sám byl obětí nějakého násilí (Šimeček, 2008).

Ve společnosti je rozšířeno mnoho **mýtů o znásilnění** a řadu z nich média bohužel charakterem svého informování podporují či přímo utváří. Ve vztahu ke znásilnění je stále hluboce zakořeněna představa, že má nejčastěji charakter přepadení a jeho pachatelem je **oběti neznámý jedinec**, cizí člověk¹⁷⁶ (tzv. mýtus „*stranger danger*“, ačkoli je odborníky toto tvrzení soustavně vyvráceno); srov. v textu stereotypní přesvědčení u veřejnosti, str. 130.

V souboru námi analyzovaných příspěvků však celých 72 % tvořily příspěvky bez zmínky o tom, že by se pachatel s obětí znali z dřívější doby. Pokud už takovou zmínku v příspěvku najdeme, setkáme se mnohdy i s tím, že je daná skutečnost přílišně zdůrazňována, pokládána za něco výjimečného, příp. je případ prezentován jako zcela šokující (např. *Takto si mladá žena z Prahy (33) manželské soužití určitě nepředstavovala. Poté, co se minulý týden dostavila na policejní služebnu v Nuslích, tamní příslušníci nevěřili vlastním uším, když si od ní vyslechli, že se noc předtím stala obětí opakovaného pokusu o znásilnění od vlastního manžela (34).*, Právo, 3. 11.).

Je zarážející, že i přes všechny odborné argumenty média stále vytrvávají v prezentování obrazu závažného zločinu jako náhodného, nesmyslného, nepředvídatelného, jako něčeho, co může zasáhnout v podstatě kohokoli, kdykoli a kdekoli (Chermak, 1994 podle Jewkes, 2004, str. 47). Důvodem je nejspíše i pocit rizika, který mohou zprávy obdobného charakteru v příjemcích vyvolávat a jenž patří mezi jedno z měřítek přitažlivosti zpráv o kriminalitě (Jewkes, 2004). Nelze opomenout, že média tak ve společnosti vyvolávají statistikám neodpovídající dojem, že veřejná sféra našeho života je ve vztahu k riziku znásilnění nebezpečnější než sféra soukromá. To může veřejnost vést až k vyvíjení tlaku na rozhodující státní orgány a vyústit v nepodložená rozhodnutí, do jaké oblasti prevence kriminality investovat finanční prostředky státu, a následnou volbu spíše viditelných preventivních opatření (např. pouličního osvětlení, kamer) a prosazování nezasahování do soukromí (Jewkes, 2004). Stejná obava z negativního vlivu médií byla prezentována i českými odborníky, kteří vidí fatální dopad této skutečnosti v tom, že jsou následně v menší míře prezentovány jako problém trestné činy páchané v rámci rodiny, což vzhledem k mnohdy enormní škodlivosti těchto skutků rozhodně není namístě (Kury & Zapletal, 2002). Opakovaně se pak, především v souvislosti s diskuzí o problematice domácího násilí, setkáváme s kritikou nastavení represivního systému, jenž je dle kritiků primárně nastaven na řešení zločinnosti páchané ve veřejném prostoru (Červinková, a další, 2004).

Analýzou jsme získali i několik důkazů o přetrvávajícím stereotypu, že **pachatelem sexuálně motivovaného trestného činu** musí být **deviantní jedinec**, a v případech, kdy je obětí dítě, pak konkrétně **pedofil** (např. Wortley, 2006), jak je zřejmé z dříve demonstrovaného nepodloženého užívání těchto výrazů v řadě případů. Přitom je známo, že pouze menšina pachatelů znásilnění je postižena poruchou sexuální preference, nejčastěji patologickou sexuální agresivitou, někdy i sadismem, srov. výše v textu Kapitola VII.3., a že v této skupině převažují nedeviantní psychopatičtí násilníci či osoby sociálně degradované, které násilné donucení ženy k pohlavnímu styku nepovažují za zavrženíhodné (Novotný & Zapletal, 2008). Pachatelé sexuálně agresivního jednání (např. znásilnění, pohlavního zneužití s vyšší mírou agrese) vůči dětem či dospívajícím jsou většinou opět muži nedeviantní (více v textu např. str. 137). Jde-li opravdu o deviantní jedince, nejedná se pak o pravé pedofily, jejichž sexuální delikty na dětech nemívají zpravidla závažnější charakter, ale o jedince s kombinovanou deviací (Weiss, 2002).

Další stereotypy, které zde zmíníme, mohly příspěvky v našem souboru upevňovat tím, že případy s domnělým nízkým či minimálním výskytem, pokud o nich informovaly, prezentovaly jako šokující, výjimečné, extrémní. Například mylný předpoklad o **obvyklé době a místě znásilnění** –

176 Např. Craun & Theriot, 2009; Levenson, a další, 2007; CSOM, 2000; Novotný & Zapletal, 2008; Wortley, 2006.

v noci v parku, ačkoli to ve skutečnosti bývají častěji místa, kde se oběť cítí bezpečně a ani denní hodiny nejsou výjimkou (Ciprová, 2011), může být spíše utužen, než potlačen zveřejněním příspěvku s titulkem *Brutální znásilnění za bílého dne v Praze* (Prima TV, 22. 11.), který naznačuje, že se jednalo o výjimku, která potvrzuje pravidlo. Mylné přesvědčení, že **mladiství nepáchají sexuálně motivovanou trestnou činnost** (srov. např. Bogle & Chumney, 2006), může být zdůrazňováním výlučnosti takového případu opět posíleno, např. „...jde teprve o 18letého mladíka, vždy útočil v Brně-Židenicích, útočník byl už v 16 letech odsouzen za sexuální delikty k podmínce a ústavní sexuologické léčbě.“ (Frekvence 1, 5. 9.); „Po dnešku už můžeme říct, že to byl teprve šestadvacetiletý mladík z Bulharska.“ (Prima TV, 4. 5.). Stereotyp „**genderového rozložení rolí**“ při znásilnění, ve smyslu pachatelé jsou výhradně muži (srov. např. CSOM, 2000), oběťmi pouze ženy, příp. děti (srov. např. Ciprová, 2011)¹⁷⁷, dokládá i výrok z příspěvku „*pikantní případ znásilnění muže mužem*“ (Deník, 27. 8.).

Pro informování v médiích bylo charakteristické také **zdůrazňování zranitelnosti oběti**, především jejího nízkého či vysokého věku, příp. nemohoucnosti, mentální retardace. Záměrnost zdůraznění těchto charakteristik u poškozených osob lze demonstrovat například na větě „*Andrej K. si loni v září vyhlédl starého slabého seniora Viléma K. (†67), kterého předtím viděl v hospodě.*“ (Blesk, 23. 6.). Podle některých autorů se média příliš nevěnují znásilněním dospělých žen, protože je patrně nepovažují za natolik naléhavá nebo mediálně atraktivní témata jako znásilnění mladistvých a dětí. Zmíněná tendence by mohla také naznačovat, že znásilňování žen je považováno za poměrně běžný společenský jev, který se prostě děje, zatímco znásilňování mladistvých a dětí je konstruováno jako „problém“ (Hendlová, 2010). I v našem souboru se více než polovina příspěvků (54 %) věnovala obětem mladším 18 let a informace o jejich věku byla vždy zdůrazněna (umístěna přímo v titulku, vícekrát zopakována či doprovázena dalšími výrazy podtrhujícími významnost tohoto údaje – např. *teprve tříleté děvčátko, osmiletá holčička, toto malé dítě, dítě výrazně mladší patnácti let*). Často bylo také zdůrazňováno, že šlo o oběti ze *sociálně slabých rodin* nebo *školačky, studentky*, v jednom případě byl poškozený označen jako *gymnazista*. Nabízí se úvaha, že tyto charakteristiky jsou uváděny s cílem vyvolat u příjemce zprávy ještě silnější emoce, větší pocit lítosti nad obětí, která byla snadno zranitelná, ale např. i nadaná, a tak i dojem větší tragičnosti celé události. Jako příklad může sloužit citace z příspěvku, v němž nalezneme označení *hrající si školačky*, včetně autorem článku zřejmě záměrně vybranou – zcela nepodstatnou, ale emotivní – pasáž z výslechu oběti: „*Pletly jsme si věnečky a hrály si na kuchařky.*“ (Bruntálský a krnovský deník, 22. 12.).

VIII.4. Shrnutí analýzy mediálních sdělení

Předkládanou analýzou jsme se pokusili postihnout některé charakteristiky mediálního pokrytí násilné sexuální kriminality v ČR v roce 2011, včetně obrazu pachatele této trestné činnosti. Značný počet příspěvků v tisku, televizi a rozhlasu, zabývajících se touto problematikou, je dalším objektivním dokladem její zajímavosti pro masová média. Řada v literatuře popsaných kritérií určujících mediální atraktivitu kriminálních případů (např. sex, násilí, riziko, spojení s celebritami, s osobami s vysokým společenským statutem nebo s dětmi) se opakovaně vyskytovala i v našem souboru. V hojně míře byly zastoupeny také v pěti nejsledovanějších kauzách roku 2011.

¹⁷⁷ Podle statistik Českého statistického úřadu, vycházejících z údajů Policejního prezidia ČR za roky 2010 až 2012, se přitom podíl mužů mezi oběťmi znásilnění pohyboval kolem 6 % (ČSÚ, 2011; ČSÚ, 2013).

Kvalitu informování ze strany českých médií lze na základě výstupů analýzy, s ohledem na zvláštní problematičnost tohoto tématu, hodnotit jako relativně uspokojivou, ve srovnání s tím, co naznačují výše uvedené výsledky výzkumu veřejného mínění a další citované zdroje. Pouze v malé části příspěvků byl „pachatel“ označen nějakým silně negativním, hanlivým výrazem, a převážná většina příspěvků pro něj vyznívala neutrálně. Neobjektivní informování, především nevyváženost prostoru věnovaného jednotlivým názorům a úhlům pohledu a výrazně negativní hodnocení „pachatele“, nikoli překvapivě, značně převládalo v příspěvcích většiny bulvárních periodik a komerčních televizních a rozhlasových stanic. Titulek neodpovídal obsahu příspěvku opět pouze ve velmi malém procentu případů.

Odlišnosti v analýzou získaných výstupech z mediálních sdělení a ve výsledcích výzkumu veřejného mínění, dotazujícího se na některé aspekty kvality informování médií o pachatelích této trestné činnosti, odráží rozdílnost použitých metod a přístupů. Může být ale zčásti vysvětlena ve společnosti možná panujícím a „nenahlédnutým“ předsudkem či dojmem o nekvalitním informování médií a nedůvěrou k nim. Za závažný problém však považujeme nedodržování principu presumpce neviny, které bylo zjištěno přibližně v polovině analyzovaných textů.

Nedostatky vnímáme také v terminologicky nepřesných vyjádřeních v oblasti násilné sexuální kriminality. Obdobně, jak nám to napovídá dodatečná analýza v případech porušení presumpce neviny, kdy se přibližně polovina z nich objevuje v příspěvcích informujících o kauze ve fázi nepravomocného odsouzení „pachatele“, i zde lze jako možnou příčinu zvažovat nedostatečnou znalost problematiky na straně novinářů. V obou případech pak může svou roli sehrávat také pro média charakteristické zjednodušování, ve formě redukce možných vyznění či závěrů popisovaných událostí. V případě nedodržování presumpce neviny v mediálních příspěvcích pak nejspíše i nemotivovanosti novinářů k důslednému dodržování tohoto principu.

Velice znepokojivé je pak v mediálních zprávách zachycené upevňování stereotypů o pachatelích znásilnění, které může veřejnost „navést“, případně utvrzovat ve zjednodušeném, nadsazeném, a tudíž nesprávném vnímání pachatele jako pro oběť neznámého deviantního muže, útočícího na mladou ženu nebo dítě, a to zpravidla v noci a na odlehlých místech. Možné následky této mylné představy byly naznačeny v předchozím textu.

Ačkoli se situace v médiích neukázala jako natolik znepokojivá, chceme-li příjemce mediálních sdělení, tedy veřejnost, získat pro opravdu racionální přístup k dané problematice, zmíněné nedostatky tomu jednoznačně překáží. Dosažení tohoto cíle bude možné jedině se zvýšením kvality informování médií o této složité problematice. S důrazem na nápravu nepřesného a ledabylého užívání odborných termínů, které může laická veřejnost přebírat a zároveň jimi být matena. Neměla by chybět ani cílená snaha zabránit podporování nežádoucích stereotypů o pachatelích této trestné činnosti a akcentace důsledného dodržování tak důležité zásady právního systému demokratické společnosti, jakou je presumpce neviny, i v rámci mediálních výstupů.

IX.

Závěr a diskuse

Sexuální delikty násilného charakteru patří k nejzávažnějším činům proti lidské důstojnosti a jejich následky bývají pro oběti obvykle těžké a dlouhodobé, ne-li přímo fatální. Poznání mechanismů, vedoucích pachatele ke spáchání sexuální agrese, jeho osobnostních charakteristik či motivace, je přitom důležité i z hlediska prevence těchto činů. Informovanost orgánů činných v trestním řízení nejen o obětech, ale i o pachatelích sexuálního násilí je podle nás zásadním předpokladem adekvátního postupu při odhalování, vyšetřování i stíhání těchto trestných činů. Totéž ohledně významu přesných a spolehlivých dat a informací platí pro oblast přístupu k násilným sexuálním delikventům a zacházení s nimi. Pouze správně a adekvátně „zacílené“ intervence ve formě trestu, léčby, programu zacházení, dohledových a omezujících opatření apod., mohou vést k omezení rizika recidivy sexuálního násilí. A konečně bohatá a spolehlivá poznatková základna je nezbytným předpokladem úspěchu na poli prevence sexuální kriminality. Poznání rizikových faktorů a míry jejich významu či závažnosti ve vztahu k (sexuálně zaměřenému) násilnému chování může např. přispět k identifikaci rizikových skupin – potenciálních pachatelů i obětí – a ke tvorbě intervencí v oblasti sociální prevence, informace o pachatelích, obětech a způsobech páchání sexuálních deliktů jsou základem zejména pro vývoj opatření situační prevence.

Výzkum násilné sexuální kriminality, v jehož rámci byly získány poznatky, obsažené v této monografii, je zaměřen především na získání empirických dat o tomto druhu trestné činnosti, a to prostřednictvím podrobné analýzy rozsáhlého souboru případů sexuálního násilí, spáchaného na území ČR. Pro náležitou interpretaci získané empirie je třeba mít možnost zasadit ji do kontextu dosavadního poznání o zkoumaných jevech. Výsledkem důkladné teoretické části výzkumu je pak svěbytná studie, **přinášející podrobný teoretický rozbor vybraných aspektů problematiky s využitím různorodých pramenů, od odborné literatury a oficiálních dokumentů, přes dostupné statistické přehledy, až po průzkum veřejného mínění a analýzu médií.** Předkládaná monografie by tedy měla čtenářům poskytnout pohled na současný stav poznání ve vybraných oblastech problematiky násilné sexuální kriminality, zpracovaný s kritickým odstupem, který by zároveň měl být příspěvkem do probíhající diskuse o vhodných přístupech k pachatelům sexuálního násilí a opatřeních na ochranu společnosti před nimi (např. o ochranném léčení nebo registraci pachatelů).

České trestní právo postihuje sexuálně zaměřené násilí především jako trestné činy znásilnění (§ 241 tr. zák., § 185 tr. zákoníku) a od roku 2010 též sexuálního nátlaku (§ 186 tr. zákoníku). Skutková podstata trestného činu znásilnění se od devadesátých let minulého století vyvíjela, byla doplňována o další možné formy jednání, a v současnosti spolu se skutkovou podstatou trestného činu sexuálního nátlaku pokrývají širokou škálu násilných, ale i nenásilných zásahů do sexuální sféry oběti, již může být osoba jakéhokoli pohlaví, osoba dospělá, mladistvá i mladší 15 let. Některé znaky skutkových podstat, zejména znaky popisující formu zásahu do sexuální sféry poškozeného, mohou vyvolávat jisté interpretační obtíže, nicméně z vývoje aplikační praxe od roku 2010 lze usuzovat, že nikoliv nepřekonatelné. Tzv. sexuální vraždy jsou v ČR postihovány podle obecného ustanovení o trestném činu vraždy (§ 219 tr. zák., § 140 tr. zákoníku), přičemž sexuální pohnutka pachatele není sama o sobě okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby. Počty registrovaných případů násilné sexuální kriminality ani počty osob, jež byly v souvislosti s touto trestnou činností obžalovány a odsouzeny, nevykazují v posledních několika letech výraznější výkyvy. Každoročně policie eviduje cca 600 případů násilné sexuální kriminality (ve smyslu výše uvedených trestných činů), obžalováno z této trestné činnosti bývá cca 330 osob a odsouzeno cca 200 osob.

Jednoznačně nejčastější hlavní sankcí, ukládanou za násilné sexuální trestné činy, je v ČR trest odnětí svobody, a to v přibližně vyrovnaném poměru ve formě nepodmíněného trestu a podmíněného odsouzení. Nepodmíněný trest odnětí svobody je nejčastěji ukládán ve výměře od 1 roku do 5 let. Ochranná opatření ve formě ochranného léčení či zabezpečovací detence jsou ročně ukládána přibližně 40 pachatelům, přičemž zhruba ze dvou třetin převládá ochranné léčení

v ústavní formě. V případě ústavního ochranného léčení, uloženého vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, je lze podle současné právní úpravy po nástupu výkonu trestu ve věznici vykonávat pouze formou tzv. jednodenní péče, což možnosti terapeutického působení na odsouzeného v průběhu výkonu trestu omezuje.

Česká veřejnost je v otázce vhodného přístupu k pachatelům závažné sexuální kriminality naladěna spíše punitivněji, nicméně nejedná se celkově o postoje nikterak extrémní. Větší část populace si zřejmě uvědomuje nutnost individualizace a potřebu jak represivních, tak i terapeutických prostředků vůči sexuálním delikventům. Nemalá část občanů nicméně chápe sexuální delikventy jako osoby předurčené svou (deviantní) osobností k sexuální recidivě, aniž by bylo možno účinně na ně působit trestem nebo léčbou. Trest by měl být ale alespoň přísný, aby odrážel závažnost deliktu, když už mu tato skupina nepřiznává resocializační účinek. Celková orientace české veřejnosti v problematice závažné sexuální kriminality je dosti nízká, což se projevuje jak v neznalosti některých základních faktů, tak v přístupnosti různým stereotypům o sexuálních delikventech. Tím se ovšem česká veřejnost příliš neliší od občanů některých jiných zemí, kde průzkumy veřejného mínění k této problematice probíhají.

Rozšířenou představou u veřejnosti je vysoká míra speciální či druhové recidivy u pachatelů sexuální trestné činnosti. Studium výsledků zahraničních výzkumů na toto téma, pracujících s oficiálními statistickými přehledy kriminality, nicméně naznačuje, že opakovaně se sexuálního deliktu dopustí zhruba jen 10–15 % odsouzených pachatelů. České kriminální statistiky neumožňují míru druhové recidivy zjistit, nicméně údaj, že předchozí odsouzení za jakýkoliv trestný čin je evidováno zhruba u 45 % policíi zjištěných (zde jde o předchozí odsouzení za úmyslný trestný čin) a u cca 58 % odsouzených pachatelů sexuálního trestného činu, nasvědčuje tomu, že i druhová recidiva sexuálních delikventů v ČR by se mohla pohybovat na úrovni, známé ze zahraničních pramenů. Zvláštní kapitolu tvoří recidiva pachatelů, kteří absolvovali ochranné léčení. Vzhledem ke skutečnosti, že v ČR je ochranné léčení ukládáno pouze sexuálním delikventům se zjištěnou parafilii, což je pro sexuální recidivu výrazný (a „neodstranitelný“) rizikový faktor, lze poznatky o 10–20% druhové recidivě pachatelů po propuštění z ústavního ochranného léčení, a zhruba 30% recidivě pachatelů po absolvování ambulantního ochranného léčení, pokládat za úspěch českého modelu léčby parafilních sexuálních delikventů.

V úsilí o ochranu společnosti před pachatelem závažné sexuální kriminality lze hledat inspiraci v zahraničí. Výzkumné studie, zkoumající účinek různých opatření, jež jsou často velmi populární a na první pohled slibná, nicméně nepřinášejí příliš povzbudivé výsledky. Ať již se jedná o soudní příkazy, omezující pobyt pachatele na určitých místech, elektronické monitorovací systémy, nebo systémy registrace sexuálních delikventů a zveřejňování informací o nich, výzkum zatím neprokázal, že by měly skutečný účinek na snižování (sexuální) recidivy a ochranu společnosti. Spíše výzkumníci při zkoumání jejich aplikace narážejí na další a další aspekty, které činí jejich existenci a používání kontraproduktivními z hlediska výsledků a problematickými z hlediska zásahů do práv a svobod pachatele a jeho okolí. V České republice může za příklad ve výjimečných případech používaného a kontroverze vyvolávajícího prostředku sloužit léčba nebezpečných parafilních delikventů formou kastrace.

V posledních letech lze sledovat trend rostoucího zájmu o využívání specializovaných nástrojů na predikci recidivy pachatele, resp. na posouzení jeho rizikovitosti, jenž se postupně odráží i v právních předpisech. Pro úvahy o využívání podobných instrumentů např. ve vztahu k pachatelům násilné sexuální kriminality je ovšem nutné dobře porozumět rozdílu mezi predikcí recidivy a posouzením rizik, a mít na paměti jejich nutná omezení. Řádně provedená predikce recidivy poskytuje pravděpodobnostní odhad možnosti, že se pachatel v budoucnu znovu dopustí trestné činnosti (či jiného asociálního či antisociálního jednání). Kvalitní risk assessment umožňuje kvalifikovaně posoudit momentální rizikovost pachatele z hlediska aktuální náchylnosti k páčání

trestné činnosti či k podobnému nežádoucímu chování. Výsledek procesu posouzení rizik určitého jedince pak pomáhá zpracovat predikci jeho dalšího chování, tedy i predikci recidivy. Dlouholetý výzkum identifikoval celou řadu faktorů, jež lze označit za prediktory obecné kriminální recidivy, nebo přímo prediktory opakování sexuální trestné činnosti. Z nich vycházejí standardizované nástroje k posouzení rizika kriminální recidivy pachatelů sexuálních deliktů, jichž v současnosti existuje celá řada. Jejich výhodou a zároveň úskalím je, že jsou pravidla schopny přinést zdánlivě jasný výsledek v podobě konkrétního skóru se standardizovanou interpretací. To přispívá k jejich vysoké oblibě a někdy až nekritickému spoléhání na jejich výsledky, což může mít v případě hodnocení rizik a predikce recidivy konkrétního jedince neblahé důsledky. Vždy je třeba výsledky použití takových instrumentů brát jako vodítko, nikoliv jako definitivní závěr. Pozitivní je, že dlouhodobě a rozšířené používání některých nástrojů je pomáhá vylepšovat, aktualizovat a zbavovat slabých míst, takže nové verze bývají spolehlivější a rizika, plynoucí z jejich nekritického využívání, se snižují.

Ke všeobecně uznávaným kriminogenním faktorům patří užívání, resp. nadužívání návykových látek a závislost na nich. V případě násilné sexuální kriminality se jedná o problém trestné činnosti páchané pod vlivem návykové látky, a to jak ve formě akutní intoxikace, tak v důsledku změn organismu, vyvolaných dlouhodobým a intenzivním užíváním. Výzkum opakovaně potvrzuje, že z tohoto hlediska je nejrizikovější drogou alkohol, příp. některá stimulantia. Užívání návykových látek zároveň zpravidla zvyšuje náchylnost k viktimizaci. Násilnou sexuální kriminalitu, při které hraje roli užívání návykových látek, lze pokládat za typického představitele psychofarmakologicky podmíněné trestné činnosti. U jejího pachatele může užívání některých návykových látek (zejména alkoholu či stimulačních drog), kromě obecného snižování zábran vůči páčání trestné činnosti, vyvolat agresivitu a odstranit zábrany v sexuální oblasti, u oběti zase snížit ostražitost a celkovou obranyschopnost. České i zahraniční studie uvádějí (někdy výrazně) nadpoloviční podíl pachatelů znásilnění, kteří byli v době činu pod vlivem alkoholu, zatímco v případě pachatelů nenásilné sexuální kriminality (sexuální zneužívání dětí) je tento podíl zpravidla významně nižší. Svou roli přitom patrně hraje odlišnost obětí obou druhů deliktů – k napadení a přemožení dospělé osoby je spíše potřeba si „dodat odvahy“ než u dětské oběti, která sexuální akt přinejmenším po určitou dobu vůbec nemusí vnímat jako útok, zejména je-li pachatelem osoba známá. Rovněž tak se znásilnění často odehrává v sociálním kontextu, jehož součástí je konzumace alkoholu (večírky, návštěvy apod.).

Rozdíl je však v typických osobnostních rysech pachatelů obou druhů deliktů. Mezi pachateli znásilnění je pravidelně výzkumem zjišťován významně vyšší podíl osob s disociální poruchou osobnosti či psychopatickou strukturou osobnosti, než mezi pachateli sexuálního zneužívání dětí. I tyto poznatky potvrzují opodstatněnost přístupu české psychiatricko – sexuologické školy, která odmítá nahlížet na sexuální delikventy jako na více méně homogenní skupinu, jak to bývá obvyklé v zahraničí. Rozlišování přinejmenším mezi parafilními pachateli a sexuálními delikventy, u nichž nebyla parafilie zjištěna, lze pokládat za nezbytný předpoklad úspěšného nastavení systému zacházení s pachateli násilné sexuální kriminality. Dostupné studie naznačují, že podíl deviantů mezi pachateli i těch nejzávažnějších sexuálních trestných činů je menšinový. To ostře kontrastuje se stereotypní představou veřejnosti o typickém sexuálním delikventovi jako o sexuální úchylném – nemocném – jedinci. I tato představa, spojená s přesvědčením o neléčitelnosti sexuálních deviací, zřejmě mezi občany přispívá ke skepsi vůči možnostem účinného terapeutického působení na pachatele sexuální kriminality. Zde se nabízí prostor pro informačně osvětovou činnost včetně prezentace úspěchů v léčbě parafilních pachatelů. Třebaže česká sexuologická škola chápe parafilii jako trvalou dispozici, dokáže pomocí komplexního systému léčby s těmito pacienty velmi dobře pracovat a jsou-li motivovaní a při léčbě spolupracují, snižuje léčba riziko spáchání sexuálního deliktu či sexuální recidivy významným způsobem.

Názory veřejnosti na sexuální kriminalitu a její pachatele jsou do značné míry formovány mediálním zpracováním tohoto tématu. Rozšířenost a přetrvávání určitých stereotypů a mýtů jsou proto do jisté míry i vysvětlením práce médií (jejichž úspěšnost se ovšem zpravidla neměří objektivitou a přesností informací, které přinášejí). Násilná sexuální kriminalita je fenomén, který v sobě zahrnuje několik aspektů, jež jsou obecně pro pozornost médií atraktivní – násilí, sex, dětské oběti, deviantní chování atd. Analýza mediálních sdělení, provedená v rámci našeho výzkumu, naznačila, že kvalita informování o případech sexuální kriminality ze strany českých médií je relativně uspokojivá co do objektivity, nicméně informační hodnota a potenciální dopad na příjemce jsou výrazně poznamenány řadou nepřesností v používaných termínech. Zároveň je třeba vzít v úvahu, že analýza nezahrnovala internetové verze zkoumaných médií nebo čistě internetové zpravodajské servery, ani jejich stránky na sociálních sítích, což je prostředí, které přímo svádí ke zjednodušování a bulvarizaci informací, jež jsou jinak v „tradičních“ médiích prezentovány poměrně objektivně.

Samozřejmě nelze předpokládat, že se média vzdají části přitažlivosti a údernosti výměnou za přesnost, která je zpravidla zdoluhavá a „nudná“, nicméně na kontinuální vysvětlování složité problematiky médiím nelze rezignovat. Ačkoliv v ČR dosud nejsme svědky masových dramatických reakcí veřejnosti na medializované případy sexuální kriminality, jako tomu bývá v některých jiných zemích, není rozumné její postoje vůči pachatelům této závažné trestné činnosti podceňovat a přehlížet je, a to i v souvislosti s určitou celkovou radikalizací části společnosti. Poskytování přesnějších informací o této problematice může snížit náchylnost veřejnosti k preferování jednoduchých, poměrně rychle realizovatelných pseudořešení, která se již stihla v rámci zacházení s pachateli sexuální trestné činnosti v jiných zemích neosvědčit, a která vyvolávají i vážné pochybnosti z hlediska záruk ochrany lidských práv a svobod, jež jsou dosud kontinentálnímu právnímu systému vlastní.

Jak naznačil přehled dostupných poznatků o problematice násilné sexuální kriminality a jejích pachatelů v ČR, kvantita (a kvalita) dat pro potřebnou interpretaci aktuální situace v této oblasti je informačně velmi slabá. Kriminologické či forenzně psychologické výzkumy, které nám přinášejí plastický obraz o této skupině pachatelů v našich podmínkách, samozřejmě existují. Jde ale často spíše o dílčí studie, které jsou limitovány lokálními zdroji dat daného badatele, nebo jsou zaměřeny např. pouze na pachatele v ochranném léčení nebo ve výkonu trestu apod. Jedinou možností, jak získat empiricky silná data o povaze násilných sexuálních deliktů (znásilnění), ke kterým došlo na území ČR, je podrobná analýza rozsáhlého souboru konkrétních případů. Stejně tak podrobnou analýzou soudněznaleckých posudků (psychiatricko-psychologických) lze získat informace o osobnosti těchto pachatelů, o jejich případných rizikových faktorech v anamnéze i současnosti apod. A samozřejmě také informace o jejich případné kriminální historii pomohou dotvořit obraz o této skupině pachatelů sexuálního násilí v ČR.

Proto se domníváme, že tímto způsobem získané informace o 700 českých odsouzených pachatelích znásilnění, kteří tvoří výzkumný soubor v aktuálně probíhajícím výzkumu (VG20122014084), přinesou konkrétní odpovědi na řadu otázek, jako je podíl sexuálních deviantů mezi pachateli sexuálních deliktů, zda mezi českými odsouzenými pachateli převládají ti, kteří svou oběť znali, jaká část evidovaných případů znásilnění se odehrává v prostředí „partnerského násilí“ apod.

Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost

Násilné trestné činy sexuálního charakteru mají závažné následky nejen pro jejich přímé oběti, ale ve svém důsledku ohrožují a narušují vztahy mezi lidmi ve společnosti a pocit bezpečí mezi občany. Fenomén násilných sexuálně zaměřených deliktů dlouhodobě vyvolává mezi lidmi silné emoce a reakce a významnou měrou ovlivňuje jejich pocit bezpečí a úroveň strachu. Občané tento typ kriminality pozorně sledují a v reakci na jeho jednotlivé případy často volají po důraznějším postupu státních orgánů a přísnějších sankcích vůči pachatelům takových trestných činů. Aktuální poznatková základna o násilné sexuální kriminalitě v ČR neodpovídá závažnosti problému. V České republice dosud nebyl realizován plošný kriminologický výzkum, zkoumající výskyt, formy a pachatele násilné sexuální kriminality v celé ČR, a který by analyzoval opatření, uplatňovaná vůči pachatelům tohoto druhu deliktů. Existují dílčí studie, které mapují pachatele vybraných konkrétních násilných deliktů (např. pachatelé zneužívání dětí, pachatelé vražd, pachatelé znásilnění) nebo jsou úzce lokálního charakteru (zaměřené na určitý okres, na odsouzené pachatele v rámci určité věznice).

Předkládaná monografie shrnuje výsledky vstupní části výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), který se zabývá právě problematikou sexuálně zaměřeného násilí, jeho pachatelů i obětí, jakož i reakcí státu na tento závažný druh trestné činnosti.¹⁷⁸ **Předmětem výzkumu** jsou sexuálně motivované trestné činy s prvky násilí, registrované na území ČR ve stanoveném období, identifikovaní pachatelé těchto trestných činů, a jednotlivá opatření na ochranu společnosti před tímto druhem kriminality. **Hlavním cílem výzkumu** je získat nové kriminologické poznatky o kriminálním sexuálně motivovaném násilí a jeho pachatelích v ČR a zhodnotit prostředky využívané k postihu pachatelů tohoto druhu kriminality. Mezi **dílčí cíle** patří zhodnocení právní úpravy postihu sexuálně motivovaného násilí v ČR, identifikace používaných nástrojů k posuzování nebezpečnosti pachatele sexuálního násilí, a zmapování obrazu násilných sexuálních deliktů a jejich pachatelů v českých médiích. **Část výzkumu, jehož výsledky shrnuje tato monografie, byla zaměřena na popis, základní analýzu výzkumného problému** (mapující výzkum) **a orientaci v problematice.**

Použity byly standardní metody a techniky kriminologického výzkumu, jako je analýza statistických údajů z evidencí orgánů činných v trestním řízení, analýza relevantní právní úpravy včetně dostupné judikatury, studium odborné literatury a relevantních oficiálních dokumentů za účelem získání přehledu o aktuálním stavu poznání o zkoumané oblasti, obsahová analýza mediálních sdělení a také sekundární statistická analýza dat z průzkumu veřejného mínění s využitím multivariačních technik, jež doplnila výzkum o informace o znalostech, názorech a postojích občanů v oblasti sexuálního násilí, získané v rámci průzkumu IKSP_SEXKRIM2011. V průběhu řešení výzkumného úkolu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy, včetně předpisů na ochranu osobních údajů, a byly respektovány etické zásady vědeckovýzkumné práce.

Násilnou sexuální kriminalitou se pro účely prezentovaného výzkumu rozumí soubor trestných činů, při kterých pachatel svým jednáním zasahuje do sexuální sféry oběti za použití fyzického násilí, pohrůžky fyzického násilí či pohrůžky jiné těžké újmy vůči ní, a to bez souhlasu oběti. Pojmovými znaky tohoto spíše kriminologického vymezení násilné sexuální kriminality tedy jsou zásah pachatele do sexuální sféry oběti, použití fyzického násilí, pohrůžky fyzického násilí či pohrůžky jiné těžké újmy ze strany pachatele vůči oběti a absence souhlasu oběti s takovým jednáním.

První odborná část této monografie se zabývá násilnými sexuálními trestnými činy z pohledu české právní úpravy a aktuálních dostupných statistik. Z hlediska trestněprávní úpravy je obtížné přesně určit okruh trestných činů, které lze pod termín násilná sexuální kriminalita ve

¹⁷⁸ Výzkumný úkol „Násilná sexuální kriminalita v ČR se zaměřením na její aktuální formy, na zvyšování účinnosti odhalování a postihu jejích pachatelů a na možnosti ochrany společnosti před sexuálně motivovaným násilím“ je podpořen z prostředků Programu bezpečnostního výzkumu ČR v letech 2010–2015 (č. VG20122014084, poskytovatelem je Ministerstvo vnitra ČR).

výše uvedeném pojetí podřadit. Výzkum je zaměřen na trestné činy znásilnění a sexuálního nátlaku, a případy tzv. sexuálních vražd.

Skutková podstata trestného činu **znásilnění** je od roku 2010 upravena v ustanovení § 185 trestního zákoníku, předchází trestní zákon z roku 1961 ji upravoval v ustanovení § 241. Původní skutková podstata, postihující pouze donucení ženy k souloži či zneužití její bezbrannosti k tomuto účelu, byla postupně doplňována a v současnosti pokrývá celou škálu nedobrovolných zásahů do sexuální sféry oběti, již může být žena i muž jakéhokoli věku. Počty policíí zjištěných případů znásilnění nevykazují v policejních statistikách výraznější výkyvy a pohybují se mezi 480 a 675 případy ročně. Justiční statistiky státních zastupitelství ukazují, že ročně bývá v ČR vyřizováno v přípravném řízení cca 400–500 případů znásilnění. Několik desítek věcí bývá ročně odloženo (v této poloze nejsou zahrnuty případy odložení věci z důvodu, že se nepodařilo zjistit pachatele) a cca 330–400 osob bylo ročně pro trestný čin znásilnění stíháno. Na naprostou většinu stíhaných osob byla podána obžaloba, pouze v několika málo desítkách případů (maximálně 51 osob v roce 2009) bylo trestní stíhání zastaveno. Ze soudních statistik vyplývá, že zhruba dvě třetiny obviněných, o nichž soud v daném roce rozhodl, byly odsouzeny. Počet osob, odsouzených za trestný čin znásilnění, se ve sledovaném období (2010–2013) pohyboval kolem 200 ročně. Složení populace odsouzených podle věkových kategorií naznačuje, že ve sledovaném období byli nejpočetněji zastoupeni pachatelé ve věku 30–39 let a 40–49 let. Přestože u věkové skupiny mladistvých šlo o velmi nízké absolutní počty, není bez zajímavosti poměrně vysoký podíl mladistvých (cca 5–10 %) a vyšší podíl nejmladší věkové kategorie (do 20 let) mezi odsouzenými pachateli znásilnění ve srovnání s celkovou populací odsouzených osob. Rovněž tak byl mezi odsouzenými pachateli znásilnění vyšší podíl věkové kategorie 50 a více let. Je ovšem třeba upozornit na nízké absolutní počty odsouzených pachatelů znásilnění, které neumožňují kategorické závěry.

Skutková podstata trestného činu **sexuálního nátlaku** je upravena v § 186 trestního zákoníku. Za násilný sexuální trestný čin ve výše uvedeném smyslu jej lze označit v těch případech, kdy pachatel použije násilí, pohrůžku násilí či pohrůžku jiné těžké újmy (tj. v případech dle § 186 odst. 1, alinea 1). Statistiky o případech trestného činu sexuálního nátlaku a jeho pachatelích jsou silně ovlivněny skutečností, že se jedná o trestný čin poměrně nový, zavedený trestním zákoníkem až od roku 2010. Ve sledovaném období se počty policíí evidovaných případů sexuálního nátlaku pohybovaly ročně v řádu několika málo desítek (22–46 případů) a počty pachatelů tohoto trestného činu byly velmi nízké (7–16 pachatelů ročně). Celkový počet případů trestného činu sexuálního nátlaku, projednávaných v přípravném řízení, byl také nízký – za čtyři roky, kdy české trestní právo tento trestný čin zná, prošlo přípravným řízením do stadia předložení návrhu na podání obžaloby, resp. konečného rozhodnutí policejního orgánu, pouze 88 takových případů.

Sexuální vraždy nefigurují v českém katalogu trestných činů jako samostatný trestný čin, ani jako zvláštní kvalifikovaná skutková podstata trestného činu vraždy. I z toho důvodu nejsou tyto případy samostatně vykazovány v justičních statistikách, jež se drží trestněprávní klasifikace. V policejních statistikách jsou nicméně sexuální vraždy jako samostatná položka vykazovány. V letech 2007 až 2013 se počty evidovaných případů sexuálních vražd pohybovaly od nuly až po sedm případů za rok.

Problematika **recidivy sexuálních delikventů** z hlediska oficiálních statistik i empirických poznatků, včetně údajů o recidivě pachatelů sexuálních trestných činů po absolvování ochranného léčení v ČR, patří u odborníků i veřejnosti k diskutovaným tématům. Výsledky jednotlivých výzkumných studií realizovaných v této oblasti – v ČR i v zahraničí – jsou ovlivněny řadou faktorů, jako jsou definice a pojetí recidivy, velikost a složení výzkumného souboru i kontrolní skupiny, a také např. délka sledovaného období. I proto je srovnávání či případně přebírání závěrů bez znalosti metodologie a složení daného výzkumného souboru vždy velkým rizikem. Z oficiálních statistických přehledů orgánů činných v trestním řízení v ČR lze vyčíst počty zjištěných pachatelů

znásilnění, kteří již byli v minulosti odsouzeni za (jakýkoliv) úmyslný trestný čin. Například v policejních přehledech tvořil podíl již minimálně jednou trestaných pachatelů znásilnění v letech 2008–2013 necelou polovinu, konkrétně v jednotlivých letech mezi 39 % a 47 %. V případech policií zjištěných pachatelů sexuálního nátlaku se o recidivistu jednalo v osmi případech ze 42 pachatelů, evidovaných za roky 2010–2013. Z justičních statistik lze zjistit, že v období 2010–2013 bylo celkem u 58 % odsouzených pachatelů znásilnění evidováno předchozí pravomocné odsouzení. Podíl osob bez předchozího odsouzení ve sledovaném období, s výjimkou roku 2012, kdy prvotrestaní pachatelé tvořili téměř polovinu, činil vždy cca 40 %. Tuto podskupinu dosud netrestaných pachatelů, kteří se dopustili závažného násilného činu, kterým znásilnění bezesporu je, považujeme za významnou. Do jisté míry se tak i potvrzují empirická zjištění z jiných studií o **nízké míře sexuální recidivy** – tedy opětovného spáchání stejného sexuálního deliktu – **mezi pachateli znásilnění. Podíl prvotrestaných** mezi odsouzenými pachateli znásilnění v ČR byl ve sledovaném období **mírně vyšší** než jejich podíl v celkové populaci odsouzených v ČR ve sledovaných letech, jenž činil 34–38 %. Ze čtyřiceti osob, odsouzených v ČR v letech 2010–2013 za trestný čin **sexuálního nátlaku**, byla bez předchozího odsouzení necelá polovina (19), 21 odsouzených již dříve odsouzena byla.

V ČR i v zahraničí je sexuální recidiva u sexuálních delikventů konzistentně dokumentována jako nízká (5 %–15 %). V zahraničních výzkumech, kde byla skupina sexuálních delikventů sledována po delší časové období, bylo zjištěno, že většina (76 %) již nebyla znovu odsouzena za sexuální delikty a také metaanalýza téměř stovky výzkumných studií informovala, že většina (cca 87 %) pachatelů se již znovu nedopustila dalšího sexuálního deliktu. Kromě omezení, které plyne z již zmíněného problému odlišného pojetí recidivy v uvedených zahraničních výzkumných studiích, je třeba při interpretaci vzít v potaz skutečnost, že jde často o „neselektované“ soubory sexuálních delikventů, v nichž se nerozlišuje mezi delikty s parafrází a delikty bez poruchy sexuální preference. Mezi empirickými výzkumnými poznatky v oblasti **sexuální recidivy a představami veřejnosti** najdeme značné rozpory. V průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXXRIM2011 výrazná většina respondentů (83 %) souhlasila s výrokem, že v kriminální anamnéze pachatelů závažných sexuálních deliktů jsou přítomna předchozí odsouzení za podobné delikty. Stejně tak byla většina respondentů (80 %) přesvědčena, že tito pachatelé bez ohledu na délku trestu, který si odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu. A prakticky totožné výsledky byly získány z vyjádření respondentů k (ne)účinnosti ochranného léčení (80 % dotázaných souhlasilo s výrokem, že po absolvování ochranného léčení se pachatel stejně dopustí dalšího sexuálního deliktu). Podle toho, jak vidí situaci veřejnost, by tedy mezi pachateli sexuální kriminality mělo být jen minimum prvopachatelů, a naopak většinu sexuálních trestných činů by měly páchat osoby s předchozími záznamy o odsouzení, a to hlavně za sexuální delikt. Tomu však neodpovídají oficiální statistiky v ČR ani v jiných zemích, ani výsledky výzkumných studií.

Přístup k pachatelům sexuálních deliktů má v jednotlivých zemích svá specifika. Základní otázkou ve smyslu přístupu k sexuálním delikventům je, zda je vhodnější tyto pachatele spíše trestat či léčit. Naladění veřejnosti, soudě podle vyjádření respondentů průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXXRIM2011, je v otázce přístupu k pachatelům závažné sexuální kriminality spíše punitivnější. Podíl zastánců trestání pachatelů znásilnění oproti jejich léčení, činil více než polovinu (55 %). O přílišné mírnosti sankcí ukládaných soudy v ČR těmto pachatelům byla přesvědčena velká většina respondentů (87 %). Srovnáme-li uvedené zjištění s poznatkami o skepsi veřejnosti vůči nápravnému či odstrašujícímu účinku jakkoli přísného trestu, nabízejí se zejména dvě vysvětlení. Může se jednat o projev stereotypní představy veřejnosti o příliš mírných trestech, stanovených za trestnou činnost obecně a závažnou kriminalitu zvlášť, což je jev, známý v řadě zemí světa, a do značné míry nezávislý na skutečné přísnosti trestní legislativy dané země. Uvedené poznatky ovšem také mohou vypovídat o tom, že občané, kteří nevěří na roli trestu při omezování speciální recidivy sexuálních delikventů, žádají přísný trest alespoň jako pomstu pachateli zavrženíhodného zločinu.

Vzhledem k typové závažnosti sexuálních deliktů nepřekvapí, že drtivou **většinu** ukládaných sankcí **tvorí tresty odnětí svobody, ať již s podmíněným odkladem výkonu či nepodmíněné**. Poměr podmíněných (379) a nepodmíněných (386) trestů odnětí svobody, uložených pachatelům znásilnění ve sledovaném období let 2010–2013, je prakticky vyrovnaný a bez výraznějších výkyvů, byť se postupně měnil ve prospěch podmíněného odsouzení, což ovšem při nízkých absolutních počtech nelze přeceňovat. Pro srovnání lze uvést, že v ČR jinak tvoří podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody převážnou většinu ukládaných trestů – např. v roce 2013 byl podmíněný trest odnětí svobody uložen 74 % odsouzených, zatímco nepodmíněný trest 11 % odsouzených.

České trestní právo vychází z dualistické koncepce trestních sankcí, kdy reakcí na spáchaný trestný čin jsou kromě trestů také **ochranná opatření**, ukládaná pachatelům ve specifických případech. Lze je uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale i osobám, jež nejsou trestně odpovědné pro nepříčetnost či nedostatek věku. Ochranná opatření jsou upravena v trestním zákoníku, přičemž ve vztahu k pachatelům násilné sexuální kriminality mají význam zejména ochranné léčení (§ 99 trestního zákoníku) a zabezpečovací detence (§ 100 trestního zákoníku). Ochranné léčení představuje státem nařízenou nucenou léčbu pachatele, který se trestné činnosti dopustil v souvislosti se svou duševní poruchou či zneužíváním návykových látek. Zabezpečovací detence je vůči ochrannému léčení opatřením subsidiárním, jež je možno pachateli uložit tehdy, pokud nelze očekávat, že by k dostatečné ochraně společnosti vedlo ochranné léčení pachatele.

Ve sledovaném období let 2010–2013 soudy v ČR uložily **zabezpečovací detenci** celkem 12 pachatelům znásilnění. **Ochranné léčení** v ústavní nebo ambulantní formě, ve stejném období, přibližně 40 pachatelům znásilnění ročně. Ochranné léčení bylo ukládáno převážně (ze dvou třetin) v ústavní formě a nejčastějším typem ochranného léčení bylo pochopitelně sexuologické ochranné léčení, a to jak v ústavní (72 případů), tak ambulantní formě (31 případů). Dále se jednalo o ochranné léčení protialkoholní (v ústavní formě bylo uloženo 15 pachatelům, v ambulantní 11 delikventům), protitoxikomanické (7, resp. 2 případy) a tzv. „ostatní“ (po 11 případech v ústavní i ambulantní formě), kam bývá řazeno ochranné léčení psychiatrické, resp. psychiatricko-sexuologické. Pro srovnání lze uvést, že v roce 2013 bylo v ČR ochranné léčení uloženo celkem 542 osobám, přičemž ve 129 případech se jednalo o ochranné léčení sexuologické. Z celkem 40 pachatelů, stíhaných pro trestný čin sexuálního nátlaku, v jejichž věci soud vydal v letech 2010–2013 konečné meritorní rozhodnutí, bylo ochranné léčení uloženo 9 osobám, a to ve všech případech sexuologické (5 v ústavní formě, 4 ve formě ambulantní). Z medicínského hlediska patří k hlavním cílům ochranného léčení vytvoření náhledu pachatele na jeho duševní poruchu, jež přispěla ke spáchání trestného činu, jeho resocializace a zařazení do běžného života, prevence opakování trestné činnosti vyvolané duševní poruchou, jakož i izolace jedince v podmínkách zdravotnického zařízení v případě, že je s ohledem na svůj zdravotní stav pro společnost nebezpečný. Koncepce české sexuologické (ochranné) léčby je specifická tím, že mezi sexuálními delikty rozlišuje pachatele s poruchou sexuální preference (s parafilii) a pachatele nedelegantní.

Škála **prostředků**, využívaných v různých zemích **za účelem ochrany společnosti před pachateli sexuální kriminality**, je poměrně široká. Podpora **opatření**, spočívajících v rozhodnutí soudu (*restraining order*, *restriction order*), jímž **omezuje osobu**, odsouzenou za sexuální napadení dítěte, po vykonání trestu v možnosti navštěvovat místa se zvýšeným výskytem dětí, vychází z předpokladu, že typický pachatel vyhledává a kontaktuje své potenciální oběti právě na takových místech, a pokud na ně nebude mít přístup, k recidivě u něj nedojde, resp. její možnost bude velmi snížena. Skutečností je, že empirické studie dosud nezjistily přímou vazbu mezi sexuálními útoky na děti a geografickou blízkostí pachatelova bydliště k místům, na nichž se shromažďují děti. Rovněž tak dosavadní výzkum neposkytuje oporu pro předpoklad, že opatření, spočívající v omezení pobytu či pohybu propuštěného pachatele, u něj snižují pravděpodobnost recidivy. Veřejnost je však jiného názoru. Mezi respondenty průzkumu IKSP_SEXKRIM2011 získalo toto opatření nejvyšší

podporu. S tím, že takové zákazy mohou zajistit ochranu společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality, souhlasilo 87 % respondentů.

Přesvědčení, že **monitorovací zařízení** – GPS zařízení, čipy či elektronické náramky – ochrání společnost před sexuálními delikty, poněkud zjednodušuje skutečnost. V základu takových úvah je mylná představa, že pachatelé se nedopustí dalšího sexuálního násilí, pokud budou přístrojem (nebo společností) monitorováni. Je samozřejmě pravdou, že GPS záznamy ze sledování osob mohou např. usnadnit vyšetřování trestné činnosti nebo odradit některé pachatele od vstupu do lokalit, kde by se nacházet neměli, příp. od kontaktu s bývalými kriminálními společníky. Aktivní GPS sledování může být ale poměrně časově náročné a hlavně nemůže samo o sobě zabránit spáchání trestného činu – systém monitoruje místo, kde se osoba pod dohledem nachází, ale ne, co tam dělá, s kým mluví, koho pozoruje či na co myslí. Z účastníků průzkumu IKSP_SEX-KRIM2011 označilo toto opatření za účinný prostředek ochrany společnosti před pachateli závažné sexuální kriminality 85 % respondentů.

Registrace pachatelů sexuálních deliktů představuje systém, který má umožnit úřadům sledovat pobyt a aktivity sexuálních delikventů, včetně těch, kteří již vykonali své tresty. Tento systém nezahrnuje vždy pouze samotnou existenci databáze sexuálních delikventů, ale v některých zemích je spojen se zpřístupňováním některých informací z databáze veřejnosti či vybraným osobám (*community notification*), příp. s povinností sexuálních delikventů hlásit do registru příslušné údaje a jejich změny. Z tohoto pohledu není zcela přesné hovořit o „registrech sexuálních delikventů“, ale spíše o „systému registrace a monitoringu sexuálních delikventů“, který kromě registru samého zahrnuje i další výše uvedené prvky.

Systém registrace je kontroverzní opatření, jež vyvolává pochybnosti v řadě ohledů, zejména pokud zahrnuje zveřejňování informací z registru. Výrazné jsou námitky z hlediska ochrany lidských práv a svobod. Nejednoznačné jsou dosavadní studie o dopadech systémů registrace na reintegraci, recidivu a kontrolu sexuálních delikventů či na orgány systému trestní justice. Mezi důvody pro zavedení registrace sexuálních delikventů patří snaha snížit počet sexuálních deliktů, jež ovšem vychází z mylné představy o vysoké pravděpodobnosti recidivy těchto pachatelů. Studie, zkoumající kriminální recidivu registrovaných sexuálních delikventů, vykazují různé výsledky. Většina zatím došla k závěru, že **registrace nemá na speciální, druhovou ani obecnou recidivu registrovaných pachatelů významný vliv**, ačkoliv se objevily i studie, jež zjistily, že toto opatření přispívá ke snížení recidivy, nebo že naopak recidivu spíše zvyšuje. Jiné studie prokázaly, že i když registrace na recidivu významný vliv nemá, výrazně zkracuje „dobu selhání“, po níž je pachatel znovu zadržen, odsouzen či uvězněn. Nejednoznačné a nedostatečně průkazné jsou též výsledky výzkumů, zabývajících se odstrašujícím účinkem systému registrace na veřejnost. Pokud jde o **dopady v oblasti kontroly** registrovaných sexuálních delikventů, koncept registrace a monitoringu vychází z předpokladu, že z tohoto systému lze získávat informace, využitelné pro účely řízení rizik spojených s takovými pachateli a pro vyšetřování sexuálních trestných činů. Předpokládá se, že systém může zvýšit účinnost dohledu u pachatelů, někdy může odradit některé typy pachatelů od dalších projevů násilí, a zvýšit počty případů, kdy je pachatel dopaden. Dosavadní studie ovšem tento předpoklad podporují pouze zčásti a naopak přinášejí poznatky, podle nichž **systém registrace sexuálních delikventů jejich kontrolu může ztěžovat**, např. tak, že některé registrované pachatele přiměje k vyvinutí značného úsilí o to, aby se „ztratili z dohledu“, což ovšem znamená i přerušení léčby či resocializačního programu. Zveřejňování informací o registrovaných sexuálních delikventech tak může vést k tomu, že původní záměr – monitorování daného jedince – je narušen. Pachatel, jehož sexuální delikventní minulost je zveřejněna, často nemůže sehnat zaměstnání a mění své bydliště do míst, kde je pro úřady i komunitu neznámou osobou.

Stále více výzkumných poznatků naznačuje, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů vede místo **reintegrace** k jejich ostrakizaci a pronásledování, vyvolává či posiluje

v nich pocity hanby, beznaděje, stresu a odcizení. Přispívá také ke vzniku některých překážek reintegrace, jako jsou bezdomovectví, nezaměstnanost a ztráta sociální podpory, včetně narušení dosavadních rodinných, přátelských apod. vztahů. Bylo zjištěno, že pachatelé sexuálních deliktů mají po propuštění z vězení problémy najít si bydlení, nalézt a udržet si zaměstnání, a hlavně mají obtíže v dosažení určitého „sociální ukotvení či přijetí“ od okolí, které si je vědomo jejich kriminální historie. Jsou svým okolím stále vnímáni jako hrozba, a to vede k jejich odmítnutí. Nezdařená reintegrace může připívat k recidivě, přičemž nový sexuální delikt může být závažnější než předchozí útok, jenž vedl k registraci pachatele. Mezi argumenty pro zavedení registrace a informování veřejnosti patří, že tato povinnost může někdy fungovat jako určitá hrozba, která může u pachatele sexuálního deliktu působit jako motiv pro rozhodnutí podrobit se speciálnímu programu, a to nejen ve smyslu léčení u parafilních delikventů, ale např. i programu na zvládání zlosti apod. Na druhou stranu je třeba poznamenat, že opatření tohoto typu mají obecně významnější vliv spíše na skupinu pachatelů s tím nejmenším rizikem recidivy.

Z hlediska **dopadů na orgány systému trestní justice** je zřejmé, že systém registrace a monitoringu sexuálních delikventů je nákladný na zavedení i provoz, a to jak finančně (materiálně), tak pokud jde o zatěžování lidských zdrojů, neboť tento systém přináší pracovníkům institucí, jež jsou do něj zapojeny, řadu nových úkolů (včetně např. ověřování správnosti údajů v registru, komunikace s pachateli apod.).

Existence registru může mezi občany vyvolávat falešný pocit bezpečí. Na názor ohledně vhodnosti zavedení registru sexuálních delikventů a zveřejňování informací o těchto pachatelích za účelem ochrany společnosti byli dotazováni také účastníci průzkumu IKSP_SEXKRIM2011. S názorem, že zveřejňování informací o propuštěných sexuálních delikventech může zajistit ochranu společnosti před kriminálním sexuálním násilím, vyslovilo souhlas 71 % respondentů (36 % souhlasilo rozhodně). Téměř čtvrtina účastníků (23 %) ovšem o účinnosti takového opatření pochybovala, resp. vyjádřila nesouhlas s předkládaným tvrzením. Respondenti byli dále dotázáni, zda by podle jejich názoru měl v ČR existovat celostátní registr takových pachatelů, a pokud ano, zda by měl být veřejně přístupný nebo sloužit jen k úředním účelům. Tři čtvrtiny respondentů (76 %) se vyslovily pro existenci podobného registru, přičemž 41 % by upřednostňovalo registr neveřejný, sloužící pouze vybraným institucím, a 35 % by dalo přednost registru přístupnému veřejnosti, tak jak jej známe např. ze Spojených států amerických. Proti existenci registru se vyjádřilo 8 % účastníků průzkumu a 16 % respondentů nedokázalo či nechtělo svůj názor na tuto otázku uvést.

V posledních letech byly – zejména v zahraničí – vytvořeny a publikovány nejrůznější instrumenty, které mají zlepšit schopnost „diagnostikovat“ pravděpodobnost, že se daný jedinec bude chovat násilně, delikventně nebo, že se znovu dopustí sexuálního deliktu. Nástroje, jejichž cílem je posouzení, **diagnostika či ohodnocení rizika recidivy** – tedy *risk assessment instruments* – pracují s proměnnými, které postihují relativně trvalé dispozice či tendence dopouštět se delikventního jednání, a dále faktory, které signalizují počátek páčání nových (dalších) deliktů, které nejsou náhodné. Stále častěji jsou ale tyto nástroje vytvářeny „ad hoc“ a spíše jako reakce na aktuální požadavky legislativy, která „zaručený“ specializovaný nástroj vyžaduje. Nástroje, které vznikly a byly standardizovány a opakovaně validizovány na určitém souboru osob, jsou užitečným pomocníkem pro posouzení (assessment) rizikových oblastí u daného jedince. Je ale např. důležité, aby konkrétní instrument byl vybraný s ohledem na to, čeho chce posuzovatel dosáhnout (tj. zda diagnostikovat rizika nebo redukovat rizika). Několik instrumentů, založených na statických faktorech, lze při posouzení rizika sexuální recidivy považovat za užitečné, zejména při rozpoznání vysoce rizikových jedinců. Jejich použitím ale nelze zjistit, „jak“ zaměřit intervenci, nebo jestli intervence byla pro jedince efektivní.

Sexuální delikventi, kteří vykazují parafilní sexuální motivaci, jsou pro tuto svou „vlastnost“ dlouhodobě riziková z pohledu specifické recidivy, tj. opakování sexuálního deliktu stej-

ného charakteru. Mezi další **prediktory** či **rizikové faktory**, které významně korelují s recidivou u pachatelů sexuálních deliktů, patří „běžné“ kriminogenní faktory, jako jsou předchozí kriminální delikty, nízký věk, nestabilní či kriminální životní styl nebo přítomnost antisociální poruchy osobnosti, či psychopatie. Tyto faktory jsou společné pro obecnou kriminální populaci, nejen pro sexuální delikventy. Přestože „osobnostní patologie“ se v analýzách sama o sobě ukázala pouze jako středně silně související se sexuální recidivou, existují empirické poznatky, že kombinace parafilie a psychopatie staví delikventa do pozice vysoce rizikového pachatele, ve smyslu rizika spáchání dalšího sexuálního trestného činu. Jedním z významných kriminogenních faktorů je **užívání návykových látek**. V případě pachatelů **sexuálního zneužívání dětí** je podíl těch, kteří se činu dopouští pod vlivem alkoholu, obvykle zjištěn nižší (cca 14–50 %) než u pachatelů znásilnění. Obdobně mezi pachateli nenásilných sexuálních deliktů bývá zpravidla shledán nižší podíl osob, jednajících pod vlivem alkoholu, než u pachatelů znásilnění. Podle většiny zahraničních autorů se pod vlivem alkoholu odehrává 50–65 % všech případů znásilnění, někteří shledali vliv alkoholu na znásilnění dokonce u více než 80 %. Také čeští autoři uvádí vliv alkoholu u cca 60 % pachatelů znásilnění, zatímco u pachatelů pohlavního zneužívání byl alkohol přítomen v necelé třetině případů.

Některé domnělé **charakteristiky**, které jsou se sexuální kriminalitou a jejími pachateli spojovány, vytvářejí u veřejnosti určitá **stereotypní přesvědčení**, která nemají podklad v empirii, případně jsou s ní v rozporu. Tradiční stereotyp o „pravém znásilnění“ tvrdí, že znásilnění se zpravidla dopustí osoba, která nemá k oběti žádný vztah (neznají se), že ke znásilnění dojde v noci a venku, a že znásilnění je spojené s až extrémním fyzickým násilím vůči oběti. Ve skutečnosti výzkumy sice potvrzují, že ke většině znásilnění dochází zpravidla v noci, ale pachatelem je mnohem častěji někdo, kdo je oběti známý, k útokům dochází častěji v prostředí domova než v „exteriéru“. A pokud se vyskytuje násilí, tak je obvykle malé intenzity, zejména pokud jde o znásilnění mezi partnery či bývalými partnery. Na taková mylná přesvědčení byly zaměřeny i některé položky v již zmiňovaném průzkumu veřejného mínění IKSP_SEXKRIM2011. Například s výrokem „*Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých*“ v našem průzkumu nesouhlasila jedna třetina respondentů (30 %). Naopak víc jak polovina dotázaných (59 %) prezentovala v této oblasti názor, který odpovídá empirii. Svůj názor nedokázalo či nechťelo uvést 11 % respondentů. Empirické studie v ČR i v zahraničí ale potvrzují, že většina sexuálních útoků je spáchána někým, koho oběť zná, nebo přímo někým z okruhu rodiny oběti. To platí pro dětské oběti sexuálního násilí (zde bývá procento ještě vyšší), i pro oběti dospělé. Rizika vyplývající z uvedeného stereotypního přesvědčení jsou poměrně evidentní. Například může „mýtus nebezpečné cizí osoby“ (*stranger danger*) u rodiče navodit falešný pocit bezpečí, když se jeho dítě pohybuje převážně v okruhu známých a příbuzných – což však riziko jeho sexuálního napadení nijak nesnižuje.

Téměř polovina respondentů (46 %) byla přesvědčena, že sexuální zneužití v dětství vede k pozdějšímu páchání sexuálně agresivních činů. Sexuální viktimizace v dětství může zvyšovat pravděpodobnost sexuálně agresivního jednání, přesto se většina dětí, které byly zneužity, niče ho podobného ve své dospělosti nikdy nedopustí. U české veřejnosti také převládá názor (83 %), že pachatelé znásilnění jsou zejména sexuální devianti, tedy osoby s diagnózou parafilie. Taková „medicinalizace“ sexuální delikvence nejen, že neodpovídá empirii, ale také vede k úvaze, že tyto pachatele je nutné předat lékařům, kteří chorobu „odstraní“. Výše zmíněné nedorozumění možná pramení ze záměny poruchy zdraví – parafilie (tj. poruchy sexuální preference, dle dřívější terminologie sexuální deviace) se sexuální delikvencí, tj. s porušením sociálněprávních norem sexuálního chování.

Zatím není k dispozici žádný jednoznačný empirický důkaz, že by existovaly nějaké specifické osobnostní rysy či specifický osobnostní profil charakteristický pro sexuální delikventy. Tato skupina pachatelů představuje velmi **heterogenní soubor**, ve kterém jejich rozdílnost může být dána nejen jejich věkem či typem sexuálního trestného činu, ale i jejich rizikovostí (nebezpeč-

ností), kriminální historií, nebo přítomností, resp. nepřítomností parafilie nebo jiné duševní poruchy. Přesto je určen **osobnostních charakteristik, a to především možných poruch osobnosti, užitečným krokem např. při rozhodování o formě nejvhodnější terapie či programu zacházení nebo pro predikci dalšího vývoje z hlediska možné budoucí recidivy a možností resocializace.** Empirické studie informují o jednotlivých charakteristikách pachatelů sexuálního násilí, které většinou srovnávají s jinou, kontrolní skupinou. Uvádí se například, že pachatelé sexuálního zneužívání jsou ve srovnání s pachateli znásilnění více sociálně neobratní (*socially inept*) a více neprůbojní, resp. méně asertivní (*more unassertive*). Pachatelé znásilnění naopak vykazují závažnější antisociální chování v anamnéze a vyšší míru obecné a násilné kriminální recidivy. Není novinkou, že **pachatelé znásilnění vykazují více podobností s pachateli násilné, nesexuální kriminality,** než např. s pachateli sexuálního zneužívání dětí. U pachatelů sexuálních trestných činů bývají společným znakem např. delikty nesexuálního charakteru v anamnéze pachatelů, opakovaně je zjišťována jejich maladaptace nejen profesionální, ale i partnerská. Maladaptace v interpersonálních vztazích se projevuje jako hostilita k lidem, nezodpovědnost a nezralost v mezilidských vztazích, podezřavost, nedostatek empatie a chybějící soucit. Psychopatologické nálezy u těchto pachatelů jen u malé části z nich svědčí o vážnějším duševním onemocnění, nejčastěji je u nich diagnostikována disociální porucha osobnosti, psychopatická struktura osobnosti. Skutečnost, že jednání pachatele nese rysy sexuální agresivity, tak nemusí být „důsledek“ sexuální deviace, ale může se jednat o projev osobnosti. Takovými nesexuálními faktory (psychopatie, impulzivita aj.) je motivována větší část sexuálních pachatelů.

Data, získaná z několika různých studií, naznačují komplexní **vztah mezi psychopatií a sexuální kriminalitou.** Diagnóza psychopatie byla detekována jako prediktor sexuální nebo násilné recidivy. Vyšší riziko spáchání sexuálního deliktu (sexuální recidivy) v případě přítomnosti deviantního sexuálního zaměření a psychopatie potvrzuje řada autorů. Např. u pachatelů **znásilnění** byla zjištěna korelace mezi psychopatií a počtem předchozích nesexuálních trestných činů, ale nebyla zjištěna souvislost s předchozími sexuálními delikty. Byla dále zjištěna vyšší prevalence psychopatie u pachatelů znásilnění, než u pachatelů sexuálního zneužívání dětí.

Menší skupinu násilných sexuálních delikventů představují osoby s forenzně významnou **poruchou sexuální preference** (parafilí). Česká sexuologická škola k nim řadí zejména agresivní formy sadismu nebo pedofilie a patologickou sexuální agresivitu. **Patologičtí sexuální agresori** dosahují sexuálního vzrušení a uspokojení překonáváním odporu napadené anonymní ženy a minimalizací její kooperace. U této poruchy není zřejmá žádná sadistická vloha (pachatel obětí netrýzní a neprodlužuje její utrpení). Zřejmě nejcharakterističtějším rysem této skupiny pachatelů je sklon k opakování sexuálního násilí stejného charakteru, a tzv. predátorský či lovecký způsob přiblížení se a napadení oběti, kdy útoku zpravidla nepředchází žádný pokus o verbální komunikaci. Odlišit, nakolik jednání pachatele nese rysy patologické sexuální agresivity, a jestli toto jednání není „jen“ projevem patologicky strukturované osobnosti, není snadné. Někteří odborníci tyto „repetitivce“ za patologické, tedy deviantní, nepovažují a odmítají tento typ sexuálních agresorů řadit mezi parafilie. Hlavní rozdíl mezi patologickým sexuálním agresorem a **sadistickým sexuálním agresorem** spočívá v motivaci pachatele. Pro patologického sexuálního agresora je cílem dosažení pohlavního styku, zatímco sadistovi jde v první řadě o fyzické a psychické utrpení oběti. Důležitým znakem pravé **pedofilie** je tzv. „učitelská“ proceptivita, reagující na dětskou zvědavost, poddajnost a závislost. Pokud se pedofil dopustí fyzicky násilných praktik na dítěti, pak se většinou nejedná o čistou pedofilii, ale o **pedofilní sadismus**. Nebezpečnost takového pachatele se odvíjí od sadismu, ne primárně od pedofilie. Pedofilní komponenta zde zvyšuje jeho nebezpečnost tím, že malé dítě jako oběť je bezbrannější než např. dospělá žena. Kromě vyhraněných sexuálních deviací v aktivitě či v objektu se také můžeme setkat s kombinací několika deviantních preferencí vyskytujících se současně. V těchto případech jde o tzv. **kombinované sexuální deviace.**

Kriminální myšlení, vedle dalších faktorů, podporuje a udržuje tzv. kriminální životní styl. Tento systém přesvědčení jedinci pomáhá v každodenní interakci s vnějším i vnitřním prostředím. **Kriminální životní styl** není předem v jedinci zakotven (není mu geneticky dán), ani není předurčen souborem nějakých environmentálních okolností. Je to spíše soubor jednotlivých interakcí, kterými je jedinec začleňován do svého vnitřního a vnějšího prostředí. V současné době převládá názor, že **kriminální vzorce myšlení** se mohou objevit napříč kriminální populací, u různých typů pachatelů, a i v nekriminální populaci (zde jen v poněkud odlišné míře a intenzitě). **Kognitivní distorze** u pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů představují takové vzorce. Např. pachatelé, kteří se dopustí znásilnění na dospělé osobě (ženě), mají tendenci přičítat svým činům extrémní vnějškovost, často viní oběť za nepříjemnou situaci, do které se dostala. Externalizace nebo přenos viny na oběť mohou být uskutečněny mnoha různými způsoby. Mezi nejčastější projevy kriminálního stylu myšlení patří tvrzení, že žena si „o znásilnění říkala“ odvážným oblečením, které měla na sobě, nebo že neudělala vše, co bylo v jejích silách, aby znásilnění zabránila či byla ve špatné denní době ve špatné části města (tzv. odůvodňování).

Poměrně velký počet příspěvků v tisku, televizi a rozhlasě, zabývajících se problematikou sexuální kriminality, je jedním z objektivních dokladů zajímavosti tématu pro masová média. **Analýza mediálních sdělení** přiblížila některé charakteristiky mediálního obrazu sexuální kriminality v ČR, včetně pohledu na pachatele této trestné činnosti. Řada v literatuře popsaných kritérií určujících mediální atraktivitu kriminálních případů (např. sex, násilí, riziko, spojení s celebritami, s osobami s vysokým společenským statutem nebo s dětmi) se opakovaně vyskytovala i ve výzkumném souboru mediálních příspěvků. Kvalitu informování ze strany českých médií lze na základě výstupů analýzy hodnotit jako relativně uspokojivou. Neobjektivní informování, především nevyváženost prostoru věnovaného jednotlivým názorům a úhlům pohledu a výrazně negativní hodnocení „pachatele“, nikoli překvapivě, převládalo v příspěvcích většiny bulvárních periodik a komerčních televizních a rozhlasových stanic. Za znepokojující lze pokládat upevňování stereotypů o pachatelích znásilnění, prezentovaných v mediálních sděleních, které může veřejnost „navést“, případně utvrzovat ve zjednodušeném, nadsazeném, a tudíž nesprávném vnímání pachatele jako pro oběť neznámého sexuálně deviantního muže, útočícího na mladou ženu nebo dítě, a to zpravidla v noci a na odlehlých místech. Ačkoli se situace v médiích neukázala jako natolik znepokojivá, chceme-li příjemce mediálních sdělení, tedy veřejnost, získat pro opravdu racionální přístup k dané problematice, zmíněné nedostatky tomu jednoznačně překážejí. Dosažení tohoto cíle bude možné jedině se zvýšením kvality informování médií o této složité problematice. Neměla by chybět ani cílená snaha zabránit podporování nežádoucích stereotypů o pachatelích této trestné činnosti a akcentace důsledného dodržování tak důležitých zásad právního systému demokratické společnosti, jakou je presumpce nevin, i v rámci mediálních výstupů.

Sexuální delikty násilného charakteru patří k nejzávažnějším činům proti lidské důstojnosti a jejich následky bývají pro oběti obvykle těžké a dlouhodobé, ne-li přímo fatální. Poznání mechanismů, vedoucích pachatele ke spáchání sexuální agrese, jeho osobnostních charakteristik či motivace, je zásadním předpokladem adekvátního postupu při odhalování, vyšetřování i stíhání této trestné činnosti. Totéž ohledně významu přesných a spolehlivých dat a informací platí pro oblast přístupu k násilným sexuálním delikventům a zacházení s nimi. Pouze správně „zacílené“ intervence ve formě trestu, léčby, programu zacházení, dohledových a omezujících opatření apod., mohou vést k omezení rizika recidivy sexuálního násilí. A konečně bohatá a spolehlivá poznatková základna je nezbytným předpokladem úspěchu na poli prevence sexuální kriminality. Poznání rizikových faktorů a míry jejich významu či závažnosti ve vztahu k (sexuálně zaměřenému) násilnému chování může např. přispět k identifikaci rizikových skupin – potenciálních pachatelů i obětí – a ke tvorbě intervencí v oblasti sociální prevence, informace o pachatelích, obětech a způsobech páchaní sexuálních deliktů jsou základem zejména pro vývoj opatření situační prevence.

Summary

Violent sex crime – a topic for experts and public

Violent crime of sexual nature results not only in serious consequences for its direct victims, but it subsequently disrupts and jeopardizes relationships and undermines a sense of safety in society. The phenomenon of violent sex offences brings out intense emotions and reactions in society over the long term, has a significant impact on people's sense of safety and their fear. The public keeps a close eye on this type of crime and in reaction to its individual cases often calls for a stronger response by the state authorities and more severe sanctions for the offenders. The actual evidence base on violent sex crime in the Czech Republic does not match the seriousness of the problem. So far, no comprehensive criminological research on the occurrence and forms of the violent sex crime and its offenders, analysing the measures taken against offenders of this type of crime, has been carried out in the Czech Republic. Partial studies exist that study the offenders of selected specific violent offences (for example child molesters, murderers, rapists) or are aimed very locally (focusing on a specific district or convicted offenders in a particular prison).

The presented monograph summarises the outcomes of the initial part of the research carried out by the Institute of Criminology and Social Prevention (IKSP) which specifically focuses on the issue of sexually oriented violence, its offenders and victims and also response of the public authorities' to this serious type of offending.¹⁷⁹ The **subject of the research** involves sexual offences with an element of violence registered in the Czech Republic within a relevant period, identified perpetrators of these offences and individual measures taken to protect society from such crime. The **main research objective** is to gain new criminological knowledge about the sexually motivated criminal violence and its perpetrators in the Czech Republic and to evaluate the means used to punish this type of crime. The **research sub-goals** include evaluation of the penal legislation concerning prosecution of sexually motivated violence in the Czech Republic, identification of instruments used for assessing dangerousness of a violent sexual crime offender and mapping the picture of the violent sexual offences and offenders in the Czech media. **Part of the research, which is summarised in this monograph, focused on the description, basic analysis of the research problem (mapping study) and grasp of the issue.**

The standard criminological research methods and techniques were used such as analysis of statistical data from the law enforcement authorities registers, analysis of the current legislation including available case law, study of literature and relevant official documents to learn about the current state of knowledge about the examined area, media content analysis and also the secondary statistical analysis of the opinion poll data using multivariate techniques which completed the research with the information about the public knowledge, opinions and attitudes regarding the area of sexual violence, gathered in the IKSP_SEXXRIM2011 survey. The research task was carried out in accordance with the generally binding regulations, including the regulation on personal data protection, and the ethical principles of research work were respected.

For purposes of this study, the **“violent sex crime”** means a set of offences, where the offender intervenes in the sexual sphere of the victim while using physical violence, a threat of physical violence or of another severe injury and does so without the victim's consent. The conceptual characteristics of this rather a criminological definition of violent sex crime include interference with the victim's sexual sphere, use of physical violence, threats of physical violence or of other serious injury by the perpetrator towards the victim and absence of the victim's consent with such behaviour.

¹⁷⁹ The research project „Violent Sex Crime in the Czech Republic – focusing on its present forms, increase in efficiency of detection and sanctioning of offenders and on possibilities of protecting society from sexually motivated violence“ is funded by the Security Research Programme of the Czech Republic (Program bezpečnostního výzkumu ČR) from 2010 to 2015 (No. VG20122014084, the provider is the Ministry of the Interior of Czech Republic).

The first part of this monograph examines the violent sex crime from the perspective of Czech law and current available statistics. With regard to criminal legislation it is difficult to exactly identify the group of offences that can be classified as violent sex criminality within the above mentioned concept. The research focuses on the offences of rape, sexual constraint and cases of sexually motivated murders.

The constituent element of **rape** has been regulated in the provision of Section 185 of the current Penal Code since 2010, the previous penal code from 1961 defined it in the provision of Section 241. The original merits of the case that punished only the forcing of a woman to a sexual intercourse or abusing her defencelessness for this purpose, has been gradually complemented and at present it covers the whole range of coercive interferences with sexual sphere of a victim who can be a woman or man of any age. The number of rapes recorded by the police does not show any significant fluctuations in the police statistics and range from 480 to 675 cases per year. The judicial statistics of the public prosecutor's office show about 400–500 cases of rape being annually resolved in the preliminary proceedings. Several tens of cases are deferred (this item does not include the cases deferred due to failure to identify the offender) and about 330–400 individuals were prosecuted for rape. Actions were brought against the vast majority of the prosecuted persons in only a few tens of cases (maximum of 51 in 2009) the proceedings were halted. The judicial statistics show that about two thirds of the defendants whose cases were decided in the given year were convicted. About two hundred persons were convicted of rape annually in the target period (2010 to 2013). The distribution of the convicted population according to age categories indicates that most offenders within the target period were 30–39 and 40–49 years old. Even though the absolute number of adolescent offenders was very low, it is noteworthy to mention a relatively high proportion of juveniles (approx. 5 to 10 %) and a higher proportion of the youngest age category offenders (under 20 years) among the convicted rapists as compared with the general convicted population. Equally, there was a higher proportion of persons aged 50 years and older among the convicted rapists. It should be noted, however, that the low absolute numbers of convicted rapists do not allow any categorical conclusions.

The constituent elements of **sexual constraint** are regulated in Section 186 of the Penal Code. An offence can be identified as a violent sex crime in the above mentioned sense when the offender uses violence, a threat of violence or of another serious injury (i.e. in cases pursuant to Section 186, par. 1, alinea 1). The statistics of cases of sexual constraint are considerably affected by this offence having been introduced to the Penal Code rather recently, in 2010. The number of the offences recorded by the police in the target period did not exceed a few tens annually (22 to 46 cases) and the number of offenders was very low (7 to 16 offenders annually). The overall number of sexual constraint cases heard in preliminary proceedings was also low – within the four years since the introduction of this offence to the Czech criminal law, the preliminary proceedings were completed in only 88 cases.

Sexual murder does not constitute in the Czech catalogue of criminal offences a stand-alone offence, nor is it a stand-alone aggravated form of murder. Also because of that, such cases are not separately recorded in the judicial statistics which adhere to the criminal law classifications. However in the police statistics sexual murders are recorded in a separate category. In the years from 2007–2013 the number of recorded sexual murders ranged from zero to seven per year.

The issues of **recidivism of sex offenders** in terms of both official statistics and empirical evidence, including the data on re-offending of sex offenders, who completed protective treatment in the Czech Republic, are widely discussed topics among both the experts and the public. The outcomes of individual research studies in this area – carried out in the Czech Republic as well as abroad – are influenced by a range of factors such as definition and concept of recidivism, size and composition of a research sample and control group, and also e.g. the length of the target period.

Also for these reasons it always involves a great risk to compare or possibly take over the conclusions without the knowledge of the used methodology and composition of the research sample. The official statistical summaries of the Czech law enforcement authorities indicate the number of the detected rapists previously convicted for any intentional offense. For example the proportion of rapists with at least one previous conviction in the years 2008 to 2013 in the police records, amounted to under 50 percent ranging from 39 % to 47 % in the individual years. As for sexual constraint perpetrators detected by the police from 2010–2013, eight out of 42 offenders were recidivists. The judicial statistics show that 58 % of the rapists convicted in the years 2010–2013 had already been previously convicted. The proportion of individuals without previous convictions in the target period was always about 40 %, with the exception of 2012 when the first offenders amounted to almost 50 percent. This sub-group of offenders with no previous convictions, who committed a serious violent offence, which a rape undoubtedly is, is considered as significant by us. This to a certain extent confirms the empirical findings from studies on the **low rate of sexual recidivism**, i.e. repeated commission of the same sexual offence, **among rapists**. The **proportion of first offenders** among the convicted rapists in the Czech Republic in the target period was **moderately higher** than their proportion in the total offender population convicted in the Czech Republic from 2010–2013, which reached 34–38 %. Just under half (19) of 40 individuals convicted for **sexual constraint** from 2010–2013 had no previous convictions and 21 offenders had been previously convicted.

Sexual recidivism in the Czech Republic and abroad has been consistently documented as low (5 %–15 %). Researches carried out abroad, where a group of sex offenders was followed for a longer period of time, revealed that a majority (76 %) of convicted sex offenders were not convicted again for sexual offence and the meta-analysis of almost a hundred research studies showed that a vast majority (about 87 %) of offenders did not commit any other subsequent sex offence. Apart from the limitation following from the above mentioned problem of different definitions of recidivism in the foreign research studies, it is important, while interpreting the findings, to take into account that the samples of sex offenders are often mixed samples not distinguishing between offenders with paraphilia and offenders without disorders of sexual preference. There is a significant divergence between the empirical research findings and the **views of the public** regarding **sexual recidivism**. In the IKSP_SEXKRIM2011 poll the vast majority of respondents (83 %) identified with the statement that in the criminal history of offenders convicted for serious sex offences there are other previous convictions of similar nature. Similarly, the majority of respondents (80 %) also believed that these offenders, regardless of the length of the sentence they would serve, would commit another sexually motivated offence again in the future. Practically identical outcomes were obtained from the respondents regarding (in)efficiency of the protective treatment (80 % agreed with a statement that even after the protective treatment an offender would still commit another sex offence). In the public opinion, there should be a minimum of first offenders among sex offenders, whereas a majority of sex offences should be committed by individuals with the previous convictions mainly for sex offences. However this is not consistent with the official statistics in the Czech Republic and other countries or the findings of research studies.

The attitude towards sex offenders in different countries has its specificities. The basic question regarding the attitude towards sex offenders is whether it is more appropriate to punish these offenders or treat them. Judging from the responses obtained in the IKSP_SEXKRIM2011 poll, the public sentiment toward serious sex crime offenders is rather punitive. The share of the supporters of the sanctioning approach to rapists as opposed to their treatment was more than half (55 %). The sanctions imposed by Czech courts on these offenders were considered too lenient by a vast majority of respondents (87 %). If we compare the above mentioned finding with the knowledge of the sceptical public approach regarding the corrective or deterrent effect of however severe

punishment, two possible explanations present themselves. This may be a manifestation of stereotyped conceptions of too mild punishments for crime in general and for serious crime in particular. This phenomenon is known in a number of countries and is to a large extent independent of the actual severity of the criminal legislation in a particular country. The presented findings, however, can also suggest that citizens who do not believe in the role of punishment in reducing specific recidivism (i.e. repeated commission of the same offence) of sexual offenders, demand a strict penalty at least as a revenge against the offender of a condemnable offence.

Considering the gravity of sex crime in general, it is not surprising that **the vast majority** of imposed **penalties are custodial sanctions, either suspended or unsuspended**. The proportion of suspended (379) and unsuspended (386) custodial sentences imposed on rapists in the target period of 2010–2013 was essentially balanced and without any significant variations, although it gradually changed in favour of the suspended sentences. However this trend should not be overestimated given the low absolute numbers. By way of comparison, suspended sentences otherwise represent a substantial majority of the pronounced sentences in the Czech Republic; e.g. 74 % of all the convicted had their sentences suspended while 11 % received unsuspended prison sentences in 2013.

Czech criminal law is based on a dualistic concept of criminal penalties, where in response to the committed offences, in addition to sanctions, an offender can be ordered to undergo a **protective treatment** in specific cases. Apart from persons criminally responsible for an act committed, it can also be ordered for those not criminally responsible due to their low age or insanity. Protective measures are regulated by the Penal Code, and the protective treatment (Section 99 of Penal Code) and security detention (Section 100 of Penal Code) are of particular importance in relation to offenders of violence sex crime. Protective treatment means a state-mandated compulsory treatment of a perpetrator whose criminal activity was connected with a mental disorder or substance abuse. Security detention is a subsidiary measure in relation to the protective treatment and can be ordered for an offender in the case the protective treatment alone cannot be expected to result in sufficient protection of the society.

Courts in the Czech Republic imposed **security detention** on twelve convicted rapists in total in the target period of 2010–2013. Either in-patient or out-patient **protective treatment** was ordered for approximately 40 offenders annually during the same target period. The protective treatment was imposed mostly (in two thirds of cases) in the in-patient form and the most common type of protective treatment was understandably a sexological protective treatment (for paraphilic sex offenders) in both the in-patient (72 cases) and the out-patient (31 cases) forms. Further types of protective treatment included the treatment of alcoholism (in-patient treatment for 15, out-patient for 11 offenders), drug addiction (7 resp. 2 cases) and ‘other’ (11 cases in the in-patient as well as out-patient regimes) that typically involves the protective psychiatric (or psychiatric-sexological) treatment. By way of comparison, the protective treatment was imposed on 542 individuals in the Czech Republic in 2013, of that 129 cases involved sexological protective treatment. Of the total of 40 offenders prosecuted for sexual constraint, in whose cases the court issued a judgement in the period of 2010–2013, the protective treatment was imposed on 9 individuals in all cases sexological (5 in-patient and 4 out-patient regimes). From the medical point of view, the main goals of the protective treatment are to guide offenders toward developing an insight into their mental disorder that contributed to their offending, their re-socialisation and integration to the common life, prevention of re-offending provoked by a mental disorder, and also an offender’s isolation in a medical facility in case he/she presents a threat to the community with regard to their medical condition. The concept of the **Czech sexological protective treatment** is marked by its distinguishing between sex offenders with disorders of sexual preference (paraphilia) and non-paraphilic sex offenders.

The range of **means** used in different countries **in order to protect society from sex offenders** is relatively large. The support of the **measures** consisting in court decisions (*restraining order*, *restriction order*) which **restrict the possible access** of a convicted child molester, after serving their sentence, to places where children gather, is based on the presumption that a typical offenders seek out and contact their potential victims at just such places and if they do not have access to them, re-offending will not occur or its possibility will be significantly reduced. The fact is that no empirical studies have so far discovered the direct link between sexual assaults of children and a geographical proximity of an offender's place of residence to places where children gather. Nor has the existing research been able to support the assumption that the measures based on restricting the movement or residence of a released offender reduce the probability of re-offending. Still the public is of different opinion. Among the respondents participating in the IKSP_SEXKRIM2011 survey this measure was given the highest support. Eighty-seven percent of the respondents agreed that such measures can ensure the protection of society against offenders of serious sex crime.

The belief that **monitoring devices** – GPS monitoring system, microchips or electronic bracelets – will protect society from sex offenders, rather simplifies reality. Such considerations are based on an erroneous assumption that offenders stop committing sex crime if they are monitored by a device (or by society). It is, of course, true that GPS surveillance records can e.g. facilitate criminal investigation or discourage some offenders from entering areas where they should not, or possibly from contacting their former criminal accomplices. However active GPS surveillance can be quite time-consuming and above all cannot alone prevent a commission of an offence. The system monitors the place where the offender under surveillance is present but not what is he doing, who is he talking with or following or what is he thinking of. Eighty-five percent of the respondents in IKSP_SEXKRIM2011 survey marked this measure as an effective tool of protecting society from serious sex offenders.

Sex offenders registration represents a system designed to enable the authorities to monitor the location and activities of sex offenders including those who already served their sentence. This system does not always include only the database of sex offenders itself, but in some countries it is connected with providing access to certain information from the register to the public or to designated persons (*community notification*), or with the obligation of a sex offender to report relevant data and its changes in the register. In this respect it is not quite accurate to speak of 'sex offenders registers', but rather of 'a sex offenders registering and monitoring system' which besides the register itself also includes the other above mentioned elements.

The registration system is a controversial measure that raises doubts in many respects, especially if it includes releasing of information from the register. There have been strong objections to it as regards protection of human rights and freedoms. The existing studies are ambiguous when it comes to the impact of the registration systems on re-integration, re-offending and supervising of sex offenders, or the institutions of criminal justice system. One of the reasons for introducing a sex offenders registration is the endeavour to minimise the number of sex offences which is, however, based on the misconception assuming a high probability of re-offending among these perpetrators. The studies examining the recidivism rates among registered sex offenders yield varied results. Most of them have so far concluded that the **registration has no impact on either specific recidivism, generic recidivism** (i.e. repeated commission of the offences of the same kind – e.g. consecutive commission of the different sex offences like rape and sexual constraint), **or general recidivism**. Other studies have established that even though the registration has no significant impact on recidivism, it markedly shortens 'the failure period', after which the offender is again arrested, sentenced or imprisoned. Also ambiguous and not sufficiently conclusive are the findings of the research on the deterring effect of the registration system towards the public. Regarding **the impacts in the area of controlling** registered sex offenders, the concept of registration and monitoring

is based on the presumption that the system can provide information usable in risk management relating to such offenders and investigation of sex offences. It is assumed that such system can increase the efficiency of offender supervision, sometimes may discourage certain types of offenders from further manifestations of violent behaviour and increase the number of cases where the offender is caught. However the existing studies only support this presumption partially and, contrariwise, their findings show that **the system of sex offenders registration can make their control more difficult**, for example by causing some registered offenders to make considerable efforts to 'disappear from sight', which also entails the discontinuation of therapy or rehabilitation programme. Releasing of information about the registered sex offenders thus may negatively affect the original purpose of monitoring the given individual. An offender whose past of a sexual offender is made publicly known often cannot find a job and moves to places of residence where he/she is unknown to both the local authorities and the community.

An increasing number of research findings indicate that the system of sex offenders registration and monitoring instead of **reintegration** leads to their ostracism and harassment causes or increases feelings of shame, hopelessness, stress and alienation. It also contributes to the creation of certain obstacles to rehabilitation such as homelessness, unemployment and a loss of social support including disruption of existing relationships in the family, with friends, etc. It was established that sex offenders after released from prison have problems to find a home, find and keep a job and, most importantly, have difficulties to attain some level of 'social anchoring or acceptance' in their community that is aware of their criminal history. They continue to be perceived by people around them as a threat which leads to them being rejected. The failed rehabilitation can enhance the possibility of recidivism and another sex offence may be more serious than the previous assault which led to the offender's registration. One of the arguments in favour of implementing the registration and the community notification claims that such obligation can work as a form of threat which may motivate a sex offender to take the decision to undergo a specialist programme not only focused on treating paraphilia, but also e.g. anger management programmes, etc. On the other hand we should mention that such measures generally have a greater effect on the offenders exhibiting the smallest risk of re-offending.

Considering the **impact on the criminal justice institutions** it is evident that the implementation and operation of a sex offender registration and monitoring system is costly, in terms of both finance and load on human resources, as running of such system presents the work force of the institutions involved with a number of new tasks (including for example verification of register data, communication with offenders, etc.).

The existence of the register can create a false sense of security among the public. The IKSP_SEXKRIM2011 survey participants were also asked about their opinion concerning the appropriateness of introducing a sex offender register and release of information. Seventy-one percent agreed (of that 36 % agreed definitely) that informing the public of the released sex offenders can ensure the protection of society against the criminal sex violence. However almost a quarter (23 %) of respondents expressed doubts about the effectiveness of such measure, i.e. disagreed with the presented statement. Respondents were further asked whether, in their opinion, a national register of sex offenders should be in place in the Czech Republic and if so, whether it should be accessible to the public or only be used for administrative purposes. Three quarters of the respondents (76 %) were in favour of such register with 41 % preferring a confidential register to be used by selected institutions only, while 35 % would prefer a register accessible to the public in the way familiar e.g. from the USA. Eight percent were against the existence of the register and 16 % were unable or unwilling to give their opinion on the matter.

In recent years various instruments have been created and published, mainly abroad, that should improve the ability to 'diagnose' a probability rate of an offender behaving violently, engaging

in criminal activities or committing a sex offence again. The assessment tools such as **diagnostics and recidivism risk assessment**, i.e. *risk assessment instruments*, work with the variables affecting relatively stable dispositions or tendencies to delinquency and also with factors indicating the onset of new, further offending that is not random. More and more often, however, these instruments are created 'ad hoc', more in response to the current needs of legislation that requires a 'guaranteed' specialist instrument. The created instruments were standardised and repeatedly validated using a specific sample of individuals. They are useful tools assisting in assessing the risk elements of a given individual. However it is important, inter alia, to choose a specific tool in accordance with the intended goal of the assessment (i.e. whether to identify risks or to reduce them). A number of tools based on statistical factors can be considered useful when assessing the risk of sexual recidivism, especially when identifying high-risk individuals. Nonetheless it is not possible to establish by means of these tools, 'how' an intervention should be applied or directed or whether the intervention was effective for the individual in question.

Sex offenders, who exhibit paraphilic sexual motivation, represent, due to this 'quality' of theirs, a long-term risk with regard to a specific recidivism, i.e. repeated commission of the same sex offence. Among other **predictors or risk factors** significantly correlating with a sexual re-offending are the 'common' criminogenic factors such as previous offences, low age or presence of antisocial personality disorder, low self-control, psychopathy or unstable or criminal lifestyle. These factors apply not only to sex offenders but to the general criminal population. Although 'personality pathology' alone has been proven by analyses as only having a moderate relation to sexual recidivism, there are empirical findings showing that a combination of paraphilia and psychopathy places an individual in a position of a high-risk offender in terms of sexual recidivism risk. One of the important criminogenic factors is **substance abuse**. In the case of **child molesters** the proportion of those offending under the influence of alcohol is usually smaller (about 14–50 %) than that of rapists. Similarly, the proportion of perpetrators of non violent sex crime who offend under the influence of alcohol is lower than that of rapists. According to the majority of foreign authors, 50 to 65 percent of all cases of rape are committed after drinking alcohol; some even established alcohol influence for more than 80 % of rape cases. Also Czech authors specify the presence of alcohol factor in about 60 % of rape offences, whereas offenders of sexual abuse were under the influence of alcohol in less than a third of cases.

Some **characteristics** assumed to be connected with sex crime and its perpetrators form a basis for some **stereotyped beliefs** among the public that are not grounded on empirical evidence or may be in conflict with it. A traditional stereotype of a 'real rape' claims that a rape is typically committed by an individual with no relation to the victim (they do not know each other); outside in the night time and it is accompanied with an extreme physical violence against the victim. In reality, the studies show that albeit most rapes are committed in the night time, the offender is more often a person familiar to the victim, and the assault happens at home more frequently than outdoors. If violence occurs, it is usually of small intensity particularly when rape between partners or former partners is involved. Some items in the above mentioned IKSP_SEXKRIM2011 survey were focused on these false beliefs. For example about one third of the respondents (30 %) in our poll did not agree with the statement '*In most cases of child molesting a victim is someone from the offender's family or social circle*', while on the other hand more than half of them (59 %) expressed views consistent with the empirical evidence. Eleven percent of the respondents were not able or willing to give their opinion on the matter. The empirical research both in the Czech Republic and abroad confirms that most sexual assaults are committed by a person familiar to the victim or right by a member of the family. This applies to child victims of sexual violence (where the proportion is even higher) and to adult victims alike. The risks following from the above described stereotypical belief are quite evident. For example '*the stranger danger myth*' can create a false sense of security

in a parent, when their child spends most of the time among their acquaintances and relatives, which in fact does not reduce the risk of sexual assault at all.

Almost half of the respondents (46 %) believed that sexual abuse in childhood leads to subsequent commission of sexually aggressive actions. Sexual victimisation in childhood can increase the probability of sexually aggressive behaviour, yet the majority of children who were abused never commit anything like that in adulthood. The Czech public also identifies (83 %) with an opinion that rapists are mostly sexual deviants, in other words persons diagnosed with paraphilia (disorders of sexual preference). Such 'medicalization' of sexual delinquency does not only match the empirical knowledge, but also leads to considerations that these offenders need to be handed over to the doctors who will 'remove' the disease. The above mentioned misunderstanding may result from confusing a health disorder called paraphilia (i.e. disorders of sexual preference, sexual deviation according to the earlier terminology) with sexual delinquency, i.e. violation of the social and legal standards of sexual behaviour.

There has been no empirical evidence available so far that would prove the existence of certain specific personality traits or a particular personality profile characteristic of sex offenders. This group of offenders represents a very heterogeneous sample in which individual differences may be due not only to age or the offence type committed, but also to the risk (dangerousness) they represent, their criminal histories, also due to presence or absence of paraphilia or another mental disorder. Still the determination of personality traits, possible personality disorders in particular, is useful e.g. in relation to decision-making on the most appropriate therapy or treatment programme, predicting further development of possible recidivism and assessing the rehabilitation possibilities. The empirical studies provide information about individual characteristics of sex offenders which they usually compare with a control group. For example it is stated that offenders of sexual abuse are more socially inept and unassertive or rather less assertive as compared with rapists. On the other hand, rapists exhibit a more serious antisocial behaviour in their anamneses and a higher rate of general as well as violent criminal recidivism. It is nothing new that rapists exhibit a stronger similarity with perpetrators of violent non-sexual crime than e.g. with child molesters. The common characteristics of sex offenders are e.g. presence of non-sexual offences in an offender's criminal history, repeatedly detected maladaptation in professional life and partnership. Maladaptation in interpersonal relations manifests itself as hostility towards people, irresponsibility and immaturity shown in human relations, suspiciousness, and lack of empathy and absence of compassion. Psychopathological findings in these offenders testify to only a small number of them suffering from a more serious mental illness, most frequently there is antisocial personality disorder or psychopathy diagnosed. The fact that an offender's actions show attributes of sexual aggressiveness does not have to be a 'consequence' of sexual deviation, but can be a manifestation of his/her personality. A larger part of sex offenders are motivated by these non-sexual factors (psychopathy, impulsivity, etc.).

The data gathered from several different studies show a complex **connection between psychopathy and sex crime**. The diagnosis of psychopathy was identified as a predictor of sexual or violent recidivism. Several authors confirmed a higher risk of sex offence commission (sexual recidivism) in the case a deviant sexual orientation and psychopathy are present. As an example, a correlation was identified between psychopathy and the number of previous non-sexual offences in **rapists**, but no relation to the previous sex offences was identified. Also a higher prevalence of psychopathy was identified for rapists than for child molesters.

A smaller group of violent sex offenders is represented by individuals with forensically significant **disorders of sexual preference** (paraphilia). The Czech sexological school includes in them particularly aggressive forms of sadism or paedophilia and pathological sexual aggressiveness (paraphilic coercive disorder). **Pathological sexual aggressors** achieve sexual arousal and satisfaction

through overcoming the resistance of an assaulted woman and minimizing her cooperation. This disorder does not indicate any sadistic ability (the offender does not torture his victim or prolong her suffering). The essential characteristics of this group of offenders probably include the tendency to repeat sexual violence of the same type and what is known as predator or hunter way of approaching and attacking a victim, while the assault is usually not preceded by any attempt at verbal communication. It is not easy to distinguish the extent to which an offender's behaviour manifests features of pathological sexual aggression or whether it is 'only' a demonstration of pathologically structured personality. Some experts do not consider these 'repeated sex offenders' as pathological, i.e. deviant, and refuse to include this type of sexual aggressors among paraphilics. The main difference between a pathological sexual aggressor and a **sadistic sexual aggressor** lies in an offender's motivation. A pathological sexual aggressor's goal is to achieve an intercourse, whereas a sadist is mainly concerned in physical and psychological suffering of the victim. An important feature of true **paedophilia** is the 'teacher's' perceptivity, responding to children's curiosity, submissiveness and dependence. If a paedophile commits physically violent practices on a child, then it is usually not true paedophilia, but **paedophilic sadism**. The dangerousness of such an offender does not primarily come from paedophilia but from sadism. The paedophilic component increases his dangerousness by the fact that a child is more defenceless as a victim than e.g. an adult woman. In addition to the unequivocal sexual deviations regarding an activity (e.g. a sadism) or an object (e.g. a paedophilia), there are also combinations of several deviant preferences occurring simultaneously. Such cases are referred to as **multiple paraphilias**.

Criminal thinking, besides other factors, supports and maintains the so called criminal lifestyle. This system of beliefs helps the individual in everyday interaction with external and internal environments. The **criminal lifestyle** is not initially embedded into an individual's personality (there is no genetical predisposition), nor it is predetermined by a set of environmental circumstances. It is rather a set of individual interactions through which an individual is integrated to his inner and outer environment. The currently prevailing opinion says that **criminal thinking patterns** can occur across a criminal population, in different types of offenders, but also in a non-criminal population (just here in a different degree and intensity). Such patterns can be seen in **cognitive distortions** of sexually motivated offenders. For example offenders who commit rape on an adult person (woman) have a tendency to ascribe extreme externality to their actions; they often blame the victim for the unpleasant situation she got herself into. Externalization or transfer of guilt to the victim may be carried out in a number of ways. The most common exhibitions of criminal thinking include an assertion that a woman 'was asking for it (rape)' by the bold outfit she was wearing or that she did not do everything she could have to prevent the rape or she was in the wrong place at the wrong time (mollification).

Quite a large number of reports in the press, on television and the radio on the problems of sex crime can be seen as objective evidence that the mass media take a great interest in this topic. A **media content analysis** described some characteristics of the picture of sex crime in the Czech Republic, including the view on its offenders, presented by the Czech media. A number of criteria described in the literature that determine the attractiveness of criminal cases for the media (for example sex, violence, risk, connection to celebrities, persons of a high social status or children) repeatedly appeared in the research sample of media reports. The reporting quality of Czech media can be, based on the analysis outcomes, assessed as relatively satisfying. Lack of objective reporting, primarily the unbalanced attention given to different opinions and standpoints and a markedly negative assessment of the 'perpetrator' was, not surprisingly, prevalent in reporting of the most tabloid newspapers and commercial television channels and radio stations. What can be considered as disturbing is the strengthening of a stereotypical picture of a rapist which is presented in the media messages and which may 'guide' the public to, or act in the way of

strengthening of, a simplified, exaggerated and therefore false perception of an offender as a sexually deviant man, stranger to the victim, attacking a young woman or a child usually in remote areas and in the night time. Although the situation in the media has not been found as gravely disturbing, the above mentioned drawbacks are definitely in the way if we want to win over the recipients of the media messages, i.e. the public, for a truly rational approach to the discussed problems. Achieving of this goal would only be possible through increasing the quality of the media reporting on this complex issue. There should also be a targeted effort to avoid supporting of undesirable stereotypes of the offenders, and accentuate consistent abidance by such an essential principle of the legal system of a democratic society as the presumption of innocence, also within the media outputs.

Sex offences of violent nature belong to the acts most seriously violating human dignity, and have severe and long-term, if not fatal, consequences for their victims. Understanding the mechanisms leading offenders to sexual aggression and their personality characteristics or motivation is the basic precondition for adequate procedures of detection, investigation and prosecution of this type of crime. The same applies, regarding the importance of accurate and reliable data and information, to the sphere of approach to and treatment of violent sex offenders. Only the well 'targeted' interventions in the form of punishment, medical therapy, treatment programmes, surveillance and restriction measures, etc., can succeed in reducing the risk of sexual violence recidivism. Finally, the extensive and reliable evidence base is a prerequisite for success in the field of sex crime prevention. The knowledge of the risk factors and the level of their significance or seriousness in relation to sexually oriented violent behaviour can contribute e.g. to identification of risk groups – of potential offenders and victims – and to the development of interventions in the area of social prevention. Similarly the information on offenders, victims, and ways of committing sex offences form a basis particularly for the development of measures of situational prevention.

Použité prameny

- Abel, G. G., Rouleau, J. L., & Cunningham-Rathner, J. (1986). Sexually Aggressive Behavior. In Curran W. M., McGarry, A. L., Shah, S. A. (Eds.), *Forensic Psychiatry and Psychology: Perspectives and Standards for Interdisciplinary Practice* (pp. 172–184). Philadelphia, PA: F. A. Davis Company.
- Ahlmeyer, S., Kleinsasser, D., Stoner, J. & Retzlaff, P. (2003). Psychopathology of incarcerated sex offenders. *Journal of Personality Disorder*, 17(4), 306–18.
- Allnutt, S., Bradford, J., Greenberg, D., & Curry, S. (1996). Co-morbidity of alcoholism and the paraphilias. *Journal of Forensic Sciences*, 41(2), 234–239.
- Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically-relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28(3), 369–404.
- APA – American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Retrieved 7 May, 2014, from <http://www.psychiatry.org/dsm5>.
- ATSA – Association for the Treatment of Sexual Abusers. (1996). *Reducing Sexual Abuse through Treatment and Intervention with Abusers*. Retrieved 5 October, 2010, from <http://www.calcsa.org/wp-content/uploads/2007/11/reducing-sexual-abuse-through-treatment-and-intervention-with-abusers.doc>.
- Barbaree, H. E., Seto, M. C., Langton, C. M., & Peacock, E. J. (2001). Evaluating the predictive accuracy of six risk assessments instruments for adult sex offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 28(4), 490–521.
- Barbaree, H., Seto, M., Serin, R., Amos, N., & Preston, D. (1994). Comparisons between sexual and non sexual rapists subtypes: sexual arousal to rape, offence precursors, and offence characteristics. *Criminal Justice and Behavior*, 21(1), 95–114.
- Baron, S. W. (1999). Street youths and substance use – the role of background, street lifestyle and economic factors. *Youth and Society*, 31(1), 3–26.
- Bartol, C., & Bartol, M. (2012). *Introduction to Forensic Psychology: Research and Application* (3rd ed.). London: SAGE.
- Bartosh, D., Garby, T., Lewis, D., & Gary, S. (2003). Differences in the predictive validity of actuarial risk assessments in relation to sex offender type. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(4), 422–438.
- Bennett, T. H., & Holloway, K. R. (2007). *Drug-crime Connections*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Berger, P., Berner, W., Bolterauer, J., Gutierrez, K., & Berger, K. (1999). Sadistic personality disorder in sex offenders: Relationship to antisocial personality disorder and sexual sadism. *Journal of Personality Disorders*, 13(2), 175–186.
- Blackburn, R., Logan, C., Donnelly, J., & Renwich, S. (2003). Personality disorders, psychopathy and other mental disorders: Co-morbidity among patients at English and Scottish high-security hospitals. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 14(1), 111–137.
- Blatníková, Š., & Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., & Zeman, P. (2013). Pachatelé sexuálních trestných činů a zacházení s nimi – současné problémy z pohledu výzkumu. *Trestněprávní revue*, 12(4), 95–99.
- Blatníková, Š., Faridová, P., & Zeman, P. (2015, připravuje se). *Inventář kriminálních stylů myšlení. Příručka pro administraci a vyhodnocení*. Praha: IKSP.
- Blatníková, Š., Faridová, P., Zeman, P., & Vranka, M. (2015, připravuje se). *Adaptace Inventáře kriminálních stylů myšlení do českého prostředí* (předběžný název článku).
- Blumenthal, S., Gudjonsson, G., & Burns, J. (1999). Cognitive distortions and blame attribution in sex offenders against adults and children. *Child Abuse and Neglect*, 23(2), 129–143.

- Boer, D. P., Hart, S. D., Kropp, P. R., & Webster, C. D. (1997). *Manual for the Sexual Violence Risk – 20: Professional Guidelines for Assessing Risk of Sexual Violence*. Vancouver, CA: The Mental Health, Law, & Policy Institute.
- Bogle, B., & Chumney, F. (2006). Development of the Sex Offender Attitude Scale (SOAS). In *Proceedings of The National Conference On Undergraduate Research (NCUR)*, April 6–8, 2006 (pp. 3032–3037). Asheville, NC: The University of North Carolina at Asheville. Retrieved 18 April, 2014, from <http://www.ncur20.com/presentations/11/1163/paper.pdf>.
- Bonta, J., Law, M., & Hanson, R. K. (1998). The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123(2), 123–142.
- Brichcín, S. (1980). Pachatelé pohlavního násilí na dospělých ženách. *Praktický lékař*, 60(20/22), 803–806.
- Brichcín, S. (2008). Diagnóza F65.8 – sexuální agresivita a úskalí sexodiagnostiky. In Raboch J. (Ed.), *Quo vadis, psychiatria?* (pp. 10–13). Praha: Galén.
- Brichcín, S., & Spilková, J. (2002). Alkohol a jeho vztah k sexuální kriminalitě. *Kriminalistika*, XXXV(2). Retrieved 7 April 2013, from <http://www.mvcr.cz/clanek/kriminalistika-728588.aspx?q=Y2hudW09Ng%3d%3d>.
- Brichcín, S., Kolářský, A., Netík, K., & Weiss, P. (1996). *Sexuální delikvence z pohledu psychiatrické sexuologie* (Zpráva č. 124). Praha: Psychiatrické centrum.
- Brown, J.M., & Walklate, S.L. (Eds.), (2012). *Handbook on Sexual Violence*. London: Routledge.
- Brown, S., & Forth, A. (1997). Psychopathy and sexual assault static risk factors, emotional precursors, and rapists subtypes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65(5), 848–857.
- Brzek, A. (1997). *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum.
- Brzek, A., & Raboch, J. (1986). Alkohol a sexuální delikvence. In *Sborník referátů z mimořádné pracovní schůze ČSS ČLS JEP v Horních Beřkovicích* (pp. 36–40). Ústí nad Labem: KÚNZ.
- Buchanan, J., & Young, L. (2000). The War on Drugs – A War on Drug Users? *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 7(4), 409–422.
- Buchancová, M., Weiss, P., & Brichcín, S. (1993). Sociokulturní a psychologická charakteristika deviantních pedofilních delikventů. *Kriminalistika*, 26(3), 213–220.
- Bulten, E., Nijman, H., & van der Staak, C. (2009). Measuring criminal thinking styles: The construct validity and utility of the PICTS in a Dutch prison sample. *Legal & Criminological Psychology*, 14(1), 35–49.
- Burgess, A. (1992). *Crime Classification Manual*. New York: Lexington Books.
- Burt, M. (1983). Justifying Personal Violence: A comparison of rapists and the general public. *Victimology*, 8(3/4), 131–150.
- Byqvist, S., & Olsson, B. (1998). Male drug abuse, criminality and subcultural affiliation in a career perspective. *Journal of Psychoactive Drugs*, 30(1), 53–68.
- Cadsky, O., Hanson, K., R., Crawford, M., & Lalonde, C. (1996). Attrition from a male batterer treatment program: Client-treatment congruence and lifestyle instability. *Violence and Victims*, 11(1), 51–64.
- Cale, E. M., & Lilienfeld, S. O. (2003). What every forensic psychologist should know about psychopathic personality. In Donohue, V W. & Levensky E. (Eds.), *Handbook of forensic psychology* (pp. 395–428). New York: Academic Press.
- Carpentier, C. (2007). Drugs and crime – a complex relationship. *Drugs in Focus 16, Briefing of the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*. Retrieved 25 March, 2012, from http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_44774_EN_Dif16EN.pdf+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz&client=firefox-a.
- CSOM – Center for Sex Offender Management. (2000). *Myths and Facts About Sex Offenders*. Retrieved 10 June, 2009, from <http://www.csom.org/pubs/mythsfacts.html>.

- CSOM – Center for Sex Offender Management. (2010). *Exploring Public Awareness and Attitudes about Sex Offender Management: Findings from a National Public Opinion Poll*. Retrieved 25 August, 2011, from <http://www.csom.org/pubs/CSOM-Exploring%20Public%20Awareness.pdf>.
- Ciprová, K. (2011). Znásilnění: kontextuální úvod. In Ciprová, K. (Ed.), *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění* (pp. 3–11). Praha: Gender Studies, o. p. s.
- Cleckley, H. M. (1964). *The mask of sanity: An attempt to clarify some issues about the so-called psychopathic personality*. Saint Louis, MO: C.V. Mosby.
- Craig, L., Browne, K., & Beech, A. (2008). *Assessing Risk in Sex Offenders: A Practitioners Guide*. Chichester, UK: John Wiley and Sons.
- Craig, L., Browne, K., Beech, A., & Stringer, I. (2006). Psychosexual characteristics of sexual offenders and the relationship to reconviction. *Psychology, Crime and Law*, 12(3), 231–244.
- Craun, S. W., & Theriot, M. T. (2009). Misperceptions of sex offender perpetration: Considering the impact of sex offender registration. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(12), 2057–2072.
- Čermák, I. (1998). *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta.
- Červinková, A., Linková, M., Šaldová, K., & Tupá, B. (2004). Analýza kvalitativních doplňujících otázek. In Pikálková, S. (Ed.), *Mezinárodní výzkum násilí na ženách: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- ČSÚ – Český statistický úřad. (2011). *Ženy a muži v datech 2011 – Soudnictví, kriminalita*. Retrieved 30 September, 2013, from http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/1417-11-n_2011.
- ČSÚ – Český statistický úřad. (2013). *Zaostřeno na muže a ženy 2012 – Soudnictví, kriminalita*. Retrieved 30 September, 2013, from http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/1413-12-r_2012-16.
- da Agra, C. (2002). The Complex Structures, Processes and Meanings of the Drug/Crime Relationship. In Brochu, S., da Agra, C., & Cousineau, M.-M. (Eds.), *Drugs and Crime Deviant Pathways* (pp.9–32). Chippenham, UK: Ashgate Publishing Limited.
- DeLisi, M. (2005). *Career Criminals in Society*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dolan, M., Holloway, J., Bailey, S., & Kroll, L. (1996). The Psychosocial Characteristics of Juvenile Sexual Offenders Referred to an Adolescent Forensic Service in the UK. *Medical science Law*, 36(4), 343–352.
- Dornin, C. (2010). Facts and Fiction about Sex Offenders. *Sentencing and Justice Reform Advocacy (SJRA)*, 2(3), 11. Retrieved 30 October, 2012, from <http://facts1.live.radicaldesigns.org/downloads/ADVOCATE-JUNE%202010-EMAIL.pdf>.
- Douglas, J., Burgess, A. B., & Ressler, R. (2006). *Crime Classification Manual* (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Drenkhahn, K., Morgenstern, C., & van Zyl Smit, D. (2012). What is in a name? Preventive Detention in Germany in the Shadow of European Human Rights Law. *Criminal Law Review*, 3, 167–187.
- Duwe, G., & Freske, J. (2012). Using Logistic Regression Modeling to Predict Sexual Recidivism: The Minnesota Sex Offender Screening Tool-3 (MnSOST-3). *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 24(4), 350–377.
- Duwe, G., Donnay, W., & Tewksbury, R. (2008). Does residential proximity matter? A geographic analysis of sex offense recidivism. *Criminal Justice and Behavior*, 35(4), 484–504.
- Edmunds, M., May, T., & Hearnden, I. H. (1998). *Arrest Referral: Emerging Lessons from Research*. (Drugs Prevention Initiative Paper 23). London, UK: Home Office.
- Ellis, A. (1979). The Sex Offender. In Toch H. (Ed.), *Psychology of crime and criminal justice* (pp. 405–425). Fort Worth, TX: Holt, Rinehart and Winston.
- English, K., & Lowden, K. (Eds.). (2003). *Handbook: Sexually Violent Predator Risk Assessment Instrument for Felons. Background and Instruction*. (Colorado Sex Offender Management Board). Denver, CO: Colorado Department of Public Safety, Office of Research and Statistics. Retrieved 13 February, 2012, from <http://dcj.state.co.us/ors/docs.htm>.

- English, K., Retzlaff, P., & Kleinsasser, D. (2002). The Colorado Sex Offender Risk Scale. *Journal of Child Sexual Abuse*, 11(2), 77–96.
- Epperson, D. L., Ralston, C. A., Fowers, D., DeWitt, J., & Gore, K. S. (2005). Actuarial risk assessment with juveniles who offend sexually: Development of the Juvenile Sexual Offense Recidivism Risk Assessment Tool-II (JSORRAT-II). In Prescott, D. (Ed.), *Risk assessment of youth who have sexually abused: Theory, controversy, and emerging strategies* (pp. 118–169). Oklahoma City, OK: Woods 'N' Barnes.
- Epperson, D., Kaul, J., Huot, S., Hesselton, D., Alexander, W., & Goldman, R. (1999). *Minnesota Sex Offender Screening Tool-Revised (MnSost-R): Development performance, and recommended risk level cut scores*. Retrieved 3 March, 2004, from <http://www.psychology.iastate.edu/faculty/epperson>.
- CTP – European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2014). *Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 to 16 September 2010*. Retrieved 10 June, 2014, from <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2014-03-inf-eng.pdf>.
- Faridová, P. (2015, *připravuje se*). Kriminální myšlení – zahraniční teorie a praxe i první empirická data z ČR (předběžný název článku).
- Farkas, M. A., & Miller, M. (2007). Reentry and Reintegration: Challenges Faced by the Families of Convicted Sex Offenders. *Federal Sentencing Reporter*, 20(2), 88–92.
- Fedoroff, J. P., & Moran, B. (1997). Myths and misconceptions about sex offenders. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 6(4), 263–276.
- Forth, A. E., Hart, S. D., & Hare, R. (1990). Assessment of psychopathy in male young offenders. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2(3), 342–344.
- Franklin, K. (2011). MnSOST-3: Promising new actuarial for sex offenders to debut. Retrieved 5 May, 2012, from <http://forensicpsychologist.blogspot.cz/2011/11/mnsost-3-promising-new-actuarial-for.html>.
- Freeman, N. J. (2012). The public safety impact of community notification laws: Rearrest of convicted sex offenders. *Crime and Delinquency*, 58(4), 539–564.
- Gendreau, P., Little, T., & Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology*, 34(4), 575–607.
- Goldstein, P. J. (1985). The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework. *Journal of Drug Issues*, 15(4), 493–506.
- Gonsalves, V. M., Scalora, M. J., & Huss, M. T. (2009). Prediction of recidivism using the Psychopathy Checklist-Revised and the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles within a forensic sample. *Criminal Justice and Behavior*, 36(7), 741–756.
- Greenall, P. (2007). Sexual offending and antisocial personality: exploring the link. *The British Journal of Forensic Practice*, 3(9), 24–30.
- Grivna, T. (2009). Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 10, 67–72.
- Haapasalo, J. (1994). Types of Offense among the Cleckley Psychopaths. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38(1), 59–67.
- Habermeyer, E., Passow, D., Puhlmann, P., & Vohs, K. (2009). Sexual offenders in preventive detention: data concerning the inmates and expert witness practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(4), 373–38.
- Hagan, F. (2010). *Crime Types and Criminals*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Hammersley, R. (2008). *Drugs and Crime: Theories and practices*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Hanson, R. K. (1997). *The Development of a Brief Actuarial Risk Scale for Sexual Offence Recidivism* (1997–04, Public Works and Government Services Canada). Retrieved 25 March, 2014, from <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/dvlpmnt-brf-ctrl/dvlpmnt-brf-ctrl-eng.pdf>.

- Hanson, R. K. (2001). Sex Offender Risk Assessment. In Hollin, R. (Ed.), *Handbook of Offender Assessment and Treatment* (pp. 85–96). Chichester, UK: John Wiley and Sons.
- Hanson, R. K., & Bussière, M. T. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66(2), 348–362.
- Hanson, R., & Harris, A. (2000). *The Sex Offender Need Assessment Rating (SONAR): A Method for Measuring Change in Risk Levels* (2000–01, Public Works and Government Services Canada). Retrieved 11 December, 2013, from <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/sx-ffndr-nd/sx-ffndr-nd-eng.pdf>.
- Hanson, R. K., & Morton-Bourgon, K. (2004). *Predictors of sexual recidivism: An updated metaanalysis* (2004–02, Public Works and Government Services Canada). Retrieved 11 December, 2013, from <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2004-02-prdctr-sxl-rcdvsm-pdtd/2004-02-prdctr-sxl-rcdvsm-pdtd-eng.pdf>.
- Hanson, R. K., & Thornton, D. (2000). Improving risk assessments for sex offenders: A comparison of three actuarial scales. *Law and Human Behavior*, 24(1), 119–136.
- Hanson, R. K., & Thornton, D. (2003). Notes on the Development of a Static-2002 (2003-01, Public Works and Government Services Canada). Retrieved 11 December, 2013, from <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/nts-dvlpmnt-sttc/nts-dvlpmnt-sttc-eng.pdf>.
- Hanson, R. K., Scott, H., & Steffy, R. A. (1995). A comparison of child molesters and non-sexual criminals: Risk predictors and long-term recidivism. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32(3), 325–337.
- Hanson, R. K., Gordon, A., Harris, A. J., Marques, J. K., Murphy, W., Quinsey, V., & Seto, M. (2002). First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of treatment for sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14(2), 169–194.
- Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist-Revised*. Toronto, CA: Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (1998). Psychopaths and their nature: Implications for mental health and criminal justice systems. In Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., & Davis, R. D. (Eds.), *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior* (pp. 188–212). New York: Guilford Press.
- Hare, R. D., Harpur, T. J., Hakstian, A. R., Forth, E., A., Hart, S. D., & Newman, J. P. (1990). The Revised Psychopathy Checklist: Reliability and Factor Structure. *Psychological Assessment*, 2(3), 338–341.
- Harris, R., & Hanson, A. (2004). *Sex Offender Recidivism: A Simple Question* (2004-03, Public Safety and Emergency Preparedness Canada). Retrieved 7 January, 2014, from <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/sx-ffndr-rcdvsm/sx-ffndr-rcdvsm-eng.pdf>.
- Harrison, L., & Gfroerer, J. (1992). The intersection of drug use and criminal behavior: Results from the National Household Survey on Drug Abuse. *Crime and Delinquency*, 38(4), 422–443.
- Hart, S. D., Cox, D. N., & Hare, R. D. (1995). *The Hare Psychopathy Checklist: Screening Version*. Toronto, CA: Multi-Health Systems.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hatch-Maillette, M. A., & Scalora, M. J. (2001). Criminal thinking patterns: Are child molesters unique? *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, 45(1), 102–117.
- Hazelwood, R., & Warren, J. (2000). The sexually violent offender: Impulsive or ritualistic? *Aggression and Violent Behavior*, 5(3), 267–279.
- Helmus, L., & Hanson, R. (2007). Predictive Validity of the Static-99 and Static-2002 for Sex Offenders on Community Supervision. *Sexual Offender Treatment*, 2(2), 1–14.
- Helmus, L., & Thornton, D. (2014). The MATS-1 Risk Assessment Scale. Summary of Methodological Concerns and an Empirical Validation. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. Retrieved 5 December, 2014, from <http://tinyurl.com/nygfoa9>.
- Hendlová, T. (2010). Analýza mediálního diskurzu MF Dnes o znásilnění. In Ciprová, K. (Ed.), *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění* (pp 24–35). Praha: Gender Studies, o. p. s.

- Hoaken, P. N., & Stewart, S. H. (2003). Drugs of abuse and the elicitation of human aggressive behavior. *Addictive Behaviors*, 28(9), 1533–1554.
- Hofmanová, J. (2011). *Jak se vraždí v Česku: studie vražd spáchaných v letech 1969–2009*. Praha: Jaroslav Hofman.
- Holmes, R. M., & Holmes, S. T. (1996). *Profiling Violent Crimes. An Investigative Tool*. London, UK: Sage.
- Holmes, R. M., & Holmes, S. T. (2001). *Current Perspectives on Sex Crimes*. London, UK: Sage.
- Holt, S. E., Meloy, J. R., & Stack, S. (1999). Sadism and psychopathy in violent and sexually violent offenders. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 27, 23–32.
- Home Office. (2014). *Home Office Counting Rules For Recorded Crime: Sexual offences*. Retrieved 2 April, 2014, from https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/299319/count-sexual-april-2014.pdf.
- Horley, J., & Quinsey, V. (1994). Assessing the cognitions of child molesters: Use of the semantic differential with incarcerated offenders. *The Journal of Sex Research*, 31(3), 171–178.
- Hořák, J. (2009). Vražda a zabití v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 10, 53–65.
- Howard, P. (2012). *Recent thinking and results from OASys*. National Offender Management Service. Retrieved 8 August, 2014, from [http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Presentation-Recent-thinking-results-from-OASys\(1\).pdf](http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Presentation-Recent-thinking-results-from-OASys(1).pdf).
- Hudson, S. M., & Ward, T. (1997). Rape: Psychopathology and theory. In Laws, D. D. R. & O'Donohue, W. (Eds.), *Sexual deviance: Theory, assessment, and treatment* (pp. 332–355). New York: Guilford Press.
- Hunter, J. A., & Figueredo, A. J. (2000). The Influence of Personality and History of Sexual Victimization in the Prediction of Juvenile Perpetrated Child Molestation. *Behavior Modification*, 24(2), 241–263.
- Chambers, J., Horvath, M., & Kelly, L. (2010). A Typology of Multiple-Perpetrator Rape. *Criminal Justice and Behavior*, 37(10), 1114–1139.
- Chan, V., Homes, A., Murray, L., & Treanor, S. (2010). *Evaluation of the sex offender community disclosure pilot*. Edinburgh, UK: Scottish Government Social Research. Retrieved 17 July, 2012, from <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2010/10/25093915/0>.
- IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci. (2010). *Koncepce rozvoje Institutu pro kriminologii a sociální prevenci na léta 2010–2015*. Retrieved 20 August, 2014, from <http://www.ok.cz/iksp/docs/konc11.pdf>.
- IKSP – Institut pro kriminologii a sociální prevenci. (2011). *Střednědobý plán výzkumné činnosti IKSP na období 2012–2015*. Retrieved 20 August, 2014, from http://www.ok.cz/iksp/docs/sp12_15.pdf.
- Jewkes, I. (2004). *Media and Crime*. London, UK: Sage.
- Jiráček, J., & Köpplová, B. (2007). *Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Johnson, S. (2007). Typology of Sex Offenders. In Johnson, S. (Ed.), *Physical Abusers and Sex Offenders: Forensic and Clinical Strategies* (pp. 119–127). Boca Raton, FL: Taylor and Francis Group.
- Kafka, M. (1991). Successful treatment of paraphilic coercive disorder (a rapist) with fluoxetine hydrochloride. *The British Journal of Psychiatry*, 158(6), 844–847.
- Kaiser, G. (1994). *Kriminologie*. Praha: C. H. Beck.
- Kalina, K. (2003). *Drogy a drogové závislosti 1: Mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Kemshall, H., & Weaver, B. (2012). The sex offender public disclosure pilots in England and Scotland: Lessons for “marketing strategies” and risk communication with the public. *Criminology and Criminal Justice*, 12(5), 549–565.
- Knight, R. A. (1999). Validation of a Typology for Rapists. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(3), 303–330.

- Knight, R. A. (2010). Is a Diagnostic Category for Paraphilic Coercive Disorder Defensible? *Archives of Sexual Behavior*, 39(2), 419–426.
- Knight, R. A., & Cerce, D. D. (2001). *Validation and Revision of the Multidimensional Assessment of Sex and Aggression* (Doc. No. 191196). NCJRS, National Criminal Justice Reference Service: U. S. Department of Justice. Retrieved 14 May, 2012, from <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/191196.pdf>.
- Knight, R., Knight, J., & Guay, J. (2013). Is a separate diagnostic category defensible for paraphilic coercion? *Journal of Criminal Justice*, 41(2), 90–99.
- Kolářský, A. (2008). *Jak porozumět sexuálními deviacím?* Praha: Galén.
- Kosson, D. S., Kelly, J., & White, J. W. (1997). Psychopathy-Related Traits Predict Self-Reported Sexual Aggression Among College Men. *Journal of Interpersonal Violence*, 12(2), 241–254.
- Kovář, P. (2009). Vliv některých drog a běžných léků na sexuální chování a jednání. In 17. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice. Pardubice: SPRSV. Retrieved 29 January, 2012, from <http://www.planovanirodiny.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2009111803>.
- Kožnar, J. (2011). Ústavní léčení sexuálních delikventů a návykové látky. In Preslová, I. (Ed.), *Sexualita a drogy, sborník odborné konference* (pp. 45–52). Praha: Sananim.
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., & Lozano, R. (Eds.) (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization. Retrieved 25 September, 2013, from http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf?ua=1.
- Kury, H., & Zapletal, J. (2002). Kriminalita a její prezentace v médiích: Zkušenosti (především) z Německa a České republiky. *Kriminalistika*, 35(2), 92–107.
- Lab, J. P. (1992). *Crime Prevention: Approaches, practices and evaluations*. Cincinnati, OH: Anderson.
- Langevin, R., & Lang, R. (1990). Substance abuse among sex offenders. *Annals of Sex Research*, 3(4), 397–424.
- Langevin, R., Curnoe, S., & Bain, J. (2000). A study of clerics who commit sexual offenses: Are they different from other sex offenders? *Child Abuse Neglect*, 24(4), 535–45.
- Långström, N., & Grann, M. (2000). Risk for criminal recidivism among young sex offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(8), 855–871.
- Langton, C. M., Barbaree, H. E., Hansen, K. T., Harkins, L., & Peacock, E. J. (2007). Reliability and validity of the Static-2002 among adult sexual offenders with reference to treatment status. *Criminal Justice and Behavior*, 34(5), 616–640.
- Lasher, M., & McGrath, J. (2008). Do sex offender registration and notification laws affect criminal behavior? (NBER Working Paper, No.13803). Retrieved 3 September, 2011, from <http://www.nber.org/papers/w13803>.
- Lasher, P., & McGrath, R. (2012). The Impact of Community Notification on Sex Offender Reintegration: A Quantitative Review of the Research Literature. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(1), 6–25.
- Levenson, J. S. (2008). Collateral consequences of sex offender residence restrictions. *Criminal Justice Studies*, 21(2), 153–166.
- Levenson, J. S., & Cotter, L. (2005). The impact of sex offender residency restrictions: 1,000 feet from danger or one step from absurd? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(2), 168–178.
- Levenson, J. S., & Hern, A. L. (2007). Sex offender residence restrictions: Unintended consequences and community re-entry. *Justice Research and Policy*, 9(1), 59–73.
- Levenson, J. S., Brannon, Y., Fortney, T., & Baker, J. N. (2007). Public Perceptions About Sex Offenders and Community Protection. *Policies Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7(1), 1–25.
- Levenson, J. S., D'Amora, D. A., Hern, A. L. (2007). Megan's Law and its impact on community re-entry for sex offenders. *Behavioral Sciences and the Law*, 25(4), 587–602.

- Loza, W., & Clements, P. (1991). Incarcerated alcoholics' and rapists' attributions of blame for criminal acts. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 23(1), 76–83.
- Maltz, M. D. (2001). *Recidivism*. Orlando, FL: Academic Press.
- Marshall, W., Barbaree, H., & Fernandez, M. (1995). Some Aspects of Social Competence in Sexual Offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 7(2), 113–127.
- Marshall, W., Laws, D., & Barbaree, H. (Eds.). (1990). *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories, and Treatment of the Offender*. New York: Plenum.
- Maruna, S., & Mann, R. E. (2006). A fundamental attribution error? Rethinking cognitive distortions. *Legal & Criminological Psychology*, 11(2), 155–177.
- Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- McBride, D. C., & McCoy, C. B. (1993). The drugs-crime relationship: An analytical framework. *The Prison Journal*, 73(3/4), 257–278.
- McElroy, S. L., Soutullo, C. A., Purcell Taylor, E. D., Nelson, E. B., Beckman, D. A., Brusman, L. A., Keck, P. M. (1999). Psychiatric features of 36 men convicted of sexual offenses. *Journal of Clinical Psychiatry*, 60(2), 414–420.
- McGee, H., Garavan, R., Byrne, J., O'Higgins, M., & Conroy, R. (2010). Secular trends in child and adult sexual violence – one decreasing and the other increasing: A population survey in Ireland. *European Journal of Public Health*, 21(1), 98–103.
- McGee, H., O'Higgins, M., Garavan, R., & Conroy, R. (2011). Rape and Child Sexual Abuse: What Beliefs Persist About Motives Perpetrators, and Survivors? *Journal of Interpersonal Violence*, 26(17), 3580–3593.
- McKay, M., Chapman, J., & Long, N. (1996). Causal attributions for criminal offending and Sexual Arousal. *British Journal of Clinical Psychology*, 35(1), 63–75.
- McSweeney, T., & Hough, M. (2005). Drugs and Alcohol. In Tilley, N. (Ed.), *Handbook of Crime Prevention and Community Safety* (pp. 563–594). Cullompton, UK: Willan Publishing.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. (2013). *Statistická ročenka kriminality za rok 2012*. Retrieved 20 June, 2013, from <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. (2014a). *Přehled o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých osobách* (zvláštní sestavy). Retrieved 15 July, 2014, from database CSLAV.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. (2014b). *Statistická ročenka kriminality za rok 2013*. Retrieved 18 August, 2014, from <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>.
- Ministerstvo vnitra ČR. (2014). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2013*. Retrieved 8 July, 2014, from <http://www.mvcr.cz/clanek/zprava-o-situaci-v-oblasti-vnitri-bezpecnosti-a-verejneho-poradku-na-uzemi-cr-v-roce-2013.aspx>.
- Ministerstvo zdravotnictví ČR. (2012). Doporučený postup při provádění kastrací v souvislosti s parafrilně motivovanými sexuálními trestnými činy. *Věstník ministerstva zdravotnictví České republiky*, 5, 2–6.
- Minnesota Department of Corrections. (2007). *Residential Proximity & Sex Offense Recidivism in Minnesota*. Retrieved 19 June, 2011, from http://www.csom.org/pubs/MN%20Residence%20Restrictions_04-07SexOffenderReport-Proximity%20MN.pdf.
- Murray, L. (2007). *Inventing fear of crime: criminology and the politics of anxiety*. Cullompton, UK: Willan Publishing.
- Naylor, B. (2001). Reporting violence in the British print media: gendered stories. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 40(2), 180–194.
- NCIA – National Council on Institutions and Alternatives. (2007). *Ten Myths About Sex Offenders – Towards More Effective Sex Offense Legislation*. National Council on Institutions and Alternatives. Retrieved 24 June, 2011, from <http://nationalrsol.org/resources/ten-myths-abput-sex-offenders/>.

- Netík, K. (1990). *Kriminální agresor*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Netík, K. (1997). *Zvýšení efektivity ohledání místa činu u nejzávažnějších násilných deliktů* (Závěrečná zpráva z řešení grantového úkolu MV ČR), Nepublikovaná práce. Praha: MV ČR.
- Netík, K. (2005). Sexuální kriminalita. In Kuchta, J., & Válková, H. (Eds.), *Základy kriminologie a trestní politiky* (pp. 406–422). Praha: C. H. Beck.
- NIAAA – National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. (1997). Alcohol, Violence, and Aggression. *Alcohol Alert*, 38. Retrieved 19 July, 2011, from <http://pubs.niaaa.nih.gov/publications/aa38.htm>.
- Novotný, O. (Ed.). (2010). *Trestní právo hmotné. Obecná část* (6th ed.). Praha 2010: Wolters Kluwer.
- Novotný, O., & Zapletal, J. (Eds.). (2008). *Kriminologie*. Praha: ASPI.
- Ogloff, J., Wong, S., & Greenwood, A. (1990). Treating criminal psychopaths in a therapeutic community program. *Behavioural Sciences and the Law*, 8(2), 181–190.
- Olver, M., & Barlow, A. (2010). Public attitudes toward sex offenders and their relationship to personality traits and demographic characteristics. *Behavioral Sciences and Law*, 28(6), 832–849.
- OSOM – Office of Sex Offender Management. (2008). *Myths and Facts: Current Research on Managing Sex Offenders*. New York State Division of Criminal Justice Services. Retrieved 4 April, 2014, from http://www.criminaljustice.ny.gov/nsor/som_mythsandfacts.htm.
- Palermo, G. B. (2012). An Old Problem Seeking a New Solution-Sexual Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 56(1), 3–5.
- Petras, M., Podaný, Z., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný, M., & Buriánek, J. (2010). Vývoj nástroje na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele SARPO 1. *Trestněprávní revue*, 9, 283–290.
- Phenix, A., Doren, D., Helmus, L., Hanson, R., & Thornton, D. (2008). *Coding Rules for Static-2002*. Ottawa, CA: Her Majesty the Queen in Right of Canada. Retrieved 25 February, 2012, from www.static99.org/pdfdocs/static2002codingrules.pdf.
- Policie ČR. (2011). *Celková kriminalita za období od 01. 01. 2010 do 31. 12. 2010*. Retrieved 30 April, 2013, from <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2010.aspx>.
- Policie ČR. (2012). *Celková kriminalita za období od 01. 01. 2011 do 31. 12. 2011*. Retrieved 30 April, 2013, from <http://www.policie.cz/soubor/12-celkova-kriminalita-za-obdobi-od-01-01-2011-do-31-12-2011.aspx>.
- Policie ČR. (2014). *Statistické přehledy kriminality*. Retrieved 13 February, 2014, from <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.
- Pondělíčková, J., & Barták, V. (1973). K ontogenezi sexuálního vraha. In Lakosilová, S. & Svatopluk, S. (Eds.), *Sborník prací soudně psychiatrických* (pp. 91–95). Hradec Králové: VLVDÚ JEP.
- Porter, S., Fairweather, D., Drugge, J., Hervé, H., Birt, A., & Boer, D. P. (2000). Profiles of psychopathy in incarcerated sexual offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 27(2), 216–233.
- Prentky, R. A., & Righthand, S. (2003). *Juvenile Sex Offender Assessment Protocol-II (J-SOAP-II): Manual*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Retrieved 22 May, 2014, from <https://www.ncjrs.gov/html/ojjdp/202316/>.
- Prentky, R. A., Harris, B., Frizzell, K., & Righthand, S. (2000). An actuarial procedure for assessing risk with juvenile sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 12(2), 71–93.
- Prentky, R. A., Lee, A. F., & Knight, R. A. (1997). Recidivism rates among child molesters and rapists: A methodological analysis. *Law and Human Behavior*, 21(6), 635–659.
- Prescott, J. D., & Rockoff, J. E. (2008). Do sex offender registration and notification laws affect criminal behavior? *Journal of Law & Economics*, 54(1), 161–206.
- Procházka, L. (2009). Soudní sexuologie. In Pavlovský, P. (Ed.), *Soudní psychiatrie a psychologie* (3rd ed.). Praha: Grada.
- Quinsey, V., Rice, M., & Harris, G. (1995). Actuarial Prediction of Sexual Recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 10(1), 85–105.

- Quinsey, V. L., Lalumiere, M. L., Rice, M. E., & Harris, G. T. (1995). Predicting sexual offenses. In Campbell, J. C. (Eds.), *Assessing dangerousness: Violence by sexual offenders, batterers, and child abusers* (pp. 114–137). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rada, R. T. (1975). Alcoholism and forcible rape. *American Journal of Psychiatry*, 132(4), 444–446.
- Rada, R. T. (1978). Classification of the Rapist. In Rada, R. (Ed.), *Clinical Aspect of the Rapist* (pp. 117–132). New York: Grune & Stratton.
- Reifová, I. (Ed.). (2004). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Reiner, R. (2007). Media made criminality: The representation of crime in the mass media. In Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (Eds.), *The Oxford handbook of criminology* (pp 378–416) (4th ed.). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Rettenberger, M., & Eher, R. (2007). Predicting Reoffence in Sexual Offender Subtypes: A Prospective Validation Study of the German Version of the Sexual Offender Risk Appraisal Guide (SORAG). *Sexual Offender Treatment*, 2, 1–12.
- Rice, M. E., & Harris, G. T. (1997). Cross-validation and extension of the Violence Risk Appraisal Guide for child molesters and rapists. *Law and Human Behavior*, 21(2), 231–241.
- Richards, K. (2011). What makes juvenile offenders different from adult offenders? *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* (no. 409). Canberra, AU: Australian Institute of Criminology. Retrieved 2 June, 2013, from http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi409.pdf.
- Roberts, J., & Hough, M. (2005). *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*. Maidenhead, UK: Open University Press.
- Roizen, J. (1997). Epidemiological issues in alcohol-related violence. In Galanter, M. (Ed.), *Recent Developments in Alcoholism, Vol. 13* (pp. 7–40). New York: Plenum.
- Ruparel, C. (2004). *The nature of rape of females in the metropolitan police district* (Home Office Findings No. 247). London, UK: Home Office.
- Sample, L. L., & Bray, T. M. (2003). Are sex offenders dangerous? *Criminology and Public Policy*, 3(1), 59–82.
- Seddon, T. (2000). Explaining the drug-crime link: theoretical, policy and research issues. *Journal of Social Policy*, 29(1), 95–107.
- Serin, R., Malcolm, P., Khanna, A., & Barbaree, H. (1994). Psychopathy and Deviant Sexual Arousal in incarcerated offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 9(1), 3–11.
- Shin, J., & Lee, Y.-B. (2005). Korean version of the notification policy on sexual offenders: Did it enhance public awareness of sexual crimes against minors? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 49(4), 376–391.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664–670.
- Singleton, N., Mekzer, H., Gacward, R., Coid, J., & Deasy, D. (1998). *Psychiatric Morbidity Among Prisoners in England and Wales*. London, UK: The Stationery Office. Retrieved 22 November, 2006, from <http://www.statistics.gov.uk>.
- Sinha, R., & Easton, C. (1999). Substance abuse and criminality. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 27(4), 513–526.
- Skeem, J., & Monahan, J. (2011). Current Directions in Violence Risk Assessment. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), 38–42.
- Skotnica, J. (2011). *Masová média a jejich role v mechanismu právní regulace*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- Soothill, K., & Francis, B. (2000). Sex offenders: Specialists, generalists or both? A 32-year criminological study. *British Journal of Criminology*, 40(1), 56–67.
- Soothill, K., & Walby, S. (1991). *Sex crime in the news*. London, UK: Routledge.

- Soothill, K., Fitzpatrick, C., & Francis, B. (2009). *Understanding Criminal Careers*. Cullompton, UK: Willan Publishing.
- Soukupová, T., & Švarc, J. (2009). *Osobnostní patologie sexuálních delikventů v ochranném léčení*. Referát na XXI. Bohnických sexuologických dnech, 26.–27. 2. 2009 v Praze.
- Stern, P. (2010). Paraphilic Coercive Disorder in the DSM: The Right Diagnosis for the Right Reasons. *Archives of Sexual Behavior*, 39(6), 1443–1447.
- Stevens, A., Trace, M., & Bewley-Taylor, D. (2005). *Reducing drug-related crime: an overview of the global evidence. Report 5*. Witley, UK: The Beckley Foundation Drug Policy Programme.
- Světová zdravotnická organizace. (1996). *Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize. Duševní poruchy a poruchy chování: Diagnostická kritéria pro výzkum* (Překl. z ang. orig.). Praha: Psychiatrické centrum Praha.
- Syndikát novinářů ČR. (2014). *Etický kodex*. Retrieved 5 June, 2012, from <http://www.syndikat-novinaru.cz/etika/kodex/>.
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S., . . . Vanduchová, M. (2009). *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. Praha: C. H. Beck.
- Šámal, P., Gřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Púry, F., Rizman, S., . . . Vanduchová, M. (2010). *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck.
- Šimeček, M. (2008). *Sociální reprezentace sexuálních deviací* (Disertační práce). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- Študent, V. (1997). Sexuálně motivované vraždy. In Netík, K. (Ed.), *Zvýšení efektivnosti ohledání místa činu u nejzávažnějších násilných deliktů*. Praha: MV ČR.
- Študent, V. (1983). Agresivita u psychopatických osobností. *Československá psychiatrie*, 79(3), 172–180.
- Študent, V., & Drvota, S. (1978). Typy sadistů. *Československá psychiatrie*, 74(2), 91–94.
- Terry, K. (2012). *Sexual Offenses and Offenders: Theory, Practice, and Policy* (2nd ed.). Belmont, CA, Wadsworth, IL: Cengage Learning.
- Testa, M., & West, S. G. (2010). Civil commitment in the United States. *Psychiatry*, 7(10), 30–40.
- Thomas, T. (2011). *The Registration and monitoring of Sex Offenders: A comparative study*. Padstow, UK: Routledge.
- Tomášek, J. (2010). *Úvod do kriminologie: Jak studovat zločin*. Praha: Grada.
- Trampota, T., Vojtěchovská, M. (2010). *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees. (2003). *Sexuální a genderové násilí: Směrnice pro poskytování ochrany a pomoci*. Retrieved 15 January, 2014, from <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/co-vsechno-delame/pece-o-zranitelne-skupiny-osob/sexualni-a-genderove-nasili/sexualni-a-genderove-nasili-proti-uprchlikum-smernice-unhcr-2003.html>.
- UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime. (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* (Criminal Justice Handbook Series). New York: United Nations. Retrieved 10 October, 2011, from <http://observatoriovihycarceles.org/en/hiv-and-prison-menu/un-guides-prison-menu.raw?task=download&fid=583>.
- ÚZIS ČR – Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. (2013). *Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10*. Retrieved 7 May, 2014, from <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>.
- Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Přeslíčková, H., & Blatníková, Š. (2007). *Občané o kriminalitě a prevenci: Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: IKSP.
- Vesecká, R., & Chromý, J. (2009). *Kriminalita, veřejnost a média: Problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde.
- Vevera, J., Černý, M., & Král, P. (2011). Agrese a násilné chování. *Postgraduální medicína*, 13(2), 220–227.
- Vien, A., & Beech, A. (2006). Psychopathy: Theory, Measurement, and Treatment. *Trauma Violence Abuse*, 7(3), 155–174.

- Vláda ČR. (2008). *Vládní návrh trestního zákoníku, sněmovní tisk 410/0, část č.1/9*. Retrieved 10 September, 2013, from <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>.
- Vláda ČR. (n.d.). *Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku*. Retrieved 10 September, 2013, from <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=5&ct=410&ct1=0>.
- Volavka, J., & Mohr, P. (2011). Vliv komorbidního užívání návykových látek a poruch osobnosti na riziko agresivního chování u schizofrenie. *Česká a slovenská psychiatrie*, 107(6), 335–342.
- Walters, G. D. (1990). *The criminal lifestyle: Patterns of serious criminal conduct*. Newbury Park, UK: Sage.
- Walters, G. D. (1996a). *The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles (PICTS): Professional manual*. Allentown, PA: Center for Lifestyle Studies.
- Walters, G. D. (1996b). Sexual preoccupation as a lifestyle. *Sexual and Marital Therapy*, 11(4), 373–382.
- Walters, G. D. (2002). *Criminal belief systems: An Integrated-Interactive Theory of Lifestyle*. Westport, CT: Praeger.
- Walters, G. D. (2006). Appraising, researching and conceptualizing criminal thinking: a personal view. *Criminal Behaviour & Mental Health*, 16(2), 87–99.
- Walters, G. D. (2012). *Crime in a psychological context: From career criminals to criminal careers*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Walters, G. D., & Geyer, M. D. (2004). Criminal thinking and identity in male white-collar offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 31(3), 263–281.
- Walters, G. D., White, T. W., & Denney, D. (1991). The Lifestyle Criminality Screening Form: Preliminary data. *Criminal Justice and Behavior*, 18(4), 406–418.
- Ward, T., & Siegert, R. (2002). Toward a comprehensive theory of child sexual abuse: A theory knitting perspective. *Psychology, Crime, and Law*, 8(4), 319–351.
- Ward, T., Polaschek, D., & Beech, A. (2006). *Theories of Sexual Offending*. Chichester, UK: John Wiley & Sons.
- WASPC – Washington Association of Sheriffs and Police Chiefs. (2012). *Model policy for washington state law enforcement. adult and juvenile sex offender registration and community notification*. Retrieved 27 May, 2014, from <https://www.waspc.org/files.php?bfid=2773>.
- Weiss, P. (2002). *Sexuální deviace*. Praha: Portál.
- Weiss, P. (Ed.). (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada.
- Weiss, P. (2011). *Forenzní sexuologie: Sexuální deviace a sexuální delikvence*. Referát na Kurzu forenzní psychologie pro soudní znalce a uchazeče o znalecký dekret Asociace forenzních psychologů Čech, Moravy a Slezska, 9.–12. 6. 2011 v Praze.
- Weiss, P. (2014). *Kastrace a sexuální recidiva*. Sdělení na XXVI. Bohnických sexuologických dnech, 27.–28. 2. 2014 v Praze.
- Weiss, P., & Zimanová, J. (1986). K charakteristice deviatních a nedeiatních sexuálních delikventů. *Kriminalistický sborník*, 30, 122–128.
- Whitting, L., Day, A., & Powell, M. (2014). The impact of community notification on the management of sex offenders in the community: An Australian perspective. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 47(2), 240–258.
- Wollert, R. (2011). Paraphilic Coercive Disorders Does Not Belong in DSM-5 for Statistical, Historical, Conceptual and Practical Reasons. *Archives of Sexual Behavior*, 40(6), 1097–1098.
- Wollert, R., Cramer, E., Waggoner, J., Skelton, J., & Vess, A. (2010). Recent Research (N = 9,305) Underscores the Importance of Using Age-Stratified Actuarial Tables in Sex Offender Risk Assessments. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22(4), 471–490.
- Wortley, R. (2006). *Sexual Abuse of Children: Can Situational Prevention Work?* Retrieved 12 January, 2013, from <http://www.popcenter.org/conference/conferencepapers/2006/WortleySexAbuse.pdf>.

- Yochelson, S., & Samenow, S. E. (1976). *The criminal personality: Vol. 1. A profile for change*. New York: Jason Aronson.
- Yochelson, S., & Samenow, S. E. (1977). *The criminal personality: Vol. 2. The change process*. New York: Jason Aronson.
- Zandbergen, P. A., & Hart, T. C. (2006). Reducing housing options for convicted sex offenders: Investigating the impact of residency restriction laws using GIS. *Justice Research and Policy*, 8(2), 1–24.
- Zeman, P., Přeslíčková, H., & Tomášek, J. (2005). *Institut zabezpečovací detence*. Praha: IKSP.
- Zeman, P., Diblíková, S., Tomášek, J., & Trávníčková, I. (2010). *Názory a postoje občanů v oblasti trestní politiky*. Praha: IKSP.
- Zeman, P., Diblíková, S., Karabec, Z., Tomášek, J., & Trávníčková, I. (2011). *Veřejnost a trestní politika*. Praha: IKSP.
- Zevitz, R. G. (2003). Sex offender community notification: Its role in recidivism and offender reintegration. *Criminal Justice Studies*, 19(2), 193–208.
- Zgoba, K., Miner, M., Knight, R., Letourneau, E., & Levenson, J. (2012). *A Multi-State Recidivism Study Using Static-99R and Static-2002 Risk Scores and Tier Guidelines from the Adam Walsh Act*. NCJRS, U.S. Department of Justice: National Institute of Justice.
- Zvěřina, J. (2000). Forezní posuzování pachatelů pohlavního zneužívání. In Weiss, P. (Ed.), *Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti* (pp. 138–146). Praha: Grada.
- Zvěřina, J. (2003). *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno: CERM.
- Zvěřina, J. (2012a). Terapie parafilních sexuálních delikventů. *Zdravotnické noviny*, 61(41), 5.
- Zvěřina, J. (2012b). Terapie sexuálních delikventů – mezinárodní standardy. *Česká a slovenská Psychiatrie*, 108(1), 35–40.
- Zvěřina, J. (2013). *Doporučené postupy v terapii parafilních sexuálních delikventů*. Retrieved 2 March, 2014, from http://www.mzcr.cz/dokumenty/doporucone-postupy-v-terapii-parafilnich-sexualnich-delikventu_7653_2849_29.html.
- Zvěřina, J., & Pondělíčková, J. (1983). Psychopatologické a sexuologické nálezy u souboru sexuálních agresorů. *Československá psychiatrie*, 79(3), 187–191.
- Zvěřina, J., Zimanová, J., & Bártová, D. (1991). Katamnézy souboru 84 kastrovaných sexuálních delikventů. *Československá psychiatrie*, 97(1), 28–34.

Přílohy

Příloha č. 1

Baterie otázek průzkumu k tématu sexuálního násilí – IKSP_SEXKRIM2011

Následujících několik otázek se týká jednoho ze závažných druhů kriminality, konkrétně sexuálně motivovaných trestných činů, jako jsou znásilnění a pohlavní zneužívání dětí. Tyto závažné mravnostní delikty často vyvolávají mezi občany značnou pozornost a někdy i silné emoce. Cílem následujících otázek je zjistit postoje veřejnosti k této trestné činnosti a její názory na to, jak by měl stát vůči ní postupovat. Vaše mínění a názory k tomuto společensky citlivému tématu nás velmi zajímají. Všechny údaje, které poskytnete, budou naprosto důvěrné a v konečném zpracování anonymní.

1. Sledujete v médiích problematiku závažné mravnostní kriminality?

1. Rozhodně ano
2. Spíše ano
3. Spíše ne
4. Rozhodně ne
5. Neví, neodpověděl

(V případě odpovědi 3, 4 nebo 5 byla doplněna následující věta.)

Přestože tuto problematiku možná tolik nesledujete, Vaše názory nás zajímají. Budeme rádi, když se s námi o ně podělíte

(Následující otázka byla pokládána všem respondentům s výjimkou těch, kteří u předchozí otázky zvolili odpověď „Rozhodně nevím“.)

2. Média mohou informovat o pachatelích a případech mravnostní kriminality, jako je znásilnění a zneužívání dětí, různým způsobem. Uveďte prosím, nakolik souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky

1. Rozhodně ano
 2. Spíše ano
 3. Spíše ne
 4. Rozhodně ne
 5. Neví, neodpověděl
- a) Zprávy v médiích tyto pachatele většinou odsuzují.
 - b) Ve většině zpráv, které informují o těchto případech, se objevují názory lidí z okolí pachatele, oběti apod.
 - c) Ve většině zpráv je pachatel označován výrazy, jako je např. úchyl, psychopat, zrůda aj.
 - d) Titulky článků o těchto případech většinou dobře vystihují, o čem se v článku píše.

3. Je nebo není podle Vás závažná mravnostní kriminalita v současné době vážným problémem:

6. Rozhodně není
7. Spíše není
8. Spíše je
9. Rozhodně je
10. Neví, neodpověděl

- a) V rámci ČR
- b) V místě bydliště

4. Domníváte se, že počet těchto závažných mravnostních deliktů v ČR v posledních pěti letech:

1. Výrazně vzrostl
2. Mírně vzrostl
3. Zůstal přibližně na stejné úrovni
4. Mírně klesl
5. Výrazně klesl
6. Neví, neodpověděl

5. Policie v minulém roce evidovala dohromady přibližně 20 tisíc násilných a mravnostních deliktů (vraždy, ublížení na zdraví, znásilnění atd.). Zkuste odhadnout, jaký počet z toho tvořily případy znásilnění a jaký počet případy pohlavního zneužívání dětí. Uveďte číselný odhadovaný počet případů zvlášť pro každý z těchto činů.

Pohlavní zneužívání dětí
Znásilnění

6. Lidé mají různou představu o odpovídajícím přístupu k pachatelům mravnostní kriminality. Někteří se domnívají, že je třeba je přísně trestat, jiní by dali přednost jejich léčení. Vyznačte na škále od 1 do 6, kterému přístupu byste dal/a přednost vy, přičemž hodnota 1 znamená „pouze trestat“ a hodnota 6 „pouze léčit“.

1. Pouze trestat
2. Spíše trestat než léčit
3. Trestat, ale i léčit
4. Léčit, ale i trestat
5. Spíše léčit než trestat
6. Pouze léčit
7. Neví, neodpověděl

	1	2	3	4	5	6	
TRESTAT	pouze trestat	spíše trestat než léčit	trestat, ale i léčit	léčit, ale i trestat	spíše léčit než trestat	pouze léčit	LÉČIT

- a) Pachatele sexuálního zneužívání dětí je třeba....
- b) Pachatele znásilnění je třeba...

7. Obzvláště nebezpeční pachatelé bývají umístěni buď ve věznicích, kde vykonávají trest odnětí svobody, nebo v psychiatrických léčebnách, kde podstupují psychiatrickou či sexuologickou léčbu. Existuje nebo neexistuje kromě toho v ČR také zvláštní ústav, určený právě pro tyto pachatele, kde jsou střeženi podobně jako ve vězení a zároveň se léčí?

1. Ano, existuje
2. Ne, neexistuje
3. Neví, neodpověděl

(Následující otázka byla pokládána pouze těm respondentům, kteří u předchozí otázky zvolili odpověď „Ano, existuje“.)

7a. Ústav pro výkon zabezpečovací detence u nás funguje od ledna 2009. Zkuste prosím odhadnout, kolika pachatelům byl již pobyt v takovém zařízení soudem uložen (tzn. za období cca 3 let).

Počet osob, kterým byla uložena zabezpečovací detence:

8. Má či nemá podle Vás v České republice existovat zvláštní celostátní databáze, která by shromažďovala data o pachatelích závažné mravnostní kriminality?

1. Má existovat a měla by být veřejně přístupná např. na internetu
2. Má existovat, ale měla by být neveřejná a sloužit jen pro potřeby vybraných institucí jako je např. policie
3. Nemá existovat
4. Neví, neodpověděl

9. Prosím stručně (heslovitě) zdůvodněte Vaši volbu:

.....

(Následující otázka byla pokládána pouze těm respondentům, kteří u otázky č. 8 zvolili odpověď „Má existovat a měla by být veřejně přístupná např. na internetu“.)

10. Jaké informace by podle Vás takový registr měl nebo neměl obsahovat?

1. Ano
 2. Ne
 3. Neví, neodpověděl
-
- a) jméno a příjmení pachatele
 - b) datum narození pachatele
 - c) aktuální adresa bydliště pachatele
 - d) fotografii pachatele
 - e) identifikační údaj (jako např. otisky prstů, DNA)
 - f) telefonní číslo pachatele
 - g) e-mailové kontakty pachatele
 - h) jména osob, se kterými pachatel sdílí domácnost
 - i) adresu pracoviště pachatele
 - j) popis jeho automobilu, SPZ (pokud ho vlastní)
 - k) informace o trestných činech, za které byl pachatel odsouzen
 - l) údaj o tom, zda je pachatel aktuálně ve vězení, na svobodě, v psychiatrické léčebně, na útěku apod.)

10x: A napadá Vás ještě nějaká informace, kterou by měl registr obsahovat?

Další informace v registru

11. V médiích se někdy objevují diskuse o tom, která z již fungujících či zamýšlených opatření mohou či nemohou zajistit ochranu společnosti. Domníváte se, že ochrana společnosti před pachateli závažné mravnostní kriminality a jejich činy může být zajištěna následujícími prostředky? Svůj názor prosím vyjádřete souhlasem či nesouhlasem s následujícími výroky.

11. Rozhodně ano
12. Spíše ano
13. Spíše ne
14. Rozhodně ne
15. Neví, neodpověděl

- a) Zveřejňováním informací o pachatelích, kteří jsou, po odpykání trestu za takový delikt, propuštěni z vězení.
- b) Soudním zákazem přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech.
- c) Stálým sledováním pohybu pachatelů odsouzených za tyto závažné delikty pomocí elektronického zařízení jako jsou např. elektronické náramky.
- d) Kastrací pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty.

11x. A napadá Vás ještě nějaký jiný způsob zajištění ochrany společnosti před závažnými mravnostními trestnými činy?

Další způsob ochrany společnosti

12. Nakolik je podle Vašeho názoru pravděpodobné či nepravděpodobné, že se Vy sám nebo někdo z Vašich blízkých stanete v následujícím období (např. v následujících 12 měsících) obětí nějakého závažného mravnostního deliktu? Odpověď vyznačte na škále od 1 do 10, kde hodnota 1 znamená „je to zcela nepravděpodobné“ a hodnota 10 „je to velmi pravděpodobné“.

je to zcela nepravděpodobné	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	je to velmi pravděpodobné
--------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	------------------------------

Pravděpodobnost ohrožení

13. Změnil/a jste v minulosti z důvodu případných obav před závažnou mravnostní kriminalitou nějakým způsobem své chování např. chodíte domů jinou cestou, vyhýbáte se určitým místům, která jste dříve navštěvoval/a, hlídáte víc své děti, pořídil/a jste si domů bezpečnostní dveře, nosíte u sebe nějaký obranný prostředek, doprovázení partnera/ky z práce domů apod.?

1. Ano
2. Ne
3. Neví, neodpověděl

(Následující otázka byla pokládána pouze těm respondentům, kteří u předchozí otázky zvolili odpověď „Ano“.)

13x. Můžete uvést jakým způsobem jste své chování změnil/a, případně jaký způsob ochrany jste zvolil/a?

Změna chování nebo způsob ochrany

14. Následující výroky vyjadřují různé názory a postoje lidí k závažné mravnostní kriminalitě a k pachatelům těchto deliktů. Posuďte prosím, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky. Neexistují zde správné nebo špatné odpovědi.

1. Rozhodně souhlasím
 2. Spíše souhlasím
 3. Spíše nesouhlasím
 4. Rozhodně nesouhlasím
 5. Neví, neodpověděl
-
- a) Tresty pro pachatele sexuálně motivovaných činů jsou u nás příliš shovívavé.
 - b) I když tito pachatelé absolvují soudem nařízené léčení (psychiatrické, sexuologické), stejně se dopustí dalšího sexuálního útoku.
 - c) Většina pachatelů, kteří se dopouští sexuálně motivovaných deliktů, byla ve svém dětství obětí zneužívání.
 - d) Bez ohledu na délku trestu, který si tito pachatelé odpykají, se stejně dopustí dalšího sexuálně motivovaného deliktu.
 - e) Pachatelé závažné mravnostní kriminality byli za podobné delikty stíháni již v minulosti.
 - f) Většinou je u těchto pachatelů zjištěna nějaká sexuální deviace (tzn. sexuální úchylnka).
 - g) Pachatelé sexuálně motivovaných deliktů si zaslouží další šanci.
 - h) Mezi pachatelem znásilnění a pachatelem pohlavního zneužívání dětí je velký rozdíl.
 - i) Ve většině případů pohlavního zneužívání dětí je obětí pachatele někdo z okruhu rodiny či známých.
 - j) Většině pachatelů znásilnění jde o sex, nikoliv o násilí.
 - k) Sexuální deviaci nelze vyléčit.

Příloha č. 2

Sociodemografické složení jednotlivých skupin respondentů segmentovaných podle představ o pachatelích násilné sexuální kriminality a postojů k nim

Názory na řešení mravnostní kriminality: DVOUSHLUKOVÉ ŘEŠENÍ		Zastánci predestinace	Zastánci individualizace	celkem	CHI ²	sig.	Phi/Cramérovo V
Pohlaví	muž	45,9 %	50,4 %	48,8 %			
	žena	54,1 %	49,6 %	51,2 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	1.745	.195	.043
Věková skupina	15–24	13,7 %	15,9 %	15,1 %			
	25–34	17,0 %	16,9 %	16,9 %			
	35–44	17,3 %	20,2 %	19,2 %			
	45–54	16,1 %	16,4 %	16,3 %			
	55–64	23,7 %	17,4 %	19,6 %			
	65 a víc	12,2 %	13,2 %	12,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	6.161	.291	.040
					t	sig.	Eta
	průměr	45,16 %	43,67 %	44,19 %	–1,167	.242	.042
Vzdělání	ZŠ	56,5 %	51,9 %	53,5 %			
	SŠ	33,1 %	34,3 %	33,9 %			
	VŠ	10,3 %	13,8 %	12,6 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	3.027	.220	.057
Ekonomická aktivita	aktivní	60,2 %	63,3 %	62,2 %			
	neaktivní	39,8 %	36,7 %	37,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	.859	.354	.030
Hrubý příjem domácnosti	do 20.000 Kč	19,2 %	15,0 %	16,5 %			
	20.001–30.000 Kč	37,2 %	30,0 %	32,5 %			
	30.001–40.000 Kč	25,3 %	31,7 %	29,4 %			
	více než 40.000 Kč	18,3 %	23,3 %	21,5 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	11.009	.012	.109

Velikost místa bydliště	0–4.999	30,1 %	28,8 %	29,2 %			
	5.000–19.999	14,9 %	21,1 %	19,0 %			
	20.000–99.999	28,3 %	30,1 %	29,4 %			
	100.000 a více	26,7 %	20,0 %	22,4 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	9.139	.027	.098
Kraj	Praha	14,3 %	12,4 %	13,0 %			
	Středočeský	8,8 %	13,2 %	11,7 %			
	Jihočeský	2,4 %	8,6 %	6,5 %			
	Plzeňský	9,7 %	4,2 %	6,1 %			
	Karlovarský	4,3 %	2,9 %	3,4 %			
	Ústecký	9,1 %	7,5 %	8,1 %			
	Liberecký	5,2 %	2,8 %	3,6 %			
	Královéhradecký	4,3 %	4,7 %	4,6 %			
	Pardubický	,9 %	7,2 %	5,0 %			
	Vysočina	4,6 %	5,5 %	5,2 %			
	Jihomoravský	7,6 %	6,7 %	7,0 %			
	Olomoucký	6,4 %	7,5 %	7,1 %			
	Zlínský	3,6 %	7,3 %	6,0 %			
	Moravskoslezský	18,8 %	9,6 %	12,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	69.59	<.001	.272

Pozn. Znaménkovým testem zjištěné signifikantní rozdíly na hladině významnosti 0,05 jsou označeny tmavě šedou barvou, na hladině významnosti 0,01 pak světle šedou.

Názory na řešení mravnostní kriminality: TRÍŠLUKOVÉ ŘEŠENÍ		Puni- tivci	Zdržen- liví	Relati- visté	celkem	CHI ²	sig.	Phi/ Crame- rovo V
Pohlaví	muž	45,2 %	52,1 %	48,0 %	48,8 %			
	žena	54,8 %	47,9 %	52,0 %	51,2 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	3.156	.206	.058
Věková skupina	15–24	13,0 %	16,1 %	15,9 %	15,1 %			
	25–34	18,5 %	18,8 %	13,2 %	16,9 %			
	35–44	16,7 %	21,4 %	18,6 %	19,2 %			
	45–54	14,4 %	15,3 %	19,3 %	16,3 %			
	55–64	23,7 %	15,9 %	20,6 %	19,6 %			
	65 a víc	13,7 %	12,4 %	12,5 %	12,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	14.523	.150	.068
						t	sig.	Eta
	průměr	45,50	42,85	44,70	44,19	2,164	.115	.068
Vzdělání	ZŠ	56,7 %	51,3 %	53,4 %	53,5 %			
	SŠ	34,4 %	32,5 %	35,1 %	33,9 %			
	VŠ	8,9 %	16,1 %	11,5 %	12,6 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	8.199	.085	.066
Ekonomická aktivita	aktivní	58,5 %	65,6 %	61,1 %	62,2 %			
	neaktivní	41,5 %	34,4 %	38,9 %	37,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	3.563	.168	.061
Hrubý příjem domácnosti	do 20.000 Kč	21,2 %	13,1 %	16,6 %	16,5 %			
	20.001–30.000 Kč	37,2 %	29,6 %	32,1 %	32,5 %			
	30.001–40.000 Kč	23,4 %	32,0 %	31,7 %	29,4 %			
	více než 40.000 Kč	18,2 %	25,3 %	19,7 %	21,5 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	18.087	.006	.127
Velikost místa bydliště	0–4.999	30,7 %	30,2 %	26,7 %	29,2 %			
	5.000–19.999	14,4 %	25,4 %	14,9 %	19,0 %			
	20.000–99.999	27,8 %	26,2 %	35,1 %	29,4 %			
	100.000 a více	27,0 %	18,3 %	23,3 %	22,4 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	25.239	<.001	.090

Kraj	Praha	14,8 %	12,2 %	12,5 %	13,0 %			
	Středočeský	7,8 %	13,0 %	13,5 %	11,7 %			
	Jihočeský	2,6 %	7,1 %	9,1 %	6,5 %			
	Plzeňský	10,0 %	2,4 %	7,4 %	6,1 %			
	Karlovarský	4,8 %	4,0 %	1,4 %	3,4 %			
	Ústecký	8,9 %	9,0 %	6,1 %	8,1 %			
	Liberecký	4,4 %	2,1 %	4,7 %	3,6 %			
	Královéhradecký	4,1 %	5,6 %	3,7 %	4,6 %			
	Pardubický	0,7 %	10,1 %	2,4 %	5,0 %			
	Vysočina	4,8 %	6,6 %	3,7 %	5,2 %			
	Jihomoravský	8,9 %	6,3 %	6,1 %	7,0 %			
	Olomoucký	5,2 %	8,5 %	7,1 %	7,1 %			
	Zlínský	3,7 %	5,6 %	8,8 %	6,0 %			
	Moravskoslezský	19,3 %	7,7 %	13,5 %	12,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	108.114	<.001	.239

Pozn. Znaménkovým testem zjištěné signifikantní rozdíly na hladině významnosti 0,05 jsou označeny tmavě šedou barvou, na hladině významnosti 0,01 pak světle šedou.

Příloha č. 3
Kontingenční tabulky pro další analýzu identifikovaných shluků z hlediska odpovědí na vybrané otázky

4. Domníváte se, že počet těchto závažných mravnostních deliktů v ČR v posledních pěti letech:

Dvouslukové řešení	Zastánci předes-tinace	Zastánci individu-alizace		celkem	CHI²	sig.	Crame-rovo V
správný odhad (nezměnil se)	12,2 %	23,4 %		19,5 %			
snížil se	0,9 %	1,8 %		1,5 %			
vzrostl	80,9 %	67,0 %		71,8 %			
neví	6,1 %	7,8 %		7,2 %			
celkem	100,0 %	100,0 %		100,0 %	21.663	<.001	.151
Tříshlukové řešení	Punitivci	Zdrženliví	Relativisté	celkem	CHI²	sig.	Crame-rovo V
správný odhad (nezměnil se)	11,1 %	22,8 %	23,0 %	19,5 %			
snížil se	0,7 %	1,6 %	2,0 %	1,5 %			
vzrostl	83,7 %	68,5 %	65,2 %	71,8 %			
neví	4,4 %	7,1 %	9,8 %	7,2 %			
celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	28.559	<.001	.123

Pozn. Znaménkovým testem zjištěné signifikantní rozdíly na hladině významnosti 0,05 jsou označeny tmavě šedou barvou, na hladině významnosti 0,01 pak světle šedou.

5. Policie v minulém roce evidovala dohromady přibližně 20 tisíc násilných a mravnostních deliktů (vraždy, ublížení na zdraví, znásilnění atd.). Zkuste odhadnout, jaký počet z toho tvořily případy znásilnění a jaký počet případy pohlavního zneužívání dětí. Uveďte číslíci odhadovaný počet případů zvlášť pro každý z těchto činů.

Dvouslukové řešení		Zastánci predes-tinace	Zastánci individua-lizace		celkem	CHI ²	sig.	Crame-rovo V
pohlavní zneužívání dětí	správný odhad*	5,8 %	6,0 %		5,9 %			
	nižší počet	14,3 %	21,8 %		19,2 %			
	vyšší počet	53,2 %	47,0 %		49,2 %			
	neví	26,7 %	25,2 %		25,7 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %		100,0 %	8.189	.042	.093
znásilnění	správný odhad**	1,8 %	3,1 %		2,6 %			
	nižší počet	14,6 %	20,0 %		18,1 %			
	vyšší počet	56,5 %	51,7 %		53,4 %			
	neví	27,1 %	25,2 %		25,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %		100,0 %	5.979	.113	.080
Tříshlukové řešení		Punitivci	Zdrženliví	Relativisté	celkem	CHI ²	sig.	Crame-rovo V
pohlavní zneužívání dětí	správný odhad*	5,6 %	7,7 %	4,1 %	5,9 %			
	nižší počet	13,0 %	20,6 %	23,0 %	19,2 %			
	vyšší počet	53,3 %	46,8 %	48,3 %	49,2 %			
	neví	28,1 %	24,9 %	24,7 %	25,7 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	14.107	.028	.086
znásilnění	správný odhad**	1,1 %	3,4 %	3,0 %	2,6 %			
	nižší počet	13,3 %	22,2 %	17,2 %	18,1 %			
	vyšší počet	57,0 %	49,7 %	54,7 %	53,4 %			
	neví	28,5 %	24,6 %	25,0 %	25,8 %			
	celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	13.302	.038	.084

Pozn. Znaménkovým testem zjištěné signifikantní rozdíly na hladině významnosti 0,05 jsou označeny tmavě šedou barvou, na hladině významnosti 0,01 pak světle šedou.

8. Má či nemá podle Vás v České republice existovat zvláštní celostátní databáze, která by shromažďovala data o pachatelích závažné mravnostní kriminality?

Dvouslukové řešení	Zastánci predestinace	Zastánci individualizace		celkem	CHI ²	sig.	Cramérovo V
Má existovat a měla by být veřejně přístupná např. na internetu	44,4 %	30,7 %		35,5 %	20.703	<.001	.148
Má existovat, ale měla by být neveřejná a sloužit jen pro potřeby vybraných institucí jako je např. policie	36,8 %	43,4 %		41,1 %			
Nemá existovat	4,3 %	8,9 %		7,3 %			
Neví, neodpověděl	14,6 %	16,9 %		16,1 %			
celkem	100,0 %	100,0 %		100,0 %			
Tříslukové řešení	Punitivci	Zdrženliví	Relativisté	celkem	CHI ²	sig.	Cramérovo V
Má existovat a měla by být veřejně přístupná např. na internetu	48,1 %	32,3 %	28,0 %	35,5 %	28.806	<.001	.124
Má existovat, ale měla by být neveřejná a sloužit jen pro potřeby vybraných institucí jako je např. policie	33,7 %	43,1 %	45,3 %	41,1 %			
Nemá existovat	4,8 %	8,5 %	8,1 %	7,3 %			
Neví, neodpověděl	13,3 %	16,1 %	18,6 %	16,1 %			
celkem	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %			

Pozn. Znaménkovým testem zjištěné signifikantní rozdíly na hladině významnosti 0,05 jsou označeny tmavě šedou barvou, na hladině významnosti 0,01 pak světle šedou.

11. V médiích se někdy objevují diskuse o tom, která z již fungujících či zamýšlených opatření mohou či nemohou zajistit ochranu společnosti. Domníváte se, že ochrana společnosti před pachateli závažné mravnostní kriminality a jejich činy může být zajištěna následujícími prostředky? Svůj názor prosím vyjádřete souhlasem či nesouhlasem s následujícími výroky.
(Varianty odpovědí: 1 – rozhodně ano, 2 – spíše ano, 3 – spíše ne, 4 – rozhodně ne.)

Dvouchlukové řešení	Zastánci predestinace	Zastánci individualizace		celkem	t	sig.	Eta
Zveřejňováním informací o pachatelích, kteří jsou, po odpykání trestu za takový delikt, propuštěni z vězení.	1,60	2,08		1,91	10,228	<.001	,276
Soudním zákazem přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech.	1,40	1,75		1,63	7,774	<.001	,207
Stálým sledováním pohybu pachatelů odsouzených za tyto závažné delikty pomocí elektronického zařízení jako jsou např. elektronické náramky.	1,39	1,83		1,67	10,445	<.001	,276
Kastrací pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty.	1,43	2,03		1,82	13,074	<.001	,351
Tříshlukové řešení	Punitivci	Zdrženliví	Relativisté				
Zveřejňováním informací o pachatelích, kteří jsou, po odpykání trestu za takový delikt, propuštěni z vězení.	1,52	2,01	2,15	1,91	48,187	<.001	,305
Soudním zákazem přibližovat se k parkům, školám a dětským hřištím pro pachatele odsouzené za sexuální násilí na dětech.	1,34	1,75	1,73	1,63	27,168	<.001	,234
Stálým sledováním pohybu pachatelů odsouzených za tyto závažné delikty pomocí elektronického zařízení jako jsou např. elektronické náramky.	1,33	1,79	1,84	1,67	44,344	<.001	,293
Kastrací pachatelů odsouzených za závažné mravnostní delikty.	1,36	2,06	1,94	1,82	74,008	<.001	,369

Pozn. Pro zjištění signifikantních rozdílů mezi jednotlivými středními hodnotami byly použity post-hoc testy (Scheffeho postup, $p = 0,05$) – významné rozdíly jsou naznačeny barevným odlišením konkrétních buněk.

Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost

Autoři:	Šárka Blatníková Petra Faridová Petr Zeman
Vydavatel:	Institut pro kriminologii a sociální prevenci Nám. 14. října 12, Praha 5
Určeno:	Pro odbornou veřejnost
Design:	addnoise.org
Sazba a tisk:	Reprocentrum, a.s., Blansko
Dáno do tisku:	listopad 2014
Vydání:	první
Náklad:	230 ks

